Destin bucovinean

Drama românilor din Regiunea Cernăuți

Masacre, deportări, foamete în 1940–1941, 1944–1947

Editura Nicodim Caligraful

Destin bucovinean

2

Drama românilor din Regiunea Cernăuți

masacre, deportări, foamete în 1940–1941, 1944–1947

coordonator: Alexandrina Cernov,
membru de onoare al Academiei Române

texte de Alexandrina Cernov, Ștefan Purici, Petru Grior,
Ion Nandriș, Dumitru Covalciuc, Maria Toacă-Andrieș

Apare cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Pimen,
Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților

Editura Nicodim Caligraful
Mănăstirea Putna, 2019

Coperta 1: *Femeie rugând-se*, Fundu Moldovei, 1928. Arhiva Documentară a Muzeului Național al Satului „Dimitrie Gusti”

Coperta 4: Lagărele de exterminare din URSS, Siberia centrală, 1951.

Teroare. Minciună. Dezinformare

ALEXANDRINA CERNOV

Trei cuvinte care definesc destinele miilor de oameni care au suferit și au murit numai pentru că au dorit să rămână ceea ce sunt – români în țara lor, buni gospodari, cinstiți și cu frică de Dumnezeu. Amintirea acelor ani este vie și astăzi. Despre ceea ce n-au scris – sau nu li s-a permis să scrie – ziarele în acei ani de groază, ceea ce nu s-a păstrat în arhivele distruse de sovietici s-a păstrat în memoria celor ce au pătimit și a urmașilor lor. Memoria a rămas să fie un neprețuit potențial al cunoașterii, memoria emotivă și memoria cognitivă. Există un fond comun al memoriei, o stare de spirit a gândurilor care nu au putut fi controlate și distruse, pentru că s-au păstrat prin tăcere, iar acum, peste ani, au devenit documente de necontestat pentru cunoașterea istorică. Au devenit informația cuprinsă în cele trei cuvinte – teroare, minciună, dezinformare –, care s-au materializat prin masacre, deportări și foamete.

Proiectul editorial *Destin bucovinean*, inițiat de Mănăstirea Putna, ne îndeamnă să găsim mai multe informații despre evenimentele petrecute în acei ani de ocupație sovietică, 1940–1941, 1945–1947, și de a ajuta la înțelegerea proceselor ce s-au derulat și a consecințelor lor: demografice, etnolingvistice, a stării psihologice și morale a populației.

S-a format o echipă de proiect în care fiecare membru își are rolul său. Coordonatorul de proiect mulțumește în mod deosebit ziariștilor care au adunat cu multă migală și înțelegere amintirile supraviețuitorilor masacrului de la Fântâna Albă, a deportaților în îndepărtata Siberie și Kazahstan, a deținuților în închisorile sovietice, mulți dintre ei morți sau torturați fără milă.

Printre sursele de informație folosite în procesul documentării cele mai depline au fost cele orale – mărturiile culese cu grijă de ziariști și publicate în ziarele și revistele bucovinene, deja după 1991, anul în care, pentru prima dată după 50 de ani, a fost comemorat masacrul sângeros de la Fântâna Albă. În primul volum al *Destinului bucovinean* (*Fântâna Albă – Golgota neamului*) au fost publicate materialele ziaristului Ion Dominte, care, la data

de 10 mai 1942, la şcoala din Suceveni (satul de unde coloana s-a îndreptat spre locul masacrului), a întreprins un dialog cu locuitorii din Suceveni, Cupca, Pătrăuții de Sus, Pătrăuții de Jos, Iordănești, Corcești, Trestiana, Prisăcăreni etc., martorii acelor evenimente. Primele mărturii au fost publicate în ziarul „Bucovina” din Cernăuți. După 1991, au urmat publicațiile ziariștilor Maria Toacă-Andrieş, Felicia Toma-Nichita, Dumitru Covalciuc, Mycola Rubaneț, Nicolae Șapcă. Apoi, cărțile dedicate represaliilor staliniste ale bucovineanului Vasile Ilica, originar din satul Broscăuții Vechi, care în acei ani fusese elev la Liceul „Regele Ferdinand” din Storojineț. În ultimul deceniu au apărut numeroase monografii ale satelor nord-bucovinene, în care putem citi listele celor uciși și deportați. Astăzi, cercetările continuă în cadrul Centrului de Cercetări Istorice și Culturale, cu statut de ONG, condus de către Petru Grior. Au fost publicate deja: *Cartea durerii*, în 8 volume, ultimele două volume fiind dedicate Herței (2012–2018). Se lucrează în continuare la *Dicționarul martirilor români*. Au apărut deja două volume, *Litera A* și *Litera B*.

PRESA

Ziarele cercetate, care au constituit subiectul acestui demers, se mai păstrează în colecțiile bibliotecilor. S-a constatat însă că de cele mai multe ori bibliotecile nu au colecții complete referitoare la perioada și tema cercetată. Presa sovietică, folosită ca izvor al cercetării istorice, nu ne oferă o informație corectă, dezinformând opinia publică și, în primul rând, Guvernul României, referitor la evenimentele și la starea de spirit a populației din nordul Bucovinei.

În Arhivele MAE (Fond 71/1939 E 9, Dosar 200) se află un material decupat din ziarul „Pravda” (Adevărul) din 31 mai 1941, *Comuniștii satului bucovinean*, în care citim: „Comitetul provincial al partidului încă în astă iarnă a primit scrisori de la țăranii care

întrebau cum să creeze colhozuri. Respectând principiul benevol recomandat de Stalin, la începutul lunii martie în Bucovina de Nord au luat ființă primele colhozuri în această provincie". Adevărul era, însă, că oamenii, nemaisuportând metodele aplicate de sovietici și revoltându-se că nu se respectau cererile de repatriere, au început să treacă individual și în grup frontiera în România; că în nordul Bucovinei avuseseră loc, la acea dată, masacrul de la Lunca, din 7 februarie 1941, și masacrul de la Fântâna Albă, din 1 aprilie 1941. Datele de arhivă consemnează și alte cazuri.

Tot aici se află și scrisoarea unui curier, adresată Ministerului Afacerilor Externe, despre articolul din ziarul „Pravda" din 31 mai 1941 (Moscova, 5 iunie 1941), în care se scria: „Am onoarea a vă trimite, aici alăturat, un articol *Comuniștii satului bucovinean*, publicat în ziarul «Pravda». Adevărul pare a fi cu totul altul decât prezintă «Pravda». După cum am arătat în rapoartele anterioare, Guvernul Sovietic (...) a crezut că este mai nimerit să folosească metoda presiunii. După informațiunile culese din diferite surse se pare însă că succesul propagandei întreprinse era slab și că țăranii afară de rare excepții nu înțeleg să se înregimenteze în colhozuri. S-au organizat pe ici pe colo, acei care au primit pământ și nu puteau face altfel întrucât exproprierea le era acordată cu această condiție. Proprietarii de pământ, oricât de mică era întinderea, preferă să-l cultive singuri.

De remarcat că printre numele date de articolul cu pricina nu întâlnim nici unul de consistență românească. Toți sunt ucraineni și ruși".

ARHIVELE

Arhiva diplomatică a MAE conține: note și telegrame referitoare la rezolvarea conflictului teritorial dintre URSS și România, cereri ale locuitorilor din nordul Bucovinei și Basarabia de a li se permite trecerea în România după 28 iunie 1940, demersuri

adresate Ministerului de Externe pentru restituirea arhivelor, a bibliotecilor particulare sau de interes public, arhiva fondului bisericesc din Bucovina, note, telegrame, rapoarte referitoare la plecarea, în 1939–1940, a corpului consular străin din Basarabia și nordul Bucovinei etc. Diferite instituții au făcut demersurile necesare pentru a li se aduce din Basarabia și nordul Bucovinei o serie de aparate și materiale științifice rămase acolo. Așa, de exemplu, au rămas la Cernăuți biblioteca, manuscrisele și scrisorile profesorului Ion Nistor. Toate acestea nu au fost restituite.

Atitudinea agresivă a Sovietelor poate fi exemplificată prin principalele aspecte ale raporturilor româno-sovietice între 26 iunie 1940 și 22 iunie 1941 cu referire la ocuparea ținutului Herța. Iată câteva informații obținute din Arhiva MAE (Fond 71/1939 E9):

La 29 iunie: „trupe sovietice motorizate au pătruns în Herța, unde au ucis un căpitan, un sublocotenent și mai multe persoane, instalând 17 care de luptă în oraș și înaintând cu 11 km peste linia de demarcație".

„…La Seletin au refuzat evacuarea materialului. Între Suceava și Siret, care de luptă bolșevice au atacat artileria în marș".

„În urma ocupării Herței de către trupele rusești, România a protestat cerând ca această regiune, ce făcuse totdeauna parte din trupul Moldovei, să-i fie înapoiată. Sovietele au răspuns, la 4 iulie 1940, Legațiunii noastre din Moscova, printr-o notă verbală cu următorul conținut: «Cererea autorităților române, cu privire la frontiera trasată la început nu este acceptată de către organele sovietice competente»".

În aceeași zi, Legațiunea Română din Moscova primește încă un *Memoriu* cu următorul text: „Considerațiunile, în legătură cu trasarea unei linii de frontieră între URSS și România, expuse în *Memoriul* anexat la scrisoarea din 1 iulie a Domnului Ministru al României nu are nici o bază, întrucât noua frontiră româno-sovietică în regiunea Herța este trasată în deplină conformitate cu harta anexată la propunerile guvernului sovietic în 26 iunie a.c.".

În aprilie 1941, domnul Gafencu, ministrul României la Moscova, a pus din nou în discuție problema frontierei din ținutul Herța. Domnul Vîșinski a refuzat să recunoască dreptatea argumentelor românești. În timp ce se încerca retragerea trupelor rusești din Herța, acestea „încercau zilnic să schimbe linia de demarcație din nordul Moldovei și sudul Bucovinei, ocupând porțiuni noi". De exemplu: „La 6 august, când Sovietele au încercat să schimbe linia de demarcație în comuna Vicovul de Sus, județul Rădăuți, și s-au retras numai la intervenția grănicerilor români"; la 9 august, „trupele rusești au vrut să traseze o nouă linie de demarcație în sectorul Siret-Tereblecea, Sinăuții de Jos, Dersca". În aceeași perioadă, se duceau lupte grele și pentru gurile Dunării.

Legațiunea din Budapesta (prin curier) transmite la 19 iulie 1940 următoarea informație: „Cercuri de presă germană, în genere bine informate, arată că Fuehrerul este nemulțumit de anexarea părții de nord a Bucovinei de către Soviete, cu atât mai mult cu cât această regiune nu fusese menționată în cursul discuțiilor care s-au dus anul trecut la încheierea acordului germano-rus".

Incidentele de frontieră, provocate de sovietici, după ultimatum, au fost legate de refuzul Moscovei de a permite refugierea românilor în România. Materialele de arhivă confirmă întru totul mărturiile supraviețuitorilor, victime ale acestor evenimente, înregistrate și publicate de ziariștii noștri. În timp ce Moscova declara în răspunsurile date solicitărilor Guvernului României de a se permite refugierea doritorilor în România că nu sunt doritori, că toți sunt mulțumiți, în localitățile de graniță se organizau treceri individuale sau în grup în România.

În luna martie 1941, România a început negocierile cu URSS pentru repatrieri. Constantin Cesianu, secretar la Legațiunea de la Moscova, scria: „Toate încercările Guvernului Român de a obține repatrierea românilor din Basarabia și Bucovina ocupate, ce voiau să vie în România, s-au lovit de cea mai mare reavoință din partea Sovietelor, care pretindeau că din listele ce li se prezentau este foarte greu de controlat cine mai vrea să se întoarcă în România,

deoarece unele persoane trecuseră deja Prutul, altele dispăruseră, iar altele nu mai voiau să plece. În această chestiune tactica Guvernului Sovietic era de a afirma voința sa de a lăsa liberă repatrierea celor ce doreau, dar, în același timp, să îngreuneze în fapt aceste repatrieri, legându-le de o declarațiune ce trebuia făcută autorităților locale și care nu putea fi controlată de noi. Așa fiind, numărul de români care au putut fi repatriați a fost extrem de redus, față de cel al doritorilor de a se întoarce în România". (Fond 71/1939 E9, Anul 1940–1946).

În același timp, Sovietele întăreau frontiera.

Arhivele Statului din județul Suceava (Fond nr. 101, inventar nr. 231, Prefectura județului Rădăuți) conțin declarații ale românilor care reușiseră să treacă clandestin frontiera româno-sovietică despre starea de spirit a populației din satele intrate în componența URSS-ului și acțiunile armatei sovietice în aceste localități.

Într-un *Buletin informativ* semnat de prefectul din Rădăuți, lt. colonel Ionescu comunică: „Suntem informați că, sovietele închid cu gard de sârmă întreaga frontieră, completând și golurile rămase în prezent deschise. Se observă că la frontieră paza este mai întărită, patrulele mai dese, fiecare patrulă posedând o pușcă mitralieră, la fel și posturile fixe.

În unele locuri în apropierea frontierei se văd grupuri de ostași sovietici (de mărimea unui pluton) cari fac instrucțiune. Toți sunt înarmați cu niște pistoale mitralieră, cu încărcătoare format semilună. (...) În direcția comunei Baineț, pe teritoriul comunei Fântâna Albă din URSS se fac lucrări de sapă de către ostașii sovietici". Putem doar bănui că sovieticii se pregăteau deja de masacrul din poiana Varnița.

O altă declarație, dată de refugiații Baraniu Gavril și Tudor Cătălin, care au trecut clandestin frontiera în noaptea de 22 spre 23 februarie 1941 între satele Bahrinești și Vășcăuți pe Siret, informează despre ocupația rusească a Cernăuțiului în ziua de 28 iunie 1940: „s-a făcut cu o demonstrație extraordinară de forțe militare motorizate și călări, însoțită de aviație numeroasă 300–400 de

avioane și cam 1000 de tancuri ușoare și mijlocii. Aceste trupe, așa numite de propagandă, erau foarte bine echipate și instruite cu o disciplină exemplară. Pleava populației i-a întâmpinat pe Soviete cu entuziasm delirant, iar cetățenii înstăriți se aflau într-o stare de depresiune sufletească".

Această armată, se menționează în declarație, intimida populația și a rămas în Cernăuți până la începutul lunii decembrie. Retrăgându-se în direcția Polonia, a luat cu sine tot avutul cetățenilor refugiați, mobilierul din instituțiile publice și cazărmi, spitaluri, mitropolie, Camera de Comerţ, Palatul Administrativ, Liceul Militar, devastând chiar și Fabrica de zahăr.

Tot în această declarație, destul de detaliată, se menționează și despre răspândirea de dezinformări referitoare la întoarcerea armatei române. Dar, în locul armatei române, la Cernăuți „au început a veni noi trupe rusești… Între trupele sosite se află infanterie, artilerie, cavalerie și miliția/jandarmi, poliția". Zvonurile provocatoare continuă. „Cam pe la mijlocul lunii ianuarie atât la autorități cât și la particulari se discuta că nu mai avem lipsă de autorizație de a trece în România, fiindcă armata roșă va înainta până în Balcani cu voința sau fără voința germanilor și că în Țara Românească va izbucni revoluția, cu care ocazie nu ne va mai despărți granița". Starea de spirit a populației era încordată. Populația de la sate se pregătea „să treacă în masă granița, nemaivoind să sufere dominația rusă".

„Un mare număr de români intelectuali", se specifică în declarație, „așteaptă cu nerăbdare salvarea lor din grelele suferințe sufletești și materiale prin instituirea unei comisiuni de repatriere, iar 50 000 de deținuți în temnițe nu mai pot suporta chinurile regimului neomenesc".

Această declarație a fost semnată la 3 februarie 1941 de către domnul Tudor Cătălin, profesor, fost întemnițat pe 4 luni pentru încercarea de trecere a frontierei în primele zile ale lunii august 1940, și Gavril Baraniu. A fost confirmată de către prefectul județului Rădăuți, lt. colonel Ionescu.

Dinspre teritoriile ocupate veneau știri din ce în ce mai tragice. În disperare, oamenii de la sate, se consemnează în declarația citată, „cumpără coase și furci în măsură foarte mare, cu observația chiar că vor avea nevoie de aceste unelte la un caz dat".

Dintr-o *Notă informativă* din 19 februarie 1941, înregistrată cu numărul 639, aflăm că din Bahrinești un număr de refugiați au trecut fraudulos frontiera din URSS. Un tânăr transmitea prin aceștia o scrisoare către fratele său, gardian public în Suceava. Scrisoarea, scrisă în versuri, reproduce situația populației din teritoriile ocupate: se adună cereale de la locuitori și se transportă peste Prut; statuile și monumentele din Cernăuți sunt distruse, iar în locul lor s-au pus stâlpi în vârful cărora se găsește steaua în 5 colțuri cu portretul lui Stalin, Molotov și alți demnitari ruși. Scrisoarea este scrisă de către copilul Semeniuc Toader.

Informații despre treceri „frauduloase" ale frontierei, individuale sau în grup, despre acțiunile armatei sovietice la frontieră se găsesc și în alte note informative.

Astfel, în *Nota informativă* din 20 martie 1941 (nr. 1208) citim: „În noaptea de 8/9 martie 1941, în comunele Tereblecea, Cerepcăuți și Dersca URSS rușii au masat trupe în pădurile din apropiere. În pădurea Tereblecea sunt circa 30–40 tancuri și mai mult de un regiment trupe pedestre. În comuna Cerepcăuți, un batalion – trupă motorizată și circa 2 regimente infanterie, cavalerie și artilerie. În prezent, trupele de mai sus adâncesc și lărgesc toate tranșeele făcute în timpul iernii, tot contra tancurilor".

Situația devenea din ce în ce mai încordată. Citim că în comuna Codrii Cosminului URSS „un grup de circa 300 de locuitori, înarmați cu mitraliere și grenade rămase de la armata română cu ocazia intervenției invaziei rușilor, au luat hotărârea ca în curând ce timpul va fi favorabil, vor trece în grup în România prin punctul Prisaca (...). Un grup similar s-a format și în comuna Volcineț".

Documentele păstrate în arhivele din Suceava și Rădăuți consemnează atitudinea agresivă a soldaților sovietici față de

locuitorii localităților de graniță, inclusiv a celor din teritoriul românesc. Pe zona din apropierea graniței sunt răpite persoane în timpul recoltărilor, chiar din teritoriile românești.

Astfel, într-o scrisoare a Primăriei comunei Bilca din județul Rădăuți către Prefectura județului Rădăuți se raportează că în timpul când un grup, în frunte cu primarul comunei, marca arborii în pădurea comunală Bilca, în 9 septembrie 1940, în apropiere de frontieră, au apărut trei ruși care au tras mai multe focuri de armă. În urma acestui incident a dispărut primarul – fie că a fost împușcat, fie că a fost răpit. Prefectul județului Rădăuți, colonelul L. Nicolau a informat Rezidența Regală a ținutului Suceava: „Am onoarea de a înainta în original raportul Primăriei Bilca No. 1283, din 9 septembrie 1940, prin care arată împrejurările în care primarul comunei Bilca, Vasile Irimescu, a fost răpit în ziua de 9.IX. a.c., în pădurea comunală Bilca, de către un ofițer și mai mulți grăniceri sovietici, rugându-vă să binevoiți a interveni la Ministerul de Interne spre a se face intervențiile necesare pe cale diplomatică pentru a se afla de soarta acestui primar". Astfel de cazuri s-au întâmplat și în alte comune. Locuitorii din apropierea zonei de frontieră încălcau prescripțiile grănicerilor, deoarece aveau „proprietățile despărțite de linia de demarcație, trec frontiera pentru a strânge recolta", ceea ce provoca conflicte de frontieră.

În data de 20 septembrie 1940, într-o scrisoare adresată prefectului județului Rădăuți, este consemnată aceeași situație: „Populația din comuna Vicovul de Sus este într-o situație destul de grea în timpurile de astăzi, parte din averile oamenilor este deja ocupată de Rusia Sovietică părăsându-se averile întregi, populația are nevoie de pâine, porumb, lemne etc.".

În comunele ocupate de armata sovietică au fost confiscate bunurile materiale, țăranii erau obligați să plătească impozite, să predea la stat recolta etc. Au loc deportări masive și arestări, este instaurată foametea artificială, prin care țăranii se vedeau siliți să intre în colhoz.

În Arhiva Prefecturii județului Rădăuți se află o *Notă informativă* pe care o reproducem mai jos și care confirmă situația grea în care se aflau țăranii din teritoriile ocupate:

„Din informațiunile obținute de la grupul de refugiați români din comuna Suceveni, județul Storojineț, care au trecut clandestin în noaptea de 15 Noiembrie a.c. pe teritoriul românesc, rezultă următoarele:

Locuitorii comunei Suceveni și a celor învecinate (Carapciu, Petriceni, Prisăcăreni etc.) nemaiputând îndura măsurile coercitive ale regimului sovietic, mai ales în privința impunerilor și taxelor la care sunt obligați agricultorii români, apoi vexacțiunile de ordin moral și material, la care sunt supuși slujitorii altarului cari de asemenea sunt impuși la dări exorbitante (pentru 6 luni, preotul din comuna Suceveni a fost impus la o taxă de 3000 ruble), au hotărât încă în cursul lunei August-Septembrie a.c. să organizeze în cel mai mare secret trecerea în masă a frontierei în teritoriul românesc.

În comuna Suceveni, această însărcinare și-au luat-o 4 gospodari cari au făcut pregătirile necesare în acest scop. Autoritățile sovietice aflând ceva despre pregătirile ce erau în curs, au dispus supravegherea locuitorilor suspecți prin diferiți agenți, pe cari locuitorii identificându-i i-au îmbătat în ziua hotărâtă pentru trecere. Din informațiunile obținute de la organizatorii din comuna Suceveni, în comuna Prisăcăreni autoritățile sovietice au luat măsuri severe împotriva locuitorilor despre care au aflat că intenționează să treacă frontiera. Din aceste motive Sucevenii au hotărât trecerea fără întârziere în noaptea de 14 Noiembrie a.c. orele 23. Loc de adunare a fost fixat un deal din marginea pădurii Suceveni, unde s-au adunat 106 persoane (bărbați, femei, copii majoritatea tineri premilitari). În pădure aveau ascunse 13 arme militare (Z.B.-uri), un revolver automat și peste 1000 de cartușe. În capul coloanei mergeau bărbații cu armele, urmați de întregul grup. După ce cu greu au străbătut pădurea, prin gârle, gropi, șanțuri, dând chiar și peste rețele de sârmă ghimpată, întregul

grup a ajuns pe la orele 3 în dimineața zilei de 15 Noiembrie a.c. la 1 km departe de frontieră într-un punct de lângă Mănăstirea Lipovenească Fântâna Albă. Traversarea pădurei s-a făcut în etape cu avangardă, pentru a cerceta terenul și a evita patrulele de grăniceri sovietici. Numai după ce cercetașii găseau că nu se află nici un pericol în cale, urma și grupul. După vreo 30 de metri de la marginea pădurii spre frontieră, o patrulă de grăniceri sovietici, compusă din 2–3 soldați, ascunși după un stog de fân, a somat grupul să stea și imediat au deschis focul asupra refugiaților, la care aceștia au rugat să nu tragă, însă față de refuzul patrulei sovietice, au răspuns și ei cu focuri de armă, trecând în flancul drept și în spatele grupului și acoperind apropierea acestuia spre frontieră după ce se dăduse ordin de împărăștiere pe câmp. În urma alărmei produse de aceste focuri de armă, a mai sosit o patrulă puternică de circa 8 soldați sovietici în ajutorul primei patrule încingându-se o luptă serioasă, al cărei rezultat pentru refugiații români a fost rănirea gravă a patru persoane (internate în spitalul Rădăuți) și dispariția a altor 9 persoane, despre care refugiații nu știu precis dacă au fost omorâte sau prinse. Se știe numai despre căderea pe câmp a soției locuitorului Lupășteanu care ținea în brațe un copil de 3 ani, având alături de ea un al doilea copil de 8 ani, astfel întreaga familie a acestui refugiat, care era și unul dintre organizatorii trecerii, s-a pierdut. Acest refugiat, la țipetele copiilor să vină să o ridice pe mama lor care căzuse jos pe câmp, a încercat să se apropie de familia sa, trăgând mereu focuri de armă împotriva soldaților sovietici, însă la un moment dat țeava armei s-a înfundat, iar soldații sovietici se apropiau astfel încât acest locuitor a fost silit să se retragă spre frontieră, abandonându-și soția și copiii pe câmp".

Mai multe astfel de note, mărturii și scrisori se află în arhivele din Suceava și Rădăuți.

Toate aceste întâmplări, fixate în scrisori (multe aflate și în arhive personale), note informative, rapoarte, arhive, mărturii, publicații în presă, monografii ale satelor nord-bucovinene etc.,

nu au fost cercetate de istoricii români. Cărțile de istorie nu scriu despre aceste evenimente. Nu vom găsi, în niciun manual de istorie, măcar o propoziție despre felul în care a fost ocupat ținutul Herței, de exemplu. Astăzi sunt preocupați de această tematică, într-o măsură mai mare, românii nord-bucovineni care nu mai vor să tacă.

Românii din Regiunea Cernăuți și represiunile sovietice

ȘTEFAN PURICI

Destinul istoric al unui popor este, de cele mai multe ori, marcat de relațiile pe care reușește să le stabilească cu vecinii săi, de puterea ființei naționale, de robustețea instituțiilor pe care le generează și le acceptă, de valorile și comportamentul clasei politice, de capacitatea de a valorifica șansele favorabile afirmării, de conjunctura internațională etc. Din această perspectivă, soarta românilor este una care nu întotdeauna poate provoca invidia reprezentanților altor națiuni, mai ales când sunt scoase în evidență perioade dramatice sau chiar momente tragice, cum au fost ocupațiile militare, războaiele purtate pe teritoriul național de puterile vecine, victimele umane sau pierderile teritoriale care au jalonat, practic, evoluția națională în secolele al XVIII-lea – al XX-lea. În rândul evenimentelor dramatice, cu consecințe tragice pentru locuitorii spațiilor vizate și cu implicații negative pentru restul națiunii, se numără și ocupația sovietică a Basarabiei, a nordului Bucovinei și a ținutului Herța în vara anului 1940.

Ne-am propus, aici, să examinăm, cât se poate de sintetic, impactul social și politic al anexării ultimelor două teritorii la URSS. Subliniem faptul că iunie 1940 a marcat, practic, sfârșitul unui proiect generat voluntar sau involuntar încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea în urma încorporării părții de nord-vest a Moldovei la Imperiul Habsburgic. Cercetători din cele mai diverse state ale lumii (Germania, Israel, Austria, SUA, Polonia, Canada, Franța, România, Ucraina etc.) au scris, scriu și vor scrie despre frumusețea și miracolul Bucovinei, despre bucovinenii care au conviețuit în mod pașnic și despre nevoia, mai mult sau mai puțin acut resimțită, de rememorare și reînviere a acelor vremuri. Cercetătorii din spațiul lingvistic german scriu cu mândrie despre provincia Bucovina – teritoriu aflat sub sceptrul habsburgilor între 1774 și 1918 – ca despre o „fericită țară a toleranței" (F. Thiedik, A. Armbruster), în care elementul german a jucat un rol de conciliere și de echilibru între etniile care au populat această provincie (români, ucraineni, evrei, germani, poloni, unguri, lipoveni, armeni, țigani, slovaci, greci, turci), funcționarul

austriac bucovinean reprezentând un „model de corectitudine, politețe, sârguință, statornicie, imparțialitate și confidențialitate". Otto von Habsburg, unul dintre urmașii ultimului împărat al Austro-Ungariei, arăta, la rândul său, că istoria Bucovinei „este în orice caz cea mai bună dovadă de cum s-au putut unifica diferite popoare, cum să fie puse pe o linie comună, și toate acestea într-o atmosferă de libertate"[1].

Totuși, o analiză obiectivă a fenomenului va conduce la concluzia conform căreia administrația austriacă a structurat și organizat, a dirijat și finisat niște comportamente și atitudini specifice românilor moldoveni încă din epoca premergătoare anexării. Atmosfera de toleranță, conviețuire și înțelegere avea rădăcini puternice în acest spațiu. Despre românii din partea de nord a Moldovei, în perioada anterioară detrunchierii acesteia, scria, cu un mare spirit de observație, ilustrul cărturar Dimitrie Cantemir în a sa *Descriptio Moldaviae*: „Locuitorii din Țara de Sus se pricep mai puțin în ale războiului, și nici nu sunt prea deprinși cu armele". Toleranța domnea în cadrul „unei populații rare, care prin ocupațiile ei – creșterea vitelor, agricultura, apicultura, grădinăritul, prelucrarea lemnului și a pietrei și altele asemenea – și modul simplu de viață", observa Radu Grigorovici, „nu era înclinată spre război și cuceriri sau spre certuri între vecinii depărtați unii de alții în satele resfirate"[2]. Străinii, care se așezau printre români, se bucurau de ospitalitatea și toleranța băștinașilor, administrația centrală și cea locală permițându-le deplina libertate confesională și lingvistică și o mult mai mare libertate economico-socială, în

---

[1] Otto von Habsburg, *Sehr geehrter, lieber Landsmann Wagner*, în Rudolf Wagner, *Zum Moldauwappen zum Doppeladler. Ausgewählte Beiträge zur Geschichte der Bukowina. Festgabe zu seinem 80. Geburstag*, Augsburg, Hofmann-Verlag, 1991, S. XXIV.

[2] Radu Grigorovici, *Viitorul unei iluzii*, în *Procese politice, sociale, culturale și economice în Bucovina, 1861–1918: aspecte edificatoare pentru o Europă unită? Materialele Conferinței științifice internaționale, Rădăuți, 20–22 septembrie 2000*, Suceava, Editura Universității, 2002, p. 163–164.

comparaţie cu ţările lor de origine, „pentru că Moldova, ţară de libertate a muncii, era în acelaşi timp ţară de libertate a gândului" (N. Iorga).

Mitul Bucovinei – spaţiu de convieţuire şi colaborare între culturi şi confesiuni – a supravieţuit cu succes, în pofida unor distorsiuni sociale şi culturale din a doua jumătate a anilor '30 ai secolului al XX-lea, perioadei interbelice, pierzându-şi o parte însemnată din purtătorii săi în anii 1940–1941, prin strămutarea germanilor bucovineni în interiorul Reichului, prin deportarea miilor de români nord-bucovineni, ca şi a reprezentanţilor altor etnii, în lagărele de concentrare comuniste, dar şi prin refugierea în interiorul României sau în străinătate a altor mii de locuitori ai provinciei. În acest context, privim evenimentele din anul 1940 nu doar ca incidente care au lovit nemilos în mii de familii de români bucovineni, ci şi ca acţiuni care au afectat profund însuşi modelul de existenţă specific spaţiului Bucovinei istorice.

Trebuie să menţionăm faptul că, la 28 iunie 1940, Uniunea Sovietică, întemeindu-se pe prevederile protocolului adiţional secret al Pactului Molotov-Ribbentrop, din 23 august 1939[3], şi profitând de izolarea politică a României, a anexat Basarabia, partea de nord a Bucovinei şi plasa Herţa din ţinutul Dorohoi. La 7 august 1940, partea de nord a Basarabiei, nordul Bucovinei şi localităţile din ţinutul Herţa au fost grupate în cadrul Regiunii Cernăuţi din RSS Ucraineană. Chiar din primele zile de ocupaţie, regimul bolşevic a purces la sovietizarea teritoriilor anexate, fenomen ce a fost însoţit de impunerea ideologiei comuniste şi distrugerea vieţii politice şi a structurii socio-economice tradiţionale în teritoriile respective. În acest sens, au fost adoptate legi privind interzicerea partidelor politice tradiţionale, naţionalizarea pământului şi a întreprinderilor, socializarea imobilelor, colectivizarea agriculturii, au fost

[3] *Pactul Molotov-Ribbentrop şi consecinţele lui pentru Basarabia. Culegere de documente*, selecţie de Ion Şişcanu şi Vitale Văratec, prefaţă de Valeriu Matei, Editura Universitas, Chişinău, 1991, p. 6–7.

desființate societățile culturale, au fost suprimate toate publicațiile periodice etc. Chiar în primele săptămâni, noua stăpânire a confiscat de la proprietarii legitimi, fără a acorda vreo despăgubire, 225 de întreprinderi industriale, 74 de bănci, 294 instituții comerciale[4] ș.a. Până la sfârșitul anului 1940, sectorul privat în comerțul Regiunii Cernăuți constituia doar 13,5%[5]. În locul multitudinii de ziare și reviste, tipărite în română, ucraineană, germană, poloneză[6] etc., autoritățile au înființat, la 30 iunie 1940, un singur ziar – «Радянська Буковина» (Bucovina Sovietică) –, organul partidului comunist, căruia i s-a adăugat, din 3 iulie 1940, «Комсомолець Буковини» (Comsomolistul Bucovinei), organul tineretului comunist[7]. Pentru populația românească a început să se editeze, din februarie 1941, cu litere latine, ziarul «Adevărul bolșevic»[8].

În vederea aplicării măsurilor de sovietizare și comunizare a noilor teritorii, au fost aduse numeroase cadre din zonele răsăritene ale Ucrainei. În urma unei decizii adoptate de Biroul Politic al Comitetului Central al Partidului Comunist (bolșevic) din Ucraina, în Regiunea Cernăuți au fost trimise 4970 de persoane pregătite să traducă în viață directivele autorităților centrale, din care 893 de activiști de partid, 1004 activiști sovietici, 777 specialiști în domeniul industriei, 540 recepționeri, 195 de specialiști în domeniul comerțului, 137 de lucrători ai justiției și procuraturii etc. Dintre aceștia, 3145 erau membri plini sau candidați de partid. „Specialiștii” nou-veniți au fost numiți în toate funcțiile superioare de conducere. Autohtonilor li s-au

---

[4] *Буковина: історичний нарис*, Чернівці: Зелена Буковина, 1998, p. 255.
[5] Богдан Ярош, *Сторінки політичної історії західноукраїнських земель (30–50-ті рр. XX ст.)*, Луцьк: „Вежа”, 1999, p. 88.
[6] cf. Ștefan Purici, *Aspecte ale problemei minorităților naționale în Bucovina istorică între anii 1918 și 1940*, în „Analele Bucovinei”, IV, 1997, nr. 1, p. 131–144; nr. 2, p. 411–423.
[7] П. П. Брицький, *Україна у другій світовій війні (1939–1945 рр.)*, Cernăuți, 1995, p. 31.
[8] *Буковина: історичний нарис*, p. 257.

rezervat posturi de ranguri inferioare. În total, până la 22 iunie 1941, din rândul indigenilor au fost promovate aproape 14 000 de persoane[9].

O direcție distinctă în acțiunile sovieticilor a constituit-o depistarea așa-zișilor „dușmani ai orânduirii socialiste", eliminarea oricărei opoziții, deportarea nemulțumiților și a elementelor considerate drept „periculoase" pentru sovietici. În esență, teroarea a făcut „parte integrantă din procedeele și obiectivele bolșevice, motiv pentru care – spre deosebire de teroarea iacobină, care a durat numai un an – ea avea să însoțească regimul comunist de-a lungul întregii sale existențe"[10]. Trebuie să remarcăm faptul că, în Basarabia și Bucovina epurările și deportările aveau loc în contextul în care la nivelul URSS se depășise etapa represiunilor întemeiate pe „principiul de clasă" și se trecuse la etapa care avea la bază principiul „etnic", etapă cuprinsă între mijlocul anilor '30 și 1953, potrivit istoricului american Terry Martin[11]. Analiza istoriografiei subiectului scoate în evidență faptul potrivit căruia, la orizontul anilor 1940–1941, sovieticii aveau structuri de represiune bine organizate, metode verificate, instrumente „performante" și o fundamentare ideologică a politicii de teroare aplicată împotriva cetățenilor. În pofida unor cifre importante care au caracterizat fenomenul deportărilor, românii din Basarabia și nordul Bucovinei sau ținutul Herței, de regulă, nu apar în statisticile vehiculate de către istoricii ruși și preluate de istoriografia occidentală. De pildă, studiul publicat de Alec Nove, care analizează cazul „popoarelor pedepsite" (formula aparține lui Alexandr Nekrich), se oprește asupra cecenilor, ingușilor, tătarilor, grecilor, bulgarilor, ucrainenilor, nemților și altor etnii,

---

[9] Богдан Ярош, *op. cit.*, p. 46.

[10] Richard Pipes, *Scurtă istorie a revoluției ruse*, traducere din engleză de Cătălin Pârcălabu, Editura Humanitas, București, 1998, p. 205.

[11] Terry Martin, *The Origins of Soviet Ethnic Cleansing*, în „The Journal of Modern History", 1998, vol. 70, nr. 4 , p. 847.

fără a face vreo referire la deportații și deținuții proveniți din teritoriile românești[12]. Aceeași abordare este specifică volumului intitulat *Purificări etnice în URSS*[13].

Întemnițările au fost o modalitate de a forța naționalitățile din noile regiuni să se subordoneze total lui Stalin[14]. În acest scop, în teritoriile anexate, au fost constituite într-un mod accelerat organele de represiune. Astfel, la 1 septembrie 1940 erau deja organizate și completate cu cadre Direcția pentru Regiunea Cernăuți a Comisariatului Popular pentru Probleme Interne (cunoscut sub abrevierea NKVD), secțiile ei raionale, iar în februarie 1941, pe baza acestei Direcții, au fost create Direcții independente pentru Regiunea Cernăuți ale NKVD-ului și Comisariatului Popular pentru Securitatea Statului (NKGB), cu lucrători recrutați din diverse regiuni ale Ucrainei și din alte republici sovietice. Preconizând rezultate semnificative în activitatea noilor structuri, autoritățile sovietice au dispus, prin ordinul NKVD-ului Uniunii Sovietice, din 7 septembrie 1940, și a unuia similar al NKVD-ului Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene, din 20 septembrie 1940, înființarea pe teritoriul regiunii a patru închisori: două la Cernăuți (nr. 1, prevăzută cu 128 de angajați și un plafon de 700 de întemnițați; nr. 2, cu 46 angajați și 160 deținuți), una la Hotin (42 angajați și 100 întemnițați) și alta la Storojineț (41 angajați și 60 deținuți). În plus, la Cernăuți a fost organizat un arest preventiv, cu 40 angajați și cu un plafon de 160 deținuți[15]. În

---

[12] Alec Nove, *Victims of Stalinism: How many?*, în J. Arch Getty, Roberta T. Manning (eds.), *Stalinist terror: new perspectives*, Cambridge University Press, 1993, p. 272–273

[13] J. Otto Pohl, *Ethnic cleansing in the USSR, 1937–1949*, Westport, Connecticut-London, Greenwood Press, 1999, 181 p.

[14] Michael Lynch, *Stalin și Hrusciov: URSS, 1924–1964*, trad. Roxana Aura Duma, București, Editura ALL, 1994, p. 81.

[15] В. Ф. Холодницький, М. В. Загайний, Б. Ф. Білецький, *Репресивні акції Радянської влади на території Чернівецької області в 1940–1941 роках*, în *Питання історії України. Збірник наукових статей. Випуск І*, Cernăuți, 1997, p. 217.

scurt timp, însă, numărul deținuților îl va depăși de câteva ori pe cel planificat.

Practic, deja în a doua jumătate a lunii iulie 1940, din fiecare comună au fost supuși represiunilor foștii primari și secretari de primărie, agenți fiscali, sanitari, membrii partidelor politice, animatorii vieții cultural-naționale, foștii jandarmi, intelectualii de valoare etc., adică persoanele care făceau parte din cele 12 categorii sociale și politice evidențiate în instrucțiunile NKVD[16]. Numărul celor arestați era de ordinul sutelor de persoane.

Însă, obiectivul Kremlinului de a asigura securitatea și stabilitatea în regiunile recent ocupate nu putea fi atins numai prin arestări, procese, condamnări ale unor grupuri de lideri din aceste teritorii, bolșevicii considerând că sunt imperios necesare deportările. În absența deportărilor, celelalte metode puteau deveni eficiente pentru impunerea controlului asupra regiunii anexate doar în situațiile în care era necesară dispariția doar a unui procent relativ mic de oameni[17], iar Regiunea Cernăuți – ca și Basarabia, de altfel – nu se încadra în acest scenariu moderat.

În vederea pregătirii deportărilor a fost necesară întocmirea listelor nominale cu persoanele care puteau fi încadrate în categoria „elementelor antisovietice". Tabelele au fost alcătuite pe baza rapoartelor informatorilor, investigațiilor realizate de forțele de securitate, denunțurilor unor cetățeni. Chiar dacă, aparent, aceste liste păreau să poarte un caracter de acte juridice, sistematizate, în realitate cetățenii se puteau regăsi în tabele doar pentru că un anumit vecin a avut resentimente împotriva lor și i-a denunțat autorităților sau din cauza faptului că unii oameni de pe listă au reușit să se ascundă sau să se refugieze și au fost ridicați alții, pur și simplu pentru a completa numărul stabilit de autorități. Spre exemplu, la 2 august 1940, Bogdan Kobulov, adjunctul

[16] Thomas Lane, *Victims of Stalin and Hitler: the exodus of Poles and Balts to Britain*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, Hampshire – New York, 2004, p. 82.
[17] Thomas Lane, *op. cit.*, p. 81–82.

Comisarului NKVD al URSS, semna un ordin de deportare a 12.191 „elemente antisovietice" din regiunile românești încorporate RSS Ucrainene[18] la 28 iunie. Acest fapt demonstrează că întocmirea listelor cu numele persoanelor respective s-a desfășurat în mai puțin de o lună de zile! De la Cernăuți, în luna august 1940, au fost expediate în Siberia două eșaloane cu deportați[19], operațiunile de deportare a bucovinenilor continuând în lunile ce au urmat. Astfel, la 4 decembrie 1940, Martynov, căpitan al Securității de Stat, șeful Direcției NKVD pentru Regiunea Cernăuți, trimitea la Ministerul de Interne de la Kiev un tabel cu numele a 2057 de persoane care urmau a fi deportate[20]. Pe aceste liste au fost trecuți 855 mari comercianți, 302 mari proprietari de imobile, 245 înalți funcționari, 227 industriași, 141 foști polițiști, 77 foști agenți ai Siguranței, 80 prostituate, 74 moșieri și 26 alb-gardiști[21]. În perioada imediat următoare, toți aceștia au fost deportați în Siberia.

În februarie 1941, la prima Conferință regională a Partidului Comunist, Ivan Hrușețki, prim-secretar, sublinia că numărul „dușmanilor puterii sovietice", depistați în ultima vreme numai în orașul Cernăuți, se ridică la 658 persoane, provenind din categoriile sociale menționate mai sus[22]. Casele confiscate de la proprietarii legitimi erau trecute în mâinile miilor de „specialiști" aduși din regiunile estice, suficient de îndoctrinați pentru a rămâne loiali regimului bolșevic.

---

[18] Nicolas Werth, *Un stat împotriva poporului său. Violențe, represiuni, teroare în Uniunea Sovietică*, în Stéphane Courtois, Nicolas Weth, Jean Luois Panné ș.a., *Cartea neagră a comunismului. Crime, teroare, represiune*, Humanitas, București, 1998, p. 201.

[19] Ivan Fostii, *Tragedia poporului*, în „Zorile Bucovinei", 1995, 12 august, p. 2.

[20] В. Ф. Холодницький, *З історії переселень і депортацій населення Північної Буковини та Бессарабії в 40-х роках XX ст.*, în *Історико-політичні проблеми сучасного світу. Збірник наукових статей*, Том 8, Чернівці: „Рута", 2001, p. 52.

[21] В. Ф. Холодницький, М. В. Загайний, Б. Ф. Білецький, *op. cit.*, p. 218.

[22] В. Ф. Холодницький, *op. cit.*, p. 56.

La sate, unde trebuia distrusă baza socială a economiei de piață pentru a putea realiza cooperativizarea și a putea organiza colhozuri, s-a aplicat politica de deschiaburire. Către sfârșitul lunii februarie 1941, pe liste speciale au fost incluse 3970 de gospodării ale chiaburilor din întreaga regiune. Aceștia, împreună cu familiile lor, au fost deportați în Siberia și Kazahstan în vederea „reeducării”[23].

Impactul psihologic al terorii, desemnat să paralizeze capacitatea colectivă de rezistență, a fost utilizat selectiv, în funcție de cât de amplă a fost reacția[24]. Bolșevicii urmăreau să scindeze societatea în cetățeni fideli regimului și „dușmanii poporului”, să provoace în rândul maselor o atitudine de indignare împotriva celor care aveau rezerve față de administrația sovietică sau care nu doreau să accepte ideologia comunistă.

Desfășurarea fulgerătoare a evenimentelor la sfârșitul lunii iunie 1940 a făcut ca multe familii să se pomenească despărțite de noua linie a frontierei sovieto-române. De asemenea, foarte multe persoane, mai ales în mediul rural, dar și în cel urban, au fost surprinse de vertiginoasa înaintare a armatei roșii și nu au avut timp să se retragă împreună cu armata și administrația românească. Mulți chiar au fost întorși din calea lor de refugiu de către soldații sovietici. Din 3 iulie 1940, așa cum informa populația un anunț oficial, noua frontieră cu România a fost închisă „cu lacăt”[25], lipsind oamenii de posibilitatea legală de a se refugia. Această situație a constrâns locuitorii, mai ales pe cei de origine română, dar și de alte etnii, să încerce să treacă granița în mod clandestin.

Potrivit datelor oficiale sovietice, din sectorul Detașamentului 97 grăniceri, care se întindea de la graniță până la 7,5 km de Cernăuți, în primele cinci luni de ocupație (iulie–noiembrie 1940)

---

[23] *Ibidem*, p. 57.

[24] Elena Zubkova, *Russia After the War. Hopes, Illusions, and Disappointments, 1945–1957* , translated and edited by Hugh Ragsdale, ME Sharpe, Inc., Armonk – London, 1998, p. 130.

[25] В. Ф. Холодницький, М. В. Загайний, Б. Ф. Білецький, *op. cit.*, p. 218.

au trecut ilegal frontiera 471 persoane din diverse localități ale raioanelor Hliboca, Herța, Putila și Storojineț. Din satele mai îndepărtate de frontieră, din raioanele Vașcăuți, Zastavna, Noua Suliță, Sadagura și Cernăuți rural, s-au refugiat clandestin în România, către sfârșitul lunii decembrie, 628 persoane[26], din care vreo 30 din satul Ostrița[27] (astăzi raionul Herța). Trebuie să subliniem faptul că emigrarea nu cunoștea granițe etnice[28] sau sociale[29]. În primul an al dominației sovietice, potrivit datelor unui cercetător ucrainean, numărul refugiaților din Regiunea Cernăuți în România a fost de circa 7 000 de persoane[30]. Cu siguranță, numărul acestora a fost mult mai mare, reieșind din faptul că numai până la 23 august 1941, în circa șapte săptămâni de administrație românească, au revenit la casele lor 6 827 de persoane[31], procesul continuând și în perioada următoare, mai ales că o parte dintre refugiați și repatriați[32] nu s-au mai întors la baștină, preferând să rămână în alte zone ale țării.

În ceea ce privește repatrierile oficiale, numărul persoanelor din această categorie nu a fost foarte mare. Astfel, autoritățile rusești au informat Guvernul român, prin adresa nr. 490, din 7 octombrie 1940, că până la sfârșitul lunii septembrie, din Basarabia și Bucovina au fost repatriate 13750 de persoane. În

---

[26] В. Ф. Холодницький, *op. cit.*, p. 52.

[27] Viorel Ghiba, *Deportații din Ostrița*, în „Zorile Bucovinei", 1991, 15 noiembrie, p. 2.

[28] Din 61 persoane din raionul Putila, practic toți erau ucraineni.

[29] În rândul refugiaților se numărau intelectuali, chiaburi, țărani săraci, meseriași etc.

[30] Ігор Буркут, *Українські історики про події 1940–1941 рр. в нашому краї*, în *28 червня 1940 року: погляд через 60 років (Матеріали науково-практичної конференції, м. Чернівці, 28 червня 2000 року)*, Чернівці, Видавництво „Прут", 2000, p. 42.

[31] Constantin Ungureanu, *Români din fostul județ Storojineț deportați sau dispăruți în perioada 1940–1941*, în „Țara Fagilor", IX, 2000, p. 190.

[32] Nu s-au făcut calcule exacte privind numărul de repatriați, însă din date fragmentare rezultă că, în perioada iulie 1940 – iunie 1941, din Regiunea Cernăuți s-au repatriat oficial în România circa 3000–3500 de persoane.

schimb, generalul Ion Aldea, șeful părții române în Comisia mixtă româno-sovietică de la Odesa, aducea la cunoștința reprezentanților Moscovei că, până la momentul arătat, s-au repatriat doar 8402 de persoane, din care 1642 din Regiunea Cernăuți[33]. La 19 octombrie, reprezentanții sovietici din comisia de repatriere de la Bahrinești au declarat că „transporturile de repatriați au încetat, fiindcă românii refuză să se întoarcă în România", în timp ce doar din satele Mahala și Ostrița câteva sute de români, înscriși pe listele de repatriere, erau opriți să plece[34]. Faptul că bolșevicii au restricționat și împiedicat prin toate mijloacele plecarea bucovinenilor în Țară a făcut să crească numărul tentativelor și a persoanelor care încercau să treacă frontiera în mod clandestin. Situația a devenit și mai gravă după 12 decembrie 1940, când reprezentanții sovietici în Comisia mixtă au fost înștiințați de Comisariatul Poporului pentru Afacerile Străine că frontiera sovieto-română este închisă pentru cei care se repatriază din Basarabia și nordul Bucovinei[35].

Pe lângă întărirea pazei frontierei, autoritățile bolșevice au început să alcătuiască liste cu familiile ale căror membri (unul sau mai mulți) au plecat în România după instalarea stăpânirii sovietice, fiind catalogați drept „trădători ai patriei". La data de 1 ianuarie 1941, în tabelul alcătuit de sovietici pentru localitățile ce intrau în zona de acțiune a Detașamentului 97 grăniceri au fost trecute numele a 1085 de persoane. Din celelalte localități, din datele adunate până la 7 decembrie 1940, pe liste au fost incluse

---

[33] Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 *URSS*, vol. 118, 1940, f. 206, apud Mihai-Aurelian Căruntu, *Calvarul repatrierilor din nordul Bucovinei (iulie 1940 – iunie 1941)*, în „Glasul Bucovinei", VI, 1999, nr. 4, p. 56. În același timp, în lunile iulie–octombrie 1940, din România trunchiată în teritoriul sovietic au trecut 165.089 persoane (Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *Anul 1940. Drama românilor dintre Prut și Nistru*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1992, p. 90).

[34] Mihai-Aurelian Căruntu, *op. cit.*, p. 58.

[35] *Ibidem*, p. 58.

1294 de persoane. În categoria de „trădători ai patriei" au fost încadrați și bărbații care, desfășurându-și serviciul militar în armata română, nu au revenit, după 28 iunie 1940, în localitățile de origine. De asemenea, în urma unor denunțuri ale consătenilor, au fost luați în evidență și câțiva indivizi care doar aveau intenția să se refugieze în România[36].

Această politică a sovieticilor a condus la faptul că peste o jumătate din numărul total al deportaților au fost femei și copii. În situația în care soții, fiii și frații lor au fost executați, închiși sau deportați, femeile și copiii au apărut, în ochii organelor de securitate, drept actuali sau potențiali opozanți și susținători ai grupurilor de rezistență. Pe de altă parte, femeile proveneau din aceleași medii sociale, politice și culturale de care au fost legate rudele lor de sex masculin. În cazul în care aceste medii nu erau eradicate, ele ar fi putut produce în continuare „dușmani ai poporului"[37].

Între timp, încheierea, la 26 februarie 1941, a Tratatului româno-sovietic de comerț și navigație, precum și a unui acord privind schimbul de mărfuri și plăți a avut un impact pozitiv asupra atitudinii bolșevicilor față de locuitorii din Bucovina și Basarabia. La 28 februarie, Grigore Gafencu, ministrul român la Moscova, raporta că „guvernul sovietic dorește să rezolve în mod definitiv" problema repatrierilor, fiind admise să plece toate persoanele care puteau justifica fosta lor calitate de funcționar, militar sau legături de rudenie directă în România[38].

Începând cu 15 februarie 1941, la Cernăuți a fost reanimată activitatea Comisiei de repatriere. Pe această linie oficială, în lunile martie–iunie 1941, s-au repatriat, potrivit unui raport al lui Grigore Gafencu, „aproape 1000 persoane", mult sub numărul doritorilor[39].

---

[36] В. Ф. Холодницький, М. В. Загайний, Б. Ф. Білецький, *op. cit.*, p. 220.
[37] Thomas Lane, *op. cit.*, p. 82.
[38] Mihai-Aurelian Căruntu, *op. cit.*, p. 59–60.
[39] *Ibidem*, p.60.

Informația privitoare la reluarea înscrierilor pentru strămutarea în România s-a extins rapid în lumea satelor. În localitățile românești din zona de graniță, în special în raioanele Storojineț și Hliboca, au început să circule zvonuri potrivit cărora oficialitățile sovietice vor permite plecarea românilor în patria lor, așa cum s-a întâmplat cu germanii și polonezii din Bucovina și Basarabia. În acest sens, locuitorii erau sfătuiți să depună cereri, scrise în limba rusă, la secțiile raionale de miliție[40].

Într-o primă perioadă, organismele abilitate au primit asemenea cereri, însă când numărul lor a început să se ridice la sute, printre semnatari numărându-se și mulți ucraineni, operațiunea a fost suspendată sub motivul că, la început, nu s-a înțeles ce vor sătenii, însă despre plecarea în România nici nu poate fi vorba, și că în spatele campaniei respective se află spionii români și provocatorii[41]. Sistarea procesului de primire a petițiilor a provocat nemulțumire în rândul populației, deoarece mulți oameni au considerat că vor fi privați, spre deosebire de concetățenii lor mai norocoși, de dreptul de a se strămuta în România. Din această cauză, la 26 martie 1941, la Storojineț s-au adunat mai multe sute de țărani din localitățile Ropcea, Cupca, Pătrăuții de Sus, Pătrăuții de Jos, Ciudei și din suburbiile centrului raional. Secretarul organizației raionale de partid a refuzat să discute cu mulțimea adunată, specificând că se așteaptă sosirea din clipă în clipă a unui reprezentant al Kievului. Persoana respectivă era Vasile Luca, unul dintre militanții PCR, stabilit în 1940 în URSS și ales deputat în Sovietul Suprem al Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene din partea Regiunii Cernăuți, la alegerile din ianuarie 1941. Acesta a încercat să convingă mulțimea că România practic nu există ca stat și că bucovinenii ar avea numai de câștigat de

[40] Vasile Ilica, *Martiri și mărturii din nordul Bucovinei*, Editura Imprimeriei de Vest, Oradea, 2003, pp. 114, 119; Ilie Popescu, Ion Cozmei, *Drumul spre Golgota*, Editura Moldova, Iași, 1994, p. 13.

[41] Vasile Ilica, *op. cit.*, pp. 116, 120.

pe urma instaurării puterii sovietice[42]. Respingând și huiduind discursul acestui reprezentant al noii stăpâniri, oamenii au decis, în urma unor deliberări, ca în ziua de 1 aprilie toți cei care doresc să plece în România să se întâlnească în Suceveni pentru a porni în mod organizat spre frontieră[43]. Interesant este faptul că și la adunarea din Pătrăuții de Jos, din 28 martie 1941, la care au participat circa 400 de țărani, organizatorul adunării, Gheorghe Crăsneanu[44], a amânat plecarea tot pentru 1 aprilie[45].

În acea zi de tristă amintire, grupuri mari de oameni din satele Pătrăuții de Sus, Pătrăuții de Jos, Cupca, Corcești, Suceveni, în frunte cu un drapel tricolor și altul alb, cu prapure bisericești, au format o coloană de circa 2 500–3 000 de persoane și s-au îndreptat spre frontiera sovieto-română. În poiana Varnița, la vreo trei kilometri de hotarul cu România, oamenii au fost întâmpinați cu focul tras din mitraliere. Potrivit datelor comunicate de autoritățile sovietice, în timpul tentativei de a forța trecerea graniței, au fost ucise 20 de persoane, inclusiv femei și copii[46]. Conform listelor alcătuite ulterior, numai din șase sate bucovinene (nu dispunem de informații pentru celelalte localități) au murit la Fântâna Albă 44 de oameni (17 din Pătrăuții de Jos, 12 din Trestiana, câte 5

---

[42] *Ibidem*, p. 120–121.
[43] *Ibidem*, p. 122.
[44] Informație cuprinsă în ancheta realizată de organele sovietice în zilele imediat următoare masacrului de la Fântâna Albă, dar care a fost trecută de Gheorghe Crăsneanu sub tăcere atât în timpul anchetei efectuate de grănicerii români în 1941, cât și în declarațiile sale din 1995, publicate de Vasile Ilica, *op. cit.*, p. 169–180. Întreg materialul anchetei a fost publicat de ziaristul ucrainean Mykola Rubaneți (vezi M. Рубанець, *Білокриницька голгофа*, în „Людина і світ", 1991, nr. 10), articol republicat de Vasile Ilica.
[45] Supraviețuitorul Gheorghe Crăsneanu respinge ideea de a se fi numărat printre organizatorii trecerii de frontieră, menționând că el, personal, fiind agitat de „Ilie al lui Sandu Procopie din Pătrăuții de Jos", a fost un participant de rând la evenimentele respective. Cf. Ilie Popescu, *Participant la marșul românilor de pe valea Siretului spre România*, în „Țara Fagilor", X, 2001, p. 15–22.
[46] M. Рубанець, *Білокриницька голгофа*, în „Людина і світ", 1991, nr. 10, p. 12.

din Cupca și Suceveni, 3 din Pătrăuții de Sus, 2 din Oprișeni)[47]. Martorii măcelului vorbesc despre o cifră de circa 200 de morți[48].

În aceeași zi, circa 100–120 de săteni din Carapciu, Iordănești și Prisăcăreni, care au venit la Suceveni cu o întârziere de câteva ore, au fost mitraliați de ostașii sovietici chiar pe teritoriul satului. Deoarece măcelul s-a produs în plină zi și în văzul lumii, autoritățile au fost constrânse să anunțe date exacte privind numărul jertfelor. Potrivit acestora, 24 persoane au fost ucise și 43 rănite[49].

După consumarea evenimentelor și încheierea anchetei, un număr de 22 de persoane (din rândul cărora lipseau [?] organizatorii indicați de săteni – Isidor Kobel, Gheorghe Crăsneanu, Gheorghe Zegrea, Gheorghe Plămadă, Gheorghe Nistor) au fost deferite justiției. În conformitate cu concluziile dosarului penal nr. 12969/1941, la 4 decembrie 1942, un tribunal militar sovietic a condamnat la moarte o persoană (Grijincu Vasile a lui Ioan), alte 15 fiind pedepsite cu câte 10 ani de muncă silnică în lagăr, confiscarea avutului și deportare. Încă șase persoane au fost judecate în dosarul nr. 2976/1941, fiind condamnate la câte 8 ani de lagăr și confiscarea avutului[50]. Potrivit legislației sovietice, familiile lor, împreună cu restul participanților marșului de la Fântâna Albă, urmau a fi deportate în Siberia și Kazahstan[51]. În acest sens, în lunile aprilie-mai 1941, reprezentanții administrației locale din raioanele Hliboca, Herța, Storojineț, Noua Suliță și Vijnița[52] au început să întocmească listele respective.

---

[47] Vezi „Țara Fagilor", 1993, p. 66–67; 1995, p. 141; 1996, p. 142; 1997, p. 155; 1998, p. 102; 2000, p. 219; Vasile Ilica, *op. cit.*, pp. 284, 304–307, 309–310.

[48] М. Рубанець, *Білокриницька голгофа*, în „Людина і світ", 1991, nr. 10, p. 12–13.

[49] *Ibidem*, p. 13.

[50] М. Рубанець, *op. cit.*, pp. 9, 11; Vasile Ilica, *op. cit.*, p. 145–147.

[51] В. Ф. Холодницький, М. В. Загайний, Б. Ф. Білецький, *op. cit.*, p. 222.

[52] П. Брицький, В. Яровий, „*Повернення Бессарабії і передача Північної Буковини* ...", în *Матеріали III Міжнародної історико.краєзнавчої накової конференції, присвяченої 120-річчю заснування Чернівецького університету (29 вересня – 1 жовтня 1996 р., Чернівці)*, Чернівці: Рута, 1995, p. 57.

Pentru a urgenta soluționarea chestiunii „dușmanilor orânduirii socialiste", în primăvara anului 1941, la Cernăuți și în centrele raionale, au fost constituite niște organisme extrajudiciare, numite „troici". În urma hotărârilor adoptate de acestea, în zilele de 9–14 iunie 1941, au fost arestate și deportate în regiunea Komi, din Rusia, 924 de persoane[53]. Întreaga operațiune a fost pregătită din timp și realizată în baza *Planului operativ referitor la conducerea operațiunilor legate de ridicarea elementului antisovietic*[54]. Soarta celor arestați au împărtășit-o, la 13 iunie, peste

---

[53] Cercetătorul A.E. Gurjanov exprimă opinia că numărul celor deportați din Regiunea Cernăuți ar putea fi de 1330 persoane. Cf. А. Э. Гурьянов, *Масштабы депортации населения в глубь СССР в мае – июне 1941 г.* // www.memo.ru/history/polacy/g_2.htm.

[54] „La 11 iunie 1941, ora 20, a se efectua consfătuirea operativă a întregului aparat operativ NKGB și NKVD, pe baza căreia să se prelucreze directiva Statului Major al districtului.
Să se instruiască aparatul de agenți informatori în ceea ce privește descoperirea la timp a persoanelor, care nutresc intenția de a executa acte teroriste, diversiuni, a fugi clandestin peste frontieră și a propaga versiuni antisovietice printre locuitori.
În vederea împiedicării posibilității unor asemenea tentative de trecere clandestină a frontierei, anume în perioada de pregătire a măsurilor operative, precum și în timpul aplicării acestora, activitatea urmează a fi coordonată cu comandamentele de grăniceri, făcându-le cunoscute măsurile adoptate de S[ecțiile] R[aionale] ale NKVD-ului privind deportarea elementului antisovietic.
La 12 iunie a. c., ora 19, în contact cu C[omiteul] E[xecutiv] R[aional], să se efectueze ședința de instructaj cu comuniștii desemnați pentru participarea la operațiune, după care aceștia să fie atașați grupelor operative.
La ora 1 noaptea, agenții operativi, împreună cu comuniștii desemnați pe direcții de către C[omitetul] R[aional] de P[artid], trebuie să sosească în localitățile în care se vor efectua operațiunile.
Aparatul operativ este obligat ca, la sosirea în sat, până la începutul operațiunii să precizeze pe căi neoficiale situația.
În cazul în care expulzatul este acasă, să se stabilească precis locul în care este situată casa, depărtarea ei de altele și numai după aceasta, conform ordinelor, la ora 2 și jumătate noaptea, împreună cu personalul desemnat, să se îndrepte spre locuința expulzabilului calculând astfel încât exact la ora 3 noaptea să

5 000 de membri ai familiilor lor, categorisiți drept „susținători ai dușmanilor poporului"[55], care au fost încărcați în vagoane pentru vite și deportați în Siberia și Kazahstan[56].

Deportarea bucovinenilor și basarabenilor în iunie 1941 nu a fost un fenomen care s-a redus sub aspect geografic doar la cele două provincii anexate de URSS cu un an mai devreme. În regiunile vest-ucrainene, încorporate de sovietici în 1939, deportările (al patrulea val, după cele trei din 1940) au fost realizate în ziua de 22 mai, în Lituania, Letonia și Estonia în ziua de 14 iunie, iar în vestul Bielorusiei în noaptea de 19/20 iunie 1941. Teritoriile respective au revenit Uniunii Sovietice în urma materializării înțelegerilor secrete cu Germania nazistă, încheiate la 23 august 1939, Stalin „curățând" terenul de elementele nesigure în preajma confruntării cu Hitler. Potrivit calculelor efectuate de către cercetătorul rus A.E. Gurjanov, numărul celor deportați în lunile mai-iunie 1941 din regiunile anexate s-ar ridica la circa 105–110 mii de persoane[57].

Probabil că deportările aveau să continue încă ani buni, dacă Germania nu ar fi atacat, la 22 iunie 1941, Uniunea Sovietică. În timpul retragerii în fața armatelor română și germană, NKVD-ul a evacuat o parte a deținuților din închisoarea cernăuțeană[58], unii fiind apoi înecați în Nistru, în zona satului Costrijiuca[59]. Mulți, însă, au fost lichidați, chiar în interiorul închisorilor din Cernăuți, Hotin[60] și Storojineț, în conformitate cu ordinul dat de Leontii Beria, șeful NKGB-ului unional.

înceapă operațiunea" („Gazeta de Herța", 12 iunie 1993, p. 1; „Concordia" – Săptămânal socio-politic, economic și cultural, Cernăuți, 8 iunie 1996, p. 1).

[55] П. П. Брицький, *Україна у другій світовій війні (1939–1945 рр.)*, p. 31.

[56] В. Ф. Холодницький, *op. cit.*, p. 55.

[57] А. Э. Гурьянов, *op. cit.*

[58] Simion Opaiț, *Doisprezece ani într-un Gulag de dincolo de Cercul Polar*, în „Țara Fagilor", X, 2001, p. 128.

[59] *Буковина: історичний нарис*, p. 259.

[60] В. Ф. Холодницький, М. В. Загайний, Б. Ф. Білецький, *op. cit.*, p. 222.

În decurs de un an (28 iunie 1940 – 22 iunie 1941), numărul victimelor represiunii bolșevice în teritoriile anexate de sovietici (Bucovina, Basarabia și plasa Herța), potrivit unor estimări, s-ar cifra între 67 și 89,5 mii de persoane[61]. Conform listelor alcătuite de către administrația românească în toamna anului 1941, doar din teritoriile care făceau parte din Guvernământul Bucovinei[62] au fost deportate sau au dispărut 36129 de persoane, din care 5018 din municipiul Cernăuți, 8319 din județul Cernăuți, 4387 din județul Storojineț, 1467 din județul Rădăuți, 1996 din județul Dorohoi (adică din plasa Herța) și 14942 din județul Hotin[63] (atât din teritoriul care fusese încorporat Ucrainei, cât și din cel ce făcuse parte din Moldova Sovietică). Potrivit datelor, care privesc doar fenomenul deportărilor din Regiunea Cernăuți, în perioada menționată au fost strămutate în diverse părți ale URSS-ului, după unele informații 10 mii de persoane[64], după altele 12 mii[65]. Conform datelor de arhivă, la 13 iunie 1941, din raionul Herța au fost deportați 1996 de oameni[66]. Din localitatea Mahala, raionul Noua Suliță, satul de baștină al familiei Nandriș, în acea noapte au fost ridicate 579 de persoane[67], iar din raioanele Hliboca și Storojineț au fost deportați: din Tereblecea 237 de oameni[68], din

[61] П. П. Брицький, *op. cit.*, p. 31.
[62] Guvernământul Bucovinei includea teritoriul Bucovinei istorice, județul Dorohoi – din care făcea parte și plasa Herța și județul Hotin (din care partea de nord fusese inclusă anterior în cadrul Ucrainei, iar cea de sud în cel al Moldovei sovietice).
[63] Constantin Ungureanu, *op. cit.*, p. 190.
[64] *Буковина: історичний нарис*, p. 259.
[65] Petru Hrior, *Îndureratele cohorte*, în „Gazeta de Herța", 1993, 6 februarie, p. 2.
[66] Constantin Ungureanu, *op. cit.*, p. 190; Petru Grior, *Pământ cu vechi tradiții românești*, în „Gazeta de Herța", 1993, 1 ianuarie, p. 2–3.
[67] *Tabel nominal cu locuitori ai comunei Mahala, județul Cernăuți, deportați la 13 iunie 1941 în Siberia*, în „Țara Fagilor", II, 1993, p. 74–79.
[68] Ion Crețu, *Ridicați în miez de noapte. Despre teroarea stalinistă într-un sat bucovinean*, în „Țara Fagilor", II, 1993, p. 82.

Cupca 92[69], din Oprișeni 44[70], din Stăneștii de Jos și Stăneștii de Sus circa 140[71] etc.

Revenirea sovieticilor, în martie-aprilie 1944, trecuți ei înșiși prin toate nevoile și grozăviile războiului, nu a însemnat însă și o revizuire în direcția unei atitudini mai tolerante a politicii față de populația autohtonă. Autoritățile au devenit și mai dure, iar amploarea sovietizării nu a mai cunoscut limite.

În această perioadă, comuniștii s-au ciocnit de rezistența armată a diverselor grupări de partizani antisovietici, provenind din rândurile românilor și ucrainenilor. La 10 ianuarie 1945, CC al PC(b)U a adoptat hotărârea *Despre intensificarea luptei cu naționaliștii ucraineano-germani*[72] *în regiunile vestice ale Ucrainei*, prin care se fixa data de 15 martie 1945 ca termen limită pentru lichidarea rezistenței anticomuniste. În acest scop, în Regiunea Cernăuți au fost aduse două brigăzi de trupe ale NKVD-ului, cu un efectiv de peste 1300 de soldați și ofițeri[73].

Chiar din primele luni după reocuparea Bucovinei și Basarabiei a fost declanșată teroarea. La 24 august 1944, 7 000 de cernăuțeni[74] (din Târnauca circa 130[75], din Tereblecea 45, iar din Băhrinești 36 de persoane[76] etc.) au fost duși la muncă forțată în Karelia, în zona lacului Onega, la tăiat pădure și construit canalul Marea Baltică – Lacul Onega sau la construcția de căi ferate[77]. Munceau câte 12–15

---

[69] „Țara Fagilor", VI, 1997, p. 156–158; Vasile Plevan, *Am fost suspectați în 1941, nu suntem crezuți nici acum*, în „Țara Fagilor", IV, 1995, p. 135.

[70] Vasile D. Covalciuc, *Amintiri din vremuri de restriște*, în „Țara Fagilor", VII, 1998, p. 102.

[71] Ion A. Posteucă, *Pagini negre în istoria Stăneștilor*, în „Țara Fagilor", V, 1996, p. 100.

[72] Sub această sintagmă erau ascunși anticomuniștii români și polonezi.

[73] Богдан Ярош, *op. cit.*, p. 70.

[74] Ivan Fostii, *Tragedia poporului*, în „Zorile Bucovinei", 1995, 12 august, p. 2.

[75] „Gazeta de Herța", 1993, 11 septembrie, p. 7.

[76] „Țara Fagilor", X, 2001, p. 112–113.

[77] Ilie Salahor, *Comuna Voloca pe Derelui sub ocupația stalinisto-bolșevică. Din însemnările unui țăran autodidact*, în „Țara Fagilor", IV, 1995, p. 94–96.

ore pe zi, pe un ger de până la 40–45 de grade, fiind hrăniți cu ciorbă din pește sărat, astfel încât, relatează unul dintre cei care au fost duși la Onega, „ne-am mâncat și opincile din piele de porc sau de vită cu care venisem de acasă"[78]. Cei care au supraviețuit, la sfârșitul anului 1945 au obținut dreptul de a reveni în Bucovina.

În urma hotărârii Comitetului de Stat al Apărării din URSS din 29 octombrie 1944[79], la mijlocul lunii decembrie 1944, un nou val de arestări, vizând bărbații cu vârste cuprinse între 18 și 55 ani, a fost efectuat în Regiunea Cernăuți. Astfel, la 20 decembrie, numai din comuna Voloca pe Derelui (raionul Hliboca) au fost arestați circa 150 de oameni, care au fost duși în închisoarea din Cernăuți. La 25 ianuarie 1945, volocenii, alături de alte mii de bucovineni, au fost urcați în vagoane și duși la Vorkuta, după Cercul Polar de Nord. Abia în ianuarie 1947, acești oameni nevinovați au obținut dreptul de a se întoarce la casele lor[80].

Foștii ostași ai armatei române (circa 19 000) au fost condamnați la câte 6 ani de muncă silnică la minele din regiunea Donețk, Ural ș.a.[81] De pildă, din Voloca pe Derelui, dintr-un număr neidentificat de represați, au murit în lagăre 14 foști ostași[82], din Pătrăuții de Jos au fost arestați 35 de foști ostași[83]. De asemenea, în lagărele GULAG-ului a ajuns majoritatea bucovinenilor și basarabenilor pe care sfârșitul războiului i-a prins în zona sovietică de ocupație a Europei[84].

În luna mai 1944, sovieticii au început să efectueze recrutări în armata roșie a tuturor bărbaților cu vârste cuprinse între 18

---

[78] Mărturia lui Vasile T. Șlemcu, din Tereblecea. Vezi: Ion Crețu, *Osândiți la exterminare*, în „Țara Fagilor", X, 2001, p. 109–111.

[79] *Історія України* / Керівник авт. кол. Ю. Зайцев. Видання 2-ге, зі змінами, Львів, Видавництво „Світ", 1998, p. 335.

[80] Ilie Salahor, *op. cit.*, p. 97–98.

[81] В. Ф. Холодницький, *op. cit.*, p. 59.

[82] Ilie Salahor, *op. cit.*, p. 96.

[83] *Victime ale ocupației staliniste în trei sate ale fostului județ Storojineț*, în „Țara Fagilor", IV, 1995, p. 149–150.

[84] В. Ф. Холодницький, *op. cit.*, p. 60.

și 50 de ani. Cu această ocazie, refuzul înrolării a devenit un fenomen de masă. Astfel, numai în raionul rural Cernăuți, 400 de recruți nu s-au prezentat la comisariatele militare, autoritățile recurgând la serviciile miliției și armatei pentru a-i ridica de pe la casele lor[85]. Mulți dintre tineri se ascundeau prin pădurile bucovinene, fiind vânați de organele de securitate bolșevice. Astfel, în primăvara anului 1944, în pădurea de lângă Buda – Mahala, militarii sovietici au urmărit și surprins un grup de tineri români, împușcându-i pe loc, fără a avea intenția de a-i captura. Cel puțin 13 persoane au fost ucise, reușind să se salveze doar patru[86].

În toamna aceluiași an, în baza hotărârii Comitetului de Stat al Apărării al URSS nr. 6784/a, din 25 octombrie 1944, a fost efectuată mobilizarea contingentului de tineri născuți în anul 1927. În raioanele „atinse cel mai puternic de către elementul contrarevoluționar", acestea fiind cele din apropierea graniței cu România, s-a dispus ca recruții să fie convocați la comisariatele militare raionale „sub motivul organizării repetate a instrucțiunii militare generale și, în mod organizat, sub pază, să fie trimiși la Cernăuți, în centrul regional de recrutare, unde să se realizeze mobilizarea"[87]. La data de 17 decembrie 1944, în regiune au fost mobilizați 78.905 bărbați, din care majoritatea au fost trimiși în unități militare de rezervă. Aici, cu ajutorul agenților secreți, a informațiilor provenite din localitățile de baștină, serviciul de contrainformații depista toate „elementele social-politice periculoase": persoane care au făcut parte din administrația sau armata română, au avut vreo legătură cu mișcările de rezistență anticomunistă, au exprimat diverse opinii „antisovietice" etc. De pildă, la 22 septembrie 1944, în orașul Kungur, de lângă munții Ural, au

---

[85] I. B. Мусієнко, *Політичні репресії проти буковинців і бессарабців у Червоній Армії в 1941–1945 рр.*, în *Питання історії України. Збірник наукових статей. Том 3*, Чернівці, 1999, p. 313–314.

[86] Ion Timciuc, *Tragedia de la Buda – Mahala din primăvara anului 1944*, în „Țara Fagilor", X, 2001, p. 99–101.

[87] I. B. Мусієнко, *op. cit.*, p. 314.

fost arestați bucovinenii Petro Markovski și Mykola Bulavka, doi ucraineni din Coțmani, acuzați de agitație antisovietică. Ei au îndrăznit să afirme că „ofițerul sovietic este prost instruit, este îmbrăcat mai rău decât un soldat; cu asemenea comandanți pe front vei fi pierdut. În ziarele sovietice se scrie că armata roșie este cea mai bună în lume, dar în realitate aici înfloresc foametea și muștruluiala (...) Sub stăpânirea românească oamenii puteau pleca acolo unde doreau. Plecau în America, câștigau bani, se întorceau, își ridicau gospodării și trăiau bine, iar din Uniunea Sovietică nu mai poți pleca nicăieri. În Uniunea Sovietică, în afară de cartofi, nu ai ce vedea". Cei doi agitatori antisovietici și filo-români au fost condamnați la câte cinci ani de lagăr[88]. Alți bucovineni, care au avut „norocul" să se afle că ei au fost membri ai Partidului Național-Creștin, în frunte cu A.C. Cuza, sau ai mișcării naționaliștilor ucraineni erau condamnați la câte 10 ani de închisoare[89]. Ostașii care luptau efectiv pe front erau condamnați, de regulă, la câte 6–7 ani pentru „intenția de a trece de partea dușmanului"[90]. În general, din cei peste 300 de cernăuțeni, ostași ai armatei roșii, represați în anii 1944–1945, 45% au fost condamnați pentru „agitație antisovietică", iar 55% pentru apartenența la așa numitele „partide contrarevoluționare" (toate formațiunile posibile, cu excepția celui comunist), intenția de a trece de partea inamicului sau pentru spionaj[91] (această din urmă acuzație putea fi adusă oricui era născut în teritoriile anexate în 1940).

Drept urmare a Războiului Mondial, a politicii de opresiune practicată de sovietici, a refugierii unei părți a populației în adâncul țării în fața înaintării armatei roșii, la 1 ianuarie 1945, în Regiunea Cernăuți locuiau 567 000 de persoane, cu 35,2% mai

[88] *Ibidem*.
[89] *Ibidem*, p. 314–316.
[90] *Ibidem*, p. 316–317.
[91] *Ibidem*, p. 317.

puțin decât la 1 ianuarie 1941[92]. După încheierea războiului, au fost cazuri în care sate întregi au fost ridicate. Așa s-a întâmplat cu locuitorii cătunului Buci de lângă Rarancea, satului I.G. Duca (de lângă Iurcăuți pe Nistru), satului Țânteni din raionul Herța. Toți aceștia au fost deportați în zonele de sud ale Ucrainei. Localitățile Frunza și Prisaca (cu excepția părții românești a satului) au fost desființate din cauza faptului că au avut neșansa să se afle pe linia frontierei sovieto-române. Sătucul Albovăț, de lângă Storojineț, a fost distrus în toamna anului 1951, pentru a extinde poligonul militar[93].

De asemenea, cu scopul înlăturării toponimelor tradiționale – dovezi ale autohtoniei românilor în Regiunea Cernăuți – la 7 septembrie 1946, Prezidiul Sovietului Suprem al RSS Ucrainene a adoptat un decret prin care au fost schimbate câteva zeci de denumiri ale satelor românești. De exemplu, Crasna a devenit Crasnoilsc, Tereblecea a fost botezată Porubne, Oprișeni – Dubivka, Mihoreni – Petrașivka, Mogoșești – Bairaki, Probotești – Djakivți, Cerlena – Cerlenivka, Suceveni – Șiroka Poljana etc.[94].

Asemenea decizii, care loveau în identitatea românilor din Regiunea Cernăuți, erau luate în contextul în care, în august și septembrie 1946, conducerea stalinistă a adoptat un șir de măsuri de restaurare și înăsprire a disciplinei în economie și societate, afectată de războiul mondial[95]. Pe aceeași linie, la 4 iunie 1947, Guvernul sovietic a adoptat alte două hotărâri, care stipulau că „orice atingere adusă proprietății statului sau colhozurilor" era pasibilă de o pedeapsă de la 5 până la 25 ani de lagăr. Orice

---

[92] *Буковина: історичний нарис*, p. 265.
[93] Gheorghe Gorda, *Un sat șters de pe harta Bucovinei*, în „Plai Românesc", Gazeta Societății pentru Cultura românească „Mihai Eminescu" din Regiunea Cernăuți, II, 1991, 1 august, p. 6–7; în „Țara Fagilor", III, 1994, p. 160.
[94] Ilie Popescu, *Să revenim la toponimia tradițională*, în „Zorile Bucovinei", 31 ianuarie 1990, p. 2.
[95] Peter Kenez, *A History of the Soviet Union from the Beginning to the End*. ed. 2, Cambridge University Press, 2006, p. 177.

persoană care avea cunoștință de pregătirea unui furt sau de furtul însuși, fără a denunța acest lucru la miliție, era pasibilă de o pedeapsă de doi până la trei ani de lagăr[96]. De asemenea, Consiliul de Miniștri al RSS Ucrainene a majorat, în aceeași lună, normele de livrare obligatorie a produselor agricole de către gospodăriile individuale: la grâu, floarea soarelui, soia, cartofi, legume, fân, carne și lapte cu 50%, iar la lână cu 100%. Pentru așa-zisele gospodării ale chiaburilor au fost reduse drastic termenele de predare a producției și au fost anulate orice înlesniri[97]. Drept urmare, oamenii simpli au avut din nou de suferit. Astfel, în anii 1946–1947, din raioanele Sadagura, Cernăuți rural, Herța și Storojineț au fost judecați și condamnați, în baza articolului 58 din Codul Penal, care privea toate „crimele contrarevoluționare", 51 de locuitori[98]. În total, aceștia au primit 339,6 ani de închisoare pentru faptul că nu au livrat la timp statului cotele stabilite de produse agricole din gospodăriile individuale. În multe dintre aceste cazuri, condamnarea a fost însoțită de confiscarea averii[99].

Trebuie să subliniem faptul că asemenea măsuri erau adoptate în condițiile în care, în toamna, iarna și primăvara anilor 1946–1947, localitățile bucovinene și basarabene au fost bântuite de o foamete cumplită, agravată în mod criminal chiar de autoritățile sovietice. În pofida recoltei catastrofale din anul 1946, provocată de seceta din primăvara și vara acelui an, autoritățile bolșevice au rechiziționat practic întreg grâul, inclusiv cel destinat însămânțărilor și întreținerii familiilor, în contul obligațiilor exagerate ale gospodăriilor individuale țărănești față de stat. În același timp, pentru a spori gradul de atracție a formelor comuniste de organizare a agriculturii, colhozurile au fost scutite de

---

[96] Nicolas Werth, *op. cit.*, p. 220.
[97] Богдан Ярош, *op. cit.*, p. 110.
[98] Gheorghe Pavel, *Români din nordul Bucovinei și ținutul Herței condamnați de stăpânirea sovietică*, în „Țara Fagilor", III, 1994, p. 156–158.
[99] *Ibidem*, p. 159.

dări față de stat[100]. Rămânând fără orice produse alimentare, oamenii au început să consume ghinde, borhot, coceane de porumb etc. Au existat chiar și cazuri de canibalism. Foametea a provocat o creștere bruscă a mortalității, din cauza distrofiei. În prima jumătate a anului 1947, în urma unei catagrafii, în regiune au fost înregistrați 41 264 bolnavi de distrofie. În anul 1947, mortalitatea infantilă în Regiunea Cernăuți a înregistrat 217‰ copii cu vârste de până la un an, în timp ce media pe Ucraina a fost de 127,7‰[101].

Pentru a accelera desființarea sistemului economic capitalist și cu scopul întăririi sentimentelor filocooperatiste ale bucovinenilor, în sate au fost create organizații de partid. În acest sens, din orașe la țară au fost trimiși numeroși comuniști. De pildă, în anul 1948, în localitățile rurale au fost delegați 568 membri de partid, care s-au ocupat nemijlocit de organizarea și afirmarea celulelor de bază ale partidului comunist. La data de 1 ianuarie 1949, în 46 de sate existau organizații comuniste[102]. Datorită presiunii și terorii autorităților, activității „educative” a comuniștilor, până în ianuarie 1947 au fost înființate 70 de colhozuri, iar până la finele anului respectiv existau deja 296 colhozuri, reunind circa 33% din gospodăriile sătenilor[103]. La începutul anului 1949, în Regiunea Cernăuți, 77% din gospodăriile țăranilor erau deja colectivizate[104], pentru ca la sfârșitul anului în 491 de colhozuri să fie reunite 97,5% de gospodării sătești[105].

La 21 februarie 1948, Prezidiul Sovietului Suprem al URSS a adoptat o hotărâre care prevedea deportarea din RSS Ucraineană a „tuturor celor care nu-și îndeplinesc numărul minim de zile-muncă în colhozuri și duc o viață de parazit”. Din cauza stării de dezorganizare a colhozurilor, care nu puteau asigura deloc

[100] *Буковина: історичний нарис*, p. 274.
[101] *Ibidem*, p. 267.
[102] Богдан Ярош, *op. cit.*, p. 122.
[103] *Буковина: історичний нарис*, p. 274.
[104] Богдан Ярош, *op. cit.*, p. 112.
[105] *Буковина: історичний нарис*, p. 274.

plata muncii lucrătorilor sau, în cazuri fericite, plăteau sume modice, mulți colhoznici nu puteau îndeplini planul minim de zile-muncă pe an, impus de conducere[106]. Sub incidența noii legi au căzut sute și mii de oameni nevinovați.

După reinstaurarea puterii sovietice, autoritățile au început să organizeze niște gărzi paramilitare, sub denumirea de „detașamente de exterminare", numite în popor „striboace". Membrii acestor formațiuni – „stribocii" – erau scutiți de toate dările și obligațiile în muncă, fiind eliberați de la recrutările forței de muncă pentru minele și construcțiile industriale; lor li se repartizau diverse produse de larg consum la prețuri reduse, iar activitatea în detașament era echivalată cu aceeași durată a serviciului militar; membrii familiei erau scutiți de impozite, iar în cazul morții „stribocului" primeau o pensie specială. La data de 15 martie 1945, în Cernăuți și centrele raionale au fost constituite 17 detașamente de exterminare, în care erau înscriși 2162 de persoane, precum și 314 brigăzi de susținere, cu un contingent de 2607 persoane[107]. În martie 1947, în Regiunea Cernăuți existau 227 detașamente de exterminare, cuprinzând 3368 de „striboci"[108]. În general, în anii 1946–1947, recurgând la presiuni, mituire, șantaj, promisiuni, autoritățile au mobilizat aproape 11 000 de persoane în categoriile de „striboci", agenți secreți, agenți informatori, membri ai brigăzilor de miliție și ai grupurilor de menținere a ordinii publice[109]. Aceștia participau la rechizițiile efectuate în gospodăriile țăranilor, scotocind prin case și poduri și luând totul, prindeau tinerii (flăcăi și fete) pentru a-i trimite la minele din Donețk sau la școlile profesionale din Ucraina[110], de unde nu mai aveau practic nici o șansă să revină acasă.

---

[106] Nicolas Werth, *op. cit.*, p. 221–222.
[107] *Буковина: історичний нарис*, p. 264.
[108] Богдан Ярош, *op. cit.*, p. 76–77.
[109] *Буковина: історичний нарис*, p. 277.
[110] Ilie Salahor, *op. cit.*, pp. 103, 109.

În această perioadă represiunile au fost orientate împotriva rezistenței anticomuniste din zonele de munte și cu pădure[111] ale regiunii, împotriva acelora care au fost angajați în administrația românească, împotriva sectelor religioase, în special a iehoviștilor, contra persoanelor care se opuneau să intre în colhoz, împotriva tuturor sătenilor care nu realizau minimul de zile-muncă lucrate în colhoz sau nu livrau cantitățile cerute de grâu, lapte, carne etc. În mai multe localități au fost închise bisericile ortodoxe (149 până la finele anului 1974), iar la începutul anilor ’60 au fost desființate ultimele două mănăstiri din cele șase câte au funcționat în perioada românească[112].

Urmărind facilitarea procesului de rusificare a românilor cernăuțeni, în anul 1947 organele de partid au dispus trecerea ziarului regional „Bucovina Sovietică” și a gazetei raionale „Steagul Roșu” (din Herța) la grafia chirilică. Acest pas a fost motivat de comitetul regional de partid prin faptul că „trecerea învățământului la limba moldovenească și editarea presei în limba română creează greutăți în educarea politică, dezvoltarea culturală a populației moldovenești, în implicarea ei într-o participare mai activă în construcția socialistă”[113].

În primăvara anului 1950, un nou val de represiuni s-a abătut asupra bucovinenilor. În localitățile Cupca, Corcești ș.a. au fost operate numeroase arestări, persoanele respective fiind duse la Cernăuți, urcate într-un marfar și deportate la est de munții Ural. Peste un an, aceeași soartă au împărtășit-o și familiile lor, când un alt tren a luat drumul Siberiei[114]. La 8 aprilie 1951, din Cupca, au

---

[111] În Codrii Cosminului, lângă Molodia (Plaiul Cosminului), acționa un grup de partizani în frunte cu Ștefan Petriu (Aurel Popovici, *Ne-au batjocorit veneticii și cozile de topor*, în „Țara Fagilor”, V, 1996, p. 111). Memoriile lui Ștefan Petriu, *Pentru neamul meu am fost gata de sacrificiu*, au fost publicate recent în „Țara Fagilor”, X, 2001, p. 120–126.

[112] *Буковина: історичний нарис*, p. 283.

[113] *Ibidem*, p. 270–271.

[114] Lucica Morar, *Calvarul familiei Broască,* în „Țara Fagilor”, II, 1993, p. 90–91.

fost deportate 8 familii (26 persoane) pe considerente religioase[115]. Arestările și deportările au continuat, cu mai mică intensitate, până în martie 1953, data morții lui Stalin.

În paralel cu deportările, autoritățile sovietice au efectuat un amplu proces de „colonizare" a Regiunii Cernăuți cu diverși „specialiști" și „nespecialiști" de origine etnică ucraineană și rusă de aiurea. Numai în anul 1946 în ținut s-au așezat 53690 de persoane din diverse zone ale Uniunii Sovietice. De asemenea, în anii 1946–1947, în Bucovina s-au repatriat 316 familii de ucraineni (1476 persoane) din Franța, România și Bulgaria[116].

De la mijlocul anilor '50 și până către sfârșitul anilor '60 ai secolului al XX-lea, cei represați, care au reușit să supraviețuiască, precum și urmașii acestora au obținut dreptul să revină la baștină. De multe ori, au fost nevoiți să-și construiască noi case, dat fiind faptul că gospodăriile lor fuseseră distruse, trecute în patrimoniul colhozului sau ocupate de alte persoane din sat sau de „specialiștii" veniți de aiurea. Se estimează că s-au întors mai puțin de jumătate dintre cei care au fost supuși represiunilor comuniste.

La 17 aprilie 1991, Sovietul Suprem al RSS Ucrainene a adoptat legea *Cu privire la reabilitarea victimelor represiunilor politice în Ucraina*, pe baza căreia oamenii au început să depună cereri de reabilitare. Până la data de 10 aprilie 1995, potrivit notei Direcției MAI pentru Regiunea Cernăuți, 12554 de cetățeni primiseră adeverințe de reabilitare, în timp ce petițiile a 157 de persoane au fost respinse. În această din urmă categorie au intrat cei care au refuzat să facă serviciul militar în armata roșie sau care au luptat împotriva puterii sovietice. La acea dată, însă, nu existau cereri de la persoane judecate în 837 de dosare. Pe linia Procuraturii și a Serviciului de Securitate a Ucrainei, până la 1 ianuarie 1995, au fost reabilitate 6610 de persoane, 1700 de dosare (ce priveau peste

---

115 Magdalina Morar, *Deportați pe motive religioase*, în „Țara Fagilor", VI, 1997, p. 148–149.

116 *Буковина: історичний нарис*, p. 266.

două mii de persoane) încă nu erau examinate, iar 1783 de cetățeni au primit răspuns negativ. Din ultima categorie fac parte indivizii condamnați în anii 1940–1941 pentru tentativa de trecere ilegală a frontierei, care nu intră sub incidența legii din 1991[117].

În final, trebuie să constatăm că încă nu se cunosc cifrele exacte privitoare la diverse categorii de represați (uciși prin împușcare în localitățile de origine; arestați și condamnați; arestați și morți sau uciși fără a se fi dat vreo sentință; deportați în lagăre de muncă; deportați în diverse zone ale Siberiei și Kazahstanului; ridicați și duși la munci forțate etc.). Potrivit datelor oficiale, în perioada anilor 1944–1952, din regiune au fost deportate 4298 de persoane[118]. Alte calcule indică faptul că, în anii 1940–1941 și în anii 1944–1952, în Siberia și Asia au fost deportați 11145 locuitori ai Regiunii Cernăuți[119]. Potrivit estimărilor realizate de către redacția cernăuțeană a cărții *Reabilitați de istorie*, care urmează să includă numele tuturor victimelor stalinismului, în perioada 1940–1952 au fost supuși represiunilor politice circa 50 000 de locuitori[120], reprezentând aproape 10% din totalul populației Regiunii Cernăuți.

În baza celor prezentate mai sus, putem constata că intrarea armatei roșii și înglobarea părții de nord a Bucovinei, plasei Herța și părții de nord a Basarabiei în RSS Ucraineană și instaurarea regimului comunist au fost însoțite de numeroase crime împotriva populației din teritoriile respective. În loc de „eliberarea" de sub „jugul boierilor și capitaliștilor români", sovieticii au distrus temeliile unei societăți liberale, au nimicit forțele productive și creatoare, în primul rând, ale comunității românești, dar și ale celorlalte etnii din nordul României. Având în vedere faptul că cele mai masive arestări și deportări s-au făcut în zonele de frontieră

---

[117] Ivan Fostii, *Tragedia poporului*, în „Zorile Bucovinei", 1995, 12 august, p. 2.
[118] Богдан Ярош, *op. cit.*, p. 58–59.
[119] Іван Фостії, *Вони боролись за самостійну соборну українську державу*, „Час", 1996, 26 липня, p. 3.
[120] Ivan Fostii, *Tragedia poporului*, în „Zorile Bucovinei", 1995, 12 august, p. 2; *Буковина: історичний нарис*, p. 266.

cu România, putem presupune că, în rândul românilor, numărul victimelor represiunilor sovietice s-ar putea apropia de 15–20%. Doar coroborând cu numărul celor căzuți pe front și cu cel al refugiaților în România sau în alte țări ale Europei, cu numărul celor aduși în ținut din alte zone ale Ucrainei și Rusiei, vom putea înțelege și cuantifica fenomenul diminuării ponderii românilor în ansamblul populației actualei Regiuni Cernăuți în anii ’40–’70 ai secolului XX.

Deportările bucovinenilor din Ținutul Herța

PETRU GRIOR

După masacrele sângeroase de la Lunca și Varnița, intrate în istoria plină de durere a Regiunii Cernăuți ca unele dintre crimele odioase din prelungul șir de fărădelegi săvârșite de puterea sovietică împotriva băștinașilor, peste cotropitul colț de țară de la poalele Carpaților a coborât păcatul altei tragedii, planificate de către călăii din Kremlin. În primăvara anului 1941, a apărut Directiva Comisariatului Poporului pentru Securitatea de Stat al Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste (NKGB), care prevedea aplicarea măsurilor necesare în direcția „curățirii Republicii Ucrainene de elementul antisovietic". În lunile mai-iunie 1941, au început deportările în masă ale locuitorilor din Ținutul Herța. Au fost deportate 458 de familii.

Conform indicațiilor de la Moscova, lucrătorii organelor represive din Regiunea Cernăuți au urgentat procesul de acumulare a informațiilor referitoare la băștinașii meleagurilor voievodale. În luna mai, acești copoi ai regimului totalitar, cu suflete pline de ură și dușmănie, aduși din toate colțurile fostului imperiu sovietic pentru promovarea unei politici de deznaționalizare și rusificare a populației românești, au ajuns la concluzia că principalul „element antisovietic" îl constituiau rudele „trădătorilor patriei". În categoria „trădătorilor patriei" au fost incluși locuitorii ținutului, care, începând cu ziua de 28 iunie 1940, pătrunși de năzuințele spre libertate, au încercat să ajungă ilegal în România. Unii au avut norocul să treacă hotarul, instalat de sovietici, alții au nimerit în mâinile grănicerilor, fiind condamnați de către Consfătuirea Specială de pe lângă Comisarul Poporului pentru Afaceri Interne al URSS (NKVD) la diferite termene de închisoare. Rudele lor din actualele raioane Herța, Hliboca, Noua Suliță, Storojineț și din orașul Cernăuți au apucat drumul calvarului spre Republica Autonomă Sovietică Socialistă Comi, ținutul Krasnoiarsk și regiunea Kirov din Federația Rusă.

Referindu-se la dezmățul stalinist, ziarul de afirmare românească, „Bucovina", care a apărut la Cernăuți din 14 iulie 1941 până la 1 martie 1944, va scrie la finele lui iulie 1941 următoarele:

„În a doua jumătate a lunii mai au năvălit asupra satelor noastre nenumărate camioane, însoțite de milițieni, care au ridicat mii de familii românești și anume dintre acelea care aveau pe câte cineva trecut în România. Bărbați tineri și bătrâni, femei de toate vârstele și copii au fost închiși, aproape ermetic, în vagoane… fără apă, cei mai mulți fără mâncare și duși, Dumnezeu știe unde. Unii, care au avut norocul să scape pe drum, au mărturisit că după zece zile nu mai rămăsese nici jumătate din acele ființe nenorocite. S-au înnădușit, sau au murit de boli, de foame și de sete pe drum".

Deportările din mai, efectuate sub conducerea celor 724 de reprezentanți ai organelor sovietice de represalii și activiști ai Partidului Comunist (bolșevic) al Ucrainei, în timpul cărora au fost duși în neagra străinătate românii din Nordul Bucovinei, Nordul Basarabiei și Ținutul Herța, au constituit o repetiție pentru viitoarele deportări ale locuitorilor din teritoriile ocupate de către trupele Armatei Roșii.

Astfel, pe data de 8 iunie 1941, a avut loc ședința comună a biroului comitetului regional Cernăuți al Partidului Comunist al Ucrainei și comitetului executiv al Consiliului Regional Cernăuți, în cursul căreia a fost discutată problema desfășurării operațiunii de deportare din Regiunea Cernăuți „în locurile îndepărtate ale Uniunii Sovietice a familiilor trădătorilor patriei, moșierilor, fabricanților, membrilor activi ai partidelor contrarevoluționare, comercianților mari și altor elemente contrarevoluționare și criminale". În hotărârea adoptată la această ședință se menționa: „Luând în considerație faptul că problema deportării din regiune a elementelor contrarevoluționare constituie o importanță primordială, comitetul regional al Partidului Comunist al Ucrainei și comitetul executiv al Consiliului Regional ordonă secretarilor comitetelor orășenești și raionale ale Partidului Comunist al Ucrainei și președinților comitetelor executive orășenești să acorde o atenție deosebită procesului de pregătire și desfășurare a deportărilor, conform indicațiilor Comitetului Central al Partidului Comunist al Ucrainei și Consiliului Comisarilor Poporului al Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene".

În scopul îndeplinirii poruncilor superiorilor de la Kiev, conducerea regiunii a întocmit planul de acțiuni pentru efectuarea viitoarelor deportări. El prevedea ca în ziua de 8 iunie, șeful Direcției regionale Cernăuți a Comisariatului Poporului pentru Securitatea Statului, căpitanul Trubnikov, să țină o consfătuire cu participarea șefilor secțiilor raionale ale amintitului comisariat, analizându-se toate amănuntele operațiunii bolșevice. La 9 iunie, o asemenea consfătuire trebuia să fie organizată de către Zeleniuk, secretar al comitetului regional Cernăuți al Partidului Comunist al Ucrainei, la care era obligatorie prezența secretarilor comitetelor orășenești și raionale ale partidului și președinților comitetelor executive raionale și orășenești ale puterii sovietice. Pentru ridicarea „elementelor contrarevoluționare", s-a planificat mobilizarea unui număr considerabil de comuniști și comsomoliști, la dispoziția lor fiind puse camioanele și căruțele necesare. Concomitent, în cele 14 raioane ale regiunii s-au deplasat trimișii comitetului regional al partidului, autorizați cu puteri nelimitate. Ei au luat sub control procesul de pregătire ale viitoarelor deportări în masă.

Conform planului de efectuare a operațiunii de deportare, raionul Herța a fost împărțit în „patru sectoare de activitate". În primul sector intrau localitățile: Herța, Movila, Târnauca, Probotești, Lunca, Satu Mare (Pilipăuți), Țânteni, Hreațca. În cel de-al doilea au fost incluse satele: Culiceni, Tureatca, Puieni Regat, Puieni Bucovina, Mihoreni, Mogoșești. Al treilea cuprindea localitățile: Buda Mare, Buda Mică, Pasat. Ultimul sector încadra satele: Horbova, Bănceni, Godinești, Mamornița, Lucovița, Cotu Boian, Molnița. Pentru escortarea osândiților din sectoarele indicate au fost create 57 de grupuri operative, ai căror membri vor primi instrucțiunile necesare în ajunul deportărilor.

În scrisoarea adresată organelor sovietice de resort în aprilie 1989, evreica Rașela Leibovici, născută la 10 ianuarie 1928, în orașul Herța, scria: „În noaptea de 12 spre 13 iunie 1941, în jurul orei trei, eu m-am trezit din somn, fiindcă în ușa casei noastre au bătut cu putere. Părăsind dormitorul, am întâlnit trei bărbați,

dintre care doi erau îmbrăcați în uniforme militare, iar unul – în haine civile. Tustrei vorbeau rusește. După ce ne-au făcut cunoștință cu niște hârtii, conținutul cărora nu l-am înțeles, ni s-a ordonat să ieșim în curte cât mai repede. Mama a luat un coșuleț, unde a pus o pâine și ceva zahăr. În stradă ne aștepta o căruță, în care am urcat, îndreptându-ne spre gara feroviară din Noua Suliță. Ajungând la destinație, am fost încărcați într-un vagon pentru vite, unde se aflau peste 40 de oameni. Am numărat circa 50 de vagoane, ticsite cu lume, așteptând să pornească spre locuri necunoscute. După săptămâni în șir, suferind de foame și sete, am ajuns în orașul Tobolsk. Tatăl a fost dus în altă parte, murind la 1943". Rașela a fost deportată în Siberia împreună cu mamă-sa, Clara Leibovici, iar tatăl ei, negustorul Moriț Leibovici, născut în 1885, apucă drumul spre Republica Autonomă Sovietică Socialistă Comi, unde a ajuns la 1 septembrie, același an, fiind întemnițat în lagărul stalinist din cătunul Vojael. Consfătuirea Specială de pe lângă NKVD-ul Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, prin decizia nr. 5-M din 20 ianuarie 1943, îl condamnă la opt ani de închisoare, învinuindu-l de faptul că în perioada interbelică a fost „membru al unui partid contrarevoluționar român". Peste o lună de la anunțarea sentinței, la 13 februarie, evreul, care până la venirea „eliberatorilor" în Ținutul Herța a fost proprietarul unei mari prăvălii, având depozite de vinuri și mărfuri, obținând anual un venit de 5 milioane de lei, a murit de foame, fiind înmormântat în pământul înghețului veșnic.

În acea noapte de durere și groază, în casele locuitorilor din Ținutul Herța, incluși de către zbirii regimului totalitar în „lista neagră" a „elementelor contrarevoluționare", au năvălit 1000 de activiști sovietici. Sub îndrumarea nemijlocită a membrilor „triunghiurilor operative", care iau naștere în Regiunea Cernăuți la începutul lunii iunie 1941, conform indicațiilor NKGB, ei au ridicat 1373 de oameni, dintre care 1090 de români, 125 de evrei, 31 de ucraineni, 4 ruși, 2 nemți, un polonez și 120 de persoane, a căror naționalitate nu este indicată în documentele de arhivă. Încărcați

în 18 camioane și 534 de căruțe, osândiții au pornit spre gările feroviare din Noua Suliță și Hliboca. Bărbații, în număr de 432 de persoane, vor fi arestați, despărțiți de familii și internați în lagăre speciale ca apoi să fie condamnați pentru crime contrarevoluționare. Dar mulți din ei n-au ajuns să fie judecați, căci deținuții mureau de foame, de frig, mizerie, batjocură și torturi. 360 de femei și 581 de copii au apucat drumul taigalelor siberiene și al stepelor pustii ale Kazahstanului, unde 219 vinovați fără vină au rămas să-și doarmă somnul veșnic.

Pe data de 18 iunie 1941, Grușețki, primul secretar al comitetului regional al Partidului Comunist al Ucrainei raporta lui Nikita Hrușciov, prim-secretar al Comitetului Central al aceluiași partid, despre „efectuarea cu succes a deportării din Regiunea Cernăuți a elementelor contrarevoluționare". În informația adresată Kievului se menționa că la operațiunea de deportare, împreună cu reprezentanții Direcției regionale a NKGB, au participat 3000 de comuniști și comsomoliști. Pentru transportarea celor 2279 de familii ridicate în noaptea infernală, au fost mobilizate 269 de camioane și 2803 căruțe. Raportorul sublinia faptul că din regiune, în „zilele de 14–15 iunie au pornit eșaloanele cu 7720 de deportați". În cifra indicată a intrat și numărul persoanelor deportate din localitățile Ținutului Herța.

Ilie Mandiuc, fost profesor la Universitatea din Cernăuți, fruntaș al vieții culturale din Bucovina în perioada interbelică, scria la 1943 următoarele: „Cine cutreieră satele Ostrița, Mahala, Cuciurul Mare, Igești, Crasna, Tereblecea, Volcineț, Horbova… se cutremură adânc de pustiul lăsat de comuniști. Casele părăginite, gospodăriile neîngrijite, prin care cresc numai bălării sălbatice. Fruntași ai satelor, cei mai buni gospodari, oameni cu credință în Dumnezeu, oameni de adevărată cinste, de omenie, au fost deportați cu întreaga familie, fără nici o vină, pe simplul motiv că sunt români cu dare de mână și gospodari bine înstăriți".

Haia Vataru, născută în 1906, unul dintre cei 125 de evrei deportați din orașul Herța, în scrisoarea adresată organelor

puterii sovietice la 13 noiembrie 1963, menționa că în ziua de 13 iunie 1941, împreună cu doi copii, a fost deportată în regiunea Tiumen din Federația Rusă. După doi ani de chinuri a murit fiul Marcel, născut la 1932. Pe parcursul celor două decenii, petrecute în taigaua siberiană, în împărăția înghețurilor veșnice, a trăit cu o mare și neîmpăcată durere în suflet. Femeia a rămas cu neclintita convingere că în 1941 autoritățile comuniste au săvârșit acte de genocid împotriva oamenilor nevinovați din Regiunea Cernăuți.

Despre destinul deportaților în Siberia mărturisea, în 1996, mult regretatul Nicolae Avasiloaie, român, născut în 1926, în comuna Hreațca, localitate din ținutul Herța, ridicat împreună cu mama sa, Victoria, cu sora-i Emilia și fratele Ilie în acea noapte de început de vară: „În timp de cel mult douăzeci de minute am fost scoși din casă aproape goi și flămânzi și puși pe drumurile pribegiei… Peste câteva ore eram la gara din Noua Suliță, zăvorâți în vagoane de vite. Astfel am stat acolo vreo două zile… Peste vreo trei săptămâni de chinuri îndurate în vagoanele de vite puturoase, am ajuns la „destinație", fiind repartizați într-un sătuc cu numele Tropinsk din raionul Elutorsk, regiunea Tiumen. Vreo șapte sau opt sute de oameni au fost „adăpostiți" într-un grajd de cai. Și chiar deodată cei apți de muncă au fost puși la lucru: trimiși la doborât copaci în pădurile mlăștinoase și pline de țânțari. Iernile sunt cumplite în acele locuri uitate de Dumnezeu și de oameni. Gerurile ajung și chiar depășesc cincizeci de grade. Mai ales nopțile nesfârșit de lungi îi încremeneau pe oameni cu suflul lor de gheață… Veni dezghețul și se stârni o epidemie groaznică… Cei care au scăpat de foame și de frig, erau secerați de boli. Nu știu din ce considerente, dar ne-au scos din grajdul acela în primăvara lui 1942 și ne-au dus, întâi pe apă, apoi cu trenul, până la Tiumen, iar de acolo mai departe până… la capătul lumii… Dar ieși la iveală că sunt și mai departe locuri tot mai sălbatice, mai groaznice. Am fost duși la Kondinsk și mai departe la Șain. Ne-au debarcat și ne-au lăsat pe malul râului Konda, punându-ne la cosit ierburi pentru fân. Trăiam în niște colibe, care ne adăposteau

câinește de țânțari, ploi și frig. Dar prin luna august colibele au ars și noi ne-am pomenit sub cerul liber, iar înghețurile vin devreme pe acolo. Am avut noroc că totuși și-au făcut milă de noi și ne-au primit în sătucul Șaim și ne-au dat și niște saci ca să ne facem îmbrăcăminte, căci spuza de boarfe ce le mai aveam fusese mistuită de foc împreună cu colibele. Astfel, în foame și goliciune, frig și înjosiri trecea zi de zi și an de an pentru cei care supraviețuiau…"

Cele 458 de familii din Ținutul Herța, deportate în lunile mai–iunie 1941, au lăsat 1308 hectare de pământ arabil, 299 case de locuit, 157 de grajduri, 44 de cai, 254 de vite cornute mari, 93 de oi, 28 porcine, 34 de căruțe, numeros inventar agricol. Averea evreilor din orașul Herța (o farmacie, două frizerii, o moară, 34 de prăvălii) a fost naționalizată de către puterea sovietică în anul 1940.

Mărturii

SATUL NOSTRU MAHALA DIN BUCOVINA. ÎNREGISTRĂRI PENTRU MAI TÂRZIU

(Din arhiva familiei Nandriș)

DE-ACASĂ

Gânduri, cu voi ne ducem viața, cu voi ne mângâiem, cu voi ne întărim în vremuri de grea cumpănă…

Imagine a satului meu, de ce mă urmărești, de ce mă tulburi așa des în pribegie?

Vis, în nopțile de nesomn, când abia ațipesc, de ce mi-arăți Valea Prutului și locul leagănului familiei, tinereții și hotarului nostru?

De ce inima mă îndeamnă stăruitor să poposesc mai des în acele părți nefericite, la acei puțini ce-au mai rămas în sat?

Dăinuirea lor acolo e o mustrare și o mărturisire a unor drepturi și a unui trecut.

Strigătul lor fără glas se aude parcă până aice… brațele lor rugătoare se ridică către ceruri, cerând dreptate și libertate…

Bieții mei mahaleni ! Răbdați cum puteți, păstrați o fărămitură din sufletul satului nostru, menit pieirii de vrăjmași…

Știri ce reușesc rar și cu greu să se furișeze de-acolo ne vorbesc de un „Trolybus" ce-a ajuns din Cernăuți până-n vatra satului, lângă biserică; de lumină electrică ce luminează noaptea satul în lung și-n lat și gospodăriile rămase larg deschise, fără garduri, fără porți… să alunge parcă umbrele trecutului, ce neliniștesc stăpânii de azi. La voi câinii nu mai latră, cocoșii nu mai cântă, ciocârlia nu se ridică în nemărginirea cerului îmbătată de fiorul primăverii, câmpul și-a pierdut mireasma, voia bună a încremenit.

Scrisul nostru mai spune că lumea de-acolo a apucat o vorbă: „mergem la Nandriș" când vrea să spună la „colhoz", înjghebat în vechea gospodărie a lui Nandriș. Cu atâta doar s-a păstrat o amintire.

Nu pierdeți nădejdea. Treceți pe lângă biserică, treceți pe lângă „Casa Națională”, treceți pe lângă frumosul „Dispensar”, aruncați o privire pe furiș, ele vă îmbărbătează. Au fost zidite cu dragoste și credință, au rămas acolo ca o mângâiere și afirmare.

Știu că puțini ați mai rămas în sat. Ceilalți se sting în ghețurile Siberiei, în ceața Murmanskului, în minele Donbasului, mângâiați în ultimele lor clipe de vedenia satului lor drag.

Alții, streini, ucraineni dinlăuntru și de pe la noi, din părțile Caransebeșului de pe la Sălbăgele, au fost aduși să vă ia locul.

Zi de zi împuținați… Când nădejdea și amarul vieții vă cuprind, intrați în cele două țintirime, îngenunchiați pe movilele de pământ, la capăt cu cruci înnegrite de vreme și spuneți-le în șoaptă și în ceasuri de nepreveghere că v-au năpădit păgânii.

Va veni vremea când îngerii vor suna „Ceasul Reînvierii”, morții se vor ridica cu zecile de mii din mormintele lor… păgânii vor fugi mâncând pământul…

Dreptatea se va pogorî pe pământul nostru.

Până atunci răbdați, răbdați și credeți în ziua de apoi.

Martie 1954, Ionică Nandriș

MAHALA

1

Cum ieși din suburbia Cernăuțiului, Caliceanca, venind din oraș, treci pe lângă păduricea și Mănăstirea Horecea și cobori încet spre podul de fier de peste Prut, se deschide în față larg valea Prutului. În copilărie treceam apa Prutului cu poronul sau cu brodina, mai rar cu luntrea din pricina apei Prutului plină de vârtejuri periculoase.

În față, pe coasta malului stâng, se întinde cât vezi cu ochii un sat cu fața spre miazăzi de la marginea pădurii din stânga până departe, aproape de Boian. E o veche așezare moldovenească cu case albe, tupilate în grădini cu pomi roditori.

Acesta e satul nostru Mahala.

În vechime purta numele de Ostrița, pomenit în uricul de danie al lui Ștefan cel Mare din anul 1473, când satul și moșia Ostrița au fost închinate Mănăstirii Putna. Dar satul trebuia să aibă o vechime mai mare. Hotarele arătate în acel uric sunt acelea ale satului Mahala de azi. Adică Hucăul la răsărit, Stanihorul la apus, Dolha la miazănoapte și apa Prutului la miazăzi.

Nu știm când și în ce împrejurări și-a schimbat numele. În anuarele de mai târziu ale Mitropoliei Bucovinei din Cernăuți găsim însemnări despre „comuna Mahala care înainte se chema Ostrița".

Noi bănuim că această schimbare s-ar fi făcut pe vremea când turcii au stăpânit Cetatea Hotinului și și-au întins raiaua până-n Prut și Cernăuți. Dar nu avem nici o dovadă în privința aceasta. Am putea aduce în sprijinul părerii noastre unele argumente, dar nu destul de puternice.

Numele Mahala e de origine turcească; în sat s-au păstrat până-n zilele noastre unele turcisme, ce nu se întâlnesc în satele vecine.

Încă până în 1914, flăcăii din Mahala aveau în jocurile lor de duminică, pe lângă Moldoveneasca, Haiduceasca și jocul Ostriceanca cu strigătele ei. Probabil tot o aducere a vechii numiri a satului de Ostrița.

În copilărie am apucat în sat la noi două legende despre „Mahala". Bătrânii povesteau că demult tare, când omul își agonisea cu greu hrana, bărbatul a plecat la vânat, lăsând în adăpostul lui femeia cu doi copii mici. Bărbatul însă nu s-a mai întors, fiind poate omorât de fiare sau sălbătăciuni în apărare. Femeia și-a luat copiii și-a fugit în altă parte, mai sigură. A ajuns astfel în marea râpă cu lut galben și pârâu în fundul ei, a săpat o groapă-adăpost pentru copiii ei în malul râpei și a plecat în căutare de hrană. Dar nici femeia nu s-a mai întors. Copiii chinuiți de foame au început să strige după mama lor „maaa…mahăăă…". Și cum în legendă multe sunt posibile, și numele locului a luat ființă… ajungând la Mahala.

A doua legendă din bătrâni spunea că satul nostru ținea cândva demult de un „târg vechi”, Stroieștii Vechi, așezat în țarina de răsărit, pe unde sunt azi „Vâslele și Țelinele” după spusele bătrânilor. În copilărie, când mânam boii la plug pe ogorul nostru din Țelină, plugul scotea uneori moloz, pietre de râu și bucăți mici de cărămidă. Oamenii cunoșteau lucrul acesta și adesea vorbeau între ei despre misterioasa apariție în urma plugului de aceste rămășițe de clădiri din părțile acelea.

În anul 1777, doi ani după răpirea Bucovinei, populația acestei provincii austriece a trebuit să depună jurământul de credință și supunere către împărăteasa Austriei, Maria Theresa. Acest jurământ s-a făcut pe formulare tipărite la Blaj numai în limba română. În fiecare sat venea un reprezentant al puterii austriece, aduna satul la primărie, li se citea jurământul și toți îl repetau cu două degete în sus, pe urmă iscălea vornicul și preotul satului și câte patru fruntași prin punerea de deget – căci nu știau carte.

Pe formularul de jurământ din 1777 satul nostru e trecut cu numele de Mahala. Aceasta înseamnă că schimbarea numelui satului din Ostrița în Mahala, s-a făcut înainte de 1777. Dar mai mult nu putem afirma nimic.

2

Satele noastre românești sunt organisme vii, unități și entități sociale, economice, culturale, etnice etc., cu viața lor proprie, cu specificul lor format de-a lungul multor veacuri și în stare să trăiască aproape independente.

Țăranul cu munca lui, cu pământul și gospodăria lui producea hrana necesară familiei și avea și pentru alții de vânzare, producea materia primă pentru îmbrăcăminte și încălțăminte. Iarna, fiecare casă și gospodină se ocupa cu industria casnică în plină floare: pregătirea lânei, inului, cânepei, țesutul de pânză, sumane, lăicere, țoluri, ștergare și ștergăruțe, traiste, fețe de masă, catrințe, saci etc.

Gospodina croia și cosea cămășile. Pentru lucruri mai fine, mai de artă populară, erau femei cu experiență și pricepere care țeseau läicere, traiste etc. cu felurite alesături. De asemenea, erau specialiste în cusutul altițelor sau închistritul ouălor de Paști etc.

Erau meșteri iscusiți de făcut case, grajduri, șuri etc. Omul îi chema când avea nevoie, le spunea ce-ar avea de făcut și cât de mare, câte încăperi. Meșterul se uita la locul menit pentru casă, modifica după părerea lui unele lucruri, chibzuia din ochi, cântărea în cap și-i spunea omului cât și ce fel de material îi trebuie și cât îl va costa lucrul, ca și timpul necesar. Începea lucrul cu oamenii lui și casa ieșea. O frumusețã de linii, armonie și trăinicie. Ei nu aveau nevoie nici de plan, nici de hârtie și creion pentru calcule. Aveau cap, aveau ochi, aveau gust și simțul măsurii. Priviți casele vechi ale satelor noastre, vedeți ce vă arată „Muzeul Satului" din București. Și-acolo, în satul nostru românesc, toate se învățau de la cei dotați, cu experiență și cu anumite daruri – toate îndeletnicirile sau meseriile – și se transmiteau mai departe din generație în generație.

Dar satul mai era și locul credinței și păstrării cu sfințenie a tuturor datinilor, obiceiurilor, întregii comori de folclor românesc – povești, legende, cântece și instrumentele lor.

Satul a păstrat și o anumită ținută morală, o măsură în toate, o bunăcuviință rar întâlnită în alte părți, o omenie românească, avea rânduielile lui, drepturile lui cum nu le prea întâlnim la neamuri străine. În Moravia, demult, românii de-acolo au fost cehizați. Și-au pierdut limba, naționalitatea. Dar o parte din datinile românești, din rânduielile românești continuă să persiste. În anul 1916 a apărut o lucrare a unui ceh despre „Dreptul valahic și rânduielile lui" din Moravia centrală – adică regiunea care a fost locuită de valahi până ce i-au înghițit cehii.

Satul era un rezervor de energii și valori românești. Satul a dat totdeauna cel mai mult sânge pentru apărarea gliei strămoșești și cele mai mari venituri din impozite pentru stat. Satul este, sau mai exact a fost, creatorul și păstrătorul de artă populară românească,

de folclor românesc, de port, de datini, de limbă românească, comori care ne fac cinste astăzi și cu ele ne afirmăm specificul național și ne mândrim în fața străinătății.

Satul a creat și păstrat calitățile și scăderile neamului nostru românesc. Orașul a avut un timp un rol însemnat ca centru cultural. Astăzi orașul încearcă să conducă, să stăpânească totul.

Satul cel bun, cel tradițional, cel bogat sufletește e pe cale de dispariție. Cuvântul „țăran" se tot înlocuiește cu „muncitor agricol". Se tinde la ștergerea unui trecut plin de tradiții, datini și comori.

„Orașul – spune bătrânul și încercatul Albert Schweitzer – și-a pierdut rolul de centru cultural pe care îl avusese odinioară. Astăzi, prin marea aglomerație a populației în oraș, prin preponderența unei industrii de amuzamente facile, orașul a devenit un obstacol de reculegere spirituală, a devenit o seră a dezumanizării". Se pare că viitorul apropiat îi va da dreptate înțeleptului Schweitzer, decedat în 4 septembrie 1965, la vârsta de nouăzeci de ani.

Astăzi se pun probleme grele pentru existența satului nostru românesc. Socializarea pământului i-a luat satului sângele vieții. Țăranului i-a rămas căsuța cu 25 ari de grădină. La colectiv nu au loc toți și totdeauna. Mașina înlocuiește mâna de lucru, munca și câștigul țăranului. Ceea ce dă colectivul pentru zilele-muncă celor ce-au încăput la colectiv, nu aduce destulă hrană pentru familie. Excepție fac cei ce-au ajuns la „conducere" cu neamurile lor. O vacă, un porc nu pot ține pe lângă casă decât unii și puțini – și n-au cu ce hrăni copiii. Îmbrăcămintea trebuie s-o cumpere din oraș. Adio cusături, alesături, catrințe etc. Lipsurile și mizeria îi fugăresc din sat pe o mare parte de țărani la oraș, în căutarea de lucru și câștig ca să poată trimite acasă bani familiei. De-aice o serie de primejdii: hrana mai mult rece, insuficientă, condițiile de cazare nu totdeauna corespunzătoare, mirajul orașului cu păcatele lui duc repede la denutriție, boli, obiceiuri și port citadin, relaxarea legăturii de familie, decadență morală, slăbirea potențialului nostru etnic. Și astfel, satul și țăranul mor încet în plin progres!

Țăranul legat de pământ și brazda lui, cu experiență, devine paznic de vile, portar sau „muncitor necalificat" cu ziua.

Astfel putem înțelege de ce rușii în jumătate de secol n-au ajuns să aibă o agricultură cu o producție normală, cu toate că mereu îi schimbă profilul organizatoric în căutarea minunii. Se pare că înțelegerea și prietenia dintre ciocan și seceră e departe de-a se întări și suda.

Nimeni nu spune că satul trebuie lăsat în starea lui inițială, primitivă. El trebuie ridicat, ajutat să evolueze, nu să revoluționeze. Schimbările trebuiesc făcute cu mai multă înțelegere, cu mai multă ocrotire a vieții satului cu tot specificul lui. Să păstrăm mai cu grijă, mai cu dragoste comorile lui tradiționale. Să nu ucidem tot ce e frumos, tradiție, trecut în sat. Condițiile lui economice îl duc fără voie la cizme de cauciuc, la cămașă de stambă, la șapcă și pufoaice. Satul distrus – am nimicit locul și sursa de creație a artei populare și folclorului. Să nu-și închipuie cineva că acele „ateliere" de așa-zisă artă populară vor putea înlocui satul. Se pare că cei ce conduc acest sector au început să-și dea seama de această primejdie. Așa s-ar explica organizarea întinsă și intensă la sate de cămine culturale – nu-i ceva nou – cu echipe diferite de teatru, dansuri și folclor românesc. Echipe de la centru colindă țara cu magnetofoane ca să mai prindă ceva „originar" ce devine tot mai rar. Se fac concursuri de folclor românesc și se observă în ultimul timp că bătrânii de la sate, care mai dețin unele lucruri de folclor vechi românesc, au crescut la preț, adică sunt mai mult luați în seamă.

Iată ce spune americanul D. Peter Wierek, care a luat parte la Cursurile de la Sinaia din vara anului 1962: „Sunt pentru prima oară în România. Firește, o țară și un popor, și mai ales un popor cu o asemenea istorie zbuciumată, nu pot fi cunoscute în câteva săptămâni… M-au impresionat deosebit minunatele peisaje montane, portul și peste tot dragostea pentru frumos… am întâlnit țărani tradiționali… Am cunoscut folclorul în multe țări. În majoritatea lor, el a devenit o specie de șarlatanism inventat

special pentru turiști. Poporul român e un popor cu o foarte pronunțară sensibilitate, cu o puternică personalitate...". Cine poate să înțeleagă, să înțeleagă! Străinii știu să prețuiască valoarea poporului nostru și, când vorbesc de el, ei se gândesc la sate, la țărani. Acolo cântă ei ineditul, originalul, frumusețea. Pe străini nu-i impresionează nici blocurile, nici fabricile, oricât de mari ar fi. Ei cântă satul și rămân adânc impresionați de comorile satului.

Iată mai nou, *Contemporanul* din 3 septembrie 1965 scrie: „Profesorul Clarenu R. Desker, directorul publicației *The Literary Review*, îmi spunea nu demult că în colecția sa de traiste, adunate prin multe părți ale lumii, cele mai frumoase exemplare sunt cele românești și cele mexicane".

Iată de ce socotim că trecem prin o epocă grea și plină de urmări nefericite pentru ființa noastră ca neam. Când și dacă se va reuși distrugerea satului ca așezare tradițională românească și a țăranului, care e partea de căpetenie a satului, atunci am distrus Neamul. Vom rămâne o turmă „științific" organizată cu terenuri sportive, cu cinematografe și televizoare, cu radio și multă și felurită materie plastică și alte diverse surogate, cu câteva muzee etnografice cu o colecție mare de discursuri și magnetofoane, deținătoare de folclor românesc și cu o industrie de artă populară românească, de foarte dubioasă autenticitate. Repetăm încă o dată: acest fel de-a judeca nu înseamnă să lăsăm satele anchilozate în formele lor vechi. Progresul trebuie făcut treptat, adecvat nevoilor locale, cu păstrarea și ocrotirea a tot ce reprezintă o valoare de artă, de folclor, de datini. Pentru asta e nevoie de oameni buni cunoscători ai satelor, de oameni cu tragere de inimă. Poate multe lucruri în viața satului par de neînțeles, superstiții etc. E bine să nu le distrugem. Vor veni alții după noi care le vor înțelege și descifra sensul.

Așa fac adevărații oameni și români.

3

Satul nostru Mahala era și este un sat mare. În 1939 avea aproape șapte mii de suflete. Avea trei școli cu douăzeci și doi de învățători, două biserici cu trei preoți, o „Casă Națională" cu o sală de conferințe pentru patru sute de persoane și cu opt camere, o „Casă de Ocrotire" cu etaj.

Sătenii din Mahala – care erau numiți și mahaleni – aveau o fire curioasă, aveau multe calități, dar și multe scăderi și „păcate". Erau și-au rămas în mare parte credincioși, erau cinstiți și oameni de cuvânt, aveau rânduielile lor în viața familială și socială, aveau bunăcuviință și omenie, dar aveau și multă sălbătăciune. Erau în sat familii vechi, băștinașe, dar și familii așezate mai noi sau ceva mai vechi. Se făcea deosebire în viața familială și socială între familiile vechi și cele venetice. Nu se căuta valoarea omului după avere, ci după soi, după neam. La căsătorii totdeauna se cerceta din ce neam e, nu ce avere are.

Mahalenii băștinași nu furau, nu intrau ca servitori în oraș – numai în sat –, dar foarte iute se aprindeau la bătăi și omoruri. Până la Primul Război Mondial (1914–1918) a existat în Mahala „vendeta". Astăzi mai există în Sicilia. Adică, dacă două familii erau în dușmănie – și motive se găsesc – se omorau între ei numai partea bărbătească. Bătrânii, femeile, copiii erau cruțați. Dacă un băiat ajungea la vârsta de 20 de ani, partea adversă bărbătească îi trimitea vorbă să se păzească. Adică era un fel de provocare, deși se putea întâmpla să cadă cel ce provoca.

Satul era format din trei părți, complet închegate între ele, și totuși, pentru cunoscători, păstrau trăsături și nuanțe de anumite deosebiri sub raport familial, port, nume, temperament și așa mai departe.

Partea dinspre răsărit se chema Cotul-Ostriții sau, pe scurt, „Coteni". După părerea noastră e partea cea mai veche, mai autentică a satului Ostrița de altădată. Oamenii sunt mai potoliți ca fire, au parcă și o nuanță mică în grai de deosebire, un mic

vocabular păstrat ce nu-l găsim la celelalte două părți. De pildă, în Cotul-Ostriței era cuvântul „băiată" în loc de fată, de care râdeau cei din Mahala. Cămășile se purtau ceva mai largi, pălăriile cu marginile mai late. Ca nume de familie predominau: Drobotă, Bujeniță, Axani, Budnic etc. Erau mai puțin bătăuși.

Partea de mijloc a satului e Mahala. Oameni mai neastâmpărați, cu o fire mai aprinsă, gata oricând la bătaie și omor. Fiecare purta la brâu un bulicher solid. Ca nume de familie mai dese: Antonescu, Doroș sau Doruș, Hostiuc sau Huștiuc, Mândrescu, Chelbea, Neguțoi, Iacobeţ, Dascalu, Coițan, Isac etc. Lucru curios, în Mahala s-a păstrat până în zilele noastre cuvântul „foasă" în înțeles de șanț, groapă. Când îi întrebai pe oamenii mai vechi din sat de unde au acest cuvânt, această vorbă, răspundeau întotdeauna: „Așa am apucat din bătrâni". Marele filolog Sextil Pușcariu, pe-atunci profesor la Universitatea din Cernăuți, care a cunoscut acest caz, nu i-a putut da nici o explicație.

Partea a treia a satului se chema Buda. Aice s-au adăpostit o populație mai nou venită în Mahala. Era considerată ca o parte a satului de venetici, așezați la margine, aproape de șoseaua Cernăuți cu ramificare, una spre Boian – Basarabia, alta spre Rarancea – Toporăuți – azi sate ucrainizate. Aici se făceau mai des căsătorii și legături cu satele ucrainizate mai sus numite și Jucica. Oamenii de-aice erau ținuți mai la o parte de familiile din celelalte două părți ale satului. Nu prezentau nici ca nume de familie, nici ca port sau grai vreo nuanță proprie deosebită.

După răpirea Bucovinei de către Austria în anul 1775, satul nostru și-a dus viața lui patriarhală ca toate satele din părțile acestea.

În anul 1848 s-a făcut împroprietărirea țăranilor în Austria și Bucovina. Până în anul 1848 Bucovina a fost administrativ supusă *Galiției* cu centrul la Lemberg sau Liov. Din anul 1849 Bucovina a obținut un fel de autonomie administrativă cu un guvernator numit de Viena, cu o dietă locală și administrație controlată de Viena. Timp de aproape 70 de ani de administrare galițiană, multe nume românești au fost schimbate în polono-ucrainene sau li s-a

adaus un „iuc” sau „schi” la urmă. Politica Austriei era ca elementul românesc din Bucovina să fie redus și slăbit treptat cu ajutorul ucrainenilor și evreilor din Galiția, de teamă ca nu cumva românii să se uite peste graniță în Moldova și să primejduiască prada lor din trupul Moldovei. Cu miopia lor nu vedeau, nu înțelegeau primejdia slavă din răsărit care le va da lovitura de grație peste alte șase decenii. După împroprietărire și după autonomia Bucovinei, ucrainenii și evreii au năvălit și mai mult – căci aici găseau unele avantaje: pământul Bucovinei era mai bun, mai productiv; prin exproprierea moșiilor boierilor rămași în Moldova a devenit destul pământ liber pentru împroprietărirea ucrainenilor din Galiția, ajutați sub diferite forme de ușurări din partea administrației, scutiți zece ani de impozite și armată.

Evreii găseau un teren larg de comerț, afaceri și îmbogățire, la fel ocrotiți de austrieci, fiindcă evreii au inventat repede că ei sunt stâlpii politicii antiromânești a Vienei în Bucovina și „Kulturträgerii” germani, adică reprezentanții culturii germane pe aceste meleaguri. Evreii au început în orașe comerțul larg și o parte de industrie, înlăturând treptat pe vechii comercianți români și armeni, la sate au întins o rețea de crâșme și împrumuturi cu dobândă mare. Satele și sătenii plini de naivitate și patimi și fără nici o experiență, au căzut în timp scurt pradă acestor lipitori. V. Alecsandri, în piesa lui *Lipitorile satului*, a redat admirabil atmosfera, mijloacele crâșmarilor și întregul proces de *nimicire a satelor românești* prin rachiu, împrumut și viclenie evreiască. Ucrainenii au lucrat sub ocrotirea Vienei la deznaționalizarea românilor care, în opt decenii, a ajuns până sub cetatea Sucevei.

Evreii țineau pas la nimicirea economică și familială cu ajutorul băuturii date pe credit în crâșmele lor. Crâșmele erau pline de săteni și, cu vorbă dulce, evreul-crâșmar îi mai oferea și bani cu împrumut. Omul bea fără să plătească și nu mai știa socoteala nici a împrumutului, nici a băuturii. Și procedura era simplă. Când „Moșcu” crâșmarul vedea că datoria e mare cu dobânzile ei, îi spunea săteanului că ar fi bine să plătească. Și o spunea totdeauna

de față având martori oamenii lui. După trei asemenea somări – căci țăranul nu le lua în serios și nici nu cunoștea primejdia – evreul da toată treaba pe mâna unui avocat evreu din Cernăuți. Țăranul primea o hârtie-citație de judecată pe care n-o înțelegea și mergea la „Moșcu" să-i spună ce scrie acolo. Moșcu blând îi spunea că-i de la „Gericht" (tribunal), că nu-i silit să meargă la „Gericht".

Tribunalul judeca în absență – judecătorul era tot evreu – și într-o bună zi o trăsură din Cernăuți cu avocatul și doi portărei, asistați de jandarmii din sat, veneau la casa creștinului și-i citeau hotărârea judecătorească – bineînțeles lucrul acesta se făcea după trecerea termenului de recurs – și-l evacua din casă cu familia întreagă, îi vindea din pământ, până la acoperirea datoriilor, onorariului avocatului, cheltuielilor de deplasare etc. Și țăranul la început se uita zăpăcit și nu-i venea să creadă asemenea treburi. Dar era repede adus la realitate și de obicei omul rămânea mai departe ca chiriaș în gospodăria lui. Avocatul avea grijă să aducă și cumpărător, care totdeauna era crâșmarul sau o rudă a lui.

Această decădere neașteptată a celor mai buni gospodari ai satului a fost o mare rușine pentru familia lor și pentru sat. Până ieri erau oameni așezați, cinstiți de sat și deodată au ajuns la sapă de lemn și cu mare rușine. Aceasta s-a întâmplat între anii 1870–1900.

La începutul acestui secol, în satul nostru Mahala erau 42 de familii evreiești – crâșmari, băcani, proprietari de pământ, negustori de vite și cereale etc. Aveau casa lor de rugăciune, aveau școala lor pentru copii, aveau abatorul lor.

Deșteptarea și reacțiunea au venit din mijlocul sătenilor, fără nici un îndemn sau ajutor de la alții. Reacțiunea și acțiunea de mântuire s-au întâmplat pe două căi, cum vom vedea mai departe.

4

Era anul 1893, zi de sâmbătă în Postul Mare dinaintea Paștilor. Tânărul de 20 de ani, Ștefan Sainciuc, orfan, îngrijind și de două surori și un frate mai mic, și-a pus rânduială în modesta lui gospodărie și-a zăbovit să intre în casa mică – numită cămară la noi –, unde frații îl așteptau cu masa gata. Era pe-nserate. Când s-a înnoptat, frații au ieșit să-l cheme la masă. Afară nu era. Au văzut însă lumina în casa cea mare – adică în camera da oaspeți, cum s-ar zice pe la noi. Când au intrat în casa cea mare l-au găsit pe fratele lor Ștefan îmbrăcat ca de sărbătoare și culcat cu fața în sus, nemișcat și alături pe masă – aprinsă o lumânare. Văzându-l pe „bădița" lor culcat, cu lumânare la cap și că nu răspundea la chemările lor, copiii s-au speriat și-au dat o fugă la vecini, spunându-le cele văzute la „bădița" lor. Vecinii s-au dus la casa de-alături, au văzut și ei lumină în „casa cea mare", s-au uitat pe fereastră înlăuntru și l-au văzut pe flăcău în pat așa cum le-au spus copiii. Au intrat în casă, l-au întrebat ce are, poate e bolnav? Tânărul stătea cu ochii deschiși, nu s-a uitat la ei și n-a răspuns nimic. Oamenii au stat ce-au stat și-au plecat unul câte unul clătinând din cap și vorbind mâhniți între ei: „Bietul băiat, s-a stricat la cap".

A doua zi, duminică, pe când ieșeau oamenii din biserică, tânărul Ștefan Sainciuc, urcat pe temelia largă a crucii din fața bisericii unde se sfințește aghiazma în fiecare an de Bobotează, a început să vorbească lumii ce trecea despre păcatul băuturii de rachiu, despre nenorocirea ce-aduce acest păcat pe lumea asta și despre chinurile groaznice ce-i așteaptă pe ceea lume pe toți aceia ce-au căzut în darul beției. Pe lumea asta își pierd casa și pământul, pe lumea cealaltă își pierd sufletul. Descria în culori vii toate chinurile și caznele iadului ce-i așteaptă în lumea cealaltă. Și îi sfătuiește să lase acest păcat al băuturii până nu-i prea târziu, căci Dumnezeu le va ierta păcatele. Lumea din sat, care îl cunoștea, trecea pe lângă cruce și fiecare reacționa în felul lui. Unii râdeau, unii treceau

nepăsători, alții se uitau la el, dădeau din cap cu întristare și vorbeau ei înde ei: „S-a stricat la cap, bietul băiat…”

A doua duminică și cele următoare, Ștefan își ținea regulat predica lui contra „băuturii”. Vorbea cu mare putere de convingere, ca un iluminat, nepăsător față de felul cum era primit. Satul a început să vorbească în cursul săptămânii de predicile lui Ștefan Sainciuc, oamenii au început să se oprească la crucea de unde predica tânărul și să-l asculte. Mai ales femeile care sufereau mai mult de pe urma beției bărbaților, în târguri, la moară, pe drum, lumea a început să vorbească tot mai mult despre acest fenomen și au început să-și dea seama că nu vorbește de rău și sfătuiește la bine tânărul Ștefan. După scurt timp a început să vină, duminicile, și lume din satele vecine. Vatra satului, destul de mare, nu mai cuprindea lumea adunată ca să-l asculte pe Ștefan.

Oamenii din Mahala au început să se ducă la popa din sat ca să-i jure pe Sfânta Evanghelie că nu vor mai pune în gură băuturi alcoolice. Crâșmele au început să fie tot mai goale. Într-o duminică, oamenii din sat au dus cu procesia (cu prapuri) și preoți în odăjdii un butoiaș cu rachiu departe în câmp unde l-au îngropat adânc în pământ ca simbol de „moarte rachiului” și după o scurtă slujbă religioasă tot satul a jurat, încă o dată, acolo pe loc, ca să se lase de băutură. Și oamenii aceia s-au ținut de cuvânt cât au trăit.

Vestea despre „prorocul din Mahala” s-a întins repede în toate satele din Bucovina și o parte din Moldova, până la Pașcani. Veneau oamenii din depărtări ca să-l ia pe „Ștefan din Mahala” ca să le predice și oamenilor din satul lor. Și în doi ani de zile, tânărul Ștefan, poreclit și „prorocul din Mahala”, a cutreierat aproape toate satele din Bucovina, din părțile Herței, Dorohoiului, până-n Pașcanii din Moldova, ducând lupta contra beției prin puterea cuvântului și a credinței. Și lucru interesant: acest tânăr în predicile lui n-a amintit, n-a vorbit nici un cuvânt de crâșmari și n-a primit niciodată vreo răsplată sub nici o formă. Transportul cu căruța numai, găzduirea și masa care i se ofereau din toate părțile.

Sadoveanu, în nuvela lui „Sfântul Ștefan", îi face nedreptate acestui om. El nu se ținea și nici nu spunea că „e trimisul lui Dumnezeu" sau că ar fi „un sfânt". El nu era nici ucrainean. Nu cunoștea nici o boabă din limba ucraineană și părinții lui au fost români băștinași cu numele de Sain, la care autoritățile austriece au adăugat un „ciuc", ca în atâtea alte cazuri. Acest tânăr era analfabet și nu putea fi învinuit de vreo influență sau îndemn din cărți citite. În vremea aceea nici nu se știa despre primejdia alcoolismului și nici nu se cunoștea vreo organizație „antialcoolică". După aproape doi ani și jumătate, satele din Bucovina s-au trezit, s-au lăsat de băutură fără nici o constrângere, crâșmele s-au golit. Dar și mulți țărani până la această întâmplare au sărăcit și au pierdut pământ și case.

În timpul acesta, crâșmarii și cămătarii evrei n-au stat degeaba. Ei vedeau că le scapă din mână afacerile bănoase. Au făcut întâi reclamație până la procuratura din Cernăuți că Ștefan Sainciuc din Mahala instigă țăranii de la sate contra ordinii publice și ei sunt neliniștiți și în primejdie. Ștefan Sainciuc a fost ridicat din sat de jandarmi și dus la Cernăuți. Cum au aflat satele de arestarea lui Ștefan din Mahala au venit cu miile în piața din fața Tribunalului din Cernăuți, cerând eliberarea lui Ștefan și spunând prin delegații lor că ei nu vor părăsi locul până nu va fi eliberat „Ștefan din Mahala". Și numărul țăranilor creștea mereu prin noi veniți. În situația aceasta, fără judecată, Ștefan Sainciuc a fost pus în libertate și condus acasă de multă lume.

Peste două săptămâni, Ștefan Sainciuc a fost înrolat în armata austriacă, deși era scutit de armată în mod legal. Dar și armata l-a trimis acasă peste alte trei săptămâni.

Dar crâșmarii evrei din Galiția nu aveau liniște, când îl știau pe „prorocul din Mahala" liber; faima lui crescuse și crâșmele lor erau goale.

Nu mult după asta, Ștefan Sainciuc a fost chemat la Cernăuți și examinat de-o comisie medicală și internat din ordinul procurorului în spitalul de boli nervoase și mintale din Cernăuți. Aici a stat sub observație medicală trei luni de zile. Pe baza unei

expertize medico-legale făcută de conferențiarul de medicină legală de la Facultatea de Drept a Universității din Cernăuți, Ștefan Sainciuc a fost trimis acasă și din acest spital ca om în toată firea. Această expertiză a fost publicată într-o broșură în limba germană din 1894 și se găsea la dosarul lui Ștefan Sainciuc din Spitalul de boli nervoase și mintale și în anul 1942.

Urmările faptei lui Ștefan Sainciuc, cunoscut în satele Bucovinei ca „Ștefan din Mahala" sau „prorocul din Mahala", s-au văzut în tot cuprinsul Bucovinei. Oamenii s-au deșteptat, s-au lăsat de băutură, crâșmele s-au golit. Ștefan Sainciuc și-a îndeplinit „misiunea" sau și-a „plinit nebunia" și s-a retras. În sat la noi trei din cele mai mari crâșme au tras obloanele, au vândut casele și pământul cumpărat la țărani și s-au retras la Cernăuți. Ștefan Sainciuc s-a căsătorit, și-a întemeiat o familie, și-a muncit puținul pământ ce-l avea. A trăit tăcut, retras, cinstit de sătenii lui până a închis socotelile pământești. Parcă uitase tot ce-a făcut în tinerețea lui.

Eram copil și adesea vedeam sâmbăta șiruri de căruțe din satele depărtate în fața gospodăriei lui Ștefan Sainciuc. Și oamenii din sat vorbeau între ei că veneau să-l roage să le vorbească și lor și să-i sfătuiască. Omul îi primea frumos, dar le spunea hotărât să nu se supere, dar el nu mai are nimic de spus. După mulți ani, poposind în satele Sucevei, gazdele mele mai în vârstă cereau iertare că nu mă pot cinsti cu altceva decât cu apă, fiindcă au jurat lui „Ștefan din Mahala" ca nici ei să nu ia în gură vreo băutură și nici în casa lor să nu fie nici o băutură alcoolică. Nu bănuiau că sunt din satul lui Ștefan și i-am ispitit să-mi povestească cum a fost pe-atunci și cine era acela „Ștefan din Mahala". Și multe variate povești am ascultat. Așa a luat sfârșit o întâmplare, care nu e nici mit, nici născocire.

Și s-a mai ivit o a doua cale de ajutor a satului nostru și în general a satelor românești din Bucovina, ajunse pe marginea prăpastiei. Pe vremea aceea, pe la sfârșitul veacului al XIX-lea, multă lume pleca în America unde se căuta mână de lucru. Au plecat și de la noi din sat mulți oameni – unii cu familia, alții

numai partea bărbătească. Au muncit acolo din greu, au strâns cu zgârcenie dolari, i-au trimis acasă și-au răscumpărat casa și pământul pierdut pe băutură. Apoi, unii s-au întors acasă, alții au rămas acolo și o parte din ei trăiesc și azi în America, unde și-au făcut o solidă bază materială. Nepoții lor s-au americanizat, ajungând ingineri, medici, mici comercianți, proprietari etc. Un coleg de clasă, Petrea Antonescu, fost wattman la tramvaiele din New York, trăiește și azi în acel oraș, avându-și casa lui undeva la periferia New York-ului, pe când ceilalți doi frați și-au creat o bună situație în Ohio.

În vara anului 1964, am avut bucuria să văd aici, în București, o bătrână de 77 de ani din satul nostru Mahala, plecată în America de 62 de ani și care a venit cu avionul să-și vadă două surori, refugiate de-acolo în Rădăuți în 1944. La vârsta ei bătrâna e foarte voinică și cu multă demnitate. După atâția ani a venit prima dată să-și vadă neamurile și pământul strămoșesc, înainte de-a închide ochii – cum spunea. De aici a plecat la Cernăuți, plătind cu dolari grei, ca să-și revadă doi frați și o soră din Mahala. A revenit după o săptămână în România, și-a luat rămas-bun de la neamurile ei și a plecat cu avionul spre apus de soare cu sufletul și cu inima grea de amintiri și despărțiri nespus de duioase și dureroase. Știa că e pentru cea din urmă dată pe acest pământ ce nu l-a putut uita. Admirabil exemplar de om, mi-am zis când, de pe aeroportul Băneasa, această femeie simplă din satul nostru, după un scurt bun-rămas, a urcat foarte sigură scara avionului. Și peste câteva minute a dispărut în adâncimea cerului cu avion cu tot. Cine ar fi în stare să știe ce s-a petrecut în sufletul ei în acele clipe de desprindere de pe pământul românesc? Cum nimeni nu va ști vreodată frământările ei sufletești, care au hotărât-o să întreprindă această călătorie după mai bine de șase decenii! La despărțire pe aeroportul Băneasa cele din urmă cuvinte au fost: „De-amu n-am să mai văd nici pământul ista a nostru, nici neamurile mele".

Mahalenii aveau multe păcate, multe scăderi, dar aveau și unele calități. Cum am amintit, în sat erau 42 familii evreiești. Aveau

o așezare solidă în vatra satului și lângă biserică. Și mulți erau bine situați, bogați. În mai puțin de zece ani a rămas un *singur băcan* evreu, sărac și în cele din urmă mare comunist și primar sub ruși. Și asta s-a întâmplat fără violență, fără strigăte de „jos jidanii". O familie de evrei cu numele Saidl s-a românizat, s-a botezat. Un urmaș de-a acelei familii Saidl a ajuns popă, altul vornic în sat, dar sub ruși. O altă familie de crâșmar evreu, bogat, cu numele Liguornic, a trebuit să plece repede din sat, fiindcă doi băieți mai mari s-au depărtat mult de legile iudaice. Umblau cu plăcere îmbrăcați românește. Duminicile veneau la joc cu flăcăii, mergeau să ajute la prășit păpușoi cu flăcăi și fete, seara ieșeau cu flăcăii din sat să învețe cântece. Toată înțelepciunea rabinului din Sadagura n-a putut să-i aducă pe calea lor. Și-atunci, sfatul rabinului a fost să plece cât mai repede din sat.

Satul nostru era așezat dincolo de apa Prutului, adică în partea nordică a Bucovinei. Întreagă această parte era ucrainizată și, cum am mai amintit mai sus, penetrarea ucrainenilor a ajuns până la Suceava. Două sate de „peste Prut" au rezistat până astăzi ucrainizării: Boianul și Mahala care, ca un cap de pod, își păstrează limba, portul, datinile și tradițiile românești. Desigur, de-a lungul anilor s-au oploșit și ucraineni în Mahala, fie prin căsătorii mixte – puține –, fie ca servitori, care au rămas apoi în sat. Dar au fost românizați. Prima generație a lor nu mai cunoștea limba ucraineană. Mai erau trei familii de polonezi ca fierari și trei de țigani care însă vorbeau bine limba noastră. Polonezii au plecat și ei și țiganii s-au irosit în mulțimea satului.

În sat mai era și o mică moșie a „Fondului Bisericesc din Bucovina" arendată unui evreu. Nici un om din sat nu s-a angajat la curtea arendașului sub nici o formă și nici n-a lucrat vreodată la moșia arendașului. Evreul era silit să-și aducă personal din alte părți, iar în timpul secerișului aducea lucrători din Galiția. În sat nu rămânea nici unul. Cum am amintit mai sus, niciodată mahalenii nu intrau servitori la oraș. Niciodată băștinașii nu furau, dar făceau repede moarte de om. Și exista și „Vendeta" până în

1914, cum am spus-o mai sus. Erau oameni cuviincioși, dar nu stăteau cu pălăria în mână în fața nimănui. Bătrânii dădeau mai întâi „bună-ziua” copiilor pe drum și dacă nu răspundeau cum trebuie la binețe, îi întorceau și-i puneau să răspundă „frumos”. Erau credincioși, măsurați, muncitori, păstrători de datini și a unor îndeletniciri mai vechi în forme mai simple.

5

În jumătatea a doua a secolului al XIX-lea și începutul celui de al XX-lea era în sat la noi o „viață culturală” țărănească și poate mai mult. N-aș putea spune de când a început și cum a început această viață culturală, și nici dacă a fost inițiată și îndrumată la început de cineva. O parte din această „viață culturală” sătească am apucat-o și eu în ultimul deceniu al veacului trecut.

Școala a fost înființată în 1860 și e greu de afirmat că această mișcare sau stare culturală a pornit la început numai de la școală. Erau în sat bătrâni care știau a citi cărți de rugăciune în litere chirilice, dar nu știau a scrie. Și acest lucru s-a întâmplat înainte de înființarea școlii din sat. Ei au învățat unii la dascălul de la biserică, alții în armată de la unii ardeleni. Armata sau cătănia, cum se spunea pe la noi, se făcea pe-atunci 12 ani. Îi prindea cu arcanul pe flăcăii din sat, îi tundeau și-i duceau la regimentele austriece în Ungaria, Bohemia sau Știria, departe de casă ca să nu fugă. Doisprezece ani ei nu vedeau casa, nici neamurile. Am cunoscut doi bătrâni care păstrau cu sfințenie câte un Ceaslov de rugăciuni cu litere chirilice, cumpărat în Budapesta în 1861 și pe care un prieten ardelean din același regiment i-a învățat să citească în românește cu litere chirilice. Și-acum erau în vârstă înaintată și ei în timpul liber citeau cu glas rugăciuni din Ceaslovul din Budapesta. La sfârșitul veacului trecut circulau în sat – e drept puține exemplare – dar erau: *Alexandria*, *Calendarul pe o sută de ani*, *Zodiacul*, *Esopia* și altele. Cărțile treceau ca împrumut dintr-o

parte a satului în altă parte. Seara se aduna lumea în casa unui gospodar – firește în serile de iarnă – și unul mai tânăr, mai cu glas și cu școală din sat citea, iar ceilalți ascultau. Am luat și eu parte în copilărie la asemenea „șezători literare" sătești la sfârșitul secolului trecut. Și lucru interesant. Dacă cititorul reda vreo întâmplare mai deosebită din acea carte, se întrerupea cititul și începeau comentariile ascultătorilor. În anul 1866, la înmormântarea lui Aron Pumnul din Cernăuți, a cântat corul din Mahala, creat și condus de un admirabil învățător, Dimitrie Scarlat, un pasionat meloman și bun cântăreț.

În publicațiile cunoscutului folclorist bucovinean Simion Florea Marian din Suceava, fost membru al Academiei Române, se găsesc numeroase bucăți de folclor din Mahala (povești, legende, datini și obiceiuri, cântece, descântece etc.) culese de Ionică a lu' Iordache Isac, ajutat de prietenul său întru carte și stihuri Toader Chelbea. Ionică a lu' Iordache era un serios autodidact și colaborator harnic al lui Florea Marian din Suceava. El avea o respectabilă bibliotecă. Târziu de tot, în anul 1838, am văzut la finul lui Ionică a lu' Iordache Isac o bogată corespondență cu Simion Florea Marian și cu librăria Ciurcu din Brașov, de unde își comanda cărțile dorite. Iar în familia lui Toader Chelbea se păstrau trei caiete mai groase cu poezii scrise de acest poet țăran, Toader Chelbea, citite și cunoscute numai de prietenul lui, Ionică a lu' Iordache Isac. Cred că toate s-au pierdut, rămânând acolo în sat, sub ruși; familiile, deportate de ruși în Siberia, s-au prăpădit.

În sat la noi se păstrau o sumedenie de povești, legende etc. Când am ajuns să-l citesc pe Creangă, toate acele povești îmi erau cunoscute din copilărie. Și am mai apucat câțiva bătrâni cu un neîntrecut dar în a povesti legende, povestiri etc. Aceștia erau Niculae Lupu și Ionică a Ursăi, nelipsiți la clăcile din toamnă și la șezătorile de iarnă. Faima lor a ajuns și la Cernăuți. Între ani 1890–1895 au fost aduși în Cernăuți de familiile românești și reținuți cu săptămânile acolo. Aveau datoria să povestească tot ce știau ca povești, povestiri, legende, colinzi, urări de Anul nou etc.

copiilor acestor familii, adunați când la o familie, când la alta, și ei știau să povestească și aveau ce povesti. Erau și mulțămiți, era cald prin casă, mâncarea bună și nu lipseau nici banii și unele daruri ce primeau bătrânii. După ani mulți, am întâlnit intelectuali din Cernăuți care cu multă duioșie își aduceau aminte de acești bătrâni cu mare dar de povestitori, Niculae Lupu și Ionică a Ursăi, care-și dormeau de mult somnul veciniciei acolo, pe deal, în țintirimul din Mahala.

Tot pe la sfârșitul secolului trecut, sătenii din Mahala au început să-și dea copiii la școlile medii – licee și școli normale din Cernăuți. Toți acești elevi, fii de simpli țărani, erau printre cei dintâi elevi ai liceului. Când, în anul 1896, elevul de clasa a cincea de la liceul german din Cernăuți, Gheorghe Isac, fiul lui Ionică a lu' Iordache Isac, a murit de tuberculoză pulmonară, la înmormântarea lui în Mahala au venit directorul liceului D. Wolf, toți profesorii lui și sute de elevi. În cuvântarea lui, directorul german Wolf a spus că e profesor bătrân și că au trecut multe generații de elevi prin mâna lui, dar un asemenea fenomen ca Gheorghe Isac, ca dotare și minte, n-a întâlnit. Pe urmă oamenii au început să deie tot mai mult copiii la școlile medii din Cernăuți și ucenici la diferite meserii. Aceasta avea ca mobil lipsa de pământ și faptul că nu mai era ce împărți între moștenitori; o înlesnire de-a întreține copiii la școlile din Cernăuți era că, fiind orașul aproape, puteau astfel să-i aprovizioneze de-acasă pe la gazdele lor ieftine, iar în cele din urmă, datorită și „Internatului de Elevi" al Societății pentru Cultură din Bucovina. Și poate toate acestea n-ar fi avut rezultate frumoase – că, de pildă, au ieșit din Mahala peste o sută de intelectuali (profesori, învățători, medici, magistrați, ingineri, funcționari, actori etc., dar curios, nici un avocat în afară de ucenici) și, în general, elemente bune – dacă nu era inima, munca și îndemnul celor doi vrednici preoți: Simion Cojocariu și Tanasă Gherman. Cel dintâi era din Șcheia, al doilea din Crasna, amândoi fii de țărani, preoți în Mahala. Și astăzi avem intelectuali din Mahala răspândiți în toată țara. Dar avem

și peste hotare fii ai satului nostru. Astfel, un tânăr din Mahala, Octavian Nandriș, plecat în Franța în 1939 la studii, este azi profesor de limbi romanice la Universitatea din Strasbourg. Și ca un mic amănunt, la doctoratul de la Sorbona (Paris) a avut ca teză secundară „Idioamele graiului din satul Mahala din Bucovina". Comisiunea de examinare a arătat un deosebit interes pentru această lucrare, cerând informații secundare. Un alt fiu al satului nostru e profesor de limbi slave la Universitatea din Londra (Anglia) – Grigore Nandriș. Un altul e căpitan de vas comercial rusesc în zilele noastre în Siberia de Nord – limanul râului Obi și Marea Nordului.

6

Vom aminti câte ceva din medicina populară din sat de la noi ce se practica până la începutul secolului al XX-lea. Iată ce scrie în 1953 cunoscutul profesor Danielopol în *Revista Științelor medicale:* „un însemnat sector al istoriei medicinii îl constituie medicina noastră populară. Nu este încă bine cunoscută această minunată bogăție a poporului nostru; înlăturând învelișul obscur de interpretări iraționale, medicina populară reprezintă un bogat izvor de fapte și observații care vor trebui valorificate de istoria medicinii".

Cine cunoaște mai de aproape viața și structura unui sat românesc, neschimbat de filoxera „culturalizării" forțate, știe că satul e un organism viu, complex. Cât privește medicina populară umană, ca și cea veterinară din satul nostru, putem spune că era dezvoltată și ramificată.

Moașele satului erau bătrâne pricepute și cu multă experiență adunată din generație în generație. Era și o „moașă împărătească" poreclită în sat „moașă cu școala moșitului" din Cernăuți, cu diplomă. Această moașă nu era prea mult chemată. Mai ales că arătase la primele cazuri o lipsă de experiență și stăpânire în cazuri mai dificile.

Mai erau bătrâne care făceau oarecare medicină, dar și ele aveau o anumită specialitate. Să fim drepți, aceste bătrâne aveau experiență și corectitudine. Acolo unde vedeau cazuri mai grele, ce treceau peste puterea lor, le refuzau și le trimiteau la doctor la Cernăuți.

Am apreciat-o pe „Prunoaia", o bătrână uitată de moarte. Se ocupa numai de boli de ochi și urechi. Vorbea frumos cu bolnavii, vorbea puțin dar cu rost, întreba bolnavul de când are boala, cum a început și ce simte acum. Încuraja bolnavul, sau dacă vedea că nu-i poate ajuta, spunea familiei: „aice nu mă apuc". Nu primea nicio plată. La boli de urechi cu dureri mari, Prunoaia punea bolnavul în tindă sub un țol de cânepă, intra și ea sub cort și aprindea o mână de fuior de cânepă. Atât ea, cât și bolnavul, respirau acolo cam un sfert de ceas și de cele mai multe ori bolnavul pleca mulțumit. Aici, Prunoaia folosea un principiu cunoscut și recomandat și în medicina de azi. Inhalația fumului cald ca principiu activ, calmant, decongestiv, rezultat din arderea cânepei (ceva pe aproape cu hașișul din cânepa indiană). Mai recomanda „iruri calde" (unt de lemn) la urechea bolnavă sau o lumânare subțire introdusă cu un capăt în ureche și cu celălalt arzând până aproape de ureche, care, cum spunea bătrâna „trage boala". Pentru acasă dădea niște buruieni uscate din care să facă o fiertură și să clătească gâtul.

Am văzut-o pe Domnica a lu' Toader Andrieș, o bătrână specializată în masaje abdominale, brațe, spate etc. De pildă, venea un bolnav cu dureri abdominale pentru masaj. Bătrâna mai întâi se uita la spinarea bolnavului, îl pipăia ușor, îi punea unele întrebări și pe urmă îl primea sau îl refuza pentru masaj. La fel la extremități. Căuta să nu fie fracturi; atunci nu se apuca de masaj.

Când cineva își „rupea" o mână sau un picior sau își „sclintea" o articulație, venea moș Vasile a Palamariții, întreba cum s-a întâmplat, privea întâi locul cu pricina, pipăia ușor cu mâna, chibzuia el în capul lui și apoi se apuca de treabă. Unde credea el, punea „lopățele" la fracturi de extremități, unde socotea ținea

extremitatea întinsă săptămâni de zile și-o trata cu comprese reci, unde era rană deschisă avea moș Vasile leacurile lui. Și toate se vindecau fără complicații, fără supurații.

Erau bătrâne cu buruienile lor pentru stomac și „fiere". Ele se bucurau de considerarea satului și erau chemate la nevoie. Să nu credem că toți acești „tămăduitori" empirici erau mai proști sau mai răi în datul „primului ajutor" decât unii tineri „medici" trimiși la țară să aibă practică cât de mică la patul bolnavului.

Un capitol aparte e tratarea rănilor ca accidente de muncă și după sezon. Vara se întâmplau asemenea „răniri" la prășit, la secerat, la cosit; iarna la tăiatul lemnelor în pădure. Ca tratament pentru răni se folosea: cenușa din pânză arsă aplicată pe rană după spălarea prin turnare de apă multă pe rană, apoi cenușa și pansamentul. Se mai folosea pânza de păianjen. Vara se întrebuința conținutul în formă de praf cafeniu al unei ciuperci numite la noi „bișica porcului", ce creștea în cantități mari pe toloacă sau pe fânețe. Niciodată nu supurau rănile după un asemenea tratament. Bolile de ochi se tratau cu „apă neîncepută" de la o anumită fântână numai. „Neîncepută" înseamnă ca apa să fie luată în zori de zi, înainte de-a fi luat întâi altcineva. Nu știu dacă lucrul acesta trebuie să provoace zâmbete „științifice". Știința recunoaște absorbția de raze cosmice – mai ales noaptea – a suprafeței apei, când nu acționează așa puternic razele solare.

Tuberculoza ganglionară și cutanată se trata prin aplicare locală de carne proaspătă de ciocănitoare. Oftica, cu grăsime de bursuc. Dar să ne oprim, fiindcă am lungi prea mult această problemă de medicină populară.

În ziua de 24 iunie, ziua Sânzâienelor, era la noi ziua când se „strângeau" buruienile de leac. Cu săptămâni înainte se vedea o mișcare, o preocupare a gospodinelor din sat. Se puneau la cale, ele între ele, cu cine să se întovărășească, pe care bătrână cunoscătoare de buruieni de leac să o roage să vină cu ele, în ce parte a locului să plece în acea zi – la pădure, la fânațele din șes, în partea Hucăului. În ziua aceea de Sânzâiene porneau în zori de

zi grupuri-grupuri de femei din sat pregătite cu mâncare, traiste și unele unelte de săpat rădăcini. Nu putea lua parte o femeie cu menstruație în acea vreme, sau „necurată", cum era vorba lor. Buruienile trebuiau culese pe rouă. Bătrâna grupului făcea cu acea ocazie și o mică lecție de botanică și de medicină populară. Le arăta la femei diferite flori și buruieni de leac și cu numirile lor, altele otrăvitoare și le spunea să se ferească de ele. Le dădea în timpul acela sfaturi cum se culeg, cum se usucă și se păstrează, care părți din buruiană se folosesc (rădăcină, tulpină, floare), la ce boli e bună și cum se folosește. Nu lipseau nici plantele întrebuințate la bolile animalelor sau la sporirea laptelui la vaci. Toată această operație se făcea cu un ritual milenar, ca o foarte serioasă preocupare, fără vorbă, în tăcere, fără râsete, fără cântece, fără glume. Era ceva mistic în toată acea atmosferă unde oficia bătrâna satului, bună cunoscătoare și transmitea „știința" ei urmașilor. Când plecau și când se întorceau femeile cu traistele pline de buruieni legate și puse fiecare cu rânduială în traistă, după soiul lor, și acasă le întindeau la umbră pentru uscare, aveau parcă ceva misterios, tăcut și foarte grav în mișcările lor, ca în îndeplinirea unui anumit ritual, a unei misiuni venită ca o poruncă de undeva de departe ca timp și loc.

Pe lângă cele arătate mai sus în legătură cu medicina populară, mai erau la noi în sat și tot felul de superstiții, erau vrăjitoare, descântătoare, femei care știau a face farmece de dragoste, de blesteme, altele care știau a da „în bobi" și preziceau viitorul sau spuneau dacă bărbatul sau copilul plecat undeva departe și întârziat va sosi curând sau i s-a întâmplat vreo nenorocire.

Dacă un copil se speria de un câine sau era deochiat (asta și la animale) era îndată chemată descântătoarea. Baba venea repede, vedea despre ce e vorba, cerea, dacă era cu putință, puțin păr de la câinele care a speriat copilul și-l afuma, cerea o ulcică cu apă și câțiva cărbuni aprinși. Lua copilul lângă ea, bolborosea descântecul ei, sufla de trei ori la copil și în ulcică, arunca cărbunii încinși în apa din ulcică, cărbunii sfârâiau, copilul holba ochii în ulcică, îi

dădea să beie din apa din ulcică și-l spăla pe față cu apă din ulcică. Și treaba era gata, și copilului îi trecea „speriatul".

Altă dată, pentru alte boli, baba chemată îl descânta – mai mult la copii – afurisea boala cu o formulă lungă de descântece cu numere ce mergeau descrescând până se ajungea la zero și boala trebuia să fugă. Sau îl punea pe bietul copil să treacă de 33 de ori printr-un zolnic și în timpul acela baba bolborosea descântecul ei. Zolnicul era un butoiaș făcut dintr-un copac bătrân, înalt cam de 1,40 m și care se folosea la zolitul rufelor spălate. Trebuie însă să facem deosebirea între aceste forme de descântece și superstiții și formele de medicină populară. Toată medicina noastră de azi a pornit de la medicina populară și milenară a experienței popoarelor.

7

În sat la noi se țin cu sfințenie sărbătorile tradiționale, cum ar fi Crăciunul, Sf. Vasile sau Anul nou, Paștile, dar mai erau și alte sărbători ca Duminica Mare sau Rusaliile, când era hram, Soborul de la Simion Stâlpnicul (1 septembrie) și Sântamaria cea mică cu Ziua morților.

Mult înainte de Crăciun în sat era o mișcare serioasă. Copiii seara repetau tare colinda lor cu întregul grup ales de ei. Adăpostiți undeva, pe un stog de fân început sau în podul grajdului, colindau tare de răsuna satul. Flăcăii se sfătuiau, se alegeau și se rânduiau după vârstă în „coleada" întâia (sau cea mare), în „coleada" a doua și „coleada" a treia. Alegeau cine să fie „calfă" sau conducător, casier, colacar. „Coleada" întâi avea dreptul la scripcari. Unde mai pui că toți se îngrijeau de câte o stea și să fie cât mai frumoasă. Mai venea și grija Irozilor, unde trebuiau aleși flăcăi potriviți pentru fiecare rol și uniforme trebuincioase, cumpărate sau făcute în Cernăuți, dar o parte și în sat. Gospodinele se porăiau în casă să fie toate curate, puse la punct, aveau grijă de pregătirea mâncării

pentru Crăciun în vederea unor oaspeți și de pregătirea de colăcei mulți și de diferite mărimi pentru colindătorii de diferite vârste, cărora li se mai adăogau apoi mere, nuci. Bărbații aveau grijă să fie porcul gras, tăiat la vreme pentru Crăciun, să meargă la moară, să fie făina de grâu „chiuită", calitatea întâi adică, albă, să pregătească bani mărunți pentru colindători. În seara de Crăciun copiii începeau devreme colinda, căci cum înnopta veneau cei mai mari și nu-i lăsau în pace. Cele trei „colezi" ale flăcăilor și Irozii trebuiau să fie devreme la vornicul satului. După ce începeau la vornic colindele, vornicul îi ospăta și le dădea poruncă să se poarte frumos, să nu bea, să nu se bată. În noaptea aceea jandarmii nu se arătau, în schimb „aleșii satului" și vornicul făceau cu schimbul supravegherea bunului mers, umblând pe ulițele satului. De Anul nou se formau la fel, și după vârste, „plugușoare", la care se adăuga „Malanca", o echipă mai mare, un fel de comedie de teatru țărănesc. Această „Malancă" trebuia să aibă un evreu și o evreică, un țigan și o țigancă, un turc și o turcoaică, un negustor, un țăran pelivan, adică bun de glume și gata oricând la răspunsuri; mai era unul care reprezenta forța publică și trăgătorul de seamă al liniștii și al ordinii în sat, mai câte un cioban și un „caraghios" cum i-am zice noi. Reușita acestei echipe depindea de găsirea oamenilor potriviți pentru fiecare rol; au fost echipe a căror faimă s-a păstrat și despre care s-a vorbit peste ani mulți. Aci se cerea un dar deosebit de imaginație și improvizare. Fiecare echipă venea cu specificul etnic, dar și cu darul de a reda acele calități. În fiecare casă se căuta să se improvizeze ceva și să ia în ușoară bătaie de joc, fără să supere gazda, toate slăbiciunile celor din casă. Și de multe ori reușeau. Partea femeiască din „Malancă" era totdeauna susținută de flăcăi, nu de fete. Și uneori își câștigau porecla până la moarte după rolul jucat în asemenea ocazii. Florea Negoțoi, cât a trăit, a fost numit „Generalul", după rolul avut. Tender a Caninii, cât a trăit, a rămas cu numele de „Jidaucă". Lui Ionică a lui Hurghiș i-a rămas numele de „Turcu". Nu era voie ca un flăcău să facă parte din „Irozi" sau „Malancă" mai mult de un singur an.

Sărbătorile Paştilor erau mai mult o sărbătoare de familie cu altă atmosferă. Se pregătea lumea și de Paști, dar era mai liniștită. Se făcea pască, babe (cozonaci), se făceau ouă roșii, ouă închistrite sau muncite. În Joia Mare începeau focurile de primăvară în fiecare grădină mai mare și nu se stingeau până duminică, în ziua de Paști, când trăgeau clopotele și era semn că Învierea s-a făcut. În ziua a doua de Paști se primeau oaspeți. A treia zi de Paști se ieșea de obicei la câmp sau la pădure ca să vadă cum merg sămănăturile și să se bucure de florile și verdele crud al primăverii.

Duminica Mare sau Rusaliile era prilej de primire de oaspeți și petrecere pentru tineret. După prânz începea să se adune tineretul cu muzici, alese dinainte pentru Duminica Mare, cu trei zile de petrecere. De asemenea, soseau oaspeții străini din satele vecine cu căruțe care de care mai frumoase, cai bine îngrijiți. Cei din sat, tineri și mai vârstnici însurați își căutau în mulțime prietenii streini și cunoscuții la care mergeau și ei la hramul satului respectiv. Tinerii formau jocuri cu muzica proprie în grupuri și, luându-și prietenii flăcăi și fete din alte sate, mergeau cu muzica la fiecare casă, unde se juca și pe urmă îi ospăta. De la unul trecea jocul la altul și așa ținea trei zile. Gospodarii își întâmpinau oaspeții acasă și-i ospătau și sfătuiau despre toate. Acești oaspeți plecau apoi la alți prieteni și asta ținea la fel trei zile. Era o întâlnire, o petrecere în felul ei. Avea părți bune. Era acest hram un prilej de prezentare a vredniciei gospodinei și gospodarului. Se curăța în cele mai mici amănunte și se punea totul la punct. De la grajd, pomăt, gard până la vite și căsuța câinelui. Se făcea un fel de control și părere despre om și gospodăria lui. Gospodina avea grijă să fie casa curată, frumos aranjată cu ce are mai de preț. Mâncarea să fie aleasă, căci era judecat după cum pregătește și după cum știe să servească. Era și-acolo o veche rânduială în toate. Trebuie să amintim că și aici oaspeții și prietenii din alte sate erau aleși după starea fiecăruia. Și dacă unul din acești oaspeți nu venea la hram anul viitor – în afară de motive cunoscute și trimise –, asta însemna că omul nu dorește să aibă mai departe legături sociale.

În sat era și o bogată viață socială. Ocaziile veneau nechemate: serbarea numelui, nunți, praznice, hram și altele. La aceste „mese" fiecare invita familii de rangul său social – după neam și soi. În casa cea mare se făcea o masă lungă în formă de potcoavă. Așezarea la masă se făcea după rânduiala lor, după omul ce valora ca cinste, vrednicie și purtare în sat. Femeile erau la stânga, bărbații la dreapta, dar și într-o parte și în alta erau locuri de frunte și se așeza lumea totdeauna după rânduiala lor socială. Aceste „mese" erau adesea un admirabil tablou de oameni așezați, demni, în straiele lor românești, cu multă bunăcuviință și tact. Era o atmosferă de o rară frumusețe. Femeile gătite cu cămăși cu altiță cu bizărău, cu mintene sau bondiță albă, frumoase și mărginite cu piele de dihor, îmbrobodite foarte original cu ștergare de borangic și găurele. Acest fel de îmbrobodit – astăzi dispărut – se făcea cu mare artă și pricepere. Capul și o parte din față erau strâns înfășurate, jumătate de frunte și gâtul erau învelite frumos, cele două capete ale ștergarului atârnând egale pe spate. Erau ca niște madone, ștergarul scotea în relief fața ovală a femeii. Îi dădea un aer de noblețe și frumusețe. Mâncările și vorbele la asemenea ocazii erau măsurate, de-o frumoasă ținută. Țărancele parcă oficiau ritualul unui trecut îndepărtat și de aleasă origine. Adesea am privit ceasuri întregi aceste mese și nu mă săturam să văd o lume cu totul alta decât cea muncită și necăjită pe care eram obișnuit s-o cunosc. Cei invitați trebuiau rugați frumos să guste ce s-a pus pe masă, și ei abia atingeau mâncarea. Se cinstea cu rachiu, bere sau vin. Gazda cu paharul plin închina o delicată urare la toți, vărsa câteva picături din pahar jos, gusta ea întâi din pahar, apoi ciocnea paharul cu oaspeții, urându-le sănătate.

Ca mâncare se servea întâi, la cinstea cu rachiu, brânză de oi, caș sau șuncă afumată; veneau răciturile (piftiile), apoi zeama (ciorba) de pui sau găină sau carne de porc dreasă cu smântână, apoi găluștele (sarmale), friptura de găină sau porc la cuptor cu castraveți murați, apoi „babe" (cozonac), bere sau vin. Și sfătuiri domoale și cu omenie.

Iarna era obicei la noi în sat ca, după ce-au luat masa de seară, să se adune săteni la unul din gospodarii aleși fără alt interes decât soiul, capul și înțelegerea lui. Erau ca un fel de șezători de bună voie. Se strângeau bătrâni și tineri. Și apoi să fi văzut cum se puneau pe povestiri, cum se încălzeau. Mai întâi se aduceau noutățile zilei din sat și satele vecine, din cele auzite sau văzute la târgul din Cernăuți sau Sadagura, la moară, în vreo crâșmă etc. Era un fel de jurnal vorbit cum s-ar zice azi la radio. Pe urmă se desfăceau traistele de amintiri, povestiri, întâmplări despre oamenii de altădată, despre locurile satului cum au fost cândva pe-aice și câte s-au întâmplat. Era o plăcere să asculți cum știau și câte știau să povestească unii și alții. Niciodată nu sărea cu vorba vreunul să-l întrerupă pe cel ce vorbea sau să-l completeze. După ce isprăvea unul, începea altul. Fiecare avea ceva interesant, nou de povestit. Și așa trecea noaptea și numai cântatul cocoșilor întâia oară – era ceasul lor – le aducea aminte că era târziu și trebuie să plece acasă. Și erau foarte instructive asemenea seri la care luau parte și tineri, care la vremea lor urmau să povestească altei generații aceste întâmplări și așa să formeze tradiția.

Era o lume ca din basme, cu bune și frumoase rânduieli, și erau întâlniri sociale cu un străvechi ritual în alcătuirea lor, pline de măsură, omenie, bun simț, prețuire a valorilor formate de-a lungul secolelor, comoară neprețuită a adevăratului suflet românesc. E o mare și nefericită pierdere dispariția treptată a acestor bune și frumoase obiceiuri și tradiții. Și descrierea acestora nu este un fel de romantism, de preamărire a unui trecut. Nu! A fost și în parte mai este o realitate. Dar să nu ne închipuim că și atuncea nu erau ticăloși, oameni răi, leneși, doritori de viață ușoară și așa mai departe. Dar aceștia erau puțini și nu-i lua nimeni în seamă.

Mai era în sat la noi o serbare numită „Sobor" la 1 septembrie de ziua lui Simion „Stâlpnicul". Ce era această serbare? Cu săptămâni înainte se forma în biserică un comitet din oameni mai în vârstă și mai cu trecere în sat. Acest comitet aduna duminicile în biserică bani de la popor pentru sobor. Ei aveau grjă

să invite și să asigure un număr mai mare de preoți din satele vecine și din Cernăuți – 7, 9, 11 preoți – să le asigure transportul și onorariul respectiv. În ziua de 1 septembrie, în Mahala era mare sărbătoare. Soborul de preoți făcea o frumoasă slujbă religioasă în biserica mare, dar neîncăpătoare în acea zi. Veneau și oaspeți din satele vecine. Gospodinele de frunte se pregăteau cu mâncăruri multe și alese și cu bere și vin. În curtea bisericii și în jurul bisericii așezau mese întinse, frumos aranjate și încărcate cu toate bunătățile lor culinare. Preoții ieșeau din biserică, binecuvântau mesele bogate și apoi erau invitați și ei și oaspeții din sat, ca și din satele vecine, la masă. Și masa aceasta ținea toată ziua până întuneca. Era o veche tradiție care se păstrase, dar oamenii nu-i mai știau rostul. Nu-l știm nici noi. Dar îl bănuim. În jurul bisericii vechi, încă de pe timpul Moldovei, a fost cimitir – după obiceiul vechi. Biserica a fost dărâmată, dar alături, pe un tăpșan, mai era o cruce și lângă ea se păstra crucea veche de fier de la fosta biserică. Biserica nouă a fost zidită în anul 1820. Și în prăznuirea moaștelor din acel dispărut cimitir s-a păstrat această serbare a Soborului.

La 8 septembrie, de Sântamaria cea mică, se face același lucru în cimitirul nou de pe toloaca satului. Masa se face pe mormântul sau alături de locul unde doarme somnul veciniciei cineva din familie. La fel preotul face rugăciuni, este invitat la masă și mesele acestea durează până se înserează.

8

Portul în sat la noi era cel românesc – țărănesc, obișnuit în satele care și-au păstrat portul. Îmbrăcămintea e supusă schimbărilor ca și gustul și influența timpului în plină evoluție. Bineînțeles, era un port de toate zilele și altul de sărbătoare și zile mari.

În copilărie am apucat încă un fel de port vechi. Era ilicul, un fel de cojoc larg și lung cu aplicații de figuri geometrice (culoare roșie și albă) și cu fel de fel de sfori din piele albă ce mergeau în

formă de cruce și în față și pe spate și sfârșeau cu niște canafuri de piele albă. Mai erau niște mantale largi, mari cu comănac din lână lucrată în casă și dată la piuă. Pălării mari din fetru cu margini late și ușor întoarse. Ca încălțăminte pentru bărbați erau opincile și valaverii, un fel de bocanci solizi care aveau o prelungire din piele tare la spate, marginile împodobite cu șireturi din piele și cu canăfuri. Cuvântul bocanci nu era cunoscut, iar la pantofi li se spunea papuci. Femeile purtau și ele opinci, dar mai rar; aveau în schimb ciubote cu copita neagră și tureatca (carâmbul) din piele galbenă subțire. Fetele purtau la joc, ca încălțăminte, conduri, adică un fel de cizmulițe în formă de ciorapi din piele fină, galbenă, fără toc (la noi la *toc* i se zice *călcâi*) ce se îmbrăcau ca niște ciorapi lungi până sub genunchi și aceste cizmulițe se băgau în talpari din piele la fel, galbenă, fină și cu tocuri. Mai purtau zoboane (zobon), cațaveică, gâță, sucnă (un fel de fustă din catifea vișinie) și câte alte marafeturi ca sârghii (un fel de cercei mai mari cu *[indescifrabil]* în formă de mici și scurte lănțișoare de argint ce sfârșeau cu o perlă falsă). La gât purtau salbe de argint și aur, hurmuz (perle false), curele (corale înșirate), zgardiță de mărgele etc. Firește se purtau și catrințe. Pe cap, în zilele de lucru, „șervăt" – un fel de basma albă de bumbac subțire și femeile, în zi de sărbătoare, se îmbrobodeau într-un fel foarte complicat cu ștergare lungi de borangic cu găurele (dantelă) și fluturi. Acest fel de îmbrobodit a dispărut azi cu totul. Era și greu de îmbrobodit, era și interesant prin tehnica și vechimea lui. Există două tablouri cu asemenea îmbrobodit al unor femei din Mahala. Un tablou e de pictorița bucovineană Topor și se găsea în 1940 la inginerul Barbu din Lugoj. Al doilea e de pictorul Löwendal și este în posesia dlui Ion Nandriș. Aceasta era situația la finele secolului trecut.

Pe urmă portul a început să se modifice, să se schimbe pe neobservate. Camașele erau croite după trup, mai puțin albe, din pânză de cânepă, sau mai fine și mai albe, din in. Femeile purtau, în zi de lucru, camașe cusute cu pui, simplu, iar în zile de sărbătoare, cămăși cu altițe mai bogate în cusături. Bărbații purtau, în

zile de sărbătoare, și camașă cusută cu borangic în diferite motive geometrice. Catrințele erau nelipsite la femei. Apoi se mai purtau și mintene din piele de miel, bondițe, cojoace, sumane mai scurte, mai pe talie și din țesătură mai fină. Bărbații purtau vara pălării din paie de grâu făcute de ei, și toamna purtau pălării de fetru cumpărate în oraș, iar iarna cușme de miel dintre care multe erau brumării. Iarna bărbații mai purtau berneveci din lână de oaie țesuți în casă, ciorachi – un fel de ciorapi mai largi din lână albă ce se trăgeau până sub genunchi peste berneveci – sau mișini – un fel de pantaloni din piele de miel, albi și cu blană de miel înăuntru.

9

Industria casnică era o preocupare serioasă a tuturor gospodăriilor din satul nostru. Și era o mare rușine pentru o gospodină și pentru familie dacă cumva își cumpăra din oraș îmbrăcăminte ce se putea face în casă. Înspre sfârșitul verii începea culesul și muratul (topitul) cânepii și al inului, apoi întreaga prelucrare a acestor două materii prime. Iarna se torcea cânepa, inul și lâna, se scărmănau penele pentru perini, se spălau și se zoleau torturile de in și de cânepă. Primăvara se puneau în funcție stativele (războaiele) și se teșea pânză de cămăși, de saci, de fețe de masă, ștergăruțe etc. Iar din lână se țeseau sumane, lăicere, traiste, politari și așa mai departe – cum ar fi catrințe, brâie…

Mai trebuie să amintim că toată îmbrăcămintea se făcea în casă: pânza pentru cameși, stofa pentru sumane, berneveci și ciorachi, catrințe, apoi laicere, traiste, ștergăruțe, pânză de sac, țoluri de cânepă, fețe de masă, brâie și așa mai departe.

RĂZBOIUL

1

Când, la începutul lui iulie 1941, ne-am întors acasă, după eliberarea Bucovinei de miazănoapte, am găsit, cum am mai amintit, un adevărat dezastru în satul nostru Mahala. Mai bine de *o treime din populația satului* (subl. red.) de 6500 suflete a fost deportată de ruși. În felul acesta a fost nimicită partea cea mai de nădejde a populației, fiindcă rușii au ridicat numai familii de baștină, de adevărată valoare etnică, morală și socială. Iar populația rămasă era cuprinsă de durere, groază și deznădejde. După ce lumea s-a mai liniștit, i-am rugat ca cine vrea, să puie pe hârtie întâmplări, fapte adevărate din viața lor și a satului din timpul ocupației bolșevice. Nu e obligat să iscălească cine se teme. După un scurt timp, oamenii mi-au adus caiete, hârtii, care cum a putut, cu descrieri de întâmplări din acea vreme. Și toți cu iscălituri. Dar atunci, fiind ocupat cu alte treburi, n-am avut timp să le citesc. După mai bine de 20 ani, le-am descoperit într-un geamantan printre niște cărți. Voi reda mai jos o parte dintre aceste însemnări, ca documente ale vremii. Cei mai mulți dintre ei își dorm somnul veșniciei în multe și depărtate locuri ale pământului și unii în pământ străin.

1. Costache Hostiuc: „Nimeni nu se aștepta ca în vreme de pace Bucovina să fie luată de ruși în vara ceea din 1940. Sătenii nu erau pregătiți… preoții, învățătorii, jandarmii au fugit și n-au spus un cuvânt oamenilor: nici ce se întâmplă, nici ce să facă…

Oamenii, cum au auzit că rușii au intrat în țară, în vinerea dinaintea Sânpetrului, au lepădat lucrul de pe ogoare. Se strângeau grămadă, se sfătuiau nu fără grijă de ce se va întâmpla și ce să facă…

Înspre seară, pe șoseaua dinspre Boian, a început să curgă armata rusească. Locuitori din satele ucrainene Rarancea și

Toporăuți, mai departe de șleah[121], au sosit cu steaguri roșii înaintea armatei bolșevice, trecând prin satul nostru. Acești ucraineni cântau cântecele lor, înjurau și batjocorau tot ce e românesc, aruncând mahalenilor vorbe urâte. Armata roșie nu vorbea cu nimeni nimic, nu lua nimic, nu cerea nimic… au venit apoi, în urma armatei roșii, milițienii ‹…› lepădături… căutau să fie ordine. Veneau pe la casele oamenilor, mâncau la oameni, cereau băutură, și dacă nu le dădeai erai îndată bănuit de dușman al lor și te arestau… în fiecare sat s-a făcut așa-zisul sfat popular, în locul primăriilor… Veneticii comuniști, ascunși, din satul nostru, s-au purtat mai rău ca rușii. Gheorghe Dimitriuc – prima generație de ucrainean venetic în sat – a rupt partea albastră și galbenă din steagul românesc și-a pus steag roșu la primărie… și tot el a dus arhiva primăriei la Sadagura și a dat-o rușilor și a și făcut un sfat popular cu el în frunte și alți doi bărbați și două femei din sat, fără să-i întrebe. Dar acești bărbați și mai ales cele două femei, Leahu Domnica și Ana Mosoriucă, l-au batjocorit – cum de a îndrăznit să le puie în acel sfat – și n-au voit cu nici un chip să primească. Și Gheorghe Dimitriuc a căzut din mărire”.

Familia Dimitriuc avea tată ucrainean, venit ca servitor la familia Ursache din Mahala, și mama româncă din sat. Acest Gheorghe Dimitriuc e fratele celebrului ministru din guvernul Antonescu, care trăiește azi ca refugiat în Călărași și cu numele de Dimitrescu. Mai are un frate, fost prefect de Rădăuți, și apoi inspector general la Interne. Iată cum ajung străinii la noi să ne conducă: întâi prin servilism, apoi prin îndrăzneli și obrăznicii se ridică sus.

Ion Ghica, într-o scrisoare către Vasile Alecsandri, scrie: „… din natură, românul este modest, chiar sfios… și de i se poate imputa ceva, ar fi că nu are destulă încredere într-însul. El prețuiește mai mult decât pare. Nu este lăudăros, nici pretențios… Ori de câte ori am văzut la noi în țară un fanfaron, un om care se crede mai mult decât este… am avut ocazie să mă conving că era de viță străină”.

---

[121] Șosea (n.red.).

E mare adevăr. Și Costache Hostiuc scrie mai departe: „Cel dintâi secretar comunal sub ruși a fost la noi în sat un ucrainean din Șubraneți, cu numele Moldovan… a fost un om foarte bun… a căutat să acopere pe toți, dar a fost dat afară și urmărit. Omul se ascundea în sat pe la unii gospodari… la urmă a încercat să treacă granița în România și a fost împușcat de ruși la graniță…”

Ce semnificativ destin! Au urmat, ca secretari, oameni din sat, ca Boiciuc Ion, Axani Ion, Ieremia Vasile, toți s-au purtat cu oamenii foarte rău, i-au prigonit pe cei mai cumsecade gospodari din sat… erau conduși de la spate de jandarmul Glaubach Herșcu, adus din Cernăuți.

„Biserica la început a fost lăsată în pace, scrie Costache Hostiuc. Preoții toți au fugit din sat… gospodarii au găsit în comuna Rachitna, din Basarabia, unde biserica a fost închisă, un preot bătrân, Leon Sorocean, și l-au adus ca preot în Mahala. Sătenii s-au angajat să-i dea locuință, un salar de-ajuns să-i asigure existența, să întrețină biserica, să plătească impozitele pe biserică, care erau foarte mari și veniturile colaterale. Cel care s-a îngrijit mai mult de biserică a fost Dumitru Huzun, deportat apoi cu întreaga familie. Și de atunci nu se mai știe nimic de ei. Unii dintre conducătorii comuniști din sat, ca Vasile Ieremia, Ion Boiciuc au fost mai comuniști decât rușii. Ei au încercat să închidă biserica, spuneau vorbe urâte despre Dumnezeu, despre biserică, despre preoți, căutau să înfricoșeze oamenii, dar ei (oamenii – n.n.) tăceau, răbdau, îngrijeau biserica. Ca să nu fie pricină de închidere, plăteau impozitele, tot mai mari, întrețineau pe preot, mergeau regulat la biserică…

Școala – învățătorii s-au retras odată cu armata română… au rămas în sat învățătorul Cova Iordache, om în vârstă și bolnav, și Grigore Ermeliuc, învățător de ani de zile în Mahala, ucrainean cum spunea, din Basarabia, comuna Briceni, și mare comunist, care nu s-a trădat cu nimic tot timpul. Ca la prima ședință de partid, în Casa Națională, să declare că el este din Kameneț-Podolski, din Rusia, și e vechi membru al Partidului Comunist. Rușii au adus nouă învățători evrei din Cernăuți, foști avocați sau funcționari

etc. În școală s-a învățat limba rusă, ucraineană și limba moldovenească cu alfabet chirilic. Intrarea preotului în școală, ca și rugăciunea, a fost oprită. Copiii însă nu se țineau de această poruncă și în fiecare dimineață, la începutul orei de învățământ, spuneau mai departe Tatăl nostru. Așa, de pildă, elevul Aurel Todiraș a lui Prohir, din clasa a patra, venea dimineața în clasă și striga: „Drepți pentru rugăciune", și așteptau așa până se deschidea ușa și intra învățătorul; atunci copiii cântau în cor Tatăl nostru, învățătorul se retrăgea și aștepta afară până copiii sfârșeau rugăciunea. Acest copil a fost dat afară din școală. Elevul Paulovici Petru a lu' Pintilie a aruncat cu o bucată de cărămidă în bustul lui Stalin din școală. La anchetă, nici un copil nu l-a spus pe cel vinovat…"

2. Ion Bujeniță scrie:

„În primăvara anului 1941, rușii au început să aducă armată mai multă, tunuri, avioane, mașini. În Mahala au început să lucreze la un aeroport pe 246 fălci din ogoarele oamenilor, pe care nu l-au mai isprăvit. Chiar bolșevicii au început să vorbească de război și spuneau că ei sunt așa de tari, că nu se tem de nimeni și în câteva zile ajung la Berlin și București. Oamenii tăceau și așteptau ziua aceea. În duminica de 22 iunie 1941 am fost treziți din somn de niște explozii puternice, venite dinspre Cernăuți… avioane cu cruce au zburat deasupra satului nostru… autoritățile sovietice, și mai ales capii comuniști din sat, căutau să liniștească lumea spunând că sunt numai niște manevre… când unul din șefii comuniști din sat a întrebat la telefon raionul Sadagura… că unde e armata de neînvins, că populația e neliniștită,… el a fost imediat destituit. Oamenii tăceau și se uitau la cer… în duminica aceea de 22 iunie 1941, biserica n-a putut cuprinde norodul ce-a venit și doar biserica e mare… Când în ziua de 5 iulie 1941 cele dintâi patrule românești au trecut Prutul cu bărci, la Horecea, sătenii din Mahala au ieșit înaintea lor cu steagul tricolor, dând ajutor la prinderea unor fugari sau spioni din armata roșie. Ajunși în sat, femeile i-au primit pe ostașii români cu mâncare caldă, bărbații

luând armele ostașilor au făcut patrularea mai departe, lăsându-i pe ostași să se odihnească puțin… Unii oameni din sat, cu primejdia vieții lor, au salvat trei magazii de-ale bolșevicilor pline cu muniții și provizii, la care rușii în retragerea lor le-au dat foc…"

3. Ion Chelbea scrie:

„Un timp, biserica n-a avut preot – șase săptămâni la început. Oamenii tot mergeau duminica la biserică, și în zilele de sărbătoare aprindeau lumânări pe la icoane, ca de obicei, spuneau rugăciunile; dascălul bisericii, Bodnar Ion, citea din cărțile lui rugăciunile, cât îi dădeau voie canoanele… și după două ceasuri, lumea se întorcea acasă de la biserică parcă mai plină de mângâiere și credință. Dacă murea cineva alergau la Cernăuți și aduceau preot pentru înmormântare. Toți copiii au fost botezați și nu s-a pomenit căsătorie fără preot. Pe urmă a fost adus preotul Leon Sorocean din Rachitna și biserica a fost deplină. După sosirea românilor, a venit și preotul Ieșan, care s-a refugiat și au făcut slujba bisericească împreună cu părintele Sorocean, care apoi s-a întors la el acasă. Sătenii i-au mulțumit și i-au dat destule daruri ca aducere aminte".

Biserica din Mahala n-a fost închisă nici o duminică din 1940 până azi.

4. Maria Mândrescu scrie:

„Era într-o joi, 22 mai 1941, după sărbătoarea Sfinților Constantin și Elena. Ca-n fiecare dimineață, m-am sculat devreme, mergeam la grajd să dau de mâncare la vite și, deodată, aud împușcături… mă reped spre gardul de la drum, nu văd nimic, mă uit peste gard în grădina vecinului și mă îngrozesc ce văd… Tânărul gospodar, bunul și harnicul Vasile Mândrescu, fuge nebun prin grădină spre șes; în urma lui câțiva milițieni ruși împreună cu ajutorul de primar, Ilarion Mitrofan, alergau să-l prindă. Văzând că nu-l pot ajunge au tras cu arma în el și, vai, cel urmărit cade jos. Călăii se reped asupra lui ca niște lupi… rănitul urlă și răcnește ca un leu de durere, dar cred că mai mult de necaz

și să audă și să vadă lumea din jur… se prindea cu mâinile de iarbă, scormonea cu unghiile pământul de sub el. A fost adus pe o scară în drum în fața casei noastre… ajutorul de primar, Ilarion Mitrofan, sătean cu el, striga: „Taci câine, nu răcni, ragi ca un bou. Lasă că vei scăpa de noi, dar și noi de tine, spionule". Peste puțin timp a venit o mașină și l-au ridicat și l-au dus la Cernăuți la închisoare. Dar după două-trei ceasuri s-au auzit plânsete și vaiete ca după un mort: la vecinul nostru, Vasile Mândrescu, sosise o mașină cu câțiva soldați sovietici și-au luat-o pe nevastă și pe cei trei copilași. Pe copilași i-au găsit bând laptele lor de dimineață și i-au urcat în mașină, cu ulcelele cu lapte într-o mână și pâinea în cealaltă mână, și s-au tot dus. Noi i-am privit prin gardul dinspre vecin. De atunci nu s-a mai auzit până azi nimic de familia lui Vasile Mândrescu. După ce s-au îndepărtat neprietenii, ne-am strâns câțiva vecini și ne sfătuiam cu groază și grăiam că așa ceva ni se poate întâmpla și nouă, apoi ne-am îndepărtat cu grijă, căci eram cu ochii în patru… Cam pe la prânz, a început să se audă huruitul unor mașini intrând în sat… Bărbatul meu lasă lucrul în țarină și vine acasă și-mi spune că pe șoseaua Boian-Cernăuți și până în sat sunt mașini fără număr cu soldați ruși și unii civili. «Mi se pare că rușii vor s-o șteargă», îmi spune bărbatul. Plecarea rușilor noi o așteptam de mult, nu puteam crede că vor rămâne veșnic la noi… dar planul lor de astă dată era altul…

După ce s-a lăsat noaptea pe sat, mașinile cu lumini mari au început să intre pe ulițele satului. Vine una pe drumul nostru, noi stăteam tupilați sub gard și urmăream cu groază orice mișcare. Mașina trece, nu se oprește la noi, vine a doua, a treia, a zecea și tot vin și se îndreaptă pe toate drumurile satului… vin apoi soldați călări înarmați până în dinți de parcă s-ar pregăti pentru cine știe ce bătălie în sat. În timpul acesta intră la noi tânărul și aprigul comunist evreu, feciorul Milchii, și-mi spune pe șoptite că s-a isprăvit cu satul nostru. Au venit rușii să ridice mai întâi pe toți aceia ce au neamuri fugite în România și peste puțin timp satul întreg s-a făcut iad.

Mașinile mișcau cu opriri și huiet ce te înfiora în plină noapte, căci pentru fiecare casă era o mașină și mașina se oprea la poarta celui pus pe o listă pregătită dinainte.

Pe uliță n-avea voie nimeni să iasă, unii cu baterii puternice luminau drumurile ca nu cumva să fugă vreunul.

Oamenii așteptau îngroziți să audă că o mașină s-a oprit la poartă. Nimeni nu știa cine e pe listă, ei se făceau că dorm. Casele erau fără lumină și o tăcere de țintirim se lăsase pe la toate casele.

Fiecare camion avea pe lângă șofer și câte patru soldați ruși. Când mașina se oprea la poarta unei gospodării, cei din casă știau acuma ce-i așteaptă, dar se făceau că dorm adânc. După ce doi soldați intrau în casă, alți doi se plimbau cu arma în mână în jurul casei, ca să nu fugă nimeni. Cum intrau în casă și se făcea lumină, un soldat rus scotea din buzunar o hârtie și o citea celor din casă, în limba rusă, pe care nimeni nu o înțelegea și îi silea să iscălească un proces verbal, gata pregătit, tot în limba rusă. Pe urmă au aflat că ceea ce citea rusul pe limba lui era un fel de act de acuzare și condamnare anticipată, fără judecată, la cinci ani de muncă la un colhoz. Printre alte motive era pus și faptul că avea rude refugiate în România. După asta le spunea, printr-un interpret, să se îmbrace și să urce în camion și că au voie să ia cu ei orice doresc.

Bărbații năuciți de durere și nenorocire se mișcau încet, femeile își îmbrăcau copiii somnoroși, plângeau și boceau cât le ținea gura. Afară câinii urlau neîncetat și în multe părți se auzea cum răgeau vitele. Din când în când răzbătea glasul răstit al soldaților ruși: „Davai, davai, davai!”, adică să urce mai repede în camion cu lucrurile lor. Nu le era deloc pe plac acest tărăboi cu plânsete și bocete ce atrăgea atenția vecinilor. Oamenii urcați în camion aveau o înfățișare groaznică, ce nu se poate descrie. Lăsau în urmă casa, gospodăria, neamurile, locuri scumpe, satul lor. Bietele femei se despărțeau tare greu de cuibul lor, de munca și viața lor. Sărutau pereții, ușile, sărutau vitele din grajd, își făceau cruce, băteau mătănii, ridicau ochii la cer, plini de lacrimi, șoptind rugăciuni… se

întorceau din nou în casă, iar ieșeau, iar sărutau pereții, sărutau pământul în ograda lor, plângeau în hohote. Sfâșietoare despărțire.

Odată urcați în camion, mașina zbura până la Sadagura, îi depuneau și-i predau acolo, apoi se întorcea după alte victime.

Acolo, în Sadagura, bărbații erau ridicați din mijlocul familiilor lor și erau duși la Cernăuți, pentru „judecată". Femeile, copiii și unii bătrâni erau puși în vagoane de vite, claie peste grămadă, iar ușile erau închise. Săptămâni întregi aceste trenuri i-au dus până departe, în Siberia.

Casele celor deportați au fost date în supraveghere unor oameni din sat, oameni de încredere de-ai lor, ai noilor stăpâni. Unii dintre ei erau oameni buni, cinstiți și nu s-au atins de nimic. Alții au furat tot ce s-a putut.

După vreo două săptămâni, au venit colhoznicii ucraineni, din satele vecine, Jucica și Rarancea, și-au luat totul din gospodăria deportaților: vite, lucruri din casă, au desfăcut grajdurile, șurile, studoalele și le-au luat. Din Mahala au fost deportate 2432 de suflete..."

5. Gheorghe Chelbea scrie:

„...În sat a rămas bătrânul preot, bolnav, Nicolae Tăutu, care nu mult după aceea a plecat în Germania, odată cu evacuarea nemților din Cernăuți. Președinte al sfatului popular era Huruja, un ucrainean adus din Mămăiești. Primarul, străin, ca și sfătuitorii lui din sat, îl chema mereu pe preot la primărie, și îi spunea să plece din sat, că n-au nevoie nici de biserică, nici de el... Noaptea, comuniștii mergeau la casa preotului și loveau cu bastoane și pietre în ușă, în ferești, ca să-l sperie și să plece din sat... Femeile în timpul acela aveau mari drepturi și mare trecere... și femeile din Mahala și-au dat seama de lucrul acesta și-au văzut că biserica e în primejdie... atunci s-au sfătuit și-au trimis o delegație de patru femei din sat, în frunte cu Maria Mândrescu, la comandantul rus din Sadagura, să ceară o aprobare (rușii îi ziceau decret) de funcționare a bisericii din Mahala și a rămânerii în sat a preotului Nicolae Tăutu, cu dreptul de a face slujbă în biserică. Delegația a

fost la Sadagura în ziua de 29 august 1940. Cu ajutorul unui tălmaci, Maria Mândrescu a arătat doleanțele femeilor din Mahala. Rusul a înțeles dorința lor, dar a încercat să le convingă că nu e nevoie de preot, nici de biserică într-un stat comunist cum este Rusia. Femeile au apărat cererea lor cum au putut și cum s-au priceput, s-au rugat, au plâns… Comandantul a făcut un proces verbal, le-a dat în mână un „decret” că părintele Tăutu e liber să rămână în Mahala și la biserica de acolo și că nimeni n-are dreptul să-l scoată din casă sau să-i facă greutăți.

Delegația de femei, în frunte cu Maria Mândrescu, s-a întors acasă cu aprobarea pe care i-au dat-o președintelui sfatului, Huruja. El s-a cam supărat că au trecut peste el, că trebuia să-i ceară lui și așa mai departe… Această aprobare a fost adusă la cunoștința celor din sat și biserica a fost lăsată în pace. În biserică fiecare se simțea mai liber, aici își spuneau necazurile lui Dumnezeu, singurul Care nu trăda nimănui suferințele și gândurile lui. (Acest țăran, Chelbea Gheorghe, era starostele bisericii. El a umblat mult la Cernăuți și aducea la nevoie câte un preot să facă slujbă religioasă în biserică în timpul când satul a rămas fără preot – n.a.) Într-o duminică a venit un tânăr și inimos preot, Bujoreanu, din Cernăuți, și oamenii nu vor uita cât vor trăi acea duminică și acea slujbă religioasă… preotul n-a ascultat nici de porunca sovietică care oprea ținerea de predici în biserică… preotul Viorel Bujoreanu a vorbit în duminica aceea în biserica din Mahala și a predicat de parcă și sfinții din icoane lăcrimau, nu numai oamenii.

Au plecat apoi aproape toți preoții din Cernăuți în Germania și satul a rămas câteva săptămâni fără preot. Biserica însă era deschisă în fiecare duminică și sărbătoare, lumea venea la biserică, aprindea lumânări, spunea rugăciuni, asculta apostolul și alte cetiri ale dascălului bisericesc, Ion Bodnar, și se întorceau oamenii acasă mai puternici sufletește.

Pe urmă au găsit oamenii un preot bătrân din Rachitna (Basarabia) și l-au adus în sat, având grijă de el și de biserică. Venea lume la biserica din Mahala și din alte sate vecine. Părintele

Sorocean făcea, de multe ori, slujbe religioase și în a doua biserică, din Cotul-Ostriței, care era închisă. Din când în când intrau în biserică și comuniști, fie să spioneze sau să-L roage pe Dumnezeu să le ajute să-l dea jos pe dumnezeul lor.

Intrau și soldați sovietici în biserică, se uitau tăcuți la felul cum se făcea slujba religioasă și plecau liniștiți… Într-o zi, a intrat un ofițer rus cu doi soldați – poate să controleze – și, după ce au cercetat toate icoanele, s-au oprit mai mult la cea a lui Ștefan cel Mare…”

În 1910, biserica din Mahala a fost din nou zugrăvită în interior, pe cheltuiala sătenilor. Preotul fiind nou și tânăr, nu cunoștea încă spiritul satului. Când biserica a fost gata, oamenii au întrebat: „Da’ Ștefan cel Mare unde e?” Negăsindu-l zugrăvit pe pereții bisericii, au comandat la un pictor din Cernăuți portretul lui Ștefan cel Mare, în mărime aproape naturală. L-au înrămat frumos și atârnă și azi pe peretele bisericii. Nu știu cum s-a păstrat, dar există și azi în sat cultul lui Ștefan cel Mare.

6. Vasile Doruș a lu’ Petrea scrie:

„…de când a început războiul, 22 iunie 1941, n-am putut dormi nici o noapte liniștit… Eram pădurar, ziua îmi făceam datoria în pădure, noaptea eram cu ochii în patru, căci, în fiecare seară, spioni de-ai bolșevicilor veneau să vadă ce fac… în timpul din urmă am părăsit pădurea și am venit în sat, unde eram mai liniștit și nu eram așa de singur. Seara ne mai adunam pe la vecini și tot socoteam cam pe când ar putea ajunge ai noștri aici…

La 5 iulie s-a zvonit că trupele române ar fi în Cernăuți. Atunci ne-am pornit spre Prut mai mulți bărbați, cam vreo douăzeci, toți mai tineri, cu armata făcută, pentru a întâlni ostașii români și să le putem fi de folos la nevoie. La Prut, la Horecea, pe locul cum îi spuneam noi la „Spingheac”, am întâlnit cea dintâi patrulă românească, un căpitan și un grup de ostași. După ce-am împlinit prezentarea trebuincioasă, i-am spus căpitanului că stăm la ordinele

lui. Căpitanul ne-a primit bine și după ce ne-a cercetat cu ochii și ne-a pus mai multe întrebări căutând să ne cunoască gândurile, ne-a dat o misiune: să-i aducem situația de la punctul „Lipnic" unde rușii aveau tranșee solide. Într-o fugă am fost în Lipnic și am găsit tranșeele goale. Rușii au șters putina… Cele aflate i le-am adus repede căpitanului, care ne aștepta la Prut. Am condus patrula până la Lipnic. Ajunși acolo, gospodinele din Mahala au adus mâncare caldă pentru ostași (noi în trecere prin sat am dat de veste). Ostașii au mâncat și s-au odihnit puțin. Între timp, grupul nostru a crescut cu mulți săteni din Mahala. În timp ce ostașii mâncau, noi patrulam împrejurimile.

Căpitanul mi-a mai dat o misiune, să cercetez comuna Rarancea – un centru comunist cunoscut. Am plecat încolo cam treizeci de mahaleni și, într-adevăr, am descoperit șase ostași sovietici, pe care i-am dezarmat și i-am pus sub pază ca prizonieri. Am mers la primărie unde am adus vestea că vin trupele românești. Împreună cu câțiva oameni din Rarancea, am pus un primar nou, am dat poruncă să deschidă biserica (închisă la venirea rușilor) și să tragă clopotele… Oamenii ieșeau din ascunzișurile lor să vadă și ei ce se întâmplă de trag clopotele rămase tăcute din 30 iunie 1940. După ce-am mai descoperit 10 soldați ruși ascunși prin casele oamenilor, dezertori sau spioni, i-am dezarmat și ne-am întors cu arme și 16 prizonieri la Lipnic, unde căpitanul ne aștepta cu grijă, să nu ni se fi întâmplat ceva. Bucuros că ne-am întors, ne-a rugat să-l însoțim la Boian, fiindcă cunoaștem drumul mai de-a dreptul. În Boian căpitanul nostru a întâlnit o altă patrulă românească. Locuitorii din Boian aveau încă proaspătă amintirea purtării rele a unor evrei de-acolo, care au nenorocit o mulțime de săteni cu denunțuri și ajutor pentru deportarea populației românești din acel sat, în timpul comuniștilor (…). Mulți români au plătit cu viața și alții cu deportarea în Siberia, din pricina aceasta. Căpitanul nostru, după ce-a făcut legătura cu compania sosită în Boian înaintea noastră, ne-a mulțumit pentru ajutorul dat și ne-a rugat să ne întoarcem acasă. Ne-am despărțit

cu părere de rău și i-am urat sănătate și izbândă. Mândri de tot ce-am putut face în acea zi de 5 iulie 1941, ne-am întors în sat.

Ce poate face frica! Era în săptămâna a doua de la intrarea trupelor românești în Cernăuți. Bolșevicii s-au dus, trupele românești trecuseră Prutul și dădeau lupte departe undeva în Basarabia. Mahalenii, ca și toată populația care a trăit sub bolșevici un an de zile, au rămas cu o boală ce nu se lecuiește ușor: frica, groaza de bolșevici și de cozile lor de topor. Oamenii vorbeau puțin și nu aveau încredere în nime. Fiecare familie care nu se dase cu comuniștii se aștepta, înainte de eliberare, să fie deportată în orice noapte. Când venea seara, bărbatul nu era acasă. Somnul și-l făcea fiecare unde și cum putea. Unul dormea ascuns în paie într-o șură, altul într-o grămadă de strujeni, altul pe câmp în zăvoaie… Grigore Isac avea o scorbură într-o răchită bătrână și acolo își petrecea nopțile. Gheorghe a lu' Tuman și-a făcut pat în malul unei râpe și așa mai departe… De aceea, atunci când au venit românii, frica, groaza, spaima nu le ieșise din oase și nu știau ce să facă ca să scape de boala asta…

Era într-o marți, 15 iulie 1941. De sus, din pădure, unde m-am întors din nou, ca pădurar, zăresc pe șoseaua ce vine dinspre Sadagura spre Boian și pe marginea satului o mișcare de oameni neobișnuită. Într-o fugă, intru în sat și ce văd: lumea fuge care cum poate, lăsând totul în urmă. Când întreb pe unul, pe altul ce s-a întâmplat, de ce fug, unde fug, nime nu răspunde și fug cât pot. Fugeau copii, fugeau femei, fugeau bărbați, fugeau tineri și bătrâni, toată lumea fugea spre Prut și spre Boian. Oamenii din satul vecin, Jucica, fugeau în Mahala, cei din Mahala fugeau în Boian. Toată lumea fuge unul peste altul, lăsând în urmă casa, vite, gospodărie. Tot întrebând în dreapta și-n stânga de ce fug și neprimind nici un răspuns, zăresc în mulțimea grăbită de pe șosea un cunoscut din Jucica. Vreau să-l opresc și să-l întreb, poate știe el ceva, că vine mai de departe, dar n-a fost chip să-l opresc. Din mers mi-a strigat doar „Vin jidanii!" Cu groaza asta am ajuns acasă. Aici ce să văd? Nevasta singură plângea, de n-o puteam opri să-mi spuie

de ce plânge. Cei trei băieți ai noștri nu erau nicăieri. O clipă parcă eram năucit de cap. Nu mai știam ce să cred, ce să fac și încotro s-o iau… Ori lumea a înnebunit, ori eu am înnebunit.

Șeful de post mă roagă, dacă cumva voi întâlni vreo unitate militară românească ce-ar trece spre front, s-o rog în numele lui să ne dea o mână de ajutor… Ieșind la șosea, într-adevăr întâlnesc o coloană mare de căruțe de aprovizionare în drum spre front. Mă prezint comandantului și-i spun rugămintea șefului de post din Mahala. Comandantul se uită mai bine și vede o mulțime de lume care ieșind din sat grăbește spre Prut și Boian, luând-o peste ogoare. Comandantul oprește coloana lui, se duce la mulțimea grăbită și-o sfătuiește să se liniștească, să se întoarcă acasă, că nu-i nimic ce să-i sperie. E numai o spaimă fără rost. Dar n-a folosit sfatul comandantului. Atunci a dat ordin să tragă în aer mitralierele, cu gândul că-i va intimida și lumea se va întoarce din drum. Efectul a fost și mai rău… Lumea s-a speriat și mai tare și-a luat-o la fugă mai serios…

Atunci comandantul a dat ordin ca toți ostașii lui să lase căruțele pe loc, și au mers cu toții în fața mulțimii și le-a vorbit că tot ce fac e degeaba, că nu e nimic, că frontul e departe, și să nu se sperie de o vorbă aruncată anume de cineva care ne e dușman. Și mai cu binele, mai cu răul, oamenii au început a se mai liniști și unul câte unul au început să se întoarcă în sat. Unii însă tot au luat-o la fugă. După toate acestea, eu am pornit călare spre Prut, întrebând pe cine întâlneam dacă n-au văzut trei băieți așa și așa. Nimic. Am trecut Prutul la Horecea și-am ajuns pe-nserate în Cernăuți. Băieții i-am găsit în Caliceanca, la un gospodar cu mai mulți săteni. Ce aflu în Cernăuți? Aici în oraș s-au adunat… evrei din satele și târgurile Bucovinei de miazănoapte căzută sub stăpânire comunistă…. Văzând că situația devine primejdioasă pentru ei, au părăsit orașul și, trecând prin satul Jucica, s-au îndepărtat spre pădure, cu gândul să ajungă la frontul rusesc, care era atunci pe Nistru și să treacă dincolo.

Unii dintre oamenii din Jucica spuneau că au văzut grupe mari și bine înarmate, trecând prin grădinile oamenilor. De șosea se temeau. Ucrainenii din Jucica s-au speriat și au început să fugă

din sat spre Mahala. În felul acesta a luat naștere panica, precum o nebunie și s-a lățit ca focul. În noaptea de marți spre miercuri și miercuri spre joi, oamenii din Jucica au dormit în Mahala, cei din Mahala au dormit în Boian, Ostrița și Cosmin. Apoi, încet, încet au început să se întoarcă la casele lor. O femeie cu copii, Eufrosina Răileanu, a ajuns până în Dorohoi. A fost arestată, bănuită de spionaj rusesc, apoi internată și îngrijită în spitalul din Dorohoi. După două săptămâni femeia și copiii s-au întors sănătoși acasă…"

Întâmplarea aceasta este în măsură să oglindească starea de groază a populației după un an de stăpânire rusească și „prelucrare" bolșevică.

7. Ștefan a lu' Mitru din Mahala a scris, în iunie 1946 prietenului Vasile Doruș, refugiat în România:

„…Te rog, măi prietene, să-mi dai răspuns. Tu știi ce vreau și ce așteptăm. Rog răspuns, dacă ai plăcere, și scrie, e ceva nădejde ori nu?"

Și până azi, în mai 1965, Ștefan a lu' Mitru n-a primit răspuns.

2

În primăvara anului 1944, situația de pe frontul de Răsărit se înrăutățește din zi în zi. Lumea și mai ales satele erau neliniștite și frământate de nesiguranța zilei de mâine. Pe la mijlocul lui martie, cele dintâi unități ale armatei hitleriste, scoase din luptele de pe front, au intrat în Cernăuți. Starea lor era groaznică și moralul prăbușit. Am văzut și am făcut multe retrageri în Primul Război Mondial după bătălii pierdute, dar așa ceva nu s-a văzut. Nu mai era retragere, era dezastru. Nu era o înfrângere militară, ci mai degrabă o prăbușire morală. Aveai impresia că nemții sunt buni în război în ofensive, dar în defensive își pierd capul. Am văzut un general neamț cu restul unității lui sosit în Cernăuți într-un hal de demoralizare, de dezordine și dezorientare care m-a impresionat.

La Spitalul Central a venit o unitate mare sanitară în retragere, trimisă de Guvernatorul Bucovinei, generalul Dragalina, care purta la gât zi și noapte decorația germană „Dar grosse eiserne Kreutz", să le dau două pavilioane să-și instaleze spitalul lor militar. Le-am spus că fără ordin în scris și fără proces-verbal nu le pot da nimic. Și s-au supus ușor. Procesul-verbal am refuzat să-l iscălesc, fiind în limba germană.

Am adus traducerea în românește de la consulatul german din localitate. Cunoșteam limba germană, dar vorbeam și prin interpret. Într-un ceas au umplut spitalul cu răniți și, bine organizați din punct de vedere sanitar, au și început să opereze răniții mai gravi. Dar peste un ceas au primit printr-un motociclist un ordin și peste jumătate de ceas nu mai era urmă de nemți în spital. Trei medici din coloana sanitară germană au venit pe furiș la mine în birou. Se vede că au aflat că știu limba germană și de la ușă, grăbiți, s-au scuzat că mă deranjează, dar m-au rugat să le spun adevărul despre starea războiului din acea vreme și mi-au spus că sunt din Viena, că au familie și copii. Când au aflat situația războiului hitlerist de la sfârșitul lui martie 1944, au rămas îngroziți. Și m-au rugat să le arăt pe harta lor care e drumul cel mai scurt de aici la Viena. Au mulțumit și-au plecat grăbiți și parcă ferindu-se să nu fie văzuți de ai lor.

Era 24 martie 1944, zi de vineri și cea din urmă zi a noastră în Cernăuți.

Spitalul întreg îl evacuasem din vreme, mahalenii mei porniseră pe drumul pribegiei spre Suceava și mai departe. Am rămas cu doi medici, cu administratorul și un funcționar și cu două mașini gata în orice moment de plecare. Am rămas în vinerea aceea până la miezul nopții în biroul meu din spital ca să văd și să observ ce se întâmplă, cum se face o retragere și, poate inconștient, să stau cât mai mult pe pământul nostru atât de scump, pe care nu o să-l mai calc cât voi trăi.

Afară ningea ușor, aer tare, pământ înghețat, pe ferestrele din birou priveam pe șoseaua Ștefan cel Mare pe unde se făcea

retragerea. Treceau unități de artilerie și mitraliere trase de cai, soldații acestor unitățіi au tăiat ștreangurile de la hamuri, au încălecat câte 2–3–4 pe un cal și-au luat în trap la drum, lăsând tunurile și mitralierele în șanț.

Treceau unități de infanterie cu grămada în grupuri și foarte grăbiți să scape de locurile primejdioase. Panica și demoralizarea domneau.

Cu toată durerea și zbuciumul din suflet că trebuia să plec și eu și să părăsesc aceste locuri scumpe, am trăit și clipe de bucurie, de mândrie și încredere când am văzut unități ale armatei noastre, trecând și ele în retragere prin Cernăuți, pe șoseaua Ștefan cel Mare. Ostașii noștri erau necăjiți și ei, dar aveau o ținută de liniște, de disciplină militară, cu ofițerii lor alături. Mergeau în coloane ca la defilare, călcau apăsat pământul lor ce-l părăseau, priveau liniștiți și plini de dispreț marea debandadă a armatei germane din jurul lor. Ei parcă mergeau înainte purtând un gând în suflet. Au fost momente ce nu puteau să nu te înalțe și aspecte ce nu puteau să nu-ți întărească încrederea în viitorul neamului.

Pe la miezul nopții am părăsit Cernăuțiul, înecat în întuneric… Spre apus către Moși cerul era roșu… ardea fabrica de zahăr din Moși și marile depozite militare de benzină de pe valea Prutului. Tunurile bubuiau. Armata lui Vlassov, formată din prizonieri ruși și anticomuniști, condusă de generalul rus, și el prizonier de război, care se retrăgea odată cu armata germană, a întors tunurile și trăgea în nemți și au distrus și Capela Mitropoliei.

Am ajuns noaptea în Suceava și-am stat o zi. Voiam să văd forma, întinderea și starea sufletească a celor ce plecau grăbiți spre miazăzi.

La Pașcani se întâlneau convoaiele de refugiați din Bucovina cu nesfârșitele convoaie de refugiați din Basarabia. Zguduitor tablou. Șirul de căruțe și care încărcate cu vârf, cu tot ce-au putut lua bieții oameni, se mișca încet de-a lungul șoselei spre miazăzi. Copiii erau așezați în căruțe, tăcuți, îndurerați cu fețele obosite de grija zilei de mâine.

Cine a văzut aceste nesfârșite coloane de refugiați din primăvara lui 1944, care și-au părăsit în grabă casa, morții și locurile strămoșești și fugeau de groaza rușilor, s-a cutremurat și în ochi păstrează toată viața acea viziune. Numărul refugiaților din Bucovina și Basarabia a fost evaluat la un milion și jumătate de suflete.

Am făcut drumul de la Cernăuți la București cu mașina în cinci zile. Am voit să văd, să privesc zile în șir întreaga dramă și a oamenilor și a pământului românesc.

Peste trei săptămâni am mai întâlnit la Slatina oameni din Mahala plecând în neștire. Unii și-au luat întreaga familie, alții au plecat cu băieții mai mari, lăsând acasă nevasta cu alți copii. Nu se îndurau să lase munca lor, casa lor, trecutul lor și mai credeau oamenii că poate se va întâmpla ca și în 1941, când locurile părăsite au fost din nou dobândite și cei plecați s-au întors. Întâlnirea din Oltenia (Slatina) cu mahalenii mei a fost nespus de duioasă și dureroasă. A fost și tonică pentru starea lor sufletească. I-am oprit trei zile, le-am asigurat cele necesare și iarăși am ținut sfat și ne-am înțeles să plece drept înainte și să se așeze unde vor putea în Banat. Și așa s-a întâmplat. Și i-am mai sfătuit să nu piardă legătura unul cu altul, să se ajute între ei. Astăzi, oamenii din satul nostru sunt răspândiți în toată țara, dar nu și-au uitat nici satul și nici prietenii de drumuri lungi. Și astăzi, după un pătrar de secol, trăiesc familiile refugiaților împărțite. O parte acolo pe loc, o parte în România ca refugiați. Rușii nu vor să lase ca restul familiei de acolo să treacă în România, iar cei refugiați nu se pot hotărî să se întoarcă acasă, fiindcă au teama și groaza deportărilor în Siberia.

3

Îndată ce au pus rușii stăpânire pe pământul Bucovinei de miazănoapte, încă în primăvara anului 1944, au chemat la primăria din Mahala bărbații buni de a purta arma și i-au sfătuit să se înscrie ca voluntari în armata sovietică. Oamenii s-au uitat unii

la alții și fără întârziere au spus că ei sunt români și nu pot face ce li se cere. Rușii i-au trimis acasă fără să le spună o vorbă.

Peste trei săptămâni, toți aceștia au fost ridicați noaptea și duși în Carelia, ca să curețe câmpul minat, pe unde a fost frontul ruso-finlandez. Pentru acest lucru li s-au dat doar cazmale.

Rezultatul a fost că foarte multe mine îngropate au explodat și-au omorât o mulțime de mahaleni. După ce-au isprăvit munca, cu mari sacrificii omenești, pe restul supraviețuitorilor i-au trimis în pădurile Murmanskului la tăiat copaci, în condiții nespus de grele. Pe câțiva, grav tuberculoși și cu alte afecțiuni serioase, i-au trimis acasă.

Și cu această a doua ocupație rusească, s-a dovedit că veneticii și străinii din sat au servit interesele noului stăpân – adică ale rușilor – ca informatori, denunțători și cozi de topor. Bunul plac, destrăbălarea și lăcomia au pus stăpânire pe sat. Singurul evreu din sat, Leiba, care s-a retras cu rușii în 1941, a devenit primar și a făcut mult rău în sat. Într-o dimineață a fost găsit mort pe o uliță a satului, nu departe de casa unei iubite de a lui!

Bieții oameni ajunseseră la disperare. Câțiva săteni au intrat în pădure și s-au făcut haiduci. Venise iarna. Aprovizionarea se făcea tot mai greu, fiind toate cărările supravegheate de miliția rusească. Într-o noapte au venit în sat trei dintre ei și au intrat în casa unui vechi prieten pentru aprovizionare. În timp ce se ospătau la masă cu ferestrele astupate bine, au intrat din întâmplare doi mari și cunoscuți comuniști din sat, dar și informatori. Vederea unora și altora a fost înfricoșătoare. Hotărârea a fost rapidă. Cei trei s-au sculat de la masă, i-au strâns de gât, până și-au dat sufletul cei doi veniți în control la casa omului. I-au pus în saci și i-au dus prin locuri dosite la Prut, unde au tăiat gheața cu toporul și i-au dat sub gheață.

După aceste întâmplări, haiducii se pare că au părăsit pădurile din apropiere și-au plecat undeva mai departe.

Dar toți zeloșii, informatorii și făcătorii de rău s-au potolit.

În august 1965, s-a mai petrecut „o întâmplare". Cel mai vechi și de încredere comunist, numit „a lu' Iancu", fost și „procuror"

un timp, în august 1965, a fost omorât de nevasta lui cu vătraiul. Nevasta a fost ridicată de miliție și nu se mai știe de urma ei.

Biserica din Mahala. Nu știu prin ce minune se menține destul de bine. A doua biserică din Cotul Ostriței, aparținând tot de Mahala, este închisă. În prima și a doua ocupație, biserica din Mahala a fost numai o săptămână fără preot, dar și atunci era deschisă în fiecare duminică și sărbătoare. Un țăran citea din cărțile sfinte cât era datoria unui dascăl de biserică, oamenii aprindeau lumânări și își spuneau rugăciunea, ca niciodată poate, așa de frumos și din toată inima. Pentru înmormântări, botez și nunți aduceau oamenii în timpul acela un preot din Cernăuți. În prima ocupație rusească oamenii au găsit un preot bătrân într-un sat din Basarabia și l-au adus în sat, asigurându-i existența, un salariu și veniturile obișnuite. În a doua ocupație, oamenii din Mahala au găsit și au adus un tânăr și vrednic preot din părțile Herței. Îl cheamă Dimitrie Bihoreanu, are 38 de ani, are cinci copii și după toate știrile de-acolo e un om și jumătate, este un adevărat apostol. Biserica e plină, predicile lui sunt ascultate cu sfințenie. Este și duhovnic, dar și îndrumător. Spune oamenilor să nu aducă copii la biserică, ca să nu le strice la școală, dar le spune ce trebuie să facă părinții acasă, pentru a crește în credința strămoșească. Le dă sfaturi practice, predică împotriva avorturilor, contra înstrăinării. E totdeauna alături de săteni și nu cere nimic. Sătenii însă i-au făcut o casă, îi asigură un salariu și veniturile obișnuite. Văzând că biserica e vie, activă, conducerea satului face nenumărate greutăți: controlul și verificarea cărților bisericești, impozite foarte mari pentru biserică, preotul e obligat să verse săptămânal la primărie veniturile și din aceste venituri Sfatul îi dă lunar preotului o sumă oarecare.

Se făceau inspecții în timpul serviciului religios de către civili ce stau cu pălăria în cap sau ofițeri de miliție. Unul din acești ofițeri s-a oprit în fața icoanei mari cu figura lui Ștefan cel Mare, a întrebat cine e acela și oamenii i-au răspuns. A privit lung, n-a spus nimic și a plecat.

Biserica e foarte bine întreținută și are un cor mare din fete și bărbați, făcut de preotul Dimitrie Bihoreanu și condus de un țăran. Acest preot din Mahala mai face servicii religioase și în unele sate vecine care n-au preot și multă lume din satele vecine vine duminica la Mahala, la biserică. Credința e încă puternică în satul nostru.

Între biserică și Casa Națională unde azi e „Sfatul Popular" este o cruce de piatră pe un larg piedestal unde se face de secole sfințirea aghiazmei. Oamenii au fost chemați la sfat și li s-a cerut să dărâme crucea aceea. Au răspuns că ei n-au pus-o și nici nu vor dărâma-o. „Iar dumneavoastră puteți face ce doriți". Și crucea mai dăinuie și azi.

Școala din Mahala. Funcționează cu opt clase. Se preda și limba moldovenească cam stâlcită cu litere chirilice. Restul în limba rusă. În ultimul timp oamenii au început să dea copiii la școlile medii din Cernăuți după obiceiul de altădată. Au ieșit și acuma medici, ofițeri, învățători și un preot care a făcut teologia la Kiev, la Institutul Teologic înființat de românul Petru Movilă. Și meșteșugul nu este neglijat. Dar aici îi paște o mare primejdie pe acești intelectuali ieșiți din Mahala: deznaționalizarea. Dar e și un joc al sorții. Oamenii de acolo se plâng că fiii lor, care răspund bine la examenele de admitere la școlile medii din Cernăuți, nu sunt primiți. Și când au mers să întrebe de ce copiii lor au fost respinși, pe când alții, cu răspunsuri și note mai slabe, au fost primiți, li s-a spus fără ocol că „prea mulți copii vin aici din satul vostru și cine rămâne la colhoz?"

Cum spuneam, limba moldovenească se învață în sat cu litere chirilice aproape de cele rusești. De câțiva ani s-a introdus din clasa a cincea și limba franceză cu litere latine. Dar cum a venit limba franceză cu alfabetul latin, copiii parcă s-au deșteptat din somn, cum îmi spunea un sătean de acolo, venit în ospeție la copiii lui. Învață cu multă tragere de inimă limba franceză, dar mai ales alfabetul latin. Prin sat, circulă cărți românești, rămase

de pe vremea noastră. Mai scriu cei cu școală românească și mai în vârstă în limba noastră și cu literele noastre, mai vin scrisori multe din România, de la neamuri în scrisul nostru și bieții copii nu le puteau citi. De când cu limba franceză li s-a deschis parcă o fereastră largă și au lumină nouă și aer proaspăt. Băiatul lui Cova Ionică, care avea doi ani când a plecat tata în pribegie, îi scria cu atâta bucurie tatălui său: „…tată, acum eu pot ceti scrisorile d-tale și îți pot scrie și eu ce vreau, că până acuma mă rugam de Domnica (sora lui mai mare) să-ți scrie și de la mine… știi, noi am început să învățăm franțuzește și asta la fel se scrie… așa ca limba noastră…"

Portul românesc se mai vede doar la biserică, la nunți sau alte ocazii de sărbătoare. În timpul săptămânii „nu ne-ai cunoaște, căci suntem îmbrăcați ca niște calici", îmi spunea același sătean. Se mai ține portul, dar mă întreb cât timp? Își mai fac tinerii bondițe, ca pe vremuri, dar costă cam 15.000 lei în banii noștri; fetele își mai fac catrințe, dar sunt foarte scumpe, nu se mai găsește lână. Datinile de Crăciun, de Paști, de Duminica Mare (Rusalii), cu hram, se mai țin și azi. Limba românească se menține, dar tineretul a început s-o dea și pe rusește. Câtă vreme va mai trăi un rest din vechea lume românească? Mi-e teamă că atunci când vor închide ochii aceste generații mai vechi, tineretul ce se va ridica nu va mai păstra ideea și conștiința de român. Copilul e crescut și „prelucrat de mic în creșă", este educat în rusism.

Cerul să se îndure.

4

Îndată ce-au trecut rușii prin România, căci nu ei ne-au eliberat, ei au trecut în plimbare până la granița ungurească – zic îndată ce-au pus stăpânire pe noi, au început vânătoarea după refugiații din Bucovina și Basarabia și-i repatriau cu vicleșug și forță. Am văzut în Slatina – Oltenia cum îi căutau cu lanterne noaptea în

pod, în dulapuri, până și în fântâni. Erau conduși și informați de „un rus" așa-zis alb, care era spionul lor. Acest rus a făcut școala de laborant la „Institutul Cantacuzino" din București și lucra de mulți ani la Spitalul din Slatina. Din „economii" își cumpărase casă la București și avea copii ingineri și profesori. Asta numai pentru a ilustra o realitate și a arăta miopia și inconștiența noastră. Un alt caz l-am găsit la Câmpulung-Muscel. Era diriginte de poștă și făcea același serviciu pentru ruși. Și câți nu vor fi fost din soiul acesta și Dumnezeu știe în ce posturi, de mari îndrumători?!

Timp de 4–5 ani, legăturile dintre refugiații din România și neamurile lor, rămase pe locurile vechi, din Bucovina ocupată, au fost cu totul tăiate. Încet, unii mai curajoși au început a scrie încolo, așa la întâmplare. Au primit răspuns de la unii mai cu curaj de-acolo. Vestea s-a răspândit ca para focului. Au început a scrie și cei mai fricoși și văzând că nu li se întâmplă nimic, scrisul, legăturile au devenit mai strânse. Pe urmă au încercat și-au reușit să vină unii de-acolo în chip de oaspeți și turiști la neamurile lor, la părinți, la soț, la copii. Pe urmă au plecat de aici acasă în ospeție pentru o lună. Și, după ani de zile, legăturile s-au întețit. Dar, lucru curios, toți care plecau de aici „acasă", la familiile lor, plecau cu bucurie, și toți care se întorceau aveau, pe lângă marea durere a despărțirii, un sentiment și mai curios. Toți mi-au spus că erau cuprinși de-o neliniște, de-o frică și doreau să se întoarcă cât mai repede în „Țară", renunțând să stea toate cele 30 de zile. Și i-am întrebat din ce pricină? Nu știau să dea motivări precise și răspundeau că… satul nu mai este satul nostru ce l-am lăsat când am plecat; oamenii, viața s-au schimbat. S-a schimbat și portul în zile de lucru, și felul de a fi. Nu vezi oameni să râdă, să șuguiască, să povestească, să aibă voie bună, așa cum era odată. Toți grăiesc încet, aproape pe șoptite, uitându-se mereu în jurul lor ca să nu-i audă cineva. E ceva ce te apasă și parcă te temi că nu vei mai putea scăpa de acolo să treci granița înapoi…" Un altul îmi spunea: „… la plecare, despărțirea e tare grea și au lacrimi și plânsete… dar tu parcă abia aștepți să se miște mai repede

trenul...” Ce groaznică stare sufletească a putut să dea, în numai două decenii, o țară, un popor ca rușii. Cu două sute de ani și mai bine în urmă cronicarul Neculce, care a stat atunci numai doi ani între ruși, cu Dimitrie Cantemir, când a scăpat din acea colivie, aurită de promisiuni, a rușilor, a respirat ușurat și-a scris: „...rușii sunt un popor greu de suportat...”

5

De-a lungul anilor, multe scrisori au trecut granița „în ceea parte” și de-acolo la noi, făcând astfel legătura între familii și neamuri. Dar erau și scrisori ce veneau din depărtatele pustiuri ale Siberiei rusești, unde trăiau, ca într-o temniță, numeroși și nefericiți deportați din satul nostru și din alte sate românești din Bucovina de miazănoapte.

În plină noapte au fost ridicate de ruși zeci de mii de suflete românești (în anii 1940–1941 și după 1944) și, cu o sălbatică cruzime, bărbații au fost despărțiți de familiile lor. Bărbații au fost duși în pădurile Murmanskului unde au pierit aproape toți, iar familiile lor au fost deportate în nordul Siberiei, dincolo de Cercul Polar. Încet, s-au făcut legături de scrisori și cu cei deportați, prin mijlocirea adreselor trimise de cei de dincolo. Aceste scrisori cuprind sfâșietoare strigăte de suferință, de groază, de nădejde, de deznădejde, de îndoieli, de durere. Acest „Pohod na Sibir” al lui V. Alecsandri, realizat modern, întrece orice imaginație omenească. Oamenii aduși ca deportați au fost puși în condiții ucigătoare de climă, viață și muncă. Printre aceștia s-a găsit și fostul deputat național-țărănist Andriosciuc, învățător în satul Berhomet pe Prut, care a fost și el ridicat de ruși „ca politic” și dus în părțile Murmanskului, într-un lagăr de 24 000 de deținuți. Mulți erau din părțile noastre și din satul nostru. El, ca ucrainean, a fost luat în administrația lagărului. Avea misiunea ca în fiecare dimineață, când plecau deținuții la tăiat copaci, în pădurile fără

sfârșit, să controleze câți au murit în noaptea aceea și să-i îngroape. Munca în pădure era extrem de grea. Erau țânțari mari și atât de mulți de întunecau și puțina lumină ce era. Oamenii erau plini de răni. În mai puțin de doi ani au murit acolo peste 80% dintre ei. El a scăpat, că s-a anunțat voluntar în divizia cehoslovacă. Și râdea, povestind că „cehii nu aveau niciodată divizia completă și pregătită de front. Ba mai trebuia să facă exerciții de tir, ba nu aveau echipamentul complet. Și așa au dus-o până s-a eliberat Cehoslovacia. Eu am ajuns la Praga cu divizia cehă din Siberia și m-am demobilizat și-am venit în România".

Și când te gândești că numai în localitatea Zwolen din Slovacia cimitirul ostașilor români număra peste 11 000 de trupuri românești, ce putrezesc acolo pentru eliberarea și fericirea Cehoslovaciei. Românii deportați în Siberia de miazănoapte (sau „Sever", cum îi zic rușii) au fost duși în mase și lăsați pe locuri pustii – un fel de taiga. Li s-a dat, de fiecare familie (fără bărbați), o cazma, un topor, un hârleț și un pește sărat de 1 kg de fiecare om, rația pe o săptămână. Firește, nici o bucățică de pâine. Și li s-a pus în vedere să se grăbească să-și facă câte un bordei, că aici vine iarna repede, că este lungă și grea. Ce-a urmat e greu de povestit. Pentru asta e nevoie de un dar și un condei mai bun decât a celui ce înșiră aceste povestiri.

Am stat de vorbă cu câteva femei ce-au supraviețuit acestor întinse lagăre de deportați, în pustiurile Siberiei de miazănoapte, care au contribuit la valorificarea economică a pustiurilor taigalei siberiene. Când povesteau unele întâmplări, scene din viața lor de zeci de ani de deportare, ți se făcea părul măciucă și te îngrozeau numai palidele povestiri ale acelor martiri. Ce-au păcătuit acești oameni, acești copii, aceste femei, ca să fie aruncați în nordul Siberiei, unde vara este de două luni și jumătate (și seamănă mai mult cu un fel de vreme de martie–aprilie de pe la noi din Bucovina) și unde iarna este lungă, cu omăt și ger de 55–60° C. Da, au avut un mare și singur păcat: au dorit să trăiască liberi în țara lor, pe locurile strămoșilor lor, au dorit să rămână credincioși

neamului și trecutului lor românesc. Morții de-acolo și viii cer dreptate, cer libertate, cer să nu fie uitați!

Am citit sute de scrisori venite de dincolo, din „ceea parte" a Bucovinei și din locurile îndepărtate, unde, pe nesfârșitul întins al statului rusesc, care stăpânește peste 60 de neamuri neruse și mult pământ ce nu-i al lor, trăiesc și au trăit de douăzeci de ani cei deportați și surghiuniți. Am reținut, în copie, frânturi din acele scrisori ce mi s-au părut mai pline, mai grăitoare. Sunt frânturi de vorbe, de dorul satului lor și de ai lor, de obiceiurile de-acasă, de limba pe care încep a o pierde, de durerile și suferințele lor, spuse cu stăpânire de sine, parcă nevoind să-i amărască pe cei dragi de-acasă. Aceste scrisori ne mai arată și o politețe țărănească desăvârșită, înrădăcinată în firea românului, o iscusință nebănuită în forma și întoarcerea vorbei, pentru a strecura în scrisori anumite stări și schimbări de la ei de-acolo și a da unele informații, arătând „cheia", cum să le trimită lor vorbe de nădejde. Sunt frământări sufletești, pline de durere, de nădejdi, de îndoieli și de așteptări… își arată setea de noutăți și strecurarea de nădejdi. Îi chinuie și grija de-a nu li se fi înțeles tâlcul scrisului lor de către cei ce vor citi și controla scrisorile lor. Nu le-a spus nimeni, dar ei știu lucrul acesta. Și să nu uităm că ei sunt simpli țărani, cu cinci clase de școală din sat, dar cu multă minte, sănătoasă judecată și deosebit bun-simț.

Să ascultăm ce scriu ei:

1. Eugenia Șoarec din Mahala, condamnată și deportată în primăvara anului 1941, scrie, la 7 iunie 1941, acasă, în sat la ea:

„Dragii mei prieteni, mai înainte de toate mă închin de sănătate, eu, Eugenia, mama și copiii noștri … la d-ta, mătușă Ileana, și la surioara mea Pachina, micuța, și la Gheorghiță, și la Ioniță… că eu de-acasă când am plecat multe lacrimi am vărsat, pot să fac fântână-n sat… și vă întreb ce-i nou pe-acasă și ce-i în sat și ce se mai aude? Că eu de aici n-am ce vă spune. Atât pot spune că am venit cu trenul 12 zile și 12 nopți, 60 (șasezeci) vagoane de familii…

dar ne-au despărțit, suntem numai 46 suflete, trăim într-un lagăr, dar nu știm până când… și sunt la un loc cu Măriuca a lu' Petrea lu' Vasile, cu Veronica lui Nandriș și sunt și din Coteni[122], și din Horecea… Nu uitați de mine, rog răspuns…"

2. Agripina Nandriș, la fel deportată în primăvara lui 1941, scrie, la 8 iunie 1941, părinților ei din Mahala:

„Mai întâi de toate mă închin de sănătate la scumpii mei părinți, frați și surori… Aici suntem 175 străini și 12 de la noi din sat, trei din Hotin, doi din Buda și Anița a lu Mihai Salahor… și am mers cu trenul 14 zile și 14 nopți până am ajuns aici… dragă tătucă și mămucă, veți ști că am stat cinci ani de zile… dar cinci ani de zile vreme lungă, nu știu cine o să ajungă… și m-am pus în genunchi și tare m-au împlut jalea… Munte, munte, deal frumos, apleacă-te puțin mai jos să <mă> sui <în> vârful tău, ca să-mi văd sătucul meu…

Frunză verde sălcior, maică, de ți-o fi de mine dor, prisădește-un merișor. Când pe mină mi-i dori, mărul vostru a-nflori, când pe mine mi-i uita, mărul vostru s-a usca…

Rugați-vă pentru mine ca să scap de străini. Pe aici e omăt, noaptea e tare lungă și nu este întuneric, e așa cum este la noi când se zorește de zi…

Ilenuță, să-mi scrii cum te-ai petrecut la hram, cu basmaua cea gălbioară și catrința aleasă… am o batistă de la tine, azi în zile grele îmi șterg lacrimile mele. Nu mă uitați!"

3. În iulie 1941, niște copii păşteau vitele pe șesul Prutului din Mahala, pe-aproape de gară. În șanțul liniei ferate au găsit o sticlă astupată cu dop, iar în sticlă, o batistă pe care era scris cu creion chimic:

„14 iunie 1941, cine a găsi scrisoarea asta va ști despre noi că am stat vineri în Rohozna, în gară… Chirică și Cova Ion și alți

[122] O parte a Mahalalei (n.a.).

mulți bărbați și din colonia din Toporăuți și din toate părțile, au plecat dintre noi, se zice la Cernăuți, la judecată. Noi mergem spre Noua-Suliță, unde Dumnezeu ne va îndrepta… mama ce face? Rog pe toți vecinii și familia să îngrijească de ea. Ana Cudla și copiii, doresc toate cele bune. Mămucă, să n-ai grija noastră, că Dumnezeu o are…"

Povestea e scurtă: în noaptea de 12/13 iunie 1941, Ana Cudla cu soțul ei, Chirică, și trei copii au fost ridicați de ruși din Mahala. Mama ei, Maria Nandriș, bolnavă de-o anchiloză reumatică la mâini și picioare de peste douăzeci de ani, cu traheotomie de 14 ani, pregătită și ea pentru deportare, a fost lăsată pe loc, în ultimul moment, la cererea unor săteni. Mama ei a rămas singură în casă, dar nu se putea nici da jos din pat, nici să-și ia un pahar de apă. Pentru ea au fost scrise rândurile din sticlă de către fiica ei. Sticla a fost aruncată pe geamul vagonului, la trecerea prin gara Mahala. Ana Cudla și copiii au stat 20 de ani în Siberia, ca deportați.

4. Filuța Popovici, deportată din Cernăuți, scrie surorii ei din București în 12 februarie 1946:

„Scumpa și iubita mea soră, află că sunt orfană[123], sunt singură … scumpa mea surioară, fă ce poți și mă scoate de aici… fă cerere la Moscova, la Kalinin, și arată că sunt născută în Dorohoi și nu în Bucovina și că locul nașterii mamei și a tatei e în România, nu în Bucovina… scumpa mea surioară, fi-ți milă și pomană de a ta soră care e la muncă silnică și pe nedrept condamnată… Viorica mea, fă o slujbă la biserică pentru scăparea mea din ghearele lungi și pentru sufletul celor morți aici și fă și un parastas pentru mama, pentru tata și Alecu. Eu sunt goală și flămândă, dorm cu pielea, fără cămașă, pe trei scânduri goale. În loc de perină pun pumnul sub cap, mă acopăr cu o pufoaică pe care o dezbrac și apoi o îmbrac, când mă scol… Nu mă uita…"

---

[123] Părinții și logodnicul, deportați și ei, au murit acolo (n.a.).

5. Ștefan a lu' Mitru din Mahala scrie carte de ziua de Sânpetru (Sf. Petru), 1946, prietenului său Vasile Doroș, refugiat în Banat:

„…și rog pe bunul Dumnezeu să-ți dăruiască și ție, unde ești, sănătate, să deie Dumnezeu să te întorci cât mai curând și tu, și Anița, și copii tăi la cuibul tău, că amar este când lepizi cuibul tău și o ruchi[124] la drum de frica norodului nostru, cum a rămas timpul de astăzi…

…știi cum grăiam noi odată, că, dacă a chica[125] rândul să chice cum a fost în '40, n-are să rămâie norod în sat. Noi asta gata am pățit-o. Amu să-ți spun eu pi unde am ajuns, dacă m-o apucat acasă. A venit îndată ordin să ne ieie la front, dară noi ne-am dat înapoi, că suntem români. Am arătat actele și, adevărat, nu ne-a luat la front, dar după puțină vreme ne-au înșfăcat, ne-au izbit pe toți românii care ne-am dat înapoi din front și ne-au dus tocmai în Finlanda în lagăr, într-o pustie, într-o pădure, tăt chiatră, pe unde a fost frontul, între rețele de sârmă, pe locurile cu mine. Și acolo a fost capătul norodului nostru. Mulți dintre noi zac, săracii, acolo și n-au să mai vie pe veci acasă[126].

…în Mahala este colhoz. Se poartă bine Leiba, a fost primar, a „cununat" jumătate din sat, da amu s-o cununat el singur pe dânsul, că hodinește în deal, în țintirimul jitelor[127].

…pe la noi nu stă nime acasă, câtă-i un pic de pâine de strâns[128]. Amu o secerăm și o îmblătim și o dăm la «dârjoavă»… și pitrinjelul îl săpăm și îl dăm, că țara noastră este mare…

Te rog, măi prietene, să-mi dai răspuns, tu știi ce vrem și așteptăm… Hinu[129] a murit, bădica tău a murit, da di Gheorghe

---

[124] O rupi (regionalism) (n.a.).

[125] A pica (regionalism) (n.a.).

[126] Cel ce scrie a fost trimis acasă fiind grav bolnav de tuberculoză pulmonară și a murit curând. El îi trimite <prietenului său> și un lung pomelnic cu cei morți acolo, neamuri, prieteni de-ai lui Vasile Doroș, rămași pentru totdeauna pe pământul Kareliei (n.a.).

[127] Vitelor (regionalism) (n.a.).

[128] Grâu, secară (n.a.).

[129] Finu (regionalism) (n.a.).

al nostru, n-ai dat peste el? Că nu se aude de el … rog răspuns înapoi, dacă ai plăcere, poate a da Dumnezeu și o trece pâcla asta…”

6. Mitruță, Vasile și Toader Cudla, nepoții noștri, scriu carte la 29 iunie 1946 din Siberia, dincolo de Cercul Polar. Ei răspund în locul mamei lor, Ana Cudla, la cea dintâi scrisoare primită de la noi. Mama lor era în acest timp la închisoare (la peste 300 km), fiind condamnată pentru a nu se fi prezentat la lucru în timpul convalescenței după tifos exantematic.

„Scumpul nostru uncheș și mult dorită mătușă,

Astăzi s-au împlinit șase ani de când ne-am despărțit și nu am avut nici o veste de la Dumneavoastră. Dar se vede că Dumnezeu n-a uitat de noi, fiindcă ne-a ajutat, ca să putem afla unii de alții prin scrisoare. Pentru noi astăzi e o zi atât de mare și fericită încât nu vă putem spune.

Cu mare bucurie am citit scrisoarea de la D-voastră care era scrisă la 29 martie 1946 și de la uncheșu Toader din 27 april și încă 13 scrisori de la bunica, de la verișori și vecini din Mahala…

…noi suntem sănătoși. Eu cu Vasile suntem pescari pe mare, totdeauna împlinim planurile care ni se dau, ne numim stahanoviști, ceea ce înseamnă că suntem lucrători buni. Toader învață la școală, dar mămuca îngrijește de câini, care în timpul iernii sunt caii noștri, iar în timpul verii sunt oile noastre, îi tundem pentru lână… Despre tata nu știm nimic din ziua de 13 iunie 1941, nu știm dacă e în viață sau poate nu, dar nu avem ce face, fiindcă așa ne-a fost soarta[130]. Dar poate e bun Dumnezeu, cum scrieți și D-voastră, noi tare am avea plăcere să plecăm la D-voastră cu colinda, numai că sunteți departe și nu putem merge… Vă trimitem o mică fotografie pe care o să vedeți chipurile noastre, a nepoților D-voastră, dar nu credem că o să-i cunoașteți fiindcă în timp de șase ani mult ne-am schimbat, am crescut mari, suntem voinici, ne luptăm cu toate

[130] Tatăl lor murise în pădurile Murmanskului, după un an și cinci luni de la despărțirea lor în Sadagura (n.a.).

greutățile care vreau să ne strângă viața și până astăzi încă suntem învingători… De multe ori stăm împreună și povestim care ce-am văzut și ce-am petrecut în acești șase ani. Dacă am descrie totul ar fi un roman foarte interesant… Mama tare mult a plâns până ce-am aflat că bunica a plecat cu uncheșu Florea. Dar nu știm ce are să facă dacă are să audă că bunica s-a stins din viață. Ea nu știe fiindcă eu am cenzurat rândurile din scrisoare…"

Acești copii aveau în ziua deportării: Mitruță – 14 ani, Vasile – 10 și Toader – 6 ani. Cei doi au ca pregătire doar câteva clase la școala din sat. Și totuși, scrisul e al unor oameni cu măsurată gândire și judecată.

7. Ana Cudla scrie la 1 iulie 1946 după ce s-a întors din închisoarea din Siberia, și ca răspuns la cea dintâi scrisoare primită de la frații ei refugiați în țara liberă:

„Dragă frățioare și mult dorită cumnată,

Astăzi a fost o zi mare, zi de sărbătoare pentru sufletele noastre. A dat bunul Dumnezeu după șase ani de înstrăinare să aflăm unii de alții. Eu nu pot spune bucuria mea… mulțămesc lui Dumnezeu că nu m-a uitat cu totul, mi-a dăruit putere și sănătate să ajung iarăși să citesc scrisul cel mai dorit și așteptat. Ne-am luptat tare mult cu gândul cum am putea afla adresa D-voastră și cu ajutorul lui Dumnezeu am ajuns. Așa că acuma mi s-a umplut trupul de sănătate ca și cum aș fi luat cele mai scumpe doctorii… aicea unde trăim noi este un loc tare frumos, sunt cu totul numai ape, pământul nu-i roditor deloc, dar tot cresc niște fructe sălbatice în forma căpșunilor noastre sălbatice, a calinilor… și trebuie de mers 5–10 km să le cauți și așa când avem timp liber mergem și culegem și le avem în locul merelor și perelor de-acasă… Aici toată lumea se ocupă numai cu pescuitul, băieții sunt de patru ani de-a rândul pescari…

Bădiță, nu știu cum să-ți mulțumesc pentru bucuria și mângâierea ce mi le-ați făcut. Eu am fost plecată în altă parte de la copii pentru că așa a trebuit aici… Puteți ști ce plăcere am avut după

trei luni, m-am întors, adică ieri am ajuns la copii. Dar l-am găsit numai pe Toader. Mitruță și Vasile au plecat la pescuit. Mi-a fost puțin inima supărată că nu i-am văzut de trei luni, dar Dumnezeu e bun și mi-a dat altă mângâiere am găsit trei scrisori, una de la D-ta, una de la Toader, și una de la bădița Grigore. Când le-am cetit și am văzut că încă mai am frați pe lumea asta n-am știut ce-i cu mine, e adevărat așa e, sau numai e un vis. Le-am cetit de mai multe ori și nu mă puteam încrede că ar putea fi așa o minune de mare să ajung eu după atâtea nenorociri să citesc încă o dată scrisul scump al fraților mei… de altfel să vă spun trăim aicea bine, suntem multă lume din părțile noastre și din alte părți… dar nu ți le pot scrie pe toate… eu trăiesc într-o casă; la un loc suntem cinci familii, de toți 12 suflete, trăim bine, ne înțelegem din vorbă, am devenit frați, surori de suferință, ne mângâiem amarul și necazul unul pe altul…"

8. Vasile Cova primește scrisoare de la sora lui, Domnica din Mahala, scrisă la 4 decembrie 1954:

„O ducem binișor, numai de lemne o ducem ca Handreabuleac[131] stăm lângă sparhat[132] să ne încălzim că în casă e cam frig. Astăzi e ziua de Ovidenie, aseară s-a privegheat; apoi la noi timpul a fost cu omăt și ger, dar amu s-a dus omătul și plouă… avem de desfăcut păpușoiul la colhoz, la noi pământul se ară cu tractorul tăt la un loc. Nu mergem amu în poiană, nici în popas, nici în harbuzărie[133]… nu se cunoaște unde au fost ogorul, nici de ce grădină (gospodărie) se ținea… a venit uncheșul Niculae acasă pe data de 22 noiembrie, din închisoare; când au venit toți au înghețat parcă de bucurie și n-au putut grăi o vorbă mult timp. N-a fost acasă nouă ani și două luni… Ne îngrijim de Crăciun că Mihai <fratele> s-a pus flăcău[134]…"

[131] Străin pripășit pe vremuri în sat și foarte sărac (n.a.).
[132] Plită (n.a.).
[133] Nume de locuri în țarină cum era altădată (n.a.).
[134] Adică a fost primit între flăcăi, cu un anumit ritual și la o anumită vârstă (n.a.).

9. Ion Cova, refugiat în Banat, primește scrisoare de la fiica lui din Mahala, scrisă la 14 ianuarie 1955:

„Dragă tată și scumpii noștri frățiori să nu credeți că v-am uitat. Mult mai stau și mă gândesc pe ce cale să pornesc și la voi să mă opresc, dar și gândul greu străbate și vorbim numai prin carte… Primind bucățica de scrisoare de la D-ta, pe care ați trimis-o la Anița lui Avram, tare ne-am bucurat că ne aduce aminte că am avut și eu tată pe lumea asta, că dacă ne-am vedea multe ne-am spune unul altuia cum e de trăit printre străini. Noi, dragă tată, o ducem binișor, dar fără tată nu-i sprijin de la nime, numai de la Dumnezeu… aștept cu nerăbdare dorind mult să vă vedem…

Domnica"

Este prima încercare de scrisoare trimisă încolo timid și cu grijă să nu le strice celor de-acasă.

10. Costache și Măriuca Hostiuc primesc de la fiica lor, deportată în Siberia, o scrisoare din 13 februarie 1955. Părinții trăiau refugiați în Banat:

„Scumpii mei părinți… mămucă, voi întrebați cum trăiesc aicea. Eu trăiesc, nu pot să spun că-i rău de trăit. Numa, tare mămucă mi-i dor de voi și de locurile unde m-am născut și unde am crescut[135]… ci eu mămucă doi ani de zile n-am auzit vorba noastră și apoi m-am întâlnit cu o fetiță romancă din Boian. Ea a șezut în criminari[136], de-amu au ieșit, a rămas singură și trăiește în alt sat și ne întâlnim și grăim în limba noastră. Da, mie mămucă, mi-i mai ușor de grăit rusește decât românește… tare scumpă mamă îs dorită de voi, să vă văd, să grăiesc cu voi și să vă spun tăt ce eu am petrecut de când de voi m-am despărțit. Nu știu când mi-a ajuta Dumnezeu să ne vedem… Scumpa mea mămucă, îți scriu, da mâinile mele tremură, nu pot scrie și ochii îs plini de lacrimi

[135] Ea s-a măritat acolo cu un localnic (n.a.).
[136] Închisoare (n.a.).

nu văd unde scriu. Singură nu-mi vine a crede că eu scriu scrisoare la scumpii și bunii mei părinți pe care eu nu i-am văzut de patrusprezece ani de zile. Mămucă, scumpa mea, cine pe mine m-a blestemat ca să-mi petrec viața între străini…

…Mămucă și tătucă, aicea nu-i nime de a noastră nație. În alt sat, la șapte km de aici, este un român din Storojineț și-l cheamă Nazarie Ursulean. Mămucă, aici unde eu trăiesc, iarna este opt luni, da vara noapte nu-i și-s tare multe gâze și țânțari și trebuie să port pe față sită…

Mamă, mitrica mea îi la voi, ori unde, că mie îmi trebuie să capăt pașaport[137] și-mi cer mitrica[138]…

Sănătate[139] nu di tăt, că am de gând să vă mai văd…

Florica, Tamara, Ludmila”

Dar părinții ei s-au stins din viață și Florica nu-i va mai vedea și se va pierde în puhoiul rusesc.

11. Ion Cova, refugiat din Mahala, primește în Banat scrisoare de la cumnatul lui, Niculaie Bodnar, din Mahala, scrisă la 20 februarie 1955.

„Bună ziua, cumnate dragă și nepoți. În primele noastre rânduri vei afla despre noi că suntem sănătoși cu toții, care sănătate vă dorim și D-voastră să vă dea Dumnezeu cel bun… Pe ziua de 22 noiembrie anul trecut am venit și eu acasă, după nouă ani și două luni. Acolo pe unde am fost am trăit foarte bine, așa cum trăia fericit la noi Toader Rauschi[140].

Poate îți vine în gând pentru ce am ajuns eu pe acolo. M-ai întrebat cum stau eu cu sănătatea? Eu sunt cam bolnav. Din păr, din dinți am mai prăpădit, sunt cam pleșuv, dară are să crească

[137] Buletin (n.a.).
[138] Certificatul de naștere (n.red.).
[139] Înțeles de rămas-bun (n.a.).
[140] Rauschi era un venetic cerșetor (n.a.).

altul… Și întorc foaia pe altă parte vă doresc noroc la toate și o viață cu unire și cu dor de întâlnire. Am venit acasă și n-am găsit așa mare bucurie. Am găsit amândoi frații morți și Lenuța moartă și neajunsuri fără capăt…

Pe la D-ta merge totul bine, copii sunt mari… nu vă pot uita…

Niculaie Bodnar”

12. Florea Cucoș din Mahala, refugiat în Otopeni (București), primește scrisoare de la fratele lui, scrisă la 20 martie 1955:

„Bună ziua sau bună sara dragă frate, cumnată, nepoată și nepoți. Am primit scrisoarea D-voastră care ne-ați scris-o pe ziua de 3 martie și foarte mult ne-am bucurat că de noi n-ați uitat. Și vă mulțămim frumos că nu sunteți fuduli și ne scrieți scrisori, pentru că poate o seamă se supără de scrisori…

Dragă frățioare, vă mulțumim cu toții pentru scrisoare, că tare ne-am bucurat când scrisoare am căpătat. Tot lucrul am lepădat, de citit ne-am apucat și citind mica scrisoare am udat-o cu lăcrimioare; că de când nu ne-am văzut, multă vreme a trecut; căci cinci ani am fost înstrăinați[141] și de casă depărtați în neagra străinătate și vorbiam numai prin carte… și de multe ori mă gândeam să pot zbura numai să văd satul meu și cuibul meu și apoi să mă duc înapoi… dar când am venit și ce-am găsit mă gândiam că mai bine muream acolo, că nu e departe până la moarte și nu petreceam atâta scârbă… Dragă frățioare, nu te supăra că v-am scris așa ceva, că asta îi o prostie, nu trebuie de scris, dar tare inima mă doare…”

Pasajul că unii nu se bucură când primesc scrisori de aici e aluzie că cei ce primesc sunt luați la ochi acolo de bolșevici.

13. Florea Dascălu din Mahala scrie nașilor lui, Florea Cucoș, refugiat în Otopeni (București) pe ziua de 17 aprilie 1955 – zi de Paști:

[141] La închisoare (n.a.).

„Vă zic «Hristos a înviat», scumpilor noștri nănași. În primele rânduri doresc ca mica noastră scrisoare să vă găsească în ceasurile cele bune ale vieții D-voastră… Tot colhozul este la Nandriș și la Iluță a Cudlioaie (tot Nandriș, și înșiră un lung pomelnic a celor ce-au murit în sat – n.a.). Băieții lui Aurel sunt mari, Sain e tractorist, tare de treabă băiat… și-a făcut acuma de Paști bonghiță tot cu mărgele de o mie de ruble… când te uiți la Sain îți trece dorul de Aurel[142]. Copila cumătrului meu Nicolae Coitan, Zamfira, îmblă la liceu în Cernăuți, clasa a 9-a. Ea este voinică, cuminte și tare frumoasă, de nu mai are pereche în sat… ipitropi la biserică încă sunt din oamenii bătrâni – Dascaliuc Florea, Andrei a lu' Pavel, Craiuță Gheorghe, Sănduleac Florea, Havriș Vasile, Spânu Iluță… Nu bănuiți că nu v-am scris tare frumos, că m-am grăbit, că amu de Paști după vechi obiceiu am chemat finii, avem trei fini…"

14. Domnica Cucoș, din Mahala, trăitoare în Otopeni (București), primește de la finii ei din Mahala scrisoare în 22 martie 1955:

„Rugăm de la Dumnezeu multă sănătate, să ne vedem cu toții sănătoși și să vorbim din gură, nu numai din carte… aș dori, nănașă, cu D-voastră să mă întâlnesc, două vorbe să grăiesc, inima să-mi răcoresc… vă sărut mâinile, căci eu plec la colhoz la lucru și aștept răspuns cu nerăbdare eu, Viorica, Ionică și Mitruță".

15. Tot Domnica Cucoș, refugiată în Otopeni, primește scrisoare de la sora ei din Mahala:

„…m-ai întrebat de cumnatele cum petrec așa cum îi timpul aista amu. A lu' Toader și jidanii s-au distrat, că au fost primar și nu da pâne la stat, că se petrecea cu cei mari și scăpa de toate greutățile și, când eram bună cu dânsa, ea îmi spunea că n-am cap de trăit. De frații noștri nu știu unde au murit… de Ionică au spus Niculaie Grosu că știe de bună seamă că a murit… și copiii lui Ionică sunt mari și învață la noi la școală numa rusește. Care

---

[142] Tatăl lui, Aurel, mort în Siberia (n.a.).

e în clasa V–VI–VII învață și franțuzește și citesc cu litere rusești, da citesc și românește limba…”

16. Florica Cucoș scrie fratelui ei Florea Cucoș în Otopeni, din Mahala în ziua de 1 mai 1955:

„Merișor cu mere coapte v-am visat în vis azi noapte. Dimineață m-am sculat și cu lacrimi m-am spălat, la masă m-am așezat și de scris m-am apucat, și prin mica mea scrisoare, vă doresc zile ușoare și o viață cu noroc, să ne vedem la un loc… și foarte mult ne-am bucurat că de noi voi n-ați uitat, că și noi nu v-am uita cât pe-acest pământ vom sta…

Întorcând pe-a doua parte cu mult dor și sănătate, vă scriu carte de departe… întorcând pe-a treia parte, am ajuns la jumătate, cu mult dor și sănătate eu scriu carte mai departe… (dă informații despre familie, prieteni și despre sat – n.a.)… întorcând foaia pe dos, eu mă-nchin tare frumos, mă-nchin până la pământ și vă scriu pe-a patra parte, am ajuns pe terminate…”

17. Vasâlca scrie, din Mahala, surorii sale, Măriuca Hostiuc, refugiată în Banat în ziua de 17 mai 1955:

„…dragă și scumpa mea soră, mult timp au trecut de când nu ne-am văzut, nu ne-am întâlnit, nici la un loc n-am sfătuit… totdeauna și cât voi trăi mă gândesc la sfatul cel din urmă, în seara când ai intrat la noi și ai spus că de-amu nu ne-om mai întâlni. A fost sfatul nostru cel de pe urmă. Dragă soră, noi suntem sănătoși cu toții cei în viață. Soră dragă și cumnate și nepoți, vă rog să nu vă supărați de scrisorile pe care vi le-am scris, căci poate nu ați fost doriți, și vă rog, dacă aveți plăcere, scrieți și D-voastră câteva cuvinte…”

18. Ion Cova, refugiat în Banat, primește scrisoare de la fiica lui din Mahala, scrisă la 20 mai 1955:

„…Bună ziua sau bună seara la D-voastră în casă, dragă tată, frați și cumnată, primind scrisoarea de la D-ta, seara am venit de

la lucru și poștașul ne aduce scrisoarea. N-am văzut s-o citesc, dar astăzi, ziua de Ispas, am citit-o și tare ne-am bucurat cu toții… și în satul Vancicăuți două săptămâni am lucrat și mă uitam la Prut și m-am gândit: să am două aripi, m-aș duce noaptea la voi ca să vă văd, două vorbe numai să vorbesc, inima să-mi răcoresc… dar Mihai îi cioban la oameni „pe vale", sunt două stâni. Vasile a lui Ivan îi cioban și el. Nici în timpurile bune n-au fost împăciuire și nici acuma nu este… Mamii i-au dat 15 arii în toloacă, lângă țintirim… și la noi s-au arat tolocile toate și șesul de vale…"

19. Domnica Toacă, din Noua Suliță, deportată în Siberia, scrie copiilor ei la București în ziua de 11 aprilie 1955:

„De-acasă am primit scrisoare de la Pachina lui Ștefan. Mi-a scris că gospodăria noastră este așa cum a fost. Trăiesc în ea niște boieri mari… v-am scris că am trimis cerere în capitala mare[143], dar încă nu am primit nimic… acuma cos o bluză națională de-a noastră pentru doctoreasă… timpul astăzi e de 40 grade ger… cu câteva zile în urmă au fost mai mult…

Adresa mea este: Tiumenskaia Oblast Berezovski Raion, Selo Lartinea, Dom Invalid<ov>[144]".

20. Tot Domnica Toacă, din Noua Suliță, scrie din Siberia copiilor ei din București, la 5 iunie 1955:

„Dragii mei copii, Silvia și Lică, am primit scrisoarea voastră din 1 mai și tare mult m-am bucurat… și pe la noi a sosit primăvara, păduricea a înverzit, în pădurice nu mai cântă păsările cum cântau pe la noi. Pădurea-i mută… Aici sunt femei, dar de alte nații – calmâci, tătari, zireni și de alte neamuri. Rușii îs tare puțini… tare sunt sătulă de străinătate și tare aș vrea să vă văd pe toți și să vorbesc cu voi, să vă povestesc povești multe și frumoase, pe care le-am învățat pe locurile aiestea… iar în timpul liber <…>

---

143 Adică Moscova (n.a.).
144 Casă de invalizi (n.red.).

cos felurite cusături de-ale noastre, ca să câștig un ban pentru zile negre, că nu știu ce mă mai așteaptă…

Mulțămesc lui Lică pentru frumoasele lui cuvinte pe care mi le-a scris. Vă sărut pe amândoi, cu drag, a voastră mamă, Domnica".

21. Tot Domnica Toacă scrie, din Siberia, copiilor din București, în 10 august 1955:

„…Tare îmi pare rău că m-am despărțit de Domnica Cute. Paisprezece ani am trăit tot timpul la un loc și amândouă am împărțit și greutățile și binele și răul… acuma am rămas tare străină între străini. Nu am cu cine vorbi limba noastră. Când mă apasă necazul și greutatea pe suflet, iau scrisorile voastre și pe toate le mai citesc plângând și apoi merg în pădure și vorbesc singură și cu lacrimi în ochi, să-mi aud glasul… mă întorc acasă mai ușurată…"

Această scrisoare ne amintește de Ovidiu, exilat la Tomis, între străini, și care în cartea a VI-a a *Tristelor* scrie:

„Și această cărticică, ce astăzi ți-o trimit
Pornită-i de departe de pe țărmul scit.
Aici nu știe nime, nici un cuvânt latin
Și uit și eu latina puțin câte puțin.
De atâta vreme, o vorbă latinească n-am schimbat,
Grăiesc de-acuma singur, grăiesc cu tare glas,
Ca graiul ausonic uitării să nu-l las…"

(traducere de Eusebiu Camilar)

Domnica Toacă, de 70 ani, româncă din Bucovina, deportată și surghiunită în Siberia de Nord, dincolo de Cercul Polar, folosește, după mii de ani și în locuri foarte depărtate, același fel de-a grăi tare și singură, ca să nu-și uite limba maternă. E o asemănare mare și un destin latin. Domnica Toacă suferea de cancer de stomac, a fost trimisă acasă și de-acolo, cu sprijinul acelor „boieri" ce

locuiau în casa ei, a reușit să vină definitiv la copiii ei, în București. Am cunoscut-o, am vorbit cu ea, dar, mai ales, i-am ascultat o mică parte din viața înspăimântătoare de acolo, din Siberia.

22. Dochița scrie, din Mahala, sorei ei Domnica și cumnatului ei Florea Cucoș, refugiați în Otopeni, la data de 24 aprilie 1955:

„…îți zic, cumnate, să trăiești sute de ani, că ai avut minte și ți-ai luat toată familia cu tine și nu și-o bătut joc nime de femeia ta și de copiii tăi, că noi ce-am tras apoi, Doamne Dumnezeule… Și tu, Domnică, să mulțumești lui Dumnezeu și lui Florea că n-ai rămas aici, că eu am mas o lună de zile în Pârloage[145] <în> păpușoi toamna târziu. Să-ți vie în gând că nu de flori de cuc m-am dus. Și acuma mă ia groaza când mi-aduc aminte, dară atuncea. Când mă vedeam în câmp, îmi părea rai… Dar amu o duc mai bine, azi lucrez pe unde pot, să am pe ce cumpăra pita… Florea al meu[146] face armata în Siberia. Pe unde e el, e ger până la 55 grade, scrisoarea de la el o primesc în două săptămâni. Și pe la noi nou nu-i nimic… numa de aistea noutăți. Femeile istea tinere leapădă pe oamenii lor, oamenii merg la altele, așa-i o clacă nemaipomenită… Zamfira încă-i acasă, n-am fost la grămadă la lucru, băiatul umblă la școală, clasa a cincea. Zamfira toată iarna a țesut traiste alese și lăicere. A făcut patru și umblă la târg și cumpără ce trebuie în casă. Ionica[147] nu merge la biserică, nu-și aduce aminte de Dumnezeu, că are să dea seama pentru suflet…"

23. Gheorghe Bodnar, din Mahala, trimite carte fratelui său, în București, la 26 aprilie 1955:

„…primește, Costică, de la fratele tău, Gheorghe, Hristos a înviat!… Costache, îți pot spune că deocamdată suntem toți acasă la un loc, dar nu știm până când, și să știi că eu am făcut armata

[145] Nume de țarină (n.a.).
[146] Băiatul (n.a.).
[147] Un copil mai mic (n.a.).

la marină, la Vladivostok… eu te rog nu te supăra că așa de urât scriu, că eu nu pot tare bine scrie românește și o încâlcesc…”

24. Mihai Bodnar, din Mahala, scrie fratelui său mai mare, în București, Constantin Bodnar, student în ultimul an la Politehnică:

„…acum vreo două săptămâni, la Sadagura, a avut loc întrecerea școlilor din raion. După cum știi, eu cânt la armonică (acordeon – n.n.). La Sadagura a luat parte și școala noastră de 7 ani. Am cântat la armonică la muzică[148] sau la instrumente[149]. Din câte școli au fost, numai eu am cântat mai bine. Pentru asta raionul mi-a trimis mulțumire pentru că am purtat cinste școlii…”

25. Ion Cova din Mahala, refugiat în Banat, primește scrisoare de la fiica lui, Domnica, scrisă în 5 decembrie 1955:

„Așa, tatu, nu știm ce-om face cu Ilenuța. A terminat școala în sat și tare ar vrea să meargă mai departe la școală în Boian și nu știm ce-om face că trebuie întreținere din gros și n-avem putere, că dacă ar reuși, așa ne-am necăji, dar toți învățători n-or fi. Toată lumea a mers la școli ca să nu lucreze la colhoz. Și acum, care au terminat zece clase și au dat examene bune, le-au pus note proaste… îi de-ajuns pentru țărani…”

26. Domnica Cucoș, refugiată în Otopeni, primește de la sora ei din Mahala scrisoare, din ziua de 26 iulie 1955:

„…M-ai întrebat ce lucrez, leliță. Umblu la câmp cu vacile colhozului, tocmai la Coteni. Nu pot scăpa de ele, pentru că nime nu vrea, că-i cam greu… iar copilele le dau la „iesle” (la noi le zice *ghetsad*[150])”.

27. Eleonora Bodnar, din Mahala, scrie fratelui ei, în București, Constantin Bodnar, pe 11 mai 1955:

---

[148] În orchestră, în fanfară (n.red.).
[149] Ca solist (n.a.).
[150] Grădiniță de copii (rusism) (n.red.).

„…mama a spus să nu vii la noi, că o merge ea la tine, la nuntă. Să nu cerci norocul…"

28. De la mama sa, studentul Constantin Bodnar primește următoarea scrisoare:

„Dragul meu băiat sau fecior, să-ți dăruiască Dumnezeu tare multă sănătate și noroc, voie bună și o parte bună din inima mea și de la Dumnezeu… dar mama puțină sănătate are… căci mă ajung necazurile și greutățile pe care le-am suferit toată viața mea, ca să ne fie bucuria deplină, dragul mamei cel străin, și Dumnezeu să ne bucure…"

29. Gheorghe Doruș, din Mahala, refugiat în Banat, primește scrisoare de-acasă, din 3 martie 1955:

„…și m-ați întrebat de megieși care sunt megieșii noștri. Bădiță, din toți care au fost ca noi, numai Ionică este acasă, dar altcineva nime, dar ei nu-s. Ei au venit acasă și iară i-au luat și este numai Lixandru, dar stă în Cernăuți… La Anița lui Iluță nu-i nici sămânță și ei toți sunt morți, numai Constantin este prin Rusia. Și la Sain a lui Baron tot nu-i nime, nici la Florea Doruș a lui Șofort tot nu-i nime, nici la Vasilași, nici la Răcoarea… căci tare pustiu îi cotu nostru… Căci la noi în Mahala amu așa-i cum era odată în Rarancea, bădiță…"

30. Vasile Ciornei, din Țureni, refugiat în Banat, primește scrisoare de la tata și familia lui de-acasă, din 14 noiembrie 1955:

„…strugure verde din vie, pun condeiu pe hârtie și cu drag încep a scrie, scrisoare în Românie… Aflați dragii mei cu toții, până în prezent noi suntem sănătoși, care sănătate rugăm pe bunul Dumnezeu sfântul să vă dăruiască și vouă, cât și la ai voștri prieteni de-acolo. Până ce-am scris scrisoarea, multe lacrimi am vărsat… foaie verde de pelin, eu din inimă suspin și la voi eu mă închin, mă închin de sănătate și voi îmi sunteți departe, mâna zgârâie, penița-i rea, îți ceti cum veți putea, de-ți

găsi că am greșit, iertați-mă că m-am grăbit. Flori frumoase înflorite să răsară în casa voastră, multe zile fericite vă doresc din partea noastră… și vă rog, dacă aveți plăcere, dați răspuns scrisorii mele. Nu vă supărați că am încâlcit vorba, cine vă dorește iscălește

Fănuță"

31. Bătrânul Ciornei, din Țureni, scrie feciorului său refugiat în Banat, în 26 martie 1956. Bătrânul are trei feciori și tustrei au plecat, în 1944, în România:

„…dară n-am ce face, măi, Vasile. Tu mi-ai scris ca să fac cerere, dară cine a făcut, nu-i aprobă nimărui… astăzi așa-i cu minciuna…

Mă gândesc să tocmesc grajdul, dară mă tem să nu rămâie altuia, că pe la noi tare așteaptă unu să moară și altu să șadă în casa lui… Eu, când oi mai slăbi, am să vă scriu, voi păziți ca să trăiți, că nu mai știu de ne-om mai vedea la grămadă ori nu… Rahila e slabă … voi să nu întrebați de unul, de altul ce mai fac, că ei râd, voi… când ați ști cum s-au făcut ei… n-ați mai întreba și n-ați mai gândi la unul sau la altul. Tu ne-ai întrebat de Arsani. El s-a făcut o râie mare, nici nu mai grăiesc cu dânsu… eu am auzit că din Mahala au venit vreo patru acasă de departe, dară nu știu de bunăsamă… să trăiți toți trei, copiii mei, mulți ani cu sănătate, că suntem tare departe… Frunză verde sălcioară, departe ești Timișoară…

Al vostru tată"

32. Ion Cova primește scrisoare de-acasă, din Mahala, din 10 ianuarie 1956:

„…veți ști, tătucă, că o ducem binișor, ca copii de vădană. Timpul pe la noi e cu omăt și frig… sărbătorile Crăciunului le-am petrecut frumos, colinda ca în cei ani din urmă… oamenii acuma umblă cu colinda toate trei zilele, beau, mănâncă, cântă și petrec. Mihai a fost calfă mică de Crăciun și frumos a fost, dar cam supărați, că dumneata n-ai fost să rânduiești ca tată, dar a venit

uncheșu Niculaie și a rânduit în locul dumitale… și așa facem că mutăm nevoia de pe un umăr pe altul…”

33. Gheorghe A. Cadinoaie (Boiciuc) scrie cumnatului Cova Ion, refugiat în Banat, în 5 februarie 1956:

„…mai întâi de toate vei ști despre noi că ne aflăm sănătoși, amândoi, Gheorghi și Milicsina. Și îți spun, cumnate, cum trăiesc. Lucrăm la colhoz, patru ani am fost zavferm[151], cinci ani am fost grăjdar la cai. În fiecare an câte cinci-șase sute trudno-zile[152]. Și acum, de la 1 Decembrie, am lăsat colhozu și m-am băgat[153] în pădure, la tăiat fagi. Nu-i așa mare câștig, dar măcar ai ce pune pe foc. În pădure nu-i cum era odată, amu așa-i: crăcii – în parte, și pentru material îți plătește. Anu ista am avut 11 luni de lucru la colhoz, 530 de trudno-zile, am scos câte 400 grame grâu, și 400 grame secară pe trudno-zi și îi vorba că vom căpăta încă 200 grame de păpușoi. Mi se pare că numai pe hârtie scris va fi. Și îți spun, cumnate, că de când lucru[154] în colhoz, de zece ani, m-am prins foarte… casa mea cură cu totul și nu pot să o leg, că nu-mi ajung paiele, dar îi bună și așa. Studola mi-au luat-o. Ce trebuie studola, că de pe 25 arii de grădină, pui și sub casă cât este… Și amu, cumnate, te întreb, tu te ocupi la colhoz sau lucrezi particular?…”

34. Ana Cudla, din Siberia de Nord – Salehrad, scrie fratelui ei[155], în București, în ziua de 11 ianuarie 1959:

„…vă scriu câteva rânduri, din fugă, să știți despre noi că suntem sănătoși și gata să pornim spre locurile calde[156]. Neliniștea, grija noastră numai Bunul Dumnezeu o știe. Unde să ne oprim?

[151] Șef de fermă (rusism) (n.red.).
[152] Zile-muncă în colhoz (rusism) (n.red.).
[153] Am trecut cu lucrul (n.red.).
[154] Lucrez (n.red.).
[155] Lui Ionică Nandriș (n.red.).
[156] După aproape 20 de ani de viață în ghețurile Siberiei de Nord (n.a.).

La cine să mergem? Cine se bucură de noi? Îndoiala și grija nu am putere să v-o spun… Mă gândesc la Tatăl ceresc, să-mi dăruiască putere și să pot rezista la toate câte ne mai așteaptă. Vineri, poimâine adică, la 25 ianuarie 1959, zi de duminecă, ne-om porni de aici. Trebuie să mergem cu mașina până la tren și luni dimineața ne urcăm în tren și, dacă Dumnezeu ne ajută, peste șapte zile vom ajunge la locurile celea. Cred că ne oprim la început la Ocnița, cum va fi mai departe vom scrie pe urmă. D-voastră mai mult aicea nu scrieți…”[157]

35. Calina Zaharia, din Cernăuți, care a fost împreună cu Ana Cudla în Siberia, eliberată cu un an mai înainte, scrie la 28 februarie 1959 doctorului Ion Nandriș în București:

„Domnule doctor, aflǎ că scumpele D-voastră cuvinte le-am primit la dorința domniei voastre… adică la sosirea Aniței Cudla din Siberia. Ne-au adus mare bucurie nouă, dară pentru ai D-voastră scumpi, nu vă pot scrie pe această slabă hârtie… Acuma scumpa D-voastră surioară se aflǎ la noi, împletește ceva lângă mine, la masă și îi râd ochii de bucuria așteptată de atâta timp…”

După o lună de zile, la 25 martie 1959, Calina Zaharia scrie din Cernăuți: „…D-voastră nu vă scrie Anița, dar eu vă spun că sunt tare disperați, din toate punctele de vedere… Vă închipuiți după 19 ani și ceva, copacii nu-s aceiași, au crescut mari, strâmbi și cu cioturi… dar lumea? … copiii zic că de știau de așa ceva încă rămâneau acolo… eu mă supăr de așa cuvinte, ce știu ei ce aduce ceasul… Acum așteaptă să fie judecată (revizuirea condamnării lui Chirică Cudla din iulie 1941, soțul Aniței Cudla și tatăl copiilor)… Vasile trebuie să meargă înapoi pentru împlinirea contractului de muncă, Mitruță se cere să meargă și el … știți D-voastră acel vierme ce trăiește în hrean, el crede că hreanul e cel mai dulce,

[157] Anița Cudla, la îndemnul fratelui său, dr. Ion Nandriș, și-a scris povestea tragică a vieții sale care, peste ani, a fost publicată de nepotul ei, dr. Gheorghe Nandriș din Sibiu.

dacă n-a gustat altceva mai bun. Ei oricum casa o primesc, și eu le zic să nu părăsească satul, că simt că și D-voastră așa o să vreți…

Calina"

36. Tot Calina Zaharia scrie din Cernăuți la 18 iulie 1959:

„…sora Anița a intrat în casa ei din Mahala, în ziua când a împlinit 20 de ani de când a fost ridicată, într-o noapte, și a plecat de acolo cu sila… La noi este acum un fel de Paști… Sora Anița e în cuibul ei, dar casa goală, pereții aproape dărâmați… dar cel ce a făcut are parte să mai facă… Vitele trăiesc și hulubii oftează. Timpul pe la noi e tare, tare cald. Cred că e mai aproape de soare de cum a fost. Ei, domnu doctor, domnu doctor!

Calina"

37. Fruzina Cudla, născută Doruș, tânăra soție a celui mai mic nepot, Toader, scrie din Mahala, la 8 noiembrie 1962, unchiului ei[158] din București:

„Foaie verde foi de tei
Eu pun mâna pe condei
Și condeiul pe hârtie
Și cu drag încep a scrie

Pe hârtie albioară
Cu dor de la inimioară
Și vă scriu mărunt și bine
Ca să știți că-i de la mine

Dar la rândul de mai jos
Eu vă rog tare frumos
Să primiți a mea scrisoare
Fără nicio supărare.

[158] Dr. Ion Nandriș, autorul monografiei (n.red.).

Iar eu, uncheşule Ionică, de-amu nu lucrez, căci sunt în dicret[159], căci avem un fecioraş, pe care îl cheamă Gheorghe, el e de-amu mare, pe data de 14 noiembrie are două luni și-i tare isteț…”

*

Cele scrise mai sus sunt mici crâmpeie culese din multe scrisori, departe de a fi complete și bine rânduite, despre viața unui sat românesc de la margine de neam, căzut în robie rusească și care, supus tehnicii moderne rusești de distrugere, luptă să nu moară. De-a lungul secolelor, acest sat românesc a rezistat tuturor încercărilor de deznaționalizare. Această veche așezare moldovenească – satul nostru Mahala – ar fi meritat ceva mai mult decât am putut noi face. Dar vitregia vremurilor, lăcomia, răutatea și prostia oamenilor n-au permis. Pe măsură ce vom putea urmări întâmplările de-acolo, le vom așterne pe hârtie. De vom mai găsi noi date și documente în legătură cu satul nostru și pe cât sănătatea și viața ne va permite, vom completa însemnările de față.

Ionică Nandriș
București, mai 1965

[159] Concediu de lehuzie (n.a.).

Mărturii din Țara Fagilor

ADUNATE SUB COORDONAREA LUI
DUMITRU COVALCIUC
ȘI PUBLICATE ÎN ALMANAHUL „ȚARA FAGILOR"
ÎNTRE ANII 1995 ȘI 2001

COMUNA VOLOCA PE DERELUI SUB OCUPAȚIA STALINISTO-BOLȘEVICĂ

Din însemnările unui țăran autodidact

Ilie Salahor

Când eram elev prin clasa a V-a sau a VI-a, venea adeseori pe la noi Ilie Ungurean, care își făcea pe atunci studiile secundare la liceul „Aron Pumnul" din Cernăuți. Stătea de vorbă cu tata și eu, ca orice copil curios, ascultam cu luare aminte toate discuțiile lor. El știa mai bine ca sătenii noștri ce se întâmpla în lume și nu o dată, aducându-ne vești bune sau rele, amintea că rușii voiau să ia o parte a Bucovinei, parte cuprinsă între râurile Nistru și Siret. Vestea că rușii ne amenințau țara m-a întristat peste măsură, deși eram odraslă țărănească. Dar ceva mai târziu, în septembrie 1939, Germania a pornit război împotriva Poloniei și, după capitularea ei, nemții au împărțit-o cu rușii. Armata română se afla și ea în stare de război, fiindcă se pregătea să respingă un posibil atac bolșevic.

Am intrat în anul 1940. Lumea era oarecum liniștită, fiecare gospodar își vedea de treburi și nimeni nu bănuia că o parte a Bucovinei se afla în primejdie. Dar iată că, la 26–28 iunie, avioane sovietice au început să apară deasupra Cernăuților, iar „tovarășul" Veaceslav Molotov a înaintat guvernului de la București un ultimatum dureros, în rezultatul căruia armata și administrația românească trebuiau, într-un termen de patru zile, să se retragă din Basarabia și partea de nord a Bucovinei. Dar rușii n-au așteptat să treacă nici cele patru zile, căci s-au și avântat înspre provinciile românești pe care și le revendicau fără nici un drept istoric asupra lor. Pe o parte de drum se retrăgea armata regală, iar pe alta înaintau în iureș „eliberatorii". Și, odată cu venirea acestora, s-a ridicat un nor de la pământ până la cer, un nor negru ca păcura. Dumnezeu ne-a dat semn că asupra noastră se abătea urgia. Toată lumea era cuprinsă de panică, și nu numai românii, dar și ucrainenii trăitori în Bucovina.

Era zi de duminică. Era 28 iunie 1940. Deasupra Cernăuților se roteau avioane sovietice. Lumea umbla speriată pe drumuri. Satul nostru, Voloca pe Derelui, sat din preajma capitalei Bucovinei, părea a fi pustiu fără preoți, învățători, reprezentanți ai autorităților, care s-au refugiat în grabă în România. Eram tânăr și foarte curios. Cu un grup de băietani m-am dus pe jos la Cernăuți să văd ce se întâmplă acolo. Orașul parcă încremenise. Trecătorii pe străzi erau foarte rari. Pe strada Regina Maria staționau câteva tancuri. Soldați pedeștri n-am văzut nicăieri. Ne-am pornit spre casă, tot pe jos. Dar când am intrat în Cosmin, lângă Iluță al lui Tănase, ne-a ajuns un escadron de cavalerie, urmat de trupa care venea pe jos cu câteva tunuri trase de cai. Soldații, prăfuiți și cu uniformele murdare, având secera și ciocanul pe mânecă, au făcut un mic popas. Unii au început să vorbească cu noi, dar nu înțelegeam ce voiau. S-au ridicat și au intrat în sat. O parte dintre ruși s-a deplasat pe toloaca Clipnei, o alta s-a cantonat în centrul Volocii. Un ofițer, care era și el cu hainele murdare ca și soldații din subordinea sa, mi-a dat două cărți scrise cu litere latine și în limba română despre problemele leninismului și dictatura proletariatului. Le-am citit, dar niciodată n-am fost de acord cu cele scrise în ele, căci conțineau minciuni sfruntate cu care voiau sovieticii să ne înrobească.

După ce soldații au mers mai departe, satul a rămas iarăși pustiu, fară primar, notar, învățători și preoți, fiindcă aceștia erau considerați dușmani ai leninismului. Apoi ne-au sosit din Cernăuți politruci, având misiunea să instaleze aparatul de conducere a satului. Politrucii, două femei jigărâte, țineau adunări în toată ziua, vorbeau de li se usca cerul gurii, dar noi nimic nu înțelegeam din ceea ce ne spuneau. Erau hâde, prost îmbrăcate și păduchii uneori le ieșeau în frunte. Văzând că vorbeau de clacă, au adus un comisar, ce se numea Dumitriuc, care o rupea pe „moldovenește".

Primii activiști sovietici

Dintre gospodarii satului nu s-a găsit nimeni care să ardă de dorința de a-i sluji pe bolșevici. Atunci, politrucii l-au pus la

conducere pe Gorda Ion a Vădanii, cum îi spuneam noi, volocenii. Funcția de secretar i-a revenit unui evreu cu numele Diudiu. La dispoziția bolșevicilor s-au pus Bejenar Gheorghe al lui Pentelei și fratele său Vasile, Culiuc Gheorghe, Guz Procopie, Onofriiciuc Artimon, Popovici Ștefan, Zlotariuc Vasile și încă vreo câțiva. Aceștia au fost primii care au intrat în organele sovietice de conducere a satului.

Școala în 1940

Ca să lumineze copiii creștinilor, în sat au fost aduși, ca învățători, doi evrei. Pe unul, care a ocupat postul de director, îl chema Rappoport. Acesta era un om cu studii înalte, cu doctoratul în istorie luat în Italia. Era un om foarte cumsecade și avea o purtare omenească și față de copii, și față de părinții lor. Pe al doilea pedagog îl chema Samet. Acesta era un evreu fară multă știință de carte și un comunist înflăcărat. Amândoi aveau mare grijă și de organizarea cursurilor serale pentru tineret, cu scopul învățării alfabetului slavon și a limbii ruse.

Volocenii care au reușit să fugă în Patria-mamă și acei care au fost împușcați la graniță

După instalarea puterii sovietice, oamenii care aveau cai au fost obligați să transporte din pădure material lemnos, care era încărcat în vagoane și dus în Rusia. Ocupanții au început, fără întârziere, să ne distrugă legendarii Codri ai Cosminului și ai Dumbrăvii Roșii. Apoi bieții oamenii au fost puși la dări grele.

Fiecare gospodar trebuia să dea la stat o anumită cantitate de carne, de lapte, de lână, de alte produse. Cei ce nu reușeau să achite la timp ceea ce statul sovietic cerea de la ei erau aspru pedepsiți. Și oamenii, văzându-se în robia sovietică, s-au speriat și au început să fugă în Patria-mamă. Primii care au luat calea spre România au fost Guz Gheorghe din Hrușăuți, Vasile al Lupului din Moacera și Gheorghe al Babii. Din Voloca au trecut granița Paulencu Ion al lui Vasile, Paulencu Ion al lui Mihai, Zaharciuc

Dumitru al lui Procopie, Ungurean Ion al lui Nicolai, precum și Guz Ilie, ultimul fiind din Hrușăuți. Dar dintre aceștia au scăpat cu zile numai trei – Paulencu Ion al lui Mihai, Paulencu Ion al lui Vasile și Guz Ilie. Ceilalți au fost împușcați pe graniță și nici astăzi nu se știe unde le sunt mormintele.

Primăvara anului 1941. Deportările

Familiile care aveau rude refugiate în România au început să fie deportate. Primii din Voloca pe Derelui au fost deportați Paulencu Vasile al lui Tinuță cu soția și cu doi băieți, Toader și Procopie, Zaharciuc Procopie cu soția și copiii lui – Mitorofin, Varvara, Paulina și Ileana, Penteleiciuc Gheorghe al lui Tănase cu soția Varvara și băiețelul lor de un an și jumătate. Au mai fost prinși la graniță învățătoarele Salahor Viorica și Varvara cu logodnicul celei din urmă, Paulencu Nicolai, care au fost duși în Siberia, unde au și murit. Din familia lui Vasile al lui Tinuță nu s-a întors nimeni, din a lui Procopie Zaharciuc s-au întors numai copiii. Varvara Penteleiciuc a venit acasă după vreo cincisprezece ani împreună cu băiețelul Ion și cu o fetiță Verginia. Bărbatul, Gheorghe, a murit. În primăvara anului 1941, primarul din Voloca pe Derelui a fost înlocuit cu unul din Chicera, care era căsătorit în cătunul Hrușăuți. Îl chema Zlotariuc Vasile. Împreună cu politrucii ruși, acesta a alcătuit o listă de 500 de persoane pentru a fi deportate în Siberia. Deportările se făceau noaptea, când lumea dormea, iar când te sculai dimineața, auzeai că numai cânii urlau în sat după stăpânii lor. Aceste operații se făceau în mare taină. În oameni a intrat frica. Fiecare zgomot din noapte îi neliniștea. Când se făcea dimineața, fiecare mulțumea lui Dumnezeu că a mai trecut o zi de primejdie, mai ales pentru acei care aveau rude în România.

Duminică, 22 iunie 1941

Era vara, foarte cald, și dormeam în podul grajdului, pe fân. Mi s-a părut la început că visam. Dar nu, nu visam, în direcția

Cernăuților se auzeau niște explozii puternice. Buimăcit, am ieșit repede afară. Să fi fost orele patru după miezul nopții, dar lumina zorilor creștea vioaie. Am văzut avioane cu cruci negre pe ele, care zburau foarte jos în direcția Cernăuților, unde am auzit din nou explozii.

A început războiul în lume. Buimăciți și ei, căci au fost atacați prin surprindere, rușii nu s-au mai ocupat de deportări și în felul acesta am scăpat și noi de urgie. Soldații ruși umblau prin sat, ajutați de iscoadele stăpânirii roșii, și rechiziționau cai și căruțe, că nu aveau timp de pierdut. Tinerii din Voloca au fost scoși la săpat tranșee contra românilor, tocmai la Hlibocioc. Oamenii mai în vârstă erau mânați să sape decunguri[160] antitanc în jurul gării Cosmin.

Am nimerit și eu la Hlibocioc. Toată ziua săpam șanțuri, iar noaptea dormeam în șura unui gospodar, fiind păziți de santinele ca să nu fugim la români și să le ducem informații despre ruși. Dar într-o dimineață, când ne-am sculat, ne-am pomenit singuri: soldații ruși își luaseră tălpășița. Ne-am întors acasă prin pădure, căci ne temeam să nu dăm de ruși, care să ne întoarcă înapoi la săpatul tranșeelor. În sat am ajuns pe data de 29 iunie.

Într-o vineri, pe data de 4 iulie, pe la 10 dimineața, în Voloca pe Derelui a intrat prima patrulă română, în frunte cu un sublocotenent, ce avea cercuri de flori după cap. Patrula era urmată de o mulțime de oameni, strigând: „Trăiască armata română!" Și așa am scăpat noi, volocenii, de deportări.

Cernăuții au fost eliberați de către armata română pe data de 5 iulie 1941. Războiul s-a îndepărtat repede de hotarele României.

Îndată după eliberare a dispărut groaza care a pătruns în oameni. Viața a reintrat în făgașul ei normal. S-au întors preoții, învățătorii. Țăranii munceau cu spor pe ogoarele lor, ajutând armata, care lupta pe front. Au trecut anii 1941–1943. Fiind o iarnă foarte geroasă, armatele germană și română n-au putut stăvili la

[160] Tranșee, în scop de apărare (n.red.).

Stalingrad puhoaiele rusești și s-au retras. Pe la sfârșitul anului 1943, lumea era din nou îngrijorată, iar în primele luni ale anului 1944 autoritățile române au mobilizat tot tineretul, evacuându-l în interiorul țării să nu cadă în mâinile rușilor. La 28 martie 1944, sovieticii au ocupat Cernăuții. Fără preoți și învățători, satul a rămas iarăși pustiu. La cârma Volocii au fost puși cei mai josnici oameni.

Pe la mijlocul verii, rușii au dus la lacul Onega oamenii care au mai rămas – bătrâni, invalizi și chiar nenormali. Aproape toți cei duși în lagărele de muncă au murit acolo de foame.

Tot în aceeași vară, după ce s-a făcut armistițiul cu rușii, cei care au făcut parte din armata română și au luptat pe frontul de la Iași au fost făcuți prizonieri și mânați în diferite lagăre, fie în Siberia, fie în Caucaz, unde mulți au murit de frig sau de foame.

Vara anului 1944

Războiul se ducea de-acum pe teritoriul României și țara era supusă bombardamentelor aviației anglo-americane. În rezultatul unei puternice ofensive a trupelor sovietice pe frontul din Moldova, România a fost nevoită să încheie cel mai dureros armistițiu în ziua de 23 august. În condițiile armistițiului, armata sovietică se putea folosi de căile ferate și șosele, fără să aducă pagube populației, iar majoritatea unităților militare trebuiau să întoarcă armele împotriva nemților. Însă rusul tot rus a rămas, fără rușine și omenie: nici un punct din armistițiu n-a fost respectat. Armata care a luptat pe frontul de la Iași a fost dezarmată și dusă în prizonierat în Rusia, în număr de 130 000 de militari, din care mai mult de jumătate au murit în captivitate. După armistițiu, rușii s-au împărțit prin sate și își făceau de cap. Soldații intrau prin pivnițele oamenilor, unde erau butoaie cu vin, împușcau în ele, puneau gurile la găuri și trăgeau la vin cât încăpea în ei. Atâta beau, până cădeau, iar vinul tot curgea, că nu astupa nimeni găurile din butoaie. Mulți se înecau în vin ca guzganii. Turmentați de băutură, umblau prin sate și violau fete și femei chiar în fața părinților și a copiilor. Împușcau în animale și păsări și le luau

cu ei. Numai năvălirile barbarilor pot fi asemuite cu fărădelegile rușilor în România.

S-a dat apoi un ordin ca basarabenii și bucovinenii care au făcut parte din armata română să părăsească țara și să se întoarcă la casele lor. După ce-am văzut ce făceau rușii în România, greu ne-am hotărât să ne întoarcem. Am stat mult la îndoială. Printre noi se afla și Tocar Toader al lui Ion, fost secretar comunal la Voloca în timpul administrației românești, și noi l-am întrebat cum să procedăm, căci era mai în vârstă și mai înțelept. Iar badea Toader ne-a spus: „Măi băieți, mergem acasă, că ruși sunt și aici, ruși sunt și la noi". Și văzând că rușii își fac de cap în România, ne-am pornit acasă. În Siret ne-am înscris la poliția română și a doua zi un convoi de vreo 500 de oameni a fost pornit spre graniță. Autoritățile române ne-au predat grănicerilor ruși, iar aceștia ne-au escortat până la Adâncata. Acolo, un ofițer rus a sărit pe-o masă și ne-a ținut o cuvântare, terminând-o astfel: „Mergeți acasă, vedeți-vă părinții, frații, surorile, copiii și nevestele, odihniți-vă, apoi vă prezentați la Cercul militar. Țara are nevoie de voi, iar voi să nu vă alăturați partizanilor ce mișună prin păduri".

Am ajuns acasă și, când am fost informați unde aveau de gând noii stăpânitori să ne ducă, am știut că românii vor fi mânați la foamete și la moarte. Așa că fiecare căuta să scape de primejdia ce-l păștea.

Partizanii, care împânziseră pădurile, făceau ravagii prin sate. Dădeau foc la primării, împușcau în cei ce reprezentau noua putere, iar faptul acesta îi scotea pe ruși din sărite.

De frica rușilor, tinerii care s-au întors din România stăteau ascunși pe unde se nimerea, numai ca să nu fie duși în Siberia. Într-o miercuri, pe data de 20 decembrie 1944, un tren blindat s-a oprit la bariera de la Rudca. Din tren au coborât o mulțime de soldați cu armele în mâini, care au împânzit tot satul. Cine a fost găsit a și fost ridicat. Ne-au dus pe-o toloacă și eram acolo vreo 150 de oameni. Ne-au ordonat să stăm jos și în fața noastră au pus două mitraliere cu benzile de cartușe în ele gata de tragere. Ne-am

îngrozit, fiindcă am crezut că acolo vom fi împuşcaţi. Am stat acolo până s-au adunat toţi soldaţii care făcuseră razie prin sat. Am fost porniţi spre gara din Cuciurul Mare, unde aştepta trenul blindat. Primar era pe atunci Bejenar Gheorghe al lui Pentelei. El, Dovganiuc Constantin şi un ofiţer au urcat în vagon. Ofiţerul ne-a întrebat numele şi prenumele, anul naşterii, iar ceilalţi doi tăceau.

Printre noi se afla şi fratele primarului, Bejenar Vasile al lui Pentelei. Dovganiuc Constantin avea un document că acesta încă în 1940 a fost unealta ruşilor şi l-ar fi putut salva, precum puteau fi salvaţi şi alţi oameni din vagonul blindat, pe care i-a şi salvat. Deci, au fost puşi în libertate Paulencu Toader al lui Alexa, Rohovei Nicolai al lui Procopie, care după aceea a devenit primar, Melniciuc Alexa al lui Leonte. Dar primarul, care putea să-şi salveze fratele, n-a clintit un deget, ba încă a strigat: „Ducă-se toţi dracului!"

Am fost duşi la miliţia din Cernăuţi, unde ni s-au luat alte declaraţii: când ne-am întors din România, unde am făcut armata, ce ocupaţii am avut. Apoi ne-au dus la închisoare, unde am fost ţinuţi o lună de zile.

Cât timp am stat în temniţă, „stribocii", adică iscoadele stăpânirii sovietice, în frunte cu un evreu ce-l chema Buziu, îşi făceau de cap prin sat. În acea toamnă a anului 1944 au fost împuşcaţi Paulencu Toader al lui Tănase, unicul fecior la părinţi, Rotar Vasile al lui Andrei, Rotar Nazarie al lui Toader, Boincean Nicolai al lui Procopie. Aceştia au fost prinşi, legaţi cu mâinile la spate cu sârmă ghimpată şi împuşcaţi de un „striboc" cu numele de Nichifor al Pancuţoaiei. Derbedeii de „striboci" împuşcau după oameni ca după iepuri, fără nici o milă creştinească. Evreul Buziu a împuşcat-o pe Victoria, soţia lui Cocea Nichifor, fiindcă a vrut să-şi bată joc de dânsa, dar ea nu s-a lăsat batjocorită. Această împotrivire i-a adus moartea.

Dară Bunul Dumnezeu le vede pe toate şi a răzbunat-o pe Victoria prin doi soldaţi ruşi. Aceştia căutau prin sat mâncare, căci mergeau pe front, şi în casa lui Vanzureac Grigore evreul Buziu i-a somat să predea armele. Într-o clipită soldaţii i-au zburat creierii.

Așa a scăpat satul de acel evreu, care își bătea joc de creștinii din Voloca.

Pornirea pe drumul neîntoarcerii

La 25 ianuarie 1945 am fost scoși din închisoare și duși la Gara Mare din Cernăuți. Acolo ne-au învagonat câte 50 de oameni și cinci zile și cinci nopți n-am văzut nici mâncare, nici apă. Mulți dintre volocenii ridicați cu forța porneau pe drumul neîntoarcerii. Primul care a căzut fără suflare a fost Boincean Ion al lui Grigore. A murit după a patra zi de când am fost porniți din Cernăuți. A șaptea zi a murit în vagon Paulencu Nicolai al lui Simion.

Am mers cu acel tren al morții timp de șase săptămâni. În gări, când trenul se oprea, soldații din escortă umblau în jurul vagoanelor și băteau în pereții lor cu ciocane de lemn, să se convingă că n-au fost sparți și că nimeni n-a fugit din ele. Apoi se urcau în vagoane, începând „numărătoarea”. Ne loveau fără milă cu ciocanele de lemn în cap, în piept, în spate, peste picioare și ne întrebau cum ne cheamă. Pe la sfârșitul lunii februarie, un tânăr de 20 de ani s-a îmbolnăvit. I s-a umflat gâtul. A murit de foame și de sete. Apă nu ni se dădea și bieții oameni rădeau bruma de pe pereții vagonului și își udau buzele, care le ardeau de sete. Alții sugeau șuruburile care erau înghețate, căci eram în vagoane de vite, fără sobe în ele, și ne apropiam de Polul Nord cel veșnic înghețat.

Coborârea din vagoane la 4 martie 1945

După un drum de șase săptămâni, am ajuns într-o colonie de muncă în apropierea localității Vorkuta. La 4 martie 1945 am coborât din vagoane. Mergeam alături de Paulencu Artimon din Hrușăuți. L-am întrebat: „Bade Artimon, ne-om mai vedea Voloca vreodată?” El, fiind om curajos, mi-a răspuns: „Vom vedea-o de mai multe ori, numai dacă vom rămâne cu zile”. Pe lângă convoiul nostru mergea și un om cu o torbă de cărbuni în spate. Ne-a întrebat de unde suntem și noi i-am spus că din comuna Voloca pe Derelui, județul Cernăuți. „Dar ce-ați făptuit că ați ajuns tocmai

în fundul străinătății?" Auzind de la el aceste vorbe, ne-am speriat. El a dat să zâmbească, zicând: „Măi, oameni buni, eu tot din Voloca sunt. O să trec diseară pe la voi și-om mai grăi". Acesta era Onofriiciuc Dumitru al lui Maftei, fost agent de finanțe la români, căsătorit în comuna vecină Lucovița, care a fost deportat încă în anul 1940. Dacă am ajuns la destinație, ne-au fost lăsate trei zile pentru odihnă. După ce am fost repartizați pe brigăzi, am fost porniți înspre sala de mese, câte treizeci de oameni. Un șef a ținut o cuvântare, în care a precizat cum o să fim hrăniți. Care va lucra bine, va primi 1 kg de pâine, 1 kg supă și 400 grame de caș. Eu m-am bucurat, mai ales de cele 400 grame de caș, căci la români, în armată, ni se dădea câteodată 250 grame de brânză de oaie. Așa că m-au băgat la masă și eu, cum nu înțelegeam limba rusă, nu știam ce-i cașul rusesc. Străchini nu aveau; ne-au dat niște cutii de la conserve, am băgat lingura să văd ce fel de supă aveau, căci eu am mâncat supă nemțească și ciorbă românească. Am scos ceva cu lingura și mi s-a părut că erau niște ciocani de curechi, dar „supa" era caldă și am mâncat-o, căci eram dorit de mâncare caldă. Ni s-a ordonat să punem cutiile de la conserve la marginea mesei. Am băgat iarăși lingura în bleașca ceea și am scos un fel de cir de păpușoi. Am mâncat, dar mi-am amintit că acasă un așa cir îl fierbeam pentru câine. Am așteptat cașul cel promis de nacealnic, dar unul care cunoștea limba rusă mi-a zis să mă ridic. Eu i-am răspuns că n-am primit încă cașul. El a pufnit în râs și mi-a răspuns: „Bădișorule, numai ce ți-ai păpat cașul, care nu-i caș, ci cașă rusească".

Nu lungă zăbavă, au început oamenii să slăbească și să moară de foame. Bejenar Vasile al lui Pentelei, fratele primarului din Voloca, s-a stins și el de foame. Ce inimă crudă a avut fratele lui, născut dintr-un trup și un sânge, de n-a vrut să-l salveze!

Muncile grele la care am fost supuși și hrana oamenilor

Lucram la calea ferată și, pe un ger de sub 40 de grade, toată ziua descărcăm vagoane cu piatră pentru a fi așezată sub traverse.

Iar când sosea trenul încărcat cu piatră, erai sculat și la miezul nopții, cu toate că toată ziulica te-ai spetit la descărcat vagoane. Sentinelele nu ne lăsau nici o clipă de răgaz. Mâncare primeam numai de două ori pe zi: un fel de supă dreasă cu faină de secară opărită și câte o lingură de cașă, cu care nu s-ar fi hrănit nici un pui de găină. Porția de pâine era de 600 grame, dar era udă și amară, căci o coceau din ovăz sleit. Mulți oameni n-au putut rezista nici frigului, nici înfometării. În iarna anului 1946 gerul a ajuns până la –75 grade! Cei care mureau iarna nu erau îngropați. Era un om care-i căra cu săniuța și-i arunca, după ce erau dezbrăcați până la piele, într-o gârlă, pe unde trecea un pârâu. În zilele când zăpada începea să se topească, pârâul își ieșea din albie și apele, umflându-se, mânau trupurile nenorociților de bucovineni în Oceanul Arctic.

Zi și noapte ne rugam lui Dumnezeu ca să ne scape din acel iad. Odată, mergând după cărbuni, m-am întâlnit cu niște domni bine îmbrăcați, care m-au întrebat de unde sunt. Le-am răspuns că din lagărul de deținuți, dar ei au insistat să le spun de unde eram originar. „Din Bucovina, din Cernăuți", mi-a fost răspunsul, după care mi-am văzut de drum. Dar când m-am întors de la gară, niște oameni au strigat la mine să dau toate lucrurile în primire, căci eram lăsați să ne întoarcem acasă. Și aceasta s-a întâmplat în ziua de 7 ianuarie 1947.

Spre casă ne-am pornit la fel, în vagoane pentru vite, în ziua de 9 ianuarie. Ne-am făcut semnul crucii și am zis cu toții, adică cei rămași în viață, o rugăciune, încheind-o cu „Doamne, ajută-ne s-ajungem fiecare cu bine acasă!" Din trenul nostru, care a sosit numai până la Liov, toți cei 2600 de oameni trebuiau să meargă în toate părțile pe socoteala lor.

Am ajuns acasă în a 25-a zi! Totul în jur îmi părea sucit și pustiu. Primar era acum Rohovei Nicolai al lui Procopie, având în jurul său vreo 20–30 de „striboci", toți fiind înarmați. Prin pădurile noastre încă acționau partizanii. „Stribocii" îi urmăreau, căci ei noaptea veneau prin sat. Un partizan din Voloca se adăpostea

într-o casă pustie din Moacera. „Stribocii" l-au urmărit și l-au somat să se predea. El a refuzat să deschidă ușa. Atunci, iscoadele bolșevicilor au incendiat casa. Acest patriot, pe nume Bojescu Isidor, a încercat să sară pe geam, dar „stribocii" l-au împușcat mortal. Partizanii, care nu voiau să se supună autorităților sovietice, fiind trădați de unul din Pașnii cu numele de Hlopina Dumitru, au fost împușcați. Partizanii care au scăpat atunci cu viață au venit la Hlopina acasă. Acela s-a ascuns în pod, dar a fost găsit și împușcat.

Intensificarea persecuțiilor

Gospodarii încă erau stăpâni pe ogoarele moștenite de la părinți. Dar oamenii stăpânirii umblau prin sat și scriau toată averea omului. După aceea au pus dările către stat: pâine, lapte, carne, ouă, lână, zarzavaturi, biruri, impozite, împrumuturi în bani. Tinerii ce nu erau căsătoriți și cei căsătoriți, dar care nu aveau copii, erau obligați să plătească o taxă destul de mare pentru acele timpuri. Cu greu își achitau bieții oameni dările către stat. Numai bine le terminau, căci erau nevoiți să dea alte cote de produse agricole. Oamenii nu aveau rezerve de pâine, căci în anii 1946–1947 a fost o secetă mare, din care cauză foametea a secerat multe vieți. Pâinea trebuia s-o duci la centrele de colectare, unde era supusă analizei și, dacă în ea se descoperea un procent oarecare de umiditate, trebuia s-o usuci la soare pe trotuar. Pentru un coreț[161] de grâu primeai o plată în bătaie de joc – 12 ruble vechi! Pe acei bani puteai doar să-ți cumperi ațe la opinci. Apoi, din toamnă până în primăvară erai mânat în Carpați la tăierea brazilor pentru a fi transportați în Rusia. Atunci a și început jefuirea munților noștri de podoaba lor cea verde. La munte eram trimiși cu caii noștri, căci colhozul încă nu era înființat. Plini de păduchi, uzi la picioare, dormeam noaptea în colibe. Caii stăteau,

[161] Măsură de capacitate pentru produse solide, echivalând cu aproximativ 100 litri (n.red.).

legați de copaci, ramurile trosneau de ger, iar în adâncul pădurii urlau lupii. În limba rusă ceea ce făceam noi se chema „rubstoika". Pe atunci era primar Dovganiuc Constantin, un om foarte crud. Dacă încercai să mergi acasă și dacă te întâlnea, scotea revolverul să te împuște. Iar oamenii trebuiau să vină și pe acasă, să-și ia mâncare, căci se prăpădeau de foame.

Înființarea colhozului în toamna anului 1948

În sfârșit, iarna a trecut. Am venit din munți acasă și nu știam că pentru noi începea cea mai jalnică vară. În sat, iscoadele stăpânirii bolșevice începuseră bătălia pentru colectivizare. Încă dinainte cu un an, câțiva oameni s-au înscris în colhoz. Paulencu Florea era președinte, dar în subordine îi avea doar pe Nichitovici Petru al lui Jorj, Hlopina Dumitru al lui Simion, Paulencu Ilie al lui Procopie, Onofriiciuc Mihai, Paulencu Dumitru al lui Vasile, Dovganiuc Constantin. Totul se lucra manual și acești oameni nu erau în stare să facă față la toate lucrările agricole. Dovganiuc, fiind primar, scotea oamenii cu sila la lucru în colhoz, amenințându-i cu noi deportări în Siberia. În oameni s-a încuibat spaima, căci văzuseră că dintre cei ridicați în 1941 și 1944 puțini s-au întors la baștină. Și totuși, unii oameni se împotriveau colectivizării. La aceștia, „stribocii" și politrucii se urcau în poduri, luau toată pâinea, apoi îi lăsau și fără cai, căruțe, vite și porci, fără nimic pentru hrană.

Primii pe care i-au distrus părtașii colectivizării au fost gospodarii Holovaci Iacob al lui Pentelei, Penteleiciuc Petrea a Todiroaiei, Iluță al lui Săndică. Acestora li s-a luat tot avutul, fiind lăsați goi și flămânzi. Oamenii s-au îngrozit de această barbarie și au început a se înscrie în colhoz, dând caii, căruțele, tot inventarul agricol. Petru a Todiroaiei a fost băgat, pentru „nesupunere", la închisoare, unde a și murit.

Politrucii ne țineau cuvântări, zicând că odată ce ne vom înscrie în colhoz, totul va fi al nostru. Aceste vorbe deșarte și mincinoase nu s-au împlinit. Oamenii au început să trăiască în lipsuri. Am rămas săraci fără pământ, fără animale. În loc să fim scutiți

de dăjdile către stat, acestea s-au dublat. Dacă nu îndeplineam normele impuse, ni se luau și loturile de lângă casă, în mărime de 0,25 ha. De pe acest lot trebuia să dai statului 44 kg carne, 200 litri lapte gras, 90 ouă, câte un kg de lână de la oaie, iar dacă aveai trei oi, al treilea miel trebuia să-l dai colhozului. Și mai erai silit să dai ceapă, cartofi, varză, morcovi. Asupritorii noștri spuneau că acestea ar fi surplusurile noastre de produse agricole. Dar ce fel de surplusuri putea să aibă omul de pe un lot de 0,25 ha de pământ?

Oamenii erau săraci, „stribocii" le scotoceau prin poduri, măturau ultimele grăuncioare găsite și le luau. Până și porcul de-l tăiai, trebuia să-l jupoi, iar pielea s-o dai la stat. În fiecare primăvară erai obligat să faci statului și un împrumut bănesc. Dar de unde bani? Rupeau femeile ouă, brânzucă, lăptișor de la gura copiilor, vindeau aceste produse la piață ca să poată bărbații să dea împrumutul, care era o povoară grea în spinarea nenorociților de țărani. La aceia ce nu puteau plăti împrumutul venea o droaie de „striboci" în frunte cu primarul, borfălau peste tot, până și în lăzile de zestre, și luau orice le cădea la mână. De pildă, când era primar Semeniuc Ilie al lui Petrea, s-a dus acesta la moșneagul Onofriiciuc Gheorghe al lui Petrea și, găsind un coș cu ouă, i le-a spart pe toate de capul bătrânului. Prin amenințări și presiune s-a înființat colhozul în toamna anului 1948. Din ordinul primarului Dovganiuc, o adevărată bestie, au început să fie dărâmate grajdurile gospodarilor, șurile lor, alte acareturi și tot materialul era dus la colhoz. Și inventarul agricol, și sămânța tot de la țărani erau luate.

În primăvara anului 1949 toată lumea a fost încadrată la muncile câmpului. Totul se ara cu caii, căci rușii au găsit în Voloca 800 de cai.

Oamenii lucrau bine pământul, căci așa erau obișnuiți. Președinte a fost adus un rus cu numele Lober, dar acesta a fost înlocuit cu Nichitovici Teodor al lui Ion. Acest volocean cumsecade a fost, însă, înlăturat, fiind bănuit că nu iubea puterea sovietică. După Nichitovici a venit Cocea Ion, dar acesta își bătea joc de oameni ca și primarii. Într-o zi, controlând peste tot, a intrat

călare în casa Varvarei Matroanei, peste Derelui. Iar gospodarului Salahor Ilie al lui Petruță i-a dat câteva palme, deși avea peste 70 de ani, fără motive întemeiate. Acești stricați la minte și fără rușine umblau mai mult umflați de băutură, decât treji.

Despre cozile de topor ale satului

Rușii au pus la conducere oameni josnici, fără pic de rușine. Oamenii erau săraci, pâine nu aveau de unde cumpăra, căci în sat nu se aducea. Când erau scoși la batoză, căuta fiecare ca să ia un pumn de grăunțe, ca să le râșnească și să coacă pe vatră câteva turte, să aibă a doua zi ce lua de mâncare la lucru. Dar au fost prinși Ursuleac Ion al lui Vasile și Bejenar Ion al lui Gheorghe, feciorul fostului primar, cu câte 2 kg de grâu și au fost condamnați la câte 5 ani de pușcărie. Oamenii s-au speriat și nu se mai atingeau nici de un bobuleț de grâu, știind că erau urmăriți de „striboci". Și la primărie mai erau câțiva funcționari: unul se ocupa de colectarea laptelui, altul – a cărnii, altul – cu strânsul pâinii, altul – cu împrumutul, altul – cu birul și asigurările, un altul – cu prestarea cotelor de zarzavaturi ș.a.m.d. Pe lângă aceștia se învârteau vreo 30 de „striboci". Cât era ziua de lungă, aceștia stăteau la primărie și trimiteau țidule prin sat, ca cutare sau cutare să le aducă mâncare pentru atâtea și atâtea persoane. Dacă nimeni nu le aducea, acești derbedei porneau pe la case, căutau prin cuibare și luau ultimul oușor de la gura copiilor. După ce mâncau, așteptau ordine la cine să se ducă, pe care gospodar să-l distrugă, a cui avere s-o închine colhozului. Aceste nelegiuiri erau pentru ei ca o simplă distracție. Unora, însă, nu le plăcea mâncarea pe care le-o aduceau bietele femei. De pildă, Rohovei Ilie al lui Nistor striga în gura mare că-i sătul de-atâta scrob pe slănină. Oamenii îi hrăneau ziua, iar noaptea cozile de topor umblau prin sat la furat. Dar au fost descoperiți și trimiși în fața legii, fiind condamnați la câte 10 ani de închisoare. Din rândurile „stribocilor" făceau parte oameni de nimic. Unul dintre ei, Prodan Constantin, umbla cu o pușcă legată cu ață și o geantă fără curea, tot legată cu ață. Nu știa nici a citi,

nici a scrie, dar speria și el lumea cu Siberia. Alții cutreierau toate coturile satului, prindeau băieți de 16–17 ani pentru a-i trimite la minele de cărbune din Donbas, unde să-și mănânce tinerețea și să-și macine sănătatea. Ei spuneau că pentru noi soarele dreptății de la Răsărit ne venea, de acolo de unde au năvălit asupritorii barbari și fără Dumnezeu.

În Cosmin, un loc de glorie al neamului românesc, se aflau trei cruci în amintirea unei vechi biserici care a fost acolo, dar și în amintirea bătăliei pe care a purtat-o la 1497 marele Ștefan cu leșii lui Ioan Albert. Dar acele cruci istorice, de care a îngrijit gospodarul Ungurean Ștefan al lui Maftei, au fost scoase de acești diavoli, aruncându-le în cimitir, la voia întâmplării. Nepoții lui Ștefan Ungurean, Gheorghe și Nicolai, precum și tatăl lor, Nistor, au așezat crucile frumos în cimitir, dar amplasamentul lor a fost tras cu tractorul, crucile fiind aruncate într-o gârlă la marginea Dereluiului. Se zice că atunci, de sus, s-a făcut presiune asupra secretarului de partid, Poclitar Nicolai, și a primarului Petric Pavel ca crucile istorice să fie distruse. Se mai zice că membrii organizației de partid din colhoz l-au obligat pe tractoristul Rohovei Ion al lui Nichifor să scoată crucile și să șteargă o urmă istorică. Acela s-ar fi împotrivit, dar ar fi fost amenințat cu închisoarea sau cu deportarea în Siberia. Tractoristul a regretat foarte mult că s-a lăsat condus de fiii satanei și a comis o mare greșeală, dar nu din voia lui.

După cum am văzut, mai mult rău le-au adus volocenilor cozile de topor ale rușilor, decât înșiși ocupanții.

Pregătirea cadrelor locale

În acești ani atât de zbuciumați pentru volocenii ce treceau prin nelegiuirile bolșevicilor, școala din sat a început să dea semne de viață. Au venit profesori cu mai multă știință de carte și băieții noștri au putut învăța mai ușor. Cei care au ajuns pe băncile Universității din Cernăuți veneau în sat și ne îndemnau copiii ca să urmeze și ei, după absolvirea școlii din sat, școli mai

înalte. Pretutindeni, la Cernăuți, Bălți, Chișinău, puteau fi întâlniți absolvenți ai școlii medii din Voloca. Mulți dintre ei au devenit pedagogi iscusiți, care își dau tot interesul ca copiii noștri să cunoască bine limba maternă și istoria neamului românesc.

Nu este astăzi domeniu de activitate care să nu fie îmbrățișat și de către voloceni harnici, omenoși, distinși, setoși de cunoștințe, și acest lucru e îmbucurător peste măsură.

Cultura satului în anii 1940–1995

„Eliberatorii" n-au venit la noi pentru a ne ridica cultura. Ei au căutat să ne îndobitocească și să ne facă robi. Eram împiedicați să umblăm la biserică, copiilor noștri nu le era îngăduit să colinde pe la geamurile gospodarilor în seara de Crăciun. Eram mânați la lucru și duminica și în ziua de Paști. Dar volocenii au știut să-și păstreze obiceiurile lăsate din strămoși, au continuat să valorifice tradițiile populare. În lozincile lor, comuniștii spuneau că dacă s-au format oameni noi și obiceiurile trebuie să fie noi. Ei credeau în alt hristos, pe care-l preamăreau, și acest idol comunist era tovarășul Lenin. Adică, Lenin și Stalin erau sfinții comuniștilor. Oamenii noștri s-au ținut tari, n-au cedat cu nimic în fața dezmățului anticultural.

Mulți tineri din Voloca au ajuns pe băncile Universității din Cernăuți, devenind profesori, ingineri, agronomi, juriști, medici, artiști cu renume. În sat avem și un ansamblu folcloric în frunte cu Diaconu Mihai, avem și artiști vocali, ca de pildă, profesorul Mintencu Nicolai. Ansamblul a luat parte la mai multe concursuri din regiune și chiar din republică, învrednicindu-se de distincții binemeritate. Dar nu trebuie să uităm de artistul poporului din Republica Moldova, Ion Paulencu, volocean, de alți artiști cu renume la Chișinău, cum sunt Dina și Lucian Cocea, originari din satul nostru. Avem și un mare comic în sat. E vorba despre Marin Mintencu. Dar la Voloca mai sunt oameni bătrâni, care au cântat odinioară și pe scenele din București, și pe cele din Praga. Acești oameni au păstrat doinele care se mai cântă și astăzi.

Voloceanul este învățat să-și construiască o casă frumoasă, să aibă mașină, covoare și alte lucruri de preț. Voloceanul știe *prețul omeniei*. El s-a ridicat prin muncă și nu și-a vândut sufletul diavolului roșu. El întotdeauna a ținut minte că este român și urmaș al lui Ștefan cel Mare. Voloceanul e cumpătat, e harnic și întreprinzător. Cei bătrâni se mulțumesc cu ceea ce au, că grea le-a fost viața în trecutul nu prea îndepărtat, când erau siliți să trudească o zi întreagă în colhoz pentru 20 de copeici. Dar, în condițiile economiei de piață, unii dintre cei tineri caută câștiguri mari și mai ușoare. Ei umblă pe la piețele din Turcia, Siria, Grecia și se descurcă. Dar, s-o spunem pe șleau, goana după câștiguri pe unii îi strică. Banul pierde omenia, milostenia, dragostea de aproapele.

Tinerii noștri

Cine s-a ocupat serios de tineretul nostru în anii de dominație sovietică? Puțini erau pedagogii care doreau ca tinerii noștri să iasă luminați din școală. Nu conta calitatea cunoștințelor elevilor, ci numărul lor. De multe ori stăteam de vorbă cu elevi și-i întrebam câte ceva din istorie, geografie și ei nu știau ce să-mi răspundă. Chiar și unii învățători luau apă în gură când le puneam câte o întrebare. Atunci, cum putea să strălucească școlarul, dacă nici dascălul său nu era prea citit?

Unii tineri se poartă frumos cu bătrânii, nimic de zis, alții parcă n-au cei șapte ani de-acasă. Unii vorbesc o limbă stricată, amestecată cu rusisme. Alții, plecând la Cernăuți, se rușinează să vorbească în limba mamei. Pe toți îi povățuiesc să vorbească oriunde numai românește, căci așa se cade pe plaiul de legendă al lui Ștefan Voievod, să se vadă că suntem mulți și uniți, că ne iubim neamul, să știe străinii că suntem autohtoni, și nu venetici.

Nu mi-a plăcut comunismul, am urât rânduielile lui satanice, căci ele stăteau la baza unui regim totalitar. Și sub acest regim am fost mereu amenințați, mereu răniți în demnitate, mereu ținuți în inferioritate. Timpurile comunismului au trecut. Și valurile lui n-au putut distruge un sat de români neaoși ca Voloca pe

Derelui. Poate că de acum viața național-culturală a acestui sat din vecinătatea Cernăuților se va înviora, poate vom deveni ceea ce-am fost odată.

LA VÂRSTA DE DOI ANI ÎN DRUM SPRE SIBERIA

– interviu –

– În tabelul nominal cu locuitori ai comunei Mahala, județul Cernăuți, deportați la 13 iunie 1941 în Siberia, tabel reprodus în volumul II al Almanahului cultural-literar „Țara Fagilor”, v-am descoperit, în lungul șir de circa 600 de persoane, în dreptul numărului 94. Născut în 1939, erați numai de doi anișori în momentul în care ați fost supus prigoanei staliniste. Țineți cât de cât minte cum ați fost ridicați și cum ați ajuns în Siberia, domnule Ion Petriuc?

– Nu. Eram prea fraged. Primele amintiri din viață le am din satul Maklanova, raionul Zniseisk, ținutul Krasnoiarsk. Adică m-am trezit pe lume nu în Bucovina, unde-mi era baștina, ci în Siberia, unde, prunc fiind, am fost exilat fără nici o vină față de statul sovietic. Cum am fost deportat știu doar din povestirile mamei, născută în 1900, și ale surioarelor mai mari, Domnica și Florica.

– Câți membri ai familiei au fost deportați?

– Patru. Adică mama, Casandra Petriuc, surorile amintite și eu. Toți, în afară de tata.

– Tatăl dumneavoastră unde se afla?

– Cu tata, Florea al lui Toader Petriuc din Mahala, povestea-i alta. Nu-l țin minte. Când au venit, sovieticii i-au făcut, se pare, o nedreptate și el, ca să nu mai îndure și altele, a hotărât să ia drumul spre graniță. La Lunca, în timpul masacrului din februarie 1941, a avut norocul să nu fie răpus de gloanțe. Dar l-au prins grănicerii și pe el, și pe uncheșul Petrea. La o săptămână, a fost condamnat la moarte ca „trădător de patrie”. A stat în închisoarea din

Cernăuți până la izbucnirea războiului. Când armatele română și germană înaintau spre Cernăuți, deținuții politici, cărora le fusese pronunțată sentința, au fost executați din ordinul comandantului Districtului Militar Subcarpatic. Că tata a fost împușcat la începutul războiului am aflat abia cu vreo zece ani în urmă, când am bătut pragurile procuraturii regionale pentru a obține reabilitarea… Tata, sărmanul, n-a știut că noi am fost deportați pentru încercarea lui de a trece granița în România, iar noi, la rândul nostru, n-am avut de unde ști că el a fost împușcat la o săptămână și jumătate după scoaterea noastră forțată din Bucovina.

– Ce ați reținut din povestirile mamei dumneavoastră referitoare la deportare, domnule Petriuc?

– Spunea mama că am fost duși noaptea, cu puținele lucruri luate din casă, la Sadagura și, de acolo, învagonați, am fost porniți spre Siberia. La Krasnoiarsk, unde drumul nostru se părea că s-a terminat, am fost scoși din tren, numărați, verificați, ca apoi, mânați pe-o toloacă mare, de la marginea orașului, să ni se citească sentința. Un maior sovietic pe nume Aleksandrov i-a comunicat mamei că, în conformitate cu cutare articol de lege, familia noastră era condamnată la exil siberian pe un termen de 5 ani. Îmbarcați într-un vapor, ne-am dus pe Enisei și ne-au slobozit pe mal în dreptul satului Maklanova. La început am locuit într-o baracă împreună cu o altă familie, iar mai apoi ni s-a repartizat o odaie într-o casă mai acătării. Mama și sora mai mare, Domnica, au fost scoase la lucru la fabrica de cherestea din acea localitate. Și, fiindcă se speteau din zori și până în noapte, primeau câte 500 de grame de pâine, iar mie și surorii Florica, fiind minori, ni se dădea doar câte 100 de grame pe zi. Totul a mers cum a mers până la o vreme, dar mama s-a îmbolnăvit, nu mai putea lucra la fabrică și situația noastră s-a înrăutățit brusc.

– Și cum a ieșit din acea situație? Cum a reușit să vă salveze de înfometare și să vă aducă acasă teferi și nevătămați?

– Mama era o brodeză iscusită, ca și alte femei din comuna noastră, Mahala. O chemau rusoaicele pe la casele lor și ea le

cosea perdele, albituri, le broda fețe de pernă, le făcea alte minunate lucruri de mână, pentru care era răsplătită cum se cuvenea. Locuitorii acelui sat erau oameni avuți și buni la inimă. Mulți dintre ei fuseseră exilați acolo din regiunile centrale ale Rusiei cu mulți ani înainte de deportarea noastră, pentru atitudinea lor dușmănoasă față de revoluția bolșevică din 1917. Aproape nimeni în satul acela nu s-a prăpădit de foame. Atât că ne curma gerul și fără îmbrăcăminte groasă nu puteam să-i stăm împotrivă...

– Ați fost dat la școală acolo, în acel sat siberian de pe Enisei?

– Urma ca în toamna anului 1946 să fiu înscris la școala din Maklanova, dar în luna iunie termenul exilului nostru a expirat și ne-am pornit spre Bucovina, unde am ajuns în luna septembrie, deși aveam la mână toate documentele necesare. Așa că școala am început-o la Mahala.

– Erați în stare, venit din Siberia, să învățați în limba română?

– Cunoșteam româna mai bine decât rusa. Satul în care am fost exilați era plin de gospodari și copii aduși acolo din Buda, Mahala, Coteni, Horbova, Bănceni, Buda Mare, încât peste tot locul se vorbea în limba română. La drept vorbind, aflat în străfundul Siberiei și trăind printre atâția români năpăstuiți de regimul stalinist, nici n-am avut nevoie să deprind atât de repede limba rusă.

– Casa din Mahala în ce stare ați găsit-o?

– Într-o stare bună. În gospodărie a trăit o mătușă, iar grădina a ținut-o un uncheș, așa că străinii nu ne-au prea jefuit avutul. Tot timpul ne-am gândit că-l vom găsi acasă pe tata, că el ne va întâmpina la poartă, dar n-a fost să fie așa. L-am tot așteptat săptămâni și luni și ani, dar el nu ne-a dat de nicăieri nici o veste. Știam că a fost judecat, c-a fost condamnat la moarte, dar nu-l credeam mort. Ne gândeam că armata română l-o fi salvat din închisoare când a primit ordin să treacă Prutul, că o fi luptat în rândurile ei și că de undeva o să ne răspundă. Zadarnică, însă, ne-a fost așteptarea...

A consemnat Dumitru Oprișan

TINEREȚE IROSITĂ LA MINELE DIN KAZAHSTAN ȘI SIBERIA

Ion Isopescu
locuitor al satului Prisăcăreni

În noaptea spre 13 iunie 1941 am fost treziți din somn și în casă au intrat un milițian și un om în straie civile, care ne-a ordonat să ne îmbrăcăm. Nu știam ce s-a întâmplat, de ce ne-a fost întrerupt somnul și ce vroiau de la noi, în puterea nopții, cei doi străini. Nu cunoșteam nici rusa, nici ucraineana, și „musafirii", chiar de ne spuneau ceva, totuna nu-i înțelegeam. „Civilul" a verificat prezența noastră într-o listă, pe urmă a început să ne zorească cu „Davai, Davai!", adică să ieșim din casă. Ni s-a părut că cineva o fi scris vreun denunț și urma să fim duși la cercetări la primărie sau în raion. Văzând că noi nu înțelegeam că trebuia să luăm ceva cu noi, „civilul" a apucat de pe pat un țol, a pus pe el câteva perne, alte lucruri din casă, niște haine, puține produse alimentare, a legat țolul la capete și l-a aruncat în căruța lui Constantin Chisăliță, care ne aștepta la poartă.

Am fost duși mai întâi la primărie, iar de aici, împreună cu alți consăteni, la gara din Pătrăuții de Sus. Văzând în gară atâția oameni cu bagaje, copii scâncind, femei care boceau, am înțeles că vom fi duși undeva tare departe.

Mama, Casandra, avea 50 de ani, sora Domnica – 25 (avea o mână și un picior paralizate), sora Ana – 20, iar eu, Ion al lui Gheorghe Isopescu din Suceveni, fostul județ Storojineț – 18 ani. Unica noastră vină că eram ridicați putea fi aceea că fratele Dumitru, născut în 1919, fugise în toamna anului 1940, cu un grup de români din Suceveni, în România, fapt despre care noi n-am avut atunci cunoștință.

Într-o zi, după o îndelungată și istovitoare călătorie, eșalonul nostru s-a oprit la capătul drumului de fier și, coborâți, ne-am pomenit pe un câmp fără de margini. De acolo, împreună cu familia

mătușii și a uncheșului Ilie Isopescu, cu familiile lui Constantin Toderiuc, Dumitru Patraș, Pintilie Puiu din Tereblecea am fost repartizați în colhozul „Calea spre comună" din raionul Novorossiisk, regiunea Aktiubinsk din Kazahstanul de Nord. Mai întâi am fost cazați în școală. Apoi împărțiți pe la casele localnicilor. Lucram la început la strânsul fânului, căci ierbile, chiar dacă se uscau, erau tăiate cu coasa întruna până la căderea omătului. Fânul adunat în căpițe îl trăgeam cu boii la locul unde era clădit în stoguri sau în gireadă.

În toamna aceluiași an 1941 am fost trimis la lucru în cadrul brigăzii de tractoare. Am primit o pereche de cai hitioni[162], de-i bătea vântul, și în fiecare dimineață trebuia să mă scol, să duc un poloboc cu apă potabilă și produse alimentare pentru masa tractoriștilor. Produsele le primea bucătăreasa, iar locul unde se afla vagonașul mecanizatorilor era la o distanță cam de 13 kilometri. După ce făceam acest lucru, mă porneam spre un râuleț, de unde luam apă pentru tractoare, ducând-o cu butoaiele în câmp. Aveam grijă de cai, îi hrăneam și-i lăsam să pască, așa că, în scurt timp s-au făcut grași ca pepenii. Văzând brigadierul cât de mult s-au îndreptat caii, mi i-a luat, zicând că avea nevoie de ei în altă parte, iar mie mi-a dat în loc o pereche de boi, cu care, pe timp de iarnă, căram din stepă fân și paie pentru ferma de vite a colhozului.

În primele zile din septembrie 1942 am fost chemat la cârmuire și informat că eram trimis la lucru la o mină situată la 25 kilometri nord de Aktiubinsk. Mina nu se afla la adâncime. Minerii kazahi extrăgeau cărbunele, dar la celelalte lucrări auxiliare erau antrenați deportații, care îi înlocuiau pe muncitorii mobilizați pe front. Misiunea mea consta în aprovizionarea cu gaz a lămpilor minerilor. În mină nu se cobora cu ascensorul, căci ea nu era adâncă. Calea de acces în ea era în pantă și acei care încărcau cărbunii în vagonete, împingându-le spre ieșire, trebuiau să fie

[162] Slabi, pricăjiți (n.red.).

atenți să nu atingă proptelele, căci nu existau șine și chiar și roțile vagonetelor erau de lemn. De aceea, nu întâmplător un deportat din părțile noastre, pe numele de familie Moțoc, avea mult necaz din pricina acestor vagonete. De câteva ori mi-a spus că nu putea suporta munca de la gura minei și că, ori va fugi, ori se va sinucide. Într-o zi nu l-am mai văzut și nici nu știu ce s-a făcut cu el.

Deși îndeplineam norma și deși lucrul meu a fost recunoscut (nici nu era atât de greu), mi-am pus totuși de gând să fug de acolo și să mă întorc în satul în care mi-am lăsat rudele, prietenii, unde cei mai vârstnici mă puteau ajuta cu un sfat și unde puteam mai lesne să înfrunt sentimentul înstrăinării și greutățile de tot felul. Într-o dimineață, după ce mi-am luat rația de pâine, m-am pornit, pe căi ocolite, înspre Aktiubinsk. Abia seara am ajuns la marginea orașului. Am intrat în câteva case și m-am rugat să fiu primit de mas. Kazahele, însă, crezând că aș fi fost tâlhar, mi-au închis ușile în nas și au strigat „Kit!", adică să mă duc, să fug. A trebuit să mă bag într-o căpiță de buruiene și să stau acolo până dimineața. Când a răsărit soarele, am luat direcția Novorossiiskului, iar când cădeam de oboseală mă opream prin satele unde erau deportați de ai noștri și mă mai odihneam. După patru zile am ajuns în colhozul în care i-am lăsat pe ai mei.

În luna august 1943, eu și terebleceanul Dumitru Toderiuc, precum și alți deportați, am fost trimiși la minele din Prokopovsk, regiunea Kemerovo. Împreună cu Toderiuc am nimerit la mina „Kaganovici". Această mină era unica în zonă de unde se extrăgea cocs, care era transportat la uzinele metalurgice. Opt ani am lucrat acolo la încărcatul vagoanelor. Desigur, nu era ușor, dar vagoanele nu puteau fi reținute, chiar și în cazul când cădeau ploi abundente sau erau zile geroase. Încărcarea, bineînțeles, era mecanizată, dar fiecare vagon trebuia să conțină o anumită cantitate de cărbuni. Dădeam jos surplusul sau încărcam manual cantitatea care lipsea. Munca pe care o îndeplineam era foarte grea și de aceea primeam pe zi câte un kilogram de pâine și o cantitate mai mare de produse alimentare (ulei, crupe etc.). Brigadierul nostru primea numai

700 de grame de pâine, iar aceia care executau alte lucrări auxiliare – numai câte 500 de grame. Produsele ne erau repartizate pe cartele, dar le achitam la salariu. Câștigam pe lună câte 500–600 de ruble și, totuși, la piață era imposibil să cumperi ceva, de-o vorbă, o vadră de cartofi ajungea la 400 ruble.

Nu întotdeauna salahorii dintr-un schimb reușeau să încarce vagoanele la timp. De aceea a fost creată o echipă specială din șapte persoane deportate, care lichida operativ problemele ce apăreau în legătură cu încărcarea cărbunilor. În momentele critice eram chemați la lucru imediat după terminarea schimbului, care era de 12 ore.

La minele din Prokopovsk lucrau prizonieri de război. Ca și ei, noi, deportații, trebuia în fiecare zi să ne prezentăm la comandatura NKVD-ului și să semnăm într-o condică. Dacă din anumite motive nu ne anunțam într-o zi oarecare prezența, eram amendați.

În toamna anului 1943, în această regiune, la fabrica de cărămidă dintr-un orășel situat la 30 de kilometri de Prokopovsk, a fost adusă sora mea Ana, cu care reușeam din când în când să mă văd și îmi era mai ușor pe suflet.

În 1947, magazinul de pe teritoriul lagărului a început să fie aprovizionat cu unt, cașcaval, salam, zahăr, făină. Dacă aveai bani, puteai intra oricând și-ți procurai produsele alimentare necesare fără nici o problemă.

În 1948, am primit concediu și am hotărât să plec la Suceveni, la baștină, să văd satul și să mă întâlnesc cu neamurile. Când am încercat să-mi procur bilet la tren, mi s-a cerut să arăt pașaportul. Bilet n-am primit, iar pașaportul a fost reținut și predat comendaturii. La comendatură mi s-a explicat că pașaportul era valabil numai pentru regiunea Kemerovo, de aceea nu aveam voie să plec, fie și provizoriu, în afara acelei regiuni. Abia în 1955 am reușit să-mi petrec concediul în satul de la confluența Siretului cu Sirețelul.

Cinci ani am lucrat în mină, în abataj, adică pregăteam intrarea în stratul de cărbuni, punând și stâlpi care protejau bolțile de prăbușire, iar din urmă veneau alți oameni, a căror misiune consta

în extragerea cărbunelui. În 1956, după 15 ani de la deportare, am hotărât definitiv să mă întorc în Bucovina. Am încercat să mă eliberez de la lucru, însă directorul nu mi-a semnat cererea. A trebuit să adresez plângere forurilor superioare, după care directorul n-a avut ce face și m-a lăsat să plec din Prokopovsk. La minele din Prokopovsk au mai lucrat și consătenii mei Nicolae Nicolaescu și Vasile Scrobaneţ, precum și Marcu Tcaciuc din Cerepcăuț.

După ani și ani de chin, ne-am întors la baștină doar eu și sora Ana. Mama și sora Domnica au murit în Kazahstan în 1944. Eu locuiesc acum în satul Prisăcăreni, iar Ana – în Suceveni.

La umbra frunzei de pelin

MĂRTURII CULESE DE MARIA TOACĂ-ANDRIEȘ

DOUĂ VIEȚI SALVATE DIN GROAPA MORȚII

Pe la începutul anilor ’90, împreună cu câțiva conaționali, ce puteau fi numărați pe degete, am fost de câteva ori la locul masacrului de la Lunca din apocaliptica noapte de 6 spre 7 februarie. Pe atunci, doar o modestă cruce de lemn, cioplită de un român din Molodia, cu numele de familie Ciornei, precum și durerea din inimile urmașilor martirilor îngropați acolo aminteau de măcelul sângeros din iarna anului 1941. Era perioada când încă nu se organizau, la nivel oficial, mitinguri de doliu, nu veneau preoți și arhierei să cânte *Veșnica pomenire* pentru cei care au înroșit gheața Prutului cu sângele lor. Dar, mergând spre acel jertfelnic, am întâlnit oameni de la care ni se transmite credința că suntem, totuși, mai presus de vânzare și trădare.

Cunoaștem foarte puține detalii despre supraviețuitorii tragediei de la Lunca. De la David Purici din Ostrița Herței am auzit despre momente înfiorătoare ale acelei nopți. Era un copil de vreo cincisprezece ani când s-a luat din urma tatălui său. A fost rănit și prins chiar lângă sârma ghimpată. Îi trebuiau doar încă doi-trei pași ca să se salveze. Și putea să-i facă, dacă nu se întorcea la taică-său care sângera în agonia morții. Aruncat apoi în închisoare, a scăpat de sentința capitală numai datorită faptului că era minor.

Tot el mi-a povestit despre sfârșitul nedemn al unuia dintre trădători, aciuat la Ostrița. Când i-a bătut ceasul din urmă, se chinuia ca în gură de șarpe, căci sufletul păcătos refuza să-i părăsească trupul. Pesemne, nu era loc nici în infern pentru el. A închis pe vecie ochii numai după ce s-a sforțat să ajungă în culcușul cânelui. Astfel, pământul s-a eliberat de un Iuda. Știu că trădarea n-are naționalitate, cunosc destui români care și-au vândut vecinii pentru a pune mâna pe un țol ori o pernă din casa lor, însă acel vânzător, ce și-a câștigat moartea lângă un câine, nu era din neamul românesc.

Exact cu un secol după declanșarea fărădelegilor pe pământul nostru, în „Studii naționale”, scrise la 1840, Alecu Russo spune despre unul dintre hoții prinși de jandarmi că primi să devină

călău, ca să scape de moarte, însă el era țigan: „Românul se face hoț, se face ispravnic, se face judecător, dar călău niciodată".

De la românca Olga Vieru mi s-a memorizat o istorie ce poate servi drept subiect pentru un film sau roman despre tragedia de la Lunca. Cu lumânarea-i tremurândă în mână, ea a povestit în fața crucii de la Lunca cum mama sa, Elizaveta, pe atunci o copilă de 17 ani, a salvat de la moarte o femeie din Mahala. Fugind de soldații ce-i măcelăreau cu baionetele pe cei rămași vii după tirul mitralierelor, femeia rănită a căzut într-o groapă săpată pentru păstrarea cartofilor și a rămas ascunsă acolo. Astfel a scăpat în acea noapte, Dumnezeu ajutând-o poate și pentru pruncul ce-l păstra sub inimă. Nu avea puteri, dar era și periculos să iasă din groapă, căci ar fi fost prinsă pe loc. Elizaveta a dat întâmplător de ascunzișul ei. I-a oblojit rănile și îi aducea pe ascuns (să nu vadă părinții) câte ceva de mâncare, până când, într-o zi, tatăl ei i-a descoperit secretul. Speriată, fata i-a rugat pe părinți s-o lase să îngrijească mai departe pe femeia muribundă. Deși riscau cu propriile vieți, taică-său a adus-o noaptea pe fugară în gospodăria lor, ca să nu înghețe acolo în câmp. Când s-au mai potolit prigonirile, femeia s-a întors acasă.

Odată, după mulți ani, Elizaveta s-a întâlnit întâmplător cu femeia salvată de ea, la piața din Noua Suliță. Nu-i știa nici numele de familie, reținând numai că o chema Maria. A recunoscut-o după voce. S-au îmbrățișat plângând amândouă, Maria i-a mulțumit nu atât pentru viața ei, cât pentru fiica ce trăiește astăzi datorită curajului unei fete de 17 ani, cât avea pe atunci Elizaveta. Când Olga Vieru mărturisea extraordinara întâmplare, de față era și un bărbat de la Horecea, Gheorghe Horenciuc, pe atunci membru al corului „Dragoș Vodă". El și-a amintit că, odată, în trenul ce-l ducea spre Kiev, a auzit exact aceeași istorie de la o tânără din Mahala, care i-a povestit că mamă-sa a fost rănită la Lunca și salvată de o familie de buni creștini.

După cum vedem, nu zadarnic a apărut la români proverbul: „Munte cu munte se întâlnește, d-apoi om cu om…"

SFÂRȘITUL TRAGIC AL MINORILOR TOADER ȘI SIMION ANTONESCU DIN MAHALA

Lucreția Antonescu își amintește de tatăl ei ca de un om foarte credincios, fără deprinderi rele: nu avea patima tutunului și a paharului, acest fapt ținându-i zilele în condițiile insuportabile din anii exilului. Nu lipsea de la nici o slujbă, cânta la biserică în strană. În puținele clipe de răgaz copiii, îl vedeau numai cu Biblia în mână. Așa a și murit într-o duminică pe la amiază, după ce a citit Sfânta Evanghelie. De strigat, striga la copii, îi certa și-i speria cu fel de fel de grozăvenii, însă rar când ajungea până la bătaie. De se întâmpla să facă careva dintre băieții mari rele, putea să pună mâna pe acel binecunoscut Sfânt Nicolae din cui. „Dar despre asta nu se spune, căci tata ne-a învățat numai de bine", suspină mătușa Lucreția de durere că frații ei, Toader și Simion, au plătit cu viața lor pentru neascultare, abătând nenorocirea asupra întregii familii.

Așa aspru și de temut cum era, Ilie Antonescu n-a fost în stare să-și convingă feciorii să stea cuminți acasă în noaptea de 6 spre 7 februarie a anului 1941, când sute de tineri măhăleni au pornit să treacă Prutul în România. Erau cruzi la minte – Toader avea 17, iar Simion 16 ani. Cel mai mic, rănit în acea noapte de pomină la Lunca, a fost omorât cu hârlețul de soldați sau, mai curând, îngropat de viu. Pe Toader l-au prins și l-au băgat la închisoare. L-au judecat, deși alți minori au fost eliberați. S-a stins din viață nu se știe pe unde, iar fratele mai mic Aurel, surorile Lucreția și Viorica, împreună cu părinții, au fost judecați la 20 de ani de exil în Siberia.

Tocmai în 1955 au fost scutiți de pedeapsa nemeritată, primind dreptul să se întoarcă la baștină. Bucurându-se de libertate, Lucreția a semnat un contract de muncă pe încă trei ani, după care n-a mai vrut să creadă, așa cum o asigurau șefii de acolo, că la ea în Bucovina nu umblă câinii cu colaci în coadă. Mistuită de dor, s-ar fi pornit și pe jos acasă, lăsând acolo un câștig bun și un bărbat care o dorea de nevastă. S-a întors la cuibul copilăriei sale, ca să-și ducă crucea destinului, când cu bucurii, când cu mare scârbă.

MAMA, BLÂNDĂ MUCENICĂ...

De la ambii părinți, Elena Firman a moștenit dragostea de viață și curajul de a învinge încercările destinului, iar de la tatăl ei – și un nume neaoș, cu rezonanță răsunătoare în istorie. Este fiica lui Ion și a Eugeniei Antonescu – nume de familie foarte răspândit în trecut în Mahala. Firman a devenit după căsătoria cu un ucrainean din regiunea Ternopil, pe care l-a cunoscut în timpul studiilor la Institutul agricol din Kameneț Podolski și pe care l-a adus pentru totdeauna în satul ei natal.

Elena cunoaște multă înțelepciune populară și-i de acord cu toate din cele auzite încă din copilărie de la bunică-sa Veronica și alte femei bătrâne. Însă nu s-a lăsat purtată pe valul învățămintelor de tipul: „Dacă n-ai noroc și parte, degeaba te scoli de noapte" sau „Dacă n-ai noroc, nu sufla în foc"... Pentru ea și zicala „Omul sfințește locul" are sens doar în cazul când omul nu stă să „clocească" într-un loc, dar caută să lase urme „sfințite" pe unde trece. Cât privește norocul (soarta, destinul), crede că nu se poate să ne consolăm numai cu „așa ne-a fost dat", ci să încercăm a fi fericiți ieșind de sub controlul sorții. Doar e cel mai simplu să te plângi că n-ai noroc și să te lași victimă destinului.

Făptura-i firavă creează o părere amăgitoare celor care o cunosc numai din vedere. În pofida mărăcinilor întâlniți în cale, Elena este o luptătoare, care nu dă vina pe destin și nu crede că tot ce ți-i scris pe frunte ți-i pus. A avut de la cine învăța și cui se arunca, cum se spune prin părțile noastre.

Pentru orice copil, mama este (ar trebui să fie) sfântă. Pentru Elena, însă, mama sa, Eugenia, este o sfântă mucenică, pentru că de la o vârstă fragedă, când era doar un copil fără de păcate, a trecut prin toate chinurile iadului siberian. Se gândește de pe acum ce surpriză să-i facă la 13 iulie, când scumpa ei mamă va împlini 85 de ani.

– *E tăcută și rușinoasă, nu-i ca mine. Niciodată n-a cutezat să urce pe scena Casei de Cultură, să vorbească în fața celor tineri*

despre chinurile îndurate când era de vârsta lor. Dar nouă, copiilor ei, ne-a povestit încă în timpurile când lumea noastră se temea să vorbească despre acele nenorociri. Și mama și bunica ne luau în brațe, legănându-ne cu durerea unor povești neobișnuite, pe care nu le-am fi găsit în nici o carte… Atunci mi-am întipărit în memorie, iar acum îmi dau seama că trebuie să scriu într-un caiet mărturisirile mamei, să adun fotografiile din tinerețea părinților, poate se va deschide un muzeu al martirilor noștri, sau măcar în familiile fiilor mei să rămână o amintire de la bunicii care au trecut prin atâtea greutăți, a început Elena relatarea istoriei ce-i încoronează cu un nimb de mucenic chipurile părinților și buneilor dinspre mamă.

Eugenia Antonescu a venit cu traista plină la cimitir. N-are pe nimeni pe Aleea Eroilor, unde dorm cei aduși acasă din groapa comună de la Lunca, dar vine în fiecare duminică din februarie când sunt pomeniți măhălenii împușcați pe malul Prutului din apropierea satului Lunca. Fratele ei mai mare, Ilie Iurii, n-a fost găsit nici viu, nici mort. Nu s-a știut atunci, nu s-a aflat nici până astăzi unde s-a pierdut. Poate s-a înecat sub gheața Prutului, poate a fost măcelărit până a nu mai putea fi recunoscut… Cert e că s-a aflat în acea coloană, alături de sutele de măhăleni porniți spre frontieră, din care cauză Eugenia cu părinții, Veronica și Florea Iurii, au nimerit în eșalonul românilor deportați în noaptea de 13 spre 14 iunie 1941.

Peste o lună, fetița avea să-și împlinească cei treisprezece anișori în ținutul Krasnoiarsk, pe malul râului Enisei. A fost o mare minune că a ajuns vie până la locul unde avea să-și ispășească alături de părinți vina de a fi avut un frate dispărut fără urmă. Tatăl ei muncea din răsputeri, iar pâinea câștigată o dădea copilei ca să-i mențină firicelul de viață. La un an și jumătate, tatăl i-a murit, răpus de munca istovitoare, dar mai ales de scârba după avutul de acasă, rămas pe mâna străinilor. L-au înmormântat într-un cimitir de pe malul râului Enisei. Au trecut atâția ani, dar Eugenia își plânge amarul după părintele care, într-un fel, a avut soarta

fiului Ilie, pierdut la Prut. Cineva dintre românii rămași cu traiul acolo i-a scris mai târziu că apa a ieșit din maluri, ducând în larg cimitirul cu tot cu cruci, nelăsând nici un semn de morminte.

Cât a stat în exil, Eugenia a avut grijă de mormântul tatălui, vărsând la crucea lui în voie lacrimile, căci pe mamă-sa nu vroia s-o supere. Era înaintată în ani, șefii de echipă nu voiau s-o ia la tăiat pădure, unde se „plătea" cu o bucățică mai mare de pâine. Fetița s-a dus la biroul de cadre să ceară ceva de lucru. Nu ajungea cu capul nici până la ochiul de fereastră. Persoana de la birou i-a răspuns la rugămintea ei cu un refuz categoric, explicându-i că statul sovietic nu permite angajarea copiilor atât de mici în câmpul muncii. Copiii erau cruțați de muncă, dar înfometarea lor se permitea fără nici o opreliște. Auzind refuzul angajatorului, a ieșit în drum plângând ca la mort. O rusoaică ce trecea întâmplător pe acolo a întrebat-o de ce plânge atât de tare. „Nu vor să mă primească la lucru", i-a răspuns Eugenia printre lacrimi. Acea bună femeie a învățat-o să încerce încă o dată a doua zi, dar să se ridice pe vârful degetelor, ca să ajungă până la fereastră, și să spună că a împlinit 15 ani.

A doua zi, cu noaptea-n cap, a alergat să fie prima la fereastra salvatoare. S-a înălțat cât a putut pe degete și a mințit că are mai mulți ani. A fost trimisă să lucreze la un gater, fără ca cineva să se intereseze ce poate face un copil de vârsta ei. Împrejur erau numai păduri. Eugenia, în rând cu femei și bărbați adulți, muncea la legatul plutelor din butuci mult mai mari decât corpul ei firav. A fost de-ajuns o clipă de neatenție din partea ei, a lunecat și era să fie strivită de butuci. S-a ales cu o fractură la un picior. Nici vorbă de vreun doctor prin apropiere. Lucrătorii i-au legat strâns piciorul între niște lopățele. Câteva săptămâni, până s-a prins osul, urla ca-n gură de șarpe de durere. Noaptea nimeni nu putea dormi în baracă din cauza strigătelor ei.

Cum numai au slobozit-o durerile, s-a cerut iarăși la lucru. Nici nu era nevoie să-i scoată cineva cu de-a sila. Spre deosebire de oamenii locului, deportații români trebuiau să muncească pentru câteva grame de pâine, iar lipsa lucrului era egală cu moartea.

– După accidentul de la gater, mama a fost trimisă să muncească pe Enisei, la pescuit, iar bunica își căuta de lucru pe la femeile localnice, primind în schimb câte un pumn de coji de cartofi. Le usca pe plită, le mărunțea și făcea făină. Vara le era mai ușor. Strângeau lobodă, din care coceau turte cu făina din coji de cartofi. Sare nu se găsea nicăieri. Din mila unor cunoscuți, care vindeau scrumbie, sărmanele adunau zeama de saramură. Picurau câte puțin în turtele din buruieni pentru a le da gust, evocă Elena fragmente din povestirile mamei sale.

Le-a povestit aceste îngrozitoare episoade și fiilor, când erau mici și se alintau la masă, le spune și nepoțelelor… Dar parcă ei sunt în stare să înțeleagă? Și nu da, Doamne, să ajungă nimeni, niciodată, la nevoia de a gusta din „delicatesele" din lobodă ce au salvat viețile exilaților noștri în Siberia și Kazahstan, a bunicilor și părinților care au suportat foametea cumplită de după război. Chiar în anii foametei, în iarna lui 1947, Eugenia cu mamă-sa s-au întors acasă. Rușii localnici, în marea lor majoritate oameni buni la suflet, le rugau să nu se pornească la drum tocmai când în locurile lor natale bântuie foametea. Aveau deja o mică grădină unde creșteau cartofi, se împrietenisеră cu lumea de acolo. Mama, slăbită de nevoi și în vârstă înaintată, poate ar fi rămas, dar copila, ridicată deja fată mare, plângea în hohote că mai bine moare de foame acasă decât să rămână printre străini.

Ceva inexplicabil o răscolea din interior, chemând-o la rădăcinile de unde a fost smulsă în fragedă copilărie. Acasă (cuvântul ce-i încălzea inima în îndepărtatul ținut de gheață) nu s-a bucurat nimeni de sosirea lor. S-au aciuiat într-o bucătărie de vară, căci în gospodăria părintească trăia o cumnată de-a Eugeniei, deși mai înainte își avea casa ei. Totuși, nu întâmplător ardea în inima tinerei dorința reîntoarcerii la locurile natale. Se vede că i-a fost predestinat să-și unească viața cu Ion Antonescu, un flăcău scăpat cu zile din lagărul de la Onega. Din povestirile mamei sale, Elena știe că părinții ei și-au jurat credință pe viață la un început de primăvară, în 1948, la un an după întoarcerea Eugeniei din

Siberia. Amândoi erau săraci lipiți pământului, mireasa fiind gătită la nuntă în rochie cusută dintr-un sac. Nevoile, însă, nu le-a întunecat fericirea:

– *Tata s-a întors teafăr acasă pentru că era un flăcău voinic, ager, în floarea tinereții, când a fost mânat în acel groaznic lagăr al morții. De mic a rămas orfan de tată, a crescut fără nici o susținere. Bunica avea altă familie, lăsându-și cei doi băieți din prima căsnicie, pe Gheorghe și Ion, stăpâni la casă, adică să se descurce singuri. Băieții, într-adevăr, erau gospodari buni: țineau vacă, porci, păsări de curte. Bunica a mai avut cinci copii, își vedea de noua familie… Greutățile îndurate de mic l-au făcut pe tata rezistent, ajutându-l să supraviețuiască în condiții imposibil de suportat de oameni nedeprinși până atunci să lupte pentru viață.*

Cât Ion a fost ținut în lagăr, de gospodărie a avut grijă fratele mai mare, Gheorghe. El i-a primit în căsuța din două odăi și o cămăruță la mijlocul tinzii și pe fratele reînviat din morți, și pe tânăra lui soție, care i-a adus din urmă drept „zestre" pe mama bătrână. Elena s-a trezit pe lume pe un cuptor mare, unde se înghesuiau încă trei copii sub aripa bunicii. Încă de atunci a înțeles că oamenii buni își găsesc loc și se împacă și în cotlonul unui bordei, iar cei răi nu încap nici în palate. Micuța casă a fost împărțită frățește: într-o cameră trăia Gheorghe cu nevasta și doi copii, în alta Ion cu soția, soacra și patru copilași. Primul care a reușit să-și ridice casă nouă a fost unchiul Gheorghe, ajutat de fratele său. Iar prin 1964, când Elena a mers la școală, intrase și familia ei mare în casă nouă.

SOARTA CU COROANĂ DE SPINI SAU GOLGOTA DIN CAIETUL AUROREI

„Când am crezut c-a fi mai bine,
mai mult dor și jale-mi vine."

Nu din auzite, ci din propriile suferințe, în sufletul Aurorei Bujeniță s-a înrădăcinat încrederea că soarta, dreaptă sau nedreaptă, nu poate fi ocolită, oricât te-ai zbate să schimbi ceva. N-am îndrăznit s-o contrazic, însă lupta mamei sale pentru supraviețuire este cel mai convingător exemplu că uneori merită ca omul să-și înfrunte drumul predestinat. Doar zbuciumul ei n-a fost zadarnic, fiind răsplătit cu norocul de a-și ține în viață cei doi copilași, în condiții infernale, la geruri când chiar și corbii cădeau din zbor ca niște sloiuri de gheață. Îi hrănea cu o „nafură" pe zi, căci nu câștiga decât 400 de grame de pâine pentru zece ore și mai mult de muncă la tăiat pădure. Seara, împărțea din bucățica de pâine în trei – sie luându-și câteva fărâmituri, ca să se țină pe picioare, să poată ieși a doua zi la trudă. Cei care cădeau la pat nu primeau nici această mizeră porție, mama știind că secătuirea ei îi va duce copilașii la pierzanie.

Deși e o fire deschisă, înzestrată cu un ales simț al narațiunii, Aurora evită să povestească despre copilăria ei mutilată în Siberia. Cât a fost mamă-sa în viață, în genere, în casa lor nu se vorbea despre acei ani. Frica, aidoma gerurilor siberiene, îi intrase până în măduva oaselor, încât bătrâna n-a vrut să arate nimănui cartea de muncă, unde erau trecuți anii din exil, pentru a-și primi pensia cuvenită. „Nu-mi trebuie pensia lor, mai bine să n-o primesc decât cineva să scotocească prin trecutul nostru", o oprea ea pe fiica pornită pe la organele de protecție socială. Numai în 1991, când a căzut regimul care le-a pricinuit atâtea suferințe, Aurora, fără știrea mamei sale, i-a înaintat documentele la raion, anunțând-o că va veni poștărița să-i aducă pensia. Tot așa, fără știrea ei, a umblat să primească documentul cu privire la reabilitarea familiei, ca măcar

la bătrânețe s-o liniștească că poate trăi fără teama de odinioară. Or, alt folos n-a avut și nici n-a așteptat de la hârtia ceea.

Astfel crescută, Aurora n-a găsit de cuviință că e cazul să se întindă cu vorba despre chinurile îndurate, dându-și bine seama că poate să-i reproșeze cineva: „Ce ține minte un copil de patru ani!" Și-a scris Golgota proprie doar într-un caiet, timp de mai bine de o lună, în intimitatea serilor târzii, după ce își termina toate treburile din gospodărie și se stingeau luminile în casa celor tineri. A scris ca să arate că greșesc acei care cred că un copil de patru ani habar nu avea de ce se întâmplă, mărturisind: „Eu și acum, când scriu aceste rânduri, văd râuri de lacrimi pe obrajii mamei și măcar că vreau să uit, nu pot să uit niciodată". Oricât de mult aș fi stat de vorbă cu ea, n-aș fi fost în stare s-o provoc la sinceritatea și deschiderea pe care le-am găsit în paginile scrise. În mod firesc, multe detalii care exprimă esențialul ar fi fost trecute sub tăcere. Cu neînsemnate retușări de stil și mici prescurtări, încep împreună cu Aurora Bujeniță pelerinajul pe drumul calvarului ei.

„M-am născut într-o familie de țărani mijlocași, la 7 aprilie 1937, de sărbătoarea Bunei Vestiri, în Cotul Ostriței (cum i se spunea pe atunci), azi Ostrița-Mahala. Tata se ocupa cu gospodăria – aratul, cositul, strânsul recoltei, creșterea animalelor, iar mama era mare meșteriță la țesut catrințe, brâie, läicere, pânză, fețe de masă și de pernă… N-o întrecea nimeni la tors și la împletit. Tata era venit la casa mamei, „la grunt", cum se spunea în acele timpuri. Cu noi trăia bunica Domnica și sora mai mică a mamei, Măriuța. Despre bunelul din partea mamei știam că a murit în Canada.

Bunica se întrecea cu mama la țesut, iar Măriuța ne gătea de-ale gurii și se juca cu mine, ca să nu le încurc celor mari. În 1940 s-a născut fratele meu, Mitruță. Părinții erau tare bucuroși că au și fată și fecior. Dar s-a întâmplat așa ca în cântecul: „Când am crezut c-a fi mai bine,/ Mai mult dor și jale-mi vine./ Când am crezut mi-a fi mai drag,/ Mai mult dor și jale trag". A venit ziua

cea strașnică de februarie 1941. Așa mică, eram atentă la toate cele. Am observat că mama e mai supărată și tot strânge și pune câte ceva într-o traistă. Când s-a făcut noaptea, tata a ieșit din casă. Cu un grup mare de săteni a pornit spre frontieră. Printre ei erau mulți tineri de numai 16–17 ani, așa ca Gheorghe Mândrescu, care trăiește și astăzi, și Mihai Crăiuț, fie-i țărâna ușoară! După cum se știe, la Prut îi așteptau soldații cu mitralierele. De sângele lor fierbinte se topea gheața Prutului. Tata a reușit să treacă granița datorită lui Mihai Crăiuț. Fiind mai tânăr și mai sprinten, el a sărit mai repede peste deal, strigând: „Bade Gheorghe, dă-mi mâna!" Numai s-a aruncat tata peste deal, că a și șuierat un glonț în urma lor. Abia după ce și-au prins sufletul, Mihai și-a dat seama că-i cu un picior desculț. Le-a lăsat rușilor o opincă.

Mamei, sărmana, nu i se uscau ochii din cauză că nu știa nimic de tata. Nici prin minte să-i treacă că ar trebui să-și plângă soarta ei. Trăia doar în așteptarea unei vești de la tata. În curând aveam să aflăm că pe toți ai casei ne așteaptă o încercare mult mai grea. În noaptea de 13 iunie au bătut la ușă, au umplut casa cu miliție și soldați înarmați. Deși nu eram cu nimic vinovați, mai ales bunica și mătușa Măriuța, care purtau un alt nume de familie (mama și noi, cei doi copii, purtam numele de familie al tatei – Sainciuc, iar ele erau Cernușcă), am fost scoși cu toții, sub motivul că „din casa asta a ieșit un trădător". Agitați de bocetele bunicii și plânsetul mamei, am început să răcnim și noi în gura mare.

În fugă, ne-au citit că suntem judecați pe cinci ani, cu deportarea în Siberia. Ni s-au dat 10 minute ca să ne strângem lucrurile și să ieșim din casă. Ce puteam lua într-o asemenea învălmășeală? Câte o haină mai caldă, scutece pentru cel mic, niște pădurețe, puțină făină de păpușoi. Sora mamei a mai luat câteva cămăși cusute cu mărgele, care ne-au prins bine la greutăți. Prin sat lătrau amarnic câinii, că în noaptea ceea au fost ridicați mulți din vecinii noști și din tot satul. Când am ieșit din ogradă, am auzit cum rage vaca în grajd. „Plângi și tu, draga mamei, că mai mult nu te-oi vedea", a spus bunica, adresându-se apoi mamei: „Tu, Anghelino,

te-i întoarce, dar eu n-am să mai calc iarba de-acasă". De mătușa Măriuța bunica n-a spus nimic. Ea avea 16 ani.

Trenul ce ne ducea spre Siberia se oprea pe la gări, unde erau urcați oropsiți ca noi. Până la urmă, vagonul era atât de plin că nu aveam cu ce respira. Îmi aduc aminte că ne găsisem un locușor lângă fereastra cu gratii. Plângeam că mi-i foame; după pădurețele de acasă și peștele sărat ce ni se dădea ceream întruna apă. Suferеam mai mult de sete decât de foame. Când se oprea trenul și ni se aducea apă, se năpusteau unul peste altul. Dacă se întâmpla să ploaie, mama scotea mâna prin gratii și-mi uda gura cu picăturile strânse în palmă. Fratele Mitruță încă sugea la pieptul ei. Pentru sugari nu se cuvenea nimic. Mama, flămândă cum era, nu avea cu ce să-l alăpteze, din care cauză copilul plângea mereu. Pelincile le uscau mama și bunica la pieptul lor. O căldare mare, pusă într-un ungher, servea pentru toți de WC. În zdrențe murdare, nespălați, flămânzi, însetați, oamenii se întrebau plângând: „Doamne, oare unde ne duc?"

Numai suflet și oase

Probabil, nu puțini nimeresc în situații când ar putea spune că o zi trece mai anevoios decât întreaga viață. Apropiindu-se de al 73-lea leat, Aurora Bujeniță simte că viața i-a zburat fulgerător, doar cei cinci ani de tortură trăiți în taigaua siberiană au durat cât un secol. Mai ales că sufletul ei de copil sensibil și neprihănit n-a lăsat să treacă nimic pe alături, adunând fiecare zi de înfruntare a morții într-o rană vie, în care și-a înmuiat condeiul, scriind:

„După aproape o lună de drum, trenul s-a oprit și am respirat aer curat. Am continuat drumul pe jos. Mama îl ducea pe Mitruță în brațe, iar pe mine mă țineau de mânuță bunica și mătușa Măriuța. Când am ajuns la un loc mai liber, pe malul unui râu mare (Peciora), soldații înarmați ne-au ordonat să ne așezăm în genunchi, ca să ne numere. Fratele plângea, iar mama, sleită de puteri, așa cum sta în genunchi, nu-l putea legăna pe mâini.

A încercat să se ridice puțin și tot atunci un soldat a întins arma s-o împuște. Altul mai inimos l-a oprit, arătându-i la copilul din brațele ei. După numărătoare, ne-au dat câte o strachină și au arătat într-o direcție, ca să mergem după „cașă". Bunica i-a spus mamei: „Du-te, Anghelino, poate îi aduce o bucățică de caș". Credea că-i vorba de brânză de oi. „Ardă-i focul, cu cașul lor", a blestemat ea, când mama i-a adus o mână de ovăz necojit, abia fiert.

Pe urmă ne-au mânat mai departe, până am ajuns la niște barăci mari, cu paturi de scânduri și o sobă de fier la mijloc. În jur – numai pădure de brad, roiuri de țânțari și încă niște gâze mici, numite „moșkara". Nu te puteai apăra de ele nici ziua, nici noaptea. Ne sugeau tot sângele, pe care, de fapt, nici nu-l mai aveam. Fiind cu toții români, nu înțelegeam limba rusă. Eram înjosiți și auzeam la tot pasul: „Ai voștri îi omoară pe ai noștri!" După ce ne-am așezat care pe unde a putut, au venit iarăși soldați înarmați, unul mai în vârstă explicându-ne prin gesturi că ne aflăm în localitatea Livada. Arătând spre cei mai tineri, le-a spus că de mâine trebuie să meargă la lucru în pădure. A doua zi, la fiecare două femei li s-a dat câte un ferestrău, un topor și un chibrit pentru toți. Copacii însemnați trebuiau tăiați cât mai jos de la tulpină, curățați de ramuri. Tulpina trebuia ferestruită la câte un metru, lemnele clădite, iar ramurile arse. Deși lumea noastră era deprinsă cu munca grea, acest lucru le era peste puteri femeilor lihnite de foame. Cine nu îndeplinea norma nu primea seara porția de 400 grame de pâine. Mulți nu se întorceau din pădure. Erau printre deținuți băieți de 13–14 ani, care din cauza foamei și oboselii cădeau morți de-a valma cu brazii tăiați. Drept că bătrânii și copiii nu erau mânați la muncă, dar nici nu primeau nimic. Mătușa Măriuța își împărțea bucățica de pâine cu bunica, iar noi, amândoi copiii, stăteam cu ochii pe porția mamei. De-acasă, bunica nu era deprinsă să mănânce orice și n-a rezistat decât trei luni. De ziua Sfintei Cruci, la 27 septembrie, și-a dat sufletul. Când au venit mama cu mătușa din pădure, au găsit-o moartă. N-am cuvinte să descriu ce jale era atunci lângă patul nostru. În noaptea ceea am

dormit alături de bunica moartă. Dimineața, mama cu Măriuța au fost nevoite să iasă la lucru, lăsând răposata pe pat. Ceva mai târziu au venit doi bărbați, i-au luat pe bunica și pe alți morți din baracă, i-au încărcat într-o căruță trasă de un cal alb și i-au dus la „groapa frățească" – fără sicrie, fără cruci… În fiecare zi mureau câte doi-trei, iar cei care mai suflau erau ca eroul din poezia lui Coșbuc: „Să-l vezi îți vine plânsul,/ Că numai suflet a rămas/ Și oasele dintr-însul". Așa eram noi toți – numai suflet și oase. Nu departe de baraca noastră era o bucătărie, din care se aruncau coji de cartofi, frunze putrede de curechi. Noi, copiii, ne năpusteam asupra lor ca un cârd de ciori flămânde. Cum găseam ceva prin gunoaie, duceam drept la gură, căci, dacă încercai să ștergi murdăria, ți-o apuca altul din mână. Bucătăresele ne alungau, turnau zoaie pe noi.

Când am plecat de-acasă, Mitruță nu se ținea pe piciorușe și încă mult timp n-a umblat, sărmanul, stând învelit în țoale. Dar greul cel mare era înainte, când a venit iarna cu omăt și ger cumplit. În câteva luni, mama a schimbat pe mâncare toate lucrurile mai bune luate de-acasă. Nici vorbă să ni se dea haine calde. Îi rămăsese cojocul bunicii, de la care a rupt mânecile și le-a tras pe picioare. Porția de pâine ne-o aducea înghețată. La magazin le-o tăia cu toporul. Mulți au început să moară de frig. Pământul era înghețat și morții nu puteau fi înmormântați. Erau puși unul peste altul în coridor, unde era mai rece decât într-un frigider. Așa am trăit cu morții alături până s-a dus omătul. N-a rezistat nici Măriuța noastră. Într-o dimineață n-a fost în stare să se ridice din pat. Brigadierul a venit și a îmbrâncit-o, numind-o „trândavă". A încercat și mama s-o scoale, dar ea abia avea glas să-i spună că va merge mai târziu. Mai mult nu s-a mișcat. Eu credeam că doarme, însă ea era moartă".

Trăiam în ciuda morții

Prima iarnă a fost cea mai strașnică. Viața omenească nu valora nici o iotă. Până în primăvară tinda barăcii, în care trăia Anghelina

cu cei doi copii, era plină de cadavre înghețate – toți vecini de-ai ei, oameni de prin satele bucovinene, cu care a făcut drumul lung până la capătul pământului. Nici ea, de fiecare dată când se întorcea seara din pădure, nu era sigură că-și va găsi copilașii în viață. Aurora își descrie atât de viu lupta pentru viață din prima ei iarnă în Siberia, încât cine citește aceste pagini rămâne cuprins de înfrigurare, având sentimentul că îngheață și suferă foame alături de ea:

„În primăvară, din 350 de familii (cele mai mici din două persoane) au rămas numai 60 de oameni. George Coșbuc a scris parcă anume pentru noi: „Cu douăzeci deodată-n car,/ La groapă ne vor duce./ Și bun e Domnul, de-am avea/ La cap o cruce". În ciuda morții, noi trăiam, mai ales fratele meu Mitruță, care nu se ținea pe picioare. Când s-a topit gheața pe Peciora, a început navigația. Cernuți prin cea mai deasă sită, câți am mai rămas în viață după un an de zile, am fost încărcați pe un vapor mai mic și duși în localitatea Sudostroi, raionul Troițko-Peciorsk din RASS Comi. Acolo regimul a mai scăzut din asprime. Pe malul Peciorei era un gater, unde se transportau brazi din care se tăiau scânduri. Produse pentru hrană ni se aduceau pe șlepuri, iar când Peciora îngheța – pe sănii trase de cai. Trăiam tot în baracă, însă aceasta era mai mică, cu un coridor la mijloc, pe de o parte și alta aflându-se camerele. În fiecare odaie erau câte patru paturi din scânduri, o masă și o sobă. Și în fiecare se adăposteau câte patru familii. Noi am avut dreptul să ocupăm un pat mai mare, căci dormeam trei pe el. Prin apropiere erau și căsuțe mai mici, numite „izbușki". În două mai arătoase trăiau directorul gaterului și milițianul de sector, iar în celelalte oamenii locului.

Copiii de până la șapte ani umblau la grădiniță, unde de bine, de rău ne dădeau de mâncare de trei ori pe zi. Mama cu româncele care mai rămăseseră în viață lucrau la gater. Munca era foarte grea și disciplina nespus de aspră. Nu se permitea să întârzii nici un minut. Din cauza răcelii, Mitruță nu umbla pe picioare, nici mânuțele nu le putea întinde. Mama trebuia să-l poarte în brațe.

Norocul ei că se putea face focul în sobă și avea unde-și usca hainele. Milițianul Bajikov intra în fiecare seară și dimineață să controleze dacă suntem toți. Observând că fratele nu se mișcă, i-a spus mamei să meargă la medic (era și un ambulatoriu acolo). Dar doctorița, care îl văzuse mai înainte la grădiniță, a constatat că va rămâne invalid și n-are cum să-l ajute. Numai mamei nu i se uscau ochii de lacrimi. Cât sta acasă, îi freca mâinile și picioarele, îl învelea în pelinci calde. Împotrivindu-se celor care îi preziceau copilului moartea, ea a hotărât să-l lecuiască singură. A găsit o covată și o oală mare. Trei zile la rând a înfierbântat apă și l-a ținut pe Mitruță în apă fierbinte, apoi îl învelea în ceva cald. Milițianul vedea ce face ea, dar a lăsat-o în pace. Dacă nu mergea la lucru, nu primea nici porția de pâine. Femeile noastre rupeau de la gura lor câte o bucățică. După trei zile, cu ajutorul lui Dumnezeu, s-a întâmplat o mare minune. Picioarele și mâinile lui Mitruță s-au îndreptat și băiețelul a început să miște din ele. N-am avut când ne bucura, căci seara milițianul a anunțat-o pe mama că este chemată la judecată. Toată noaptea am plâns, iar dimineața mama l-a dus pe Mitruță la grădiniță și m-a rugat să-l iau seara la baracă, să nu mă despart de el. Pe atunci cine era chemat la judecată nu mai ieșea liber de acolo.

Special pentru cazul mamei au venit judecători de la raion. Pentru trei zile lipsă de la lucru, i-au dat trei ani de închisoare. Zadarnic plângea și încerca ea să le explice cauza. N-au crezut-o până n-au făcut declarații dădaca de la grădiniță, doctorița, milițianul. Și directorul de la gater a pus cuvânt că-i lucrătoare bună. Așa a scăpat de închisoare, dar au pedepsit-o să lucreze trei luni numai cu 400 grame de pâine pe zi, în loc de 700. Când am văzut seara că mama intră în baracă, nu știam ce să fac de bucurie. Ea a continuat încă mult timp să-l țină pe Mitruță în apă fierbinte, să-i facă masaj, până l-a pus pe picioare.

Odată cu încălzirea timpului, scoțând butuci din râu, femeile au dat de mult pește. După aceea se sculau dimineața tare și mergeau să prindă pește cu catrințele. Era dintre cel mărunțel,

de lângă mal, însă acel pește a fost scăparea noastră. Cum auzeau prima sirenă de la întreprindere, femeile ieșeau din apă, scurgeau catrințele, se încingeau cu ele așa ude și alergau la lucru – la scos butuci. Pe noi nu ne lăsau să mergem nici la râu, nici la pădure. Odată s-a pierdut o fetiță de-a noastră. Au căutat-o toți locuitorii, dar au găsit numai bucățele din hainele ei. Pesemne o mâncase vreo fiară. Înfricoșați de cele văzute, mergeam vara la pădure după bureți și pomușoare numai cu oamenii mari. Ne pregăteam merinde pentru iarnă, uscam pește, fel de fel de fructe…

Degrabă în Sudostroi au început să fie aduse femei și copii din Republicile Baltice. Erau necăjiți și flămânzi, așa cum am fost și noi în prima iarnă în Livadî. Româncele noastre i-au primit mai prietenos de cum am fost noi întâmpinați acolo. Odată, în camera noastră a intrat o fetiță, Vanda, cu o pereche de mănuși în mână. S-a lipit de ușă, arătând la acele mănuși, fără a spune o vorbă. Am înțeles că-i flămândă și vrea să le schimbe pe mâncare. I-a dat fiecare ce-a avut: o bucățică de pâine, un pește… Fetița ne întindea mănușile, însă nimeni nu le-a luat, căci în inimile noastre erau încă proaspete chinurile foametei".

Semne de speranță și omenie

Am ajuns pe la mijlocul mărturisirilor din trecutul tragic al Aurorei Bujeniță cu un sentiment acut de neliniște pentru ziua de azi și cea de mâine. Oricât aș stărui să-l alung, gândul că dacă astăzi, Doamne ferește, ar da peste noi o nenorocire pe măsura celei prin care au trecut familia ei și atâtea multe altele, rar cine ar supraviețui, păstrându-și sufletul curat și demnitatea omenească de care au dat dovadă oamenii noștri din acele timpuri. Mi se pare că n-am fi în stare să rezistăm la mari suferințe nu numai din cauza decadenței morale, ci și a lipsei de imunitate la greutăți.

Nu știu cât de mulți am fi în stare să împărțim cu un străin ultima bucățică de pâine sau să apărăm prin jurământ pe cineva, știind că singuri ne-am putea risca libertatea. Din amintirile Aurorei despre ultimii ani trăiți în Siberia străbat și incredibile

mlădițe ale binefacerii, și o rază de lumină în care se întrezăresc chipuri de oameni milostivi – fie ruși, fie de altă naționalitate:

„În toamna anului 1944 m-am dus la școală. Învățam toți în limba rusă, dintr-o singură carte de citire. Fiecare elev avea câte două caiete pentru lucrări de control – la matematică și caligrafie. În rest, scriam cu un creion simplu pe ziare. Scriam printre rândurile tipărite și trebuia să depunem multă stăruință ca învățătoarea să înțeleagă ce am așternut pe hârtie. Mama îmi spunea întruna să învăț bine ca să-i pot scrie lui Stalin și să-l rog să ne dea drumul acasă. O soră de-a mamei, mătușa Dochița, nu fusese ridicată și abia așteptam să învăț alfabetul, ca să-i trimit scrisoare la Mahala. Aveam și un alt interes ca să învăț bine: pe lângă cele 400 grame de pâine, pentru note mari la sfârșitul lecțiilor ni se mai dădea câte un polonic de supă și o felie de pâine. După lecții mergeam la bibliotecă (într-o cămăruță a școlii), câte cinci elevi odată, și citeam pe rând. Seara în baracă îmi pregăteam temele de acasă.

Venea seara în control și prima mea învățătoare, Anna Sergheevna. Când a aflat că mama nu știe carte, a început să ne viziteze mai des, ca să-mi ajute, căci mă avea de elevă capabilă. Mama o ruga să ne scrie scrisori acasă. Îi dicta și ea scria cuvintele românești cu litere rusești, fără să înțeleagă ceva. Scrisorile nu le puneam în plic, ci le împătuream în formă de triunghi, căci trebuiau să treacă cenzura. Mătușa Dochița avea două fete, care învățau deja în școala sovietică și cunoșteau alfabetul rusesc. În scrisorile de răspuns ele ne trimiteau și câte o foaie curată, ca să avem pe ce le scrie. După ce au primit vești de la noi, au început să ne trimită și pachete cu câte ceva de mâncare. Așa că mai scăpasem de foame. Prin clasa a doua nu mai aveam nevoie de ajutorul învățătoarei, deja scriam singură acasă ce-mi dicta mama.

Totuși, ne simțeam străini și nenorocirile se țineau lanț de noi. Când eram în clasa întâi, după Anul nou, mama, îndurând atâta udeală la scos butuci din râu, s-a îmbolnăvit rău de tot. Noroc că era gheață pe Peciora și a fost chip s-o ducă cu sania la spitalul

raional din Troițk, unde a stat aproape două luni. Cea mai mare minune a fost nu atât însănătoșirea mamei, ci rezistența mea și a fratelui în lipsa ei. În fiecare dimineață îl duceam pe Mitruță pe sanie la grădiniță, iar seara îl luam la baracă. El umbla pe picioare, dar zăpada era mare și nu putea merge pe jos. Femeile din odaia noastră ne trezeau cu noaptea-n cap, ca să nu întârzii la școală. Într-o seară simțeam că nu mai am puteri; cu chiu, cu vai târam săniuța cu fratele pe ea. Nu departe de grădiniță se jucau câțiva băieți din partea locului, printre care unul Iura Solnțev și fiul directorului de la gater. Au trecut atâția ani, dar parcă aud și astăzi cum Iura le-a spus: „Hai, băieți, s-o ajutăm pe Aurora!" Au luat frânghia de la sanie și într-o clipă am fost la baracă. De-atunci, în fiecare seară, uneori și dimineața, băieții mă așteptau ca să mă ajute. Așa a durat până a venit mama de la spital.

După ce au scos-o din ghearele morții, medicii i-au prescris mamei un lucru mai ușor. A fost lăsată să facă curat la sediul direcției întreprinderii și prin barăci. Seara, femeile se strângeau și cântau încetișor: „Pelin beau, pelin mănânc,/ Seara pe pelin mă culc,/ Pelinaș amar.// Dimineața când mă scol,/ Cu pelin verde mă spăl,/ Pelinaș amar.// Că în cofă apă nu-i,/ Cana-i cu pelin în cui…"

Noi, copiii, nu prea înțelegeam dorul și durerea lor, mai ales când îngânau tânguios: „Satu-n care m-am născut,/ Cât trăiesc nu pot să-l uit". Însă tristețea din acele cântece ne sfâșia inima și adormeam plângând, legănați în visul la „raiul" de acasă.

Chinuitul drum spre casă

Pe măsura revenirii la viață, în sufletele românilor deportați creștea dorința de a se întoarce la locurile natale. Cei care au supraviețuit maladiilor și durității regimului începeau să sufere de o boală și mai gravă – dorul de casă. Anghelina, mai ales după ce a primit prima veste de la soțul ei, se întreba întruna: „Oare ne vom întâlni vreodată, ne vom vedea acasă?" Și copiii așteptau cu sufletul la gură scrisorile de la tata, ele aducându-le ceea ce le-a lipsit mai

mult decât pâinea – o caldă bucurie sufletească. La începutul războiului, Gheorghe Sainciuc s-a întors din România la vatră, găsindu-și casa pustie. Nu știa nimic de soarta familiei, nu avea unde pune capul. Când armata română s-a retras din Cernăuți, a fost luat prizonier și condamnat pe cinci ani, din care trei la închisoarea din Harkiv, iar doi fără dreptul de a se întoarce acasă. Era neștiutor de carte, nu cunoștea limba rusă… După ce a ieșit din închisoare, a făcut cunoștință cu alți români deportați acolo, care au scris din partea lui rudelor din Mahala, iar acelea au trimis vestea bună în Siberia. Aurora știa deja să scrie și să citească atunci când a primit primele cuvinte de la tatăl ei. Bucuria și mirarea erau atât de mari, încât simțea că-i cresc aripi să zboare până la Mahala. Scriindu-i despre viața lor, nu spunea mai mult decât „ni-i bine". Și el le răspundea cu același „bine" și arzătoarea dorință de a se întâlni cât mai degrabă. Emoțiile stării de așteptare și ale pregătirilor pentru anevoioasa cale de la Peciora până la Prut răscolesc inima Aurorei cu aceeași putere ca în zilele când mamă-sa își vindea porția de pâine pentru a strânge bani de drum:

„Oamenii locului primeau bani pentru muncă, iar celor deportați li se dădea numai porția de mâncare. După Anul nou (1945), când devenise clar că n-a rămas mult până la sfârșitul războiului, ne mulțumeam doar cu porția mea de pâine și ce aveam pregătit pentru iarnă – bureți, puțini cartofi, pește uscat. În iarna anului 1945, pentru prima dată am văzut aurora boreală. Acolo, în timpul iernii era mereu întuneric, și când s-a arătat o lumină de diferite culori am rămas vrăjiți de aceea frumusețe dumnezeiască. Deși n-a durat mult, localnicii ne-au spus că-i un semn bun. Și pentru ei, care așteptau întoarcerea celor dragi de pe front, și pentru noi, care ardeam de dorul locurilor scumpe, cel mai bun semn ar fi fost să se termine războiul.

În dimineața zilei de 9 mai am fost treziți de vuietul Peciorei. Afară ningea cu fulgi mari. Am alergat să-i prindem ca pe niște fluturași. Ne-am mirat, văzându-i pe toți locuitorii de acolo pe

malul râului. Se uitau cum se rupe gheața, cum sloiuri mari se duc fulgerător la vale. În zilele când crăpau ghețarii gaterul nu lucra, căci era periculos de scos butucii. Toți se bucurau că se duce gheața, că va începe navigația și pescuitul. Când deodată, la radio, a răsunat vocea lui Levitan: „Koncilasi voina! Nași pobedili!” Nu sunt în stare să descriu bucuria tuturor, amestecată cu durerea celor care și-au pierdut tații și fiii. Printre lacrimi, rușii ne îmbrățișau, ne sărutau și ne numeau prieteni și frați. Un bărbat sosit de pe front numai cu un picior, Volodea Kostiukov, a scos din casă armonica. El cânta atât de tare încât nu se auzea vuietul ghețarilor de pe Peciora. Fetele și nevestele îi țineau isonul cu strigături de-ale lor. Cântau și romȃncele noastre despre nădejdea că după biruință vom fi eliberați din surghiun.

A doua zi, viața și-a luat cursul obișnuit de mai înainte – munceam, umblam la școală, ne primeam porțiile pe cartelă… Gaterul a început să lucreze în două schimburi, căci era nevoie de mult lemn pentru a scoate țara din ruinele războiului. Zadarnic credeam că, dacă România s-a aliat cu URSS, vom fi eliberați mai repede. Nici vorbă de așa ceva. Cu inimile grele am început să ne pregătim de o nouă iarnă – uscam pește, pomușoare, ciuperci… În vara lui 1946 ne-am isprăvit termenul de pedeapsă, dar fără documente nu te puteai urni din loc. Mama a primit pașaport abia toamna târziu, iar cartea de muncă – înainte de Anul nou. Drept că, după ispășirea pedepsei, a început să primească bani pentru muncă. Și tata ne-a trimis din Harkiv de trei ori câte 500 de ruble, iar de la mătușa Dochița am primit vreo 700 de ruble. Astfel, mama a încetat să-și vândă porția de pâine, dar n-o mânca, ci usca pesmeți ca să avem la drum.

Eram liberi, aveam toate documentele, dar românii au fost rugați să mai rămână. Li se promitea chiar și o plată mai mare, căci era nevoie de brațe de muncă. Și-apoi, se spunea că acolo unde muncește o româncă nu e nevoie de două rusoaice. Mai ales, mama era sfătuită să nu se pornească în faptul iernii cu doi copii. Ea, însă, n-a vrut să aștepte până-n primăvară, o ținea una și

bună: „Mergem acasă!” Să fi știut, sărmana, ce foamete cumplită și ce sărăcie o așteptau la vatră, probabil tot s-ar fi pornit cu toți ai noștri…

Înainte de plecare, am fost chemați cu toții la club, unde li s-a mulțumit lucrătorilor pentru munca cinstită. Fiecăruia ni s-a dat câte 1 kg de zahăr, ca să avem pentru ceai, și ni s-a lămurit cum să ne comportăm la drum, cum să respectăm așa-numita lege a taigalei, pe care nimeni nu avea dreptul s-o încalce. Trebuia să mergem trei zile pe jos, orientându-ne după copaci. Pe copaci erau însemnate săgeți care arătau drumul. Ni s-a dat de grijă ca nici într-un caz să nu ne odihnim până nu vom ajunge la vreo căsuță. În grupul nostru erau patru femei cu cinci copii – mama cu noi doi și altele trei cu câte un copil. La prima căsuță am găsit totul cum ni s-a lămurit: o sobă cu „șparhat” pentru gătitul hranei, un ceainic, o căldare din coajă de mesteacăn pentru apă, un pat mare de scânduri, un cuțit și un topor. Lângă ușă – multe lemne tăiate. După sobă erau lemne de brad tăiate mai subțire, care se aprindeau în loc de lumânări. Puteam face foc cât doream, dar numaidecât trebuia să lăsăm lemne tăiate pentru alți drumeți. La plecare trebuia să lăsăm totul așa cum am găsit și să închidem bine ușa. După două zile de odihnă ne-am pornit din nou la drum. Eram istoviți de-a binelea. Când Mitruță cădea de picioare, îl puneam pe săniuță și îi ajutam mamei s-o tragă. Cu mare chin am ajuns în orășelul Uhta, unde pentru prima dată am văzut cum arde focul în sobă fără lemne. Adică ardea gazul. Am avut norocul să-l întâlnim acolo pe un bărbat cunoscut, fierarul Vizulin, care lucrase la Sudostroi. El se purta frumos cu românii. Ne-a ajutat și acolo, ne-a găsit o mașină și ne-a condus până în alt oraș, Kotlas, de unde puteam lua trenul. Dar am așteptat două nopți și o zi la Uhta. În ultima noapte, mama a visat-o pe bunica. Parcă i-a pus mâna pe umăr și i-a spus: „Anghelino, să-ți ții copiii de mână, să nu-i dai nici înainte, să nu-i lași nici în urmă. Ai înțeles ce ți-am spus?” Degrabă, mama avea să înțeleagă ce a vrut să-i spună și să se convingă că bunica ne apăra de dincolo de moarte.

De la Kotlas am mers cu trenul până la Kirov, iar de acolo trebuia să plecăm spre Gorki. Lângă vagon era mare înghesuială. Când să urcăm, eu m-am împiedicat și am căzut cu fața în jos. Mama, cu Mitruță de mână, n-a dovedit să mă ridice, fiind îmbrâncită de alții mai puternici. Treceau peste mine ca pe pod, nici nu aveam glas să strig. Mama și Mitruță răcneau cât îi ținea gura. Atunci i-a auzit fierarul Vizulin, s-a repezit, a dat lumea la o parte și m-a aruncat în vagon. I-a ajutat și mamei să urce. De nu era Vizulin cu noi, nu mai eram în viață ca să scriu aceste rânduri. La gara din Gorki era mai multă rânduială – primele intrau mamele cu copii, invalizii. Când am ajuns la Moscova, salvatorul nostru, Vizulin, ne-a condus până la metrou, ne-a lămurit cum să ajungem la gara Kiev și și-a luat rămas bun, dorindu-ne viață fericită la baștină. N-a luat nici un ban, nici măcar câțiva pesmeți pentru ajutorul acordat.

Ne țineam grămăjoară, însă visul mamei avea să se adeverească încă o dată. La Moscova, primii am urcat în tren eu și Mitruță, iar pe mama conductoarea n-o primea, că vagonul era arhiplin. Am început să răcnim și au împins-o și pe ea. La Kiev ne-am ciocnit de altă greutate. Nu aveam cu ce ajunge la Cernăuți. Mamei îi rămăseseră bani numai pentru a-și prelungi biletul. Nu aveam nici o fărâmitură de pâine. Am așteptat trei zile și trei nopți în negru post. Nu eram deprinși să cerșim, dar nici nu aveam de la cine cere, căci toți dormeau ca noi, pe jos în sala de așteptare. «Ce-a da Dumnezeu», șopteau românii, morți de oboseală și de foame".

Amara bucurie a reîntoarcerii

Însoțind-o printr-o ceață de lacrimi pe copilița care a parcurs drumul pătimirilor din Siberia până la Mahala, iată că am ajuns la momentul când Anghelina Sainciuc se apropia cu copilașii ei de casă. Cum a ajuns la acea zi mult dorită, cum a întâmpinat-o pământul scump? Îi invit pe cititori să se transpună în bucuria amară a reîntoarcerii Aurorei:

„După trei zile a sosit și trenul care avea să ne ducă spre Cernăuți. Sleiți de foame, abia mai puteam rosti: «Ajută-ne, Doamne, să ajungem acasă!» Ne rugasem pentru aceste clipe zi și noapte timp de șase ani… Și iată că după atâta suferință, după atâta zadarnică speranță, trenul ne ducea spre pământul nostru. Când ne-am pornit din Sudostroi era 5 ianuarie 1947. Ieșise toată lumea de acolo să ne conducă, unii chiar plângeau după noi. La stația din Mahala am ajuns peste o lună, la 2 februarie, într-o zi de duminică, la crăpatul zorilor. Trenul stătea numai două minute în gară, de aceea ne grăbeam grozav la ieșire. Neavând timp să coborâm ca oamenii, mama s-a uitat unde-i zăpada mai mare și m-a aruncat ca pe o minge într-un morman, ca să nu mă lovesc. Când ne-am văzut cu toții jos, am căzut în genunchi, sărutând pământul înghețat, zăpada… Plângeam și râdeam de bucurie. Era un ger ca în Siberia, dar noi nu-l simțeam. Am mulțumit lui Dumnezeu că ne-a adus acasă, ne-am îmbrățișat cei care am rămas cu zile, pornind fiecare pe cărarea sa – spre Mahala, Coteni, Buda… Când am ajuns în fața casei noastre, mama m-a întrebat dacă recunosc locul. Nu-l cunoșteam, căci păstram în amintire o altă gospodărie, un alt peisaj. Când am fost ridicați era vară, casa noastră era frumos îngrijită, cu fântână și grajd în curte. Bunelul trimitea din Canada bani, iar bunica, femeie harnică și cu bun gust, le rânduia pe toate de minune. A crescut și a înzestrat trei fete. Pe mătușa Dochița a reușit s-o mărite, scăpând-o astfel de deportare. După șase ani am găsit o casă fără uși și fără ferestre, cu acoperișul spart, grajdul distrus, de gard nici urmă. Fântâna era astupată, în jur numai omăt… Ce aveam să recunosc?

Tulburată de priveliște, mama ne-a propus să mergem la mătușa Dochița. Am bătut la ușă, ne-am uitat prin fereastră, auzind cum una din verișoare (Aurora) o trimite pe cealaltă (Viorica) să vadă cine le-a trezit duminica cu noaptea în cap. Când ne-a deschis și ne-a văzut, Viorica a strigat din răsputeri: «Ma-mu-țo, asta-i mătușa Anghelina cu copiii!» Doamne, ce ne-a fost dat să vedem când am intrat în casă! Mătușa Dochița zăcea pe pat, iar uncheșul

Ionică – pe cuptor. Spre mirarea fetelor, el s-a ridicat la strigătul Vioricăi. «Mulțumesc lui Dumnezeu că te-am văzut, Anghelino, pot să mor liniștit. Tu vei avea grijă de fetele mele», i-a spus el mamei. N-a trecut mult și, pe la sfârșitul lui februarie, uncheșul Ionică a închis ochii, neîmpăcat că n-a ajuns să se întâlnească cu tata, cumnatul său adică.

Când am intrat în casa mătușii, Aurora a scos de sub pernă o pâine. Mama ne-a tăiat câteva felii subțiri. Fetele, într-un glas, i-au spus să ne dea câte o felie mai mare, iar mama se temea să nu ni se facă rău, după ce nu pusesem nimic în gură timp de trei zile. Prin sat umblau «stribocii» și luau totul de la casele oamenilor, de aceea mătușa ținea pâinea sub perna pe care zăcea, iar la uncheșul sub cap era ascuns un săcușor cu grâu. Nemernicii nu se atingeau de bolnavi, probabil de teamă să nu se prindă vreo molimă de ei. N-au scotocit pe cuptor nici după moartea unchiului. Se fereau de mama, văzând că ea cunoaște limba rusă și poate să meargă să se plângă la șefii mai mari. Prin martie a venit și tata acasă. Am trăit cu toții la mătușa până la începutul lui aprilie.

Cum numai s-a încălzit un pic, mătușa a scos o fereastră dinăuntru și ne-a dat-o s-o punem la casa noastră. Tata a înjghebat un cuptoraș să avem unde face focul. Un vecin, pe nume Toma, care după ce am fost deportați ne-a scos ușa de la tindă, văzând cum ne chinuim să ne dregem căsuța, ne-a adus-o cu tot cu zăvor, așa cum a luat-o. Toma era meșter de uși și ferestre și, probabil, avea un suflet bun, căci ne-a făcut o ușă pentru camera unde dormeam. Eram bucuroși că trăim în casa noastră, nu într-o baracă a statului. Numai cu gurile nu știam ce să facem, căci ele cereau mâncare. Toată iarna ne-a hrănit mătușa cu ce-a avut, dar înspre primăvară și la ea s-a golit sacul. Cu grâul de sub perna de suferință a uncheșului am însămânțat o bucățică de ogor. Colectivizarea era în toi, lumea murea de foame, iar cei care luau de la gura înfometaților ultimul grăunte nu se gândeau că totul trece, dar nimic nu se uită. Spre deosebire de alți săteni, care mai aveau câte un lucru prin ladă ca să-l schimbe pe mâncare,

noi ne-am întors acasă numai cu un schimb de haine. Și, colac peste pupăză, primarul de atunci, unul Miron, ne era dușman de moarte. Avea ciudă pe tata pentru că atunci când s-a întors din România a găsit la el lucrurile din casa noastră și l-a „netezit" bine pentru aceasta. După război, Miron conducea satul și mulți bărbați în floarea vârstei au dispărut fără urmă în timpul «domniei» lui. Așa s-a pierdut Toader Mândrescu, fratele regretatului preot Dumitru Mândrescu.

Ca să evite răzbunarea lui Miron, tata a fost nevoit să plece din sat. Avea prieteni la Ostrița de peste Prut. Lucra prin satele vecine doar pentru merinde, ca să ne scape de foame. Mama umbla și ea prin alte sate în căutarea lucrului: torcea, țesea, văruia case… Venea acasă la două-trei zile cu puțină făină sau câțiva cartofi. Flămânzi cum nu se mai poate, o așteptam cu nerăbdare. Ea nu se reținea lângă noi, la plecare dându-ne de grijă să nu încuiem ușa. Se temea, sărmana, să nu murim închiși în casă".

Fericire stoarsă din sudoarea frunții

Sper să nu-i fi plictisit pe cititori cu această poate prea lungă serie de mărturisiri, adunate sub o coroană de spini, care încă mai însângerează inimile supraviețuitorilor unui regim inuman. Ajungând la ultimele pagini din caietul Aurorei Bujeniță, mă gândesc că ar fi păcat ca ele să nu intre între copertele unei cărți, alături de volumașul altei martire din Mahala – „20 de ani în Siberia" al Aniței Nandriș-Cudla – completând golurile din memoria generațiilor viitoare. Or, aproape în fiecare casă din Mahala și din satele vecine trăiește sau a trăit cineva care a trecut prin foamete, și-a pierdut pe cine i-a fost mai drag, a fost rupt de la sânul gliei. Într-o măsură mai mare sau mai mică, toți consătenii Aurorei se regăsesc în durerea amintirilor ei și mulți ar putea spune ca ea: „Prea multe au fost de suferit ca să le povestești pe toate, ardea inima în mine, dar tăceam".

Astăzi vorbele nu au mare preț, căci libertatea de a vorbi orice și despre toate a diminuat valoarea cuvântului, precum și

responsabilitatea pentru cele spuse ori scrise. Fire sensibilă la tot ce-i fals și lipsit de lumina credinței, Aurora n-a insistat nicicând să-și facă public trecutul. Dumnezeu i-a hărăzit și un dram de talent, ca din răbdare și rugăciuni să-și crească în suflet straturi de lăcrimioare: „Tot cu foame și cu sete,/ Și cu lacrimi pe obraz,/ Din mila lui Dumnezeu,/ Iată-mă, trăiesc și azi”. Îi mulțumește Domnului din ceruri că i-a dat putere și înțelepciune să se împace cu soarta, să culeagă tot ce-i bun și frumos din drumul predestinat și să se bucure de viață, chiar și atunci când îi poartă pașii prin mărăcini.

„Călări pe cai, «stribocii», în frunte cu Miron, intrau la noi seara și dimineața ca să controleze de n-a venit tata. De se întâmpla să fie mama acasă, ei o amenințau, strigau să le spună unde se ascunde bărbatul ei. Mama îi înfrunta, răspunzându-le că nu se teme, că a văzut și mai strașnici decât ei. Numai noi plângeam pe cuptor, dar cui să-i pese? Când s-a încălzit și au început să răsară buruienile, am ieșit la „păscut”. Știrul și loboda le mâncam așa crude, iar urzica o dregea mama cu puțină făină. Oricum, stomacul cerea întruna de mâncare. Se întâmpla că intra câte un vecin cu oleacă de ciorbă – tot din buruiene. Eu cu fratele jinduiam porția de pâine și peștele ce le primeam acolo, în Siberia. Acasă nu aveam nimic și ne înrăiam din cauză că umblam mereu flămânzi.

Mama nu avea puteri să sape grădina, a făcut cuiburi cu sapa și a pus în loc de cartofi câte o coajă-două. Tot așa a pus și porumbul – câte un grăunte în cuib. Și-a făcut Dumnezeu milă de truda ei – în toamnă am strâns o roadă bunișoară. Așa slăbită, mama trebuia să le ajute și pe fetele mătușii Dochița, care zăcea la pat. După moartea ei (1949), mama, câte zile a avut, le-a purtat de grijă. În toamna anului 1947 a fost ucis Miron, în timp ce-i urmărea pe doi tineri ascunși într-o casă din Buda. Aceștia, apărându-se, i-au pus capăt zilelor. De mirare că judecata a ținut cont de mărturiile lor și i-a condamnat numai la trei ani de pușcărie. Poate fac păcate, dat tot satul a răsuflat ușurat după această crimă și eu eram bucuroasă, căci tata s-a întors acasă. S-a dus la lucru

la fabrica de zahăr din Cernăuți. Câștiga puțin, dar tot venea un ban în casă. Unde mai pui că o altă năpastă căzuse pe capul țăranilor – tot felul de impozite și împrumuturi la stat. Părinții se chinuiau din răsputeri să le îndeplinească pe toate, de teamă să nu fie trimiși înapoi de unde au venit.

După o întrerupere de un an, din cauză că nu aveam ce încălța și îmbrăca, în toamna lui 1948 m-am dus la școală, în clasa a III-a. Ca și în exil, mă străduiam să învăț bine, mai ales îmi era ușor la limba rusă și îi ajutam și pe alți colegi. După șapte clase, fiind prea slăbuță pentru lucru, m-a dat mama la școala din Boian. Am învățat bine și acolo, ca să nu le pară rău părinților de taxa ce o plăteau – câte 150 de ruble pe an, ceea ce era foarte greu pentru ei. În vara lui 1956, după absolvirea școlii, am vrut să merg la universitate, la secția de limba rusă pentru școlile românești. Dar n-am avut noroc; în acel an n-au fost formate astfel de grupe. M-am dus, cu inima ruptă, să lucrez la o bază de legume. Credeam că-mi amân doar pentru puțin visul, însă în toamnă s-a întors din armată Nicolae Bujeniță. Multe fete oftau după el, căci era înalt, frumos… Atât doar că cel mai mare dintre cei cinci copii ai văduvei Alexandra Bujeniță era sărac ca și mine. Taică-său murise în lagărul de la Onega când Nicolae avea 11 ani, iar cel mai mic numai șase luni. Ne-am întâlnit la o nuntă, am dansat, m-a condus acasă, iar peste câteva luni, în februarie, am făcut și noi o nuntișoară. Vorba românului: mi-am ales petic după sac. Fără nici un ajutor de nicăieri, în sudoarea frunții și cu bătături în palme, am început viața noastră, trăgând jugul în colhoz, ca să primim loc de casă. Între timp am fost înștiințată că se formează grupa la facultate. Dar am renunțat la visul meu, căci așteptam primul copil, strângeam bani pentru casă… Nevoile l-au învățat pe soț să facă singur orice lucru. Ziua muncea în colhoz, iar serile și nopțile zidea casa din chirpici făcuți de el. Peste doi ani și jumătate am trecut la cuibul nostru, așteptând cel de-al doilea copilaș. Ne-am ridicat un grăjduț, am săpat fântână în ogradă, trăiam ca fiecare, crescând doi băieți și o fetiță.

După experiența din propria gospodărie, soțul a lucrat în brigada de construcții, a devenit un meșter întrebat, zidind multe case în sat. Începusem și eu să câștig mai bine, lucrând când la zarzavaturi, când la poștă. Într-o zi, bărbatul îmi spune: „Hai să facem altă casă, cu fundament mai trainic, din cărămidă". Nu mi-au venit la inimă vorbele lui. Numai ce scăpasem din greutăți și, hai, ne înhămăm din nou. Dar ce era să fac, trebuia să fim în rând cu oamenii gospodari. Apoi le-am construit și copiilor case, le-am ajutat cât am putut, ca să nu îndure greutățile prin care am trecut noi. Avem câte doi nepoți de la fiecare copil, numai Nicolae n-a avut zile să se bucure astăzi de ei. M-a lăsat să-mi petrec singură nopțile de nesomn cu amintirile și trecutul meu cel greu. Până a-l pierde pe el, i-am condus pe același negru drum pe tata de 74 de ani (1979), pe mama de 86 de ani (1997), iar puțin mai târziu și pe fratele ajuns la numai 58 de ani.

Când mă duc la cimitir, sărut crucile, iar pe mama o întreb: «De unde ai avut atâta putere, ca să le suporți pe toate?» Tot mai des îmi apare în fața ochilor cum s-a dat jos din tren la Mahala și cum săruta țărâna natală – și pentru bunica, și pentru sora ei Măriuța, și pentru toți măhălenii noștri rămași în pământul înghețat de la nord".

CÂND DUMNEZEU TE ARE DRAG...

Se țin de neamul lor, românii din Ceahor

Mai întâi, datorită lui Gheorghe Lunjeac și Toader Pridie, stâlpul unei frumoase familii, precum și altor minunați oameni care au constituit nucleul corului „Dragoș Vodă" și demult nu mai sunt în viață, am descoperit că și la Ceahor sunt buni români, chiar cu mai mult suflet și cu mai mare dragoste românească decât în alte sate din ținutul Cernăuțiului. Iar de când m-am înnemurit cu familia Hrițcu-Andoni, drumul mă poartă des spre această mândră

așezare de sub streașina orașului, întorcându-mă de fiecare dată cu dramele și durerile sufletești ale unor oameni care se țin trup și suflet de obârșia lor românească.

E un adevărat miracol că la Ceahor vibrează până astăzi cuvântul românesc, se cântă melodii populare și corale bisericești, așa cum răsunau pe timpul când în sfântul locaș de acolo slujea Silvestru Morariu-Andrievici (preot paroh în 1843–1862), viitorul mitropolit al Bucovinei. Satul a rezistat asimilării forțate din perioada sovietică datorită bisericii, la altarul căreia a slujit preotul de vrednică amintire, parohul mitrofor Vladimir Borcea, nelăsând să moară vorba românească. În primii ani de independență a Ucrainei și școala s-a atașat dorinței băștinașilor de a revigora simțirile românești, prin râvna regretatului profesor Mircea Golovaci, care conducea facultativul de limba română, înfiripând activitatea artistică a copiilor pe temelia tradițiilor și datinilor străbune. Patriot până în măduva oaselor, el îi purta pe elevi la festivaluri și alte manifestări de respirație românească din Cernăuți, i-a dus de un Crăciun cu colinda prin România…

După stingerea prea timpurie a acestui neastâmpărat animator al vieții culturale și după plecarea la cele veșnice a părintelui Borcea, au dispărut orele facultative și școala duminicală la care copiii învățau limba lor maternă. Deși un grup de părinți au militat pentru deschiderea claselor românești, la școala din Ceahor, spre deosebire de cea din satul vecin Molodia, nu s-a reușit acest lucru. De fapt, nici la Molodia clasele cu limba română de predare, amenajate cu susținerea financiară a României, n-au rezistat mult timp. Oricum, statul ucrainean s-a ales cu folos, scăpând de nevoia de a aloca bani pentru lărgirea școlii din localitatea respectivă.

Ambele rămânând fără repere de revigorare a limbii române, între conaționalii din aceste localități vecine, ucrainizate, întotdeauna a existat un fel de concurență în privința păstrării duhului național. Până astăzi, celor din Molodia le place să se laude că vorbesc mai corect românește și chiar obișnuiesc să spună – dacă aud o frază mai anapoda – „ca la Ceahor". Iar ceahorenii se supără rău

când sunt etichetați ca stâlcitori de română. Și pe bună dreptate au pentru ce se ofensa, căci nici într-un alt sat de sub Cernăuți, inclusiv în cele cu faimă de mari păstrătoare de datini, nu s-a conservat atât de bine portul popular. Nu știu dacă am găsi în alt sat bărbați și femei, deja cu păr cărunt, care să recite poeme lungi de Coșbuc, Goga, Eminescu… Deși n-au avut nici o oră de literatura și limba română în școală, le-au învățat cu mare dragoste de la părinți, le transmit copiilor și nepoților, ținându-se de neamuri.

Mare, însă, le este necazul când cei care sunt (se consideră) exponenți ai neamului le ignoră atașamentul față de tezaurul folcloric românesc. Cu mare greu au început să readucă la viață cântecele străbune, bătând cu ele la ușa sărbătorilor românești din Cernăuți. Ei au nevoie de susținere, de mai multă încurajare decât românii din satele care n-au fost bântuite atât de cumplit de valul asimilării. Ca să le mai treacă artiștilor ceahoreni din amarul obidei, ar trebui să-i sărute un Domn bun pe obrazul scuipat de boier. Asta, însă, e doar o poveste ce ne vine de la Alexandru Ioan Cuza, adevărul fiind că Dumnezeu îi are de dragi, dacă i-a ținut până acum în paza Sa, dăruindu-le puteri și destul suflet să nu se piardă ca români. Modele vii de rezistență pot fi găsite în căsuțele bătrânești ce se mai țin în bătaia vânturilor pe ici-colea, dar și în case mari, moderne, unde copiii învață de la bunici vorba românească.

Am ales să încep dezvăluirea dramei ceahorenilor cu povestea unei simple femei, trecute de 80 de ani, Eleonora Facas, deoarece în mare măsură soarta ei întrupează în vâltoarea istoriei sufletul de copil orfan al unei străbune vetre. Își poartă hainele bătrâneții într-o căsuță ca de basm, cuibul părintesc în care s-a născut. În aceeași curte se înalță casa mare și arătoasă, ca la toată lumea, a familiei nepotului Gheorghe de la fratele Aurel. De când au slăbit-o de tot vederile, o perdea albă așternându-i-se peste ochi, Gheorghe o duce cu mașina până la poarta bisericii. De acolo o ia de mână Antonica, vecina și prietena ei de-o viață. În iernile

cu mari troiene, vreo 30 de ani cât au lucrat amândouă ca femei de serviciu la școala din Ceahor, Eleonora a pășit pe urmele Antonicăi. Fiind firavă și mică la stat, n-ar fi fost în stare să răzbată pe drumul înzăpezit dacă n-ar fi avut-o pe Antonica în față, mai tare în picioare și mai voinică. S-a simțit toată viața orfană, deși a avut două mame, pe care le-a pierdut de mică, și doi tați despre care nu poate spune că s-au comportat rău cu ea. Când a început să priceapă câte ceva cu mintea-i crudă de copil, ea nu mai era a lui Ilie Facas din Ceahor, ci se numea Eleonora a lui Ion Gudima și trăia la Valea Cosminului. Mama Margalina o iubea mult, o alinta, o îmbrăca frumos, o hrănea cu mâncăruri alese. Fetița se ținea pretutindeni de fusta mamei. Avea vreo patru anișori, când odată la fântână a auzit-o pe o vecină: „Copila asta îți spune mamă?" Atunci n-a înțeles nimic, dar a prins cu urechea și mai târziu vorbe că nu e fiica dreaptă a Margalinei și Ion Gudima. Părinții adoptivi au fost nevoiți să-i dezvăluie secretul, mai ales că îi vizita uneori cumnatul Ilie de la Ceahor, dornic să-și vadă mezina.

Suflet de copil orfan

Nu mai avea rost să păstreze taina. Soții Ion și Margalina Gudima i-au povestit copilei lor că au luat-o de suflet când avea un anișor și că unchiul Ilie din Ceahor îi este tată drept. Astfel, Eleonora a aflat că mama ei a murit degrabă după ce a născut-o și că mai are o soră și un frate. Într-o iarnă geroasă, Saveta, mama ei adevărată, se întorcea pe jos de la spital cu un copilaș mort în brațe. De la acel drum i s-a tras o boală grea, starea sănătății agravându-i-se după nașterea Eleonorei. Margalina, sora ei de la Valea Cosminului, neavând copii, l-a rugat pe cumnatul Ilie să-i dea mezina. Bărbatul rămas văduv cu trei copii, unul mai mic decât altul (Ana de șase ani și Aurel de patru ani), n-a avut altă ieșire. Doar n-o lăsa pe mâini străine, putea fi liniștit pentru viitorul fiicei, întreținute de neamurile înstărite, într-o casă de buni gospodari.

Într-adevăr, până la vârsta de 7–8 ani, Eleonora n-a cunoscut greutățile vieții. Atâta doar că n-a reușit să meargă la timpul

potrivit la școală. Până la începerea războiului era prea mică, iar odată cu viața pașnică au năpăstuit-o nebănuite nevoi.

Vin nenorocirile de unde nu le aștepți

Iarna lui 1945 s-a arătat geroasă, cu mari troiene și vifore dinspre pădurea Cosminului. Dar nu știa atunci sărmana copilă că există geruri mult mai înfiorătoare. Din cauză că tata Ion se împotrivea să intre în colhoz cu tot ce avea mai bun în gospodărie, poate și din alte motive neștiute ei, Eleonora cu mama Margalina au fost deportate în nordul înghețat al imperiului stalinist sovietic. Zadarnic se ruga femeia la călăii ce-au năvălit în casă, bocind ca la mort, s-o lase în pace pe copilă, că-i străină, nu-i din familia lor. Bărbații înarmați nici nu vroiau să audă. Ca să le sperie mai tare, au scos un porc din coteț și l-au ucis cu un foc de armă. „Strigau întruna «Mai repede, mai repede!», nelăsând să luăm multe lucruri cu noi. În tren am văzut că alții aveau saci cu făină, legături de haine, iar mama a luat cât a încăput într-o traistă", își amintește Eleonora, convinsă și acum că, chiar de i s-ar fi permis să rămână acasă, ea tot nu s-ar fi despărțit de mamă-sa.

Nu-și amintește cum se numea locul unde au fost coborâte din trenul marfar, după un drum lung și chinuitor de câteva săptămâni. Împrejur erau numai păduri… Trăiau într-o baracă lungă, crede că de vreo 500 de metri – după cât aveau de alergat copiii de la o fereastră la alta. În coridorul de la intrare „se odihneau" unul peste altul morții în așteptarea primăverii pentru a fi duși la groapă. Pământul era atât de înghețat că nici cu buldozerul nu se puteau săpa gropile. Oamenii mureau de frig și de foame. Cei care lucrau primeau câte 250 de grame de pâine pe zi, iar copiii numai 200 de grame. „Văd și azi cum ni se împărțea dintr-o pâine mare de trei kilograme, tare ca piatra, încât cele 200 de grame erau în două cu gheață. Acum nimeni nu duce dorul pâinii, mănâncă fiecare cât dorește", oftează Eleonora cu gândul la morții din baracă, din iarna lui 1945.

Mama și fiica, unicele deportate din Valea Cosminului, se țineau de cele trei fete din Strilețki Kut și de Veronica Popovici

din Molodia, toate rămase orfane după moartea măicuțelor lor. După doi ani, în 1947, aceeași nenorocire a lovit-o și pe Eleonora. Într-un fel, a avut noroc că mamă-sa a murit în luna iunie. Deși nu după ritualul creştinesc, însă a fost redată atunci pământului. Numai o singură noapte Eleonora a stat cu mama moartă în pat, plângând-o și veghind-o fără de lumânare.

Firul vieții rupându-i-se la numai 43 de ani, Margalina n-a avut parte nici de sicriu, nici de cruce la căpătâi. După un timp, fetița a văzut la altă femeie catrința cu care era încinsă mamă-sa când au luat-o s-o îngroape. Auzise și de la alți copii că așa-numiții gropari dezbrăcau morții și le vindeau hainele. De fapt, îngroparea răposaților se făcea de mântuială, lăsându-se neacoperite o mână sau un picior din care trăgeau animalele sălbatice.

„Morții noștri erau aruncați mai rău decât câinii. O fată a vrut s-o conducă pe maică-sa la mormânt. Ne-a povestit pe urmă că oamenii care trebuiau s-o îngroape au lăsat mortul și au intrat în pădure. Crezând că au mers cu nevoile lor, copila i-a așteptat ore în șir, dar degeaba. Ei nu s-au mai întors, mânioși, pe semne, că n-au avut chip să scoată de pe răposată ultimele zdrențe", rememorează Eleonora teribilele episoade ale copilăriei arestate.

După moartea mamei sale, împreună cu mai mulți copii ce-și pierduseră părinții, vreo 14 la număr, a fost dusă la o școală-internat din regiunea Arhanghelsk, stația Konevska. Acolo a nimerit în condiții mai omenești decât în baracă. De rău, de bine, orfanilor li se dădeau haine și hrană. Eleonora numai o singură dată a fost ținută fără de mâncare, fiind astfel pedepsită pentru că nu învățase cum se cuvine lecția. Regimul era de cazarmă, dar orfanii se obișnuiau cu greutățile. Făceau mături din crengi, umblând cu ele pe la casele oamenilor pentru a le schimba pe ceapă verde.

Sângele apă nu se face

Eleonora terminase clasa a treia când a aflat de la Veronica Popovici că are dreptul să se întoarcă acasă. După moartea mamei, ea se ținea de Veronica. Aceasta, fiind mai mare, se simțea

responsabilă și de ceilalți copii din Bucovina. De fapt, copiii erau liberi. Pedepsele le ispășeau mamele lor, iar după ce au rămas cu toții orfani, puteau fi sloboziți din exil. Autoritățile de acolo au scris la primăriile din satele lor, să afle dacă au rude apropiate ca să-i primească. Așteptau cu nerăbdare clipa eliberării, dar au trebuit să rabde până când au ajuns răspunsurile de la îndepărtatele vetre bucovinene. În ziua când avea să pornească la drum, de mari emoții, Eleonora nici nu s-a atins de mâncare. Plângea de bucurie, dar lacrimile îi curgeau și după mama aruncată într-o groapă comună, de-a valma cu alți morți. Și ceilalți copii din Bucovina își lăsau mamele în pământ străin.

Era luna august 1949. Înapoi spre casă au fost duși în vagoane de pasageri, cu un însoțitor care a avut grijă tot drumul de fetițe. Au schimbat trenul la Moscova și Kiev, iar de la Cernăuți însoțitorul le-a lăsat la Stelețki Kut, la rudele celor trei surori. Eleonora a dormit o noapte la ele, iar a doua zi a venit tata Ion din Valea Cosminului. A dus-o pe alt drum, necunoscut de ea, la o casă străină, căci bărbatul trăia într-o nouă familie. Soția sa avea doi copii ai ei (un flăcău și o fată mare) și încă doi mai mici, născuți de la Ion. Eleonora simțea că-i străină în acea familie. Cei mari se uitau chiorâș la ea când o vedeau prin casă, cei mici o întrebau de ce stă pe cuptorul lor. Dar cel mai mult îi lipseau mângâierile mamei Margalina. Nu avea pentru ce rămâne în casa ceea.

După jumătate de an, prin luna martie, a venit în ospeție la Ceahor. „Las-o, măi Ioane, că-i copilul meu", i-a spus tatăl cel drept cumnatului de la Valea Cosminului. Eleonora, totuși, nu cuteza să se apropie de adevărata-i familie, se temea să nu-i stingherească. A încercat să se lipească de altă soră a mamei sale, care trăia sub târg, la Cernăuți. A dormit o noapte la ea, după care a venit sora Anițuca, convingând-o să se întoarcă la Ceahor. „Ești a noastră, vino să trăiești cu noi", a rugat-o sora cu blândețe. La școală, tata Ilie a înscris-o pe numele său de familie. El era des mânat la munci de corvada în pădure, lipsea zile și nopți nenumărate de acasă. Într-un timp își adusese o nevastă să-i fie gospodină

în casă, dar când i-au povestit copiii cum se comportă mama-vitregă, femeia, fără multă vorbă, și-a luat tălpășița.

Și-a crescut aripile credinței

După ani de necaz petrecuți de Eleonora Facas printre străini, sufletul i se bucura de revenirea la casa părintească, alături de soră și de frate. De la Ana a învățat să coasă, să-și brodeze în izvoade românești cămășile, să țese covoare… Stătea până după miez de noapte cu furca-n brâu. A tors pentru tot satul până i s-au lungit și subțiat degetele, mâinile devenindu-i ca de pianistă. Interesantă întorsătură a sorții: tocmai Eleonora, care din leagăn a fost îndepărtată de familie, a rămas să moștenească gospodăria părintească.

Și-a împodobit căsuța cu mândre covoare înflorate de mâinile ei. Pe unde nu se aștern lăicere, pereții sunt încărcați de fotografii, cu gust aranjate în rame, din care ne privesc mândre fete, gătite în podoabe populare. Sunt prietenele din tinerețe, cu care a înfruntat greutățile muncii pe lanurile colhozului. Or, după șapte clase, în 1954, un brigadier i-a bătut la poartă și i-a spus că a făcut destulă carte. I-a dat normă de păpușoi la colhoz.

Eleonora nu s-a împotrivit, căci inima n-o prea trăgea spre învățătură. După câtiva ani de muncă pe lanurile gospodăriei agricole, a trecut ca dereticătoare la școală, zadarnic crezând că-i va fi mai ușor. Dar serviciul, care a durat 30 de ani, până la pensionare, a fost pentru o femeie firavă ca ea chiar mai greu decât în câmp. Trebuia să taie iarna lemne, să încălzească și să țină în curățenie școala. În toți acei 30 de ani se trezea înaintea zorilor, pe la orele 5, trăind și azi cu deprinderea de a se scula devreme, deși acum n-are nici o treabă.

Așa cum n-a avut noroc de mamă, nu i-a fost dat nici să învețe în limba maternă. În anii de exil în Siberia a învățat în limba rusă, acasă, la Ceahor, în ucraineană. Învățătorii o certau mereu pentru că umbla la biserică. De fiecare dată, a doua zi de Paști, nu mergea la lecții, ci la Sfânta Liturghie. „Ți-au crescut aripi de înger?", o întreba ironic directorul, chemând-o să dea explicații în cabinet.

Suferă că nu poate citi

La acele lecții de morală comunistă lăsa capul în jos și tăcea, rostind în gând rugăciuni, ca să-i dea Dumnezeu putere. Știa din anii de suferință în Siberia că nu va câștiga nimic căutându-și dreptatea, că tăcerea îi este salvarea. Aripile credinței și le-a crescut singură, mai târziu sorbind îndrumările duhovnicești pentru mântuirea sufletului din cărțile arhimandritului Cleopa Ilie. Datorită faptului că a avut la școala din Ceahor lecții de limba germană, a însușit alfabetul latin, încetul cu încetul învățând, din Biblie, să citească și în limba română. O bună cunoscută, Silvia Ivaneţ, pleca des la sora sa în România, de unde aducea cărți, cele mai multe de-ale părintelui Cleopa Ilie, scrise în timpul retragerii în munți, „la rădăcina brazilor". Le „sorbea" dintr-o răsuflare și le dădea mai departe. Trecând din mână în mână, cărțile erau citite din scoarță în scoarță. Printre scrierile „ziditoare de suflet" ale părintelui a găsit una despre suferințele unei profesoare deportate, care i-a rănit inima, amintindu-i pe viu de necazurile îndurate în copilărie.

Eleonora era atât de pasionată de scrierile părintelui Cleopa că citea nopțile, uneori cu furca în brâu sau ocupată cu alt lucru de mână. Acum, de când i s-au stins vederile, cel mai mult suferă că nu poate citi. Cu mâinile mai face câte ceva. Pe ai casei, pe vecinii sau pe cunoscuții care vin s-o vadă îi recunoaște după voce. E mulțumită că nu și-a pierdut auzul, că o țin picioarele să meargă la biserică și să asculte sfintele slujbe. Căsuța ei stă ca o piesă de muzeu în curte. Pașa, soția nepotului, îi poartă de grijă, păstrând anturajul în care s-a născut Eleonora și a ajuns să depășească vârsta de 80 de ani, ușoară ca o păpădie, așa cum a fost toată viața.

Martiri români din infernul foametei

MĂRTURII CULESE DE MARIA TOACĂ-ANDRIEȘ

FOAMETEA DIN 1946–1947

În anii de independență a Ucrainei s-a scris, se scrie și e vorbește mult despre foametea din 1932–1933, recunoscută prin lege drept genocid al poporului ucrainean. În Parlamentul ucrainean chiar au răsunat propuneri să fie aplicată răspunderea penală față de cetățenii care nu recunosc acest genocid, iar în multe limbi, inclusiv în română, a intrat cuvântul intraductibil „Holodomor", ceea ce înseamnă exterminarea unui popor prin foamete. Despre foametea din anii 1946–1947, care a nimicit zeci, sute de mii de români din teritoriile ocupate în 1940 (nordul Bucovinei, nordul Basarabiei și ținutul Herței), nu se vorbește de la tribunele de stat, ci se pomenește la nivel local în contextul manifestărilor de comemorare a victimelor Holodomorului, organizate în fiecare an, la 26 noiembrie.

De fapt, la mitingurile de doliu și parastasele susținute de oficialități nu se specifică faptul că cele mai mari jertfe au fost în mijlocul populației din localitățile românești. E o dovadă evidentă că nu seceta și nu consecințele războiului au fost premisele principale ale foametei din proaspăt formata Regiune Cernăuți (așa cum propovăduia ideologia sovietică, dar și astăzi se vehiculează această versiune). Doar Dumnezeu n-a ales să-i pedepsească numai pe români cu seceta pustiitoare. Și nu de la Dumnezeu a căzut asupra neamului nostru această cumplită năpastă. Umblau printre oameni trimișii întunericului, care se credeau dumnezei, mai tari decât Tatăl din ceruri. Intrau pe călare în casa bunilor gospodari, jefuindu-i de ultima fărâmitură, iar la tremurânda rugăminte: „Temeți-vă de Dumnezeu!", șoptită de sărmanii creștini, răspundeau cu urlet de fiară: „Noi suntem dumnezeii voștri!"

Oficial se consideră că în 2–3 ani de ocupație sovietică au căzut victime ale foametei din ținutul nostru circa 15 000 de persoane. Însă cine a stat atunci să ducă socoteala morților, să le elibereze certificate de deces?! Nu e ușor să găsim date veridice nici în arhive, deoarece foarte rar foametea era recunoscută drept cauză a

deceselor. În rapoartele trimise de șefii locali la Kiev și Moscova era oglindită viața fericită a cetățenilor sovietici eliberați de sub jugul burghezo-moșieresc al României. În timp ce oamenii mureau umflați de foame pe drumuri, pe la gropile de borhot, autoritățile raportau despre îndeplinirea și depășirea planurilor de stat la achizițiile de pâine de la populație. Acest dezastru n-a rămas fixat în documentele vremii, ca să putem aduce dovezi documentare despre exterminarea românilor prin înfometare. Putem însă găsi printre noi „documente" vii – oameni care ar avea ce mărturisi.

Apocalipsa a fost similară cu cea din Ucraina anilor 1932–1933, cu excepția că despre genocidul românilor nu s-a scris nici un cuvânt în presa supusă regimului totalitar. Despre Holodomorul din 1932–1933 apăreau informații în presa românească, România primind înfometați care fugeau din Ucraina. Iată câteva crâmpeie spicuite din materialele păstrate în arhiva personală a lui Octavian Bivolaru, președintele Societății „Golgota" a românilor din Ucraina:

„Din Kiev se anunță: Locuitorii din Turbaciov refuzând să predea statului recolta, satul a fost înconjurat de trupele GPU-ului, care au luat cu forța toată recolta, incendiind apoi întreg satul. Țăranii cari voiau să se salveze din marea de flăcări, ce mistuia casele lor, au fost împușcați de trupele roșii. Numărul celor împușcați este foarte mare și printre aceștia se află 53 de femei și copii".

„Un călător venit din Rusia sovietică a adus cu sine câteva bucăți de pâine de care se dă populației rusești de către autoritățile comuniste. S-a constatat că bucățile de pâine adusă nu se pot muia și au o culoare verde-cenușie închisă, un gust neplăcut, foarte diferit de gustul pâinii cunoscute nouă. Afară de aceasta, ea cuprinde cinci la sută părți nisip și scrâșnește între dinți. Pâine de acest fel nu se da nici în timpul Războiului Mondial, nici de cum astăzi, în timp de pace, când, slavă Domnului, este destul grâu. Asta însă se întâmplă numai în Rusia – țara foamei. Poate că e o pedeapsă a Părintelui ceresc pentru fărădelegile celor cari au uitat de Dânsul". („Cum e pâinea în Rusia")

„La Kiev, ca și în alte părți ale Rusiei, a izbucnit o răscoală a foamei. O mulțime de lucrători, răsculați de lipsa alimentelor, au încercuit vagoanele sosite în stație, cu alimente și diferite mărfuri, au omorât pe paznici și au prădat vagoanele. Femeile și copiii au ridicat tot ce a fost aruncat din vagoane. La fața locului au sosit miliția călare și detașamente puternice ale polițiilor din G.P.U. Poliția a arestat sute de femei și copii…"

„Ziarele înregistrează noi știri despre întinderea foametei în Rusia. După unele știri autentice, s-au produs pe malul drept al râului Nipru următoarele cinci cazuri de canibalism: În localitatea Molodezkije, țăranul Sivatcenco și-a măcelărit cei doi fii ai săi, a mâncat o parte din carne, iar restul a vândut-o în piață. Țăranul a fost arestat și internat ca nebun în închisoarea-spital. La Charcovsca, țăranca Sazarcenco și-a ucis un fiu și a dat carnea lui de mâncare celorlalți copii. La Kișceniie, un copil de 4 ani a fost găsit fript într-un cuptor. La Polanca, o mamă și-a mâncat copilul în etate de doi ani. La Balanivca, au dispărut copii cari, după afirmațiile locuitorilor, au fost uciși, apoi mâncați. În cimitirele din Kiev, Kharakov și Silomirc autoritățile sanitare îngroapă în fiecare zi 30–40 de persoane, găsite moarte de foame pe drumurile ce duc spre aceste orașe". („Canibalism în Rusia sovietică")

Se ridică părul măciucă atunci când citim asemenea știri. La fel de zguduitoare sunt și mărturiile supraviețuitorilor foametei din ținutul nostru, dintre care o parte le-am adunat în cartea noastră.

Ziua de la care se trag nenorocirile noastre

Educată în școala sovietică, am însușit temeinic că ziua de 28 iunie 1940 este una dintre cele mai luminoase și mai fericite din viața locuitorilor Regiunii Cernăuți și vecinilor basarabeni, implicit a românilor – parte componentă din marea și unita familie sovietică.

Unde mai pui că și poeții autohtoni (se putea oare altfel?!) îi închinau osanale, cântând la lira plaiului eliberat. Și dacă „predicile" învățătorilor ne mai treceau pe lângă ureche, apoi poezia, cântecele cu patos ideologico-patriotic pătrundeau adânc în sufletele

fragile de copil, formându-ne scheletul de viitori constructori ai comunismului. Din fericire, mai treceam printr-o școală – cea de acasă, a buneilor și părinților care ne spuneau adevărul unei istorii suferite de ei. N-o făceau intenționat, programat, nu aveau ore speciale și nici idee de educație națională. Ceea ce auzeam acasă venea spre sufletele noastre firesc, așa ca nevoia de aer curat, ca o ploaie liniștită peste arșița lui Cireșar. Auzeam, de cele mai multe ori întâmplător, lucruri despre care nu se scria în manuale de istorie. Ni le povesteau oameni mai în vârstă care, fără să-și dea seama, evocau între ei timpurile când erau buni gospodari, cu un căluț și o căruță în curte, iar lecțiile la școală începeau cu „Tatăl nostru" și imnul României.

Tata se făcea pământiu la față când declamam solemn poeziile date de învățător ca să le memorizăm acasă. Nu-i putea suferi pe cei venerați în versurile din manualele mele școlare, mai ales pe ruși, socotind că toate nevoile i se trag de la ei. Nu avea importanță că cel care i-a turnat fratele la Securitate (chipurile, se pregătea să treacă frontiera în România) n-a fost rus, ci un oarecare Covaru de prin părțile Noua Suliță, că cel care-l pândea zi și noapte să-l trimită la Donbas era chiar un văr de-al mamei sale, că „stribocii" din cauza cărora avea să moară de foame se trăgeau tot din viță românească. Pentru el rușii erau vinovați, căci odată cu stăpânirea lor socialisto-comunistă a început acel dezmăț moral în mijlocul românilor: trădările, prigonirile oamenilor cumsecade, deportările, jafurile, înălțarea pârâtorilor pe piedestalul cinstei... Nici mai înainte pădurea noastră nu era fără uscături, însă atâta desfrâu, necredință, batjocură față de cei care nu-și vindeau sufletele nu se pomeniseră până atunci.

De fapt, în memoria consătenilor mei din Lehucenii Boianului se păstraseră tipurile mai multor feluri de ruși. În Primul Război Mondial, linia frontului a trecut prin satul nostru. Bărbații au fost mânați la bătălie, în armata austriacă, pentru gloria imperiului și a cezarului. Intrând pe teritoriul Bucovinei, muscalii au protejat populația pașnică din epicentrul luptelor, încărcându-i pe bătrâni,

femei, copii în eșaloane ce țineau drumul spre Volga, în ținuturile Astrahan, Samara. Deși evacuările au fost făcute în numele vieții, românii din satele ridicate forțat nu se lăsau scoși din case, preferând moartea în locul salvării pe aiurea. Bunica îmi povestea cum părinții ei au lăsat gospodăria plină cu de toate, neavând timp să ia măcar o pernă, cum a ajuns până la Volga, cum le aduceau rusoaicele ulcele cu lapte, cum s-a întors găsind în locul casei buruieni până la cer…

Am evocat sumar acest episod pentru a pune în evidență deosebirea dintre rușii din Primul și cei din al Doilea Război Mondial. Peste dealuri de satul nostru, prin care trece un drum internațional (adică din cele mai vechi timpuri e situat în calea tuturor răutăților), se află un cătun de ucraineni, Slobozia. În 1914, satul lor a fost ferit de bătaia tunurilor, locuitorii având mână liberă să care din gospodăriile românilor evacuați toate bunurile ce nu reușiseră să le jefuiască soldații ruși. Ba chiar și ogoarele și le-au întins până pe sub casele oamenilor năpăstuiți de război. Îmi povestea tata că la 28 iunie 1940 câțiva țărani din Slobozia au venit de-a dreptul prin câmp, ieșind cu steaguri roșii la drumul mare din satul nostru, care parcă își dormea somnul cel de veci. Nu se vedea țipenie de om, numai cei din Slobozia scandau cu bucurie: „Au venit ai noștri!” Degrabă, însă, au întors vorba altfel: „Aceștia nu-s ai noștri”, căci bucuria li s-a prefăcut în scârbă când au gustat și ei din amarul deportărilor alături de români. Aceeași soartă au avut-o și unii evrei din Herța, care s-au grăbit să-i întâmpine cu flori și colaci pe „eliberatori”, iar drept răsplată au murit de foame în Siberia.

Dintre exponenții de frunte ai intelectualității românești a Cernăuțiului s-au salvat doar cei care au reușit să prindă ultimul tren. Într-un târziu ruginiu de toamnă, în 2010, la Cernăuți a venit cu o expoziție de excepție pictorul Constantin Flondor din Timișoara, care până atunci a trăit și a creat sub obsesia imposibilei întoarceri. Pictorul înnobilat de laurii recunoașterii în universul artei din România, dar și din alte țări, a revenit în orașul de unde

a plecat copil de 7 ani, părinții reușind să prindă ultimul tren, din mersul căruia se vedeau tancurile sovietice intrând în Cernăuți. Precizăm că acel „epocal” tanc al lui Nikitin, care a trecut primul pe podul de peste Prut, stă și astăzi pe piedestal, aproape de clădirea somptuoasă a gării, înnegurând aura ctitoriei lui Alexandru cel Bun. De ce ne-am mira că tancurile rusești, după ce au ocupat Crimeea, huruie acum prin Donețk și Lugansk?!

Cei care au reușit în numai câteva ore să se refugieze (în după-amiaza zilei de 27 iunie, autoritățile românești din Cernăuți încă nu primiseră ordin de evacuare, iar a doua zi pe la orele 14 trupele sovietice aveau să treacă Prutul și să intre în oraș) au părăsit case și averi, dar și-au salvat viața. Fugind în mare panică, oamenii încuiau ușile și luau cheile, cu speranța că degrabă vor reveni în tihna căminelor de unde pleacă. Pentru unii, însă, lucrurile lăsate erau mai scumpe decât propria viață. Iată doar un fragment din mărturisirile profesorului Teodor Bălan, directorul Arhivei istorice din Cernăuți, din care străbate disperarea provocată de neputința de a salva materialul arhivistic tezaurizat în această instituție:

„Cu lacrimi în ochi am părăsit biroul arhivei, aruncând o ultimă privire la imensa avere națională pe care, din cauza împrejurărilor și a anumitor greșeli neiertate comise de autoritățile noastre, am fost silit s-o las în seama dușmanului”.

Incomensurabile au fost pierderile istoricului Ion Nistor. Ultimatumul lui Molotov l-a găsit la Conferința Interuniversitară din București, la care participa în calitate de rector al Universității din Cernăuți:

„Prin ocuparea Cernăuților de către armata roșie am suferit o mare pierdere personală. Locuința mea din Cernăuți cu o bibliotecă de mai multe mii de volume privitoare la istoria românilor a rămas în mâinile năvălitorilor”.

Revenind la Cernăuți, peste un an, savantul și-a găsit locuința devastată și biblioteca risipită. Dar înainte îl așteptau suferințe și mai strașnice: pierderea universității, a publicațiilor sale dragi – „Junimea Literară”, „Glasul Bucovinei”, „Codrul

Cosminului", dimpreună cu tipografia, editura și librăria din fosta capitală a Bucovinei.

Mai multe fire invizibile desprinse din ghemul durerii, trecute clandestin pe sub pământ (sau prin văzduh), îl leagă de nordul Bucovinei și pe scriitorul Radu Mareș, stabilit la Cluj. În zona centrală a Cernăuțiului mai există pentru el casa părintească. Până în 1990 a trecut de câteva ori cu mamă-sa pe acolo. Când ajungea la poartă, ea își dădea fiul la o parte, ca să lăcrimeze câteva minute în intimitate. Era un fel de pelerinaj al ei, așa cum merg arabii la Mecca. Când lacrimile treceau la un plâns în hohote, fiul o probozea, amintindu-i că se află pe teritoriul URSS și nu mai are nimic aici. De când mama i-a plecat în veșnicie, a fost el de vreo două ori să lăcrimeze prin apropierea casei, găsindu-și reculegerea la mormântul bunicului matern din Cuciurul Mare. Prin anii '90 și-a văzut casa parcă părăsită, cu ferestrele goale, cu o poartă căzută pe clanțe și uzura timpurilor în tencuielile fisurate. Numai zada plantată în curte de taică-său, cu puțin timp după nașterea lui Radu, se menținea făloasă, crescând parcă până la cer. Odată și-a făcut o poză sub zada de-o seamă cu el, iar cu vreo cinci ani în urmă, când a trecut iarăși pe acolo, a văzut un gard formidabil de jur împrejur, poartă cu sonerie, termopane, gazon, un câine-lup în curte și o cameră video de supraveghere într-un colț.

„Dacă noi vom tăcea, pietrele vor striga", scria bucovineanul N. Tcaciuc-Albu, refugiat la Sibiu în vara anului 1940. Și de atunci, de mai bine de șapte decenii, pietrele „strigă" cu tăcerea și răbdarea celor care au lăsat averi materiale și un neasemuit tezaur spiritual unor veniți de pe aiurea. Când pretutindeni în spațiul sovietic erau numai ruine, „eliberatorii" au găsit la Cernăuți un adevărat paradis. Bunăoară, acum câțiva ani am citit într-un ziar de limbă ucraineană amintirile unei veterane de război, stabilite la Cernăuți în decembrie 1944. Nonagenara Valentina Dovjinska îi povestea corespondentului de la ziarul „Molodyi Bukovyneț" că în acea perioadă în oraș erau mai multe apartamente libere decât locuitori. La comisariatul militar i s-a propus să-și aleagă o

locuință după bunul ei plac. Împreună cu soțul au intrat în câteva case pustii, oprindu-se într-un apartament cu trei camere, care avea o curte spaţioasă cu livadă. N-au ostenit prea mult nici în căutarea mobilei. „Am aflat că nu departe a locuit o familie care a plecat, lăsând în casă toate lucrurile. Am găsit acolo un pat de fier, o masă mare și scaune foarte frumoase", recunoaște veterana, fără nici o mustrare de conștiință, fără să se întrebe de ce stăpânii acelor apartamente au plecat în grabă mare, lăsând toate bunurile străinilor care îi călcau din urmă!...

Ar putea să ne răspundă urmașii sutelor de refugiați din Cernăuți, care revin uneori să arunce o privire înrourată spre casele părăsite de rudele lor. Dar să deschidem cartea Aniței Nandriș-Cudla „20 de ani în Siberia" la momentul acelei stări de tensiune, panică și haos, iscate la așa-zisa plecare:

„Prin luna iunie, tot în anul acela (1940 – n.n.), pe la sfârșitul lunei, s-au retras românii de pe teritoriul Basarabiei și al Bucovinei. Organizațiile și lumea ceia mai învățată au știut mai din timp de lucru ista, dar cu vro două sau trei zile înainte a știut toată lumea. S-a făcut o zarvă, o răscoală în sat, de nu știa lumea de care să se prindă... La început a părut șagă, dar când s-a văzut că arde focul cu hârtii înaintea primăriei și s-a ridicat postul de jandarmi, a stat lumea mâhnită și pe gânduri. Se întrebau unii pe alții, oare ce are să fie și la ce are să ducă asta. Unii stau mâhniți, numai strângeau din umeri și nu răspundeau nimic. Alții, mai bărbătoși, ziceau: «Da vie orișicine a veni, ce-mi pasă mie, eu tot am să-mi văd de coasă și de sapă, că nu-s domn să scriu la masă. Și dacă or veni moscalii, mi-or lua condeiu și mi-or da sapa?»"

Amarnic s-au înșelat naivii care credeau că vor avea de suferit din partea noii puteri numai „domnii" învățați, cu posturi înalte... Deportările, distrugerea gospodarilor au continuat până pe la începutul anilor '50, chiar și după moartea lui Stalin.

Iată doar una dintre tragediile ce ilustrează continuitatea nenorocirilor începute la 28 iunie 1940, despre care mi-a povestit octogenara Veronica Lazăr din Boian:

„Fratele mamei mele, unchiul Gheorghe Cojocarii, de unsprezece ori a fost nun mare în satul nostru, ceea ce dovedește că era stimat de toată lumea. În 1951, când începuse strămutarea celor mai buni gospodari în regiunea Herson, familia lui a fost deportată în Siberia, la Irkutsk. Unchiul a luat instrumentele de muncă – un topor, un ferăstrău… Nu i s-a permis să ia nimic de mâncare. Mătușa a pus câteva fasole în traistă, dar și acele le-au împrăștiat călăii. I-au scos din casă cu trei băieți mici, cel mai mare avea 12 ani. După un amar de drum, când trenul încetinise viteza, unchiul le-a dat drumul prin geamul îngust de la vagon celor doi fii – Ștefan și Ionel, poruncindu-le să se întoarcă acasă. Nu știa unde sunt duși, era sigur că o să-i omoare pe toți, de aceea a încercat să-și salveze măcar băieții mai mari. După câteva luni de drum, copiii au ajuns la Boian, dar nu s-au apropiat de casă. Au stat ascunși la niște oameni de peste Prut, până autoritățile au dat de ei și i-au transportat înapoi la părinți, în Irkutsk. După șapte ani s-au întors cu toții acasă. Fratele lor mai mic, Nicolae, e mort, iar Ștefan și Ion sunt în viață și pot să vă povestească mai multe despre chinurile îndurate".

Să povestim, să pomenim în tăcere, să șoptim în rugăciuni, să strigăm până la cer… Numai să nu uităm, numai să nu trădăm suferințele martirilor noștri.

Maria Toacă-Andrieș

DESPRE FOAMETE ȘI FOAME

Până acum câțiva ani, nu știam nimic despre Marea Foamete impusă de Stalin provinciilor anexate. Abia când, la o lansare a revistei „Memoria" pe care o conduc, doamna Larisa Turea din Basarabia ne-a prezentat „Cartea foamei", am devenit conștientă de cumplita tragedie. Întâmplarea a făcut ca, exact în zilele de sfârșit de an 2017, să dau peste un text grăitor dintr-un volum apărut în 1941, „Basarabia – Drepturi și realizări românești".

Iată paragraful respectiv, dintr-un text mai amplu din care reiese printre rânduri nu numai un bilanţ al situaţiei în care se afla provincia înainte de realipirea la patrie, ci şi ce s-a realizat de către administraţia românească: „Crucea Roşie, cu cele 9 filiale şi 101 subfiliale, a fost deosebit de activă în combaterea foametei în anii 1928–1929 şi 1935–1936. În prima perioadă, centrala şi filialele Crucii Roşii au cheltuit 32.082.895 lei, au organizat 625 cantine şi au împărţit 5.127.142 porţii de mâncare. În cea de-a doua perioadă s-au cheltuit 82.013.631 lei, s-au amenajat 605 cantine şi s-au împărţit 11.470.042 porţii de mâncare".

Deşi ne-am aflat şi noi, cei din România, sub cizma lui Stalin şi a bocancilor urmaşilor săi timp de peste patru decenii, pot spune că „nu s-a murit" efectiv de foame la noi, dar a suferit, mai ales, o anumită categorie de cetăţeni români: elitele intelectuale, politice şi militare, precum şi ţăranii rezistenţi la colectivizare, partizanii luptători din munţi, ca şi cetăţenii obişnuiţi care s-au manifestat împotriva spolierii de tot felul de către statul comunist şi contra îngrădirilor, dintre care cea mai cumplită era lipsa totală a libertăţii de exprimare. Numărul lor nu se va şti niciodată cu precizie, dar se estimează a fi fost de circa 2.000.000 de suflete aruncate în închisori şi lagăre de muncă forţată, dintre care vreo 500.000 nu au mai ieşit vii şi ale căror familii nu au nici măcar un mormânt unde să-şi plângă morţii.

În „Antologia liricii de detenţie anticomunistă" din spaţiul românesc, datorată lui Ilie Popa (Bucureşti, 2016), tema care revine obsesiv ca un adevărat leitmotiv este cea a foamei. Voi da doar exemplul poeziei „Foamea", de Radu Gyr:

„Parcă de veacuri, parcă de cinci ani
n-am mai prânzit, n-am mai şezut la cină.
Parcă de veacuri, parcă de cinci ani,
am suge fier, am roade bolovani,
am hăpăi moloz şi rogojină.

În foamea noastră vâjâie păduri,
se cască mări, se surpă munți din coame.
În foamea noastră vâjâie păduri,
și parcă din străbuni sau din scripturi,
de la-nceputul lumii ne e foame.

Ziua pândim cu nările în vânt
năluca unui abur de mâncare.
Ziua pândim cu nările în vânt,
poate din cer, din iad, sau din mormânt,
or să ne-arunce resturi ca la fiare.

În bezna nopții ne visăm strigoi,
că ne-ospătăm din câte-un hoit fierbinte.
În bezna nopții ne visăm strigoi,
dar numai moartea rupe hălci din noi,
ea singură înfulecă morminte". (Aiud)

Motivul „foamei" ar putea face și obiectul unei analize sociologice din ultimii ani ai așa-zisei „epoci de aur" a ceaușismului, în care nu numai alimentele dintre cele mai banale (ca lapte, unt, brânză, ouă, chiar pâine, dar și săpun, pastă de dinți, hârtie igienică), dar și ciorapi, lenjerie ș.a. nu se mai găseau de cumpărat; sau, când se găseau, se puteau achiziționa doar după niște cozi uriașe. Emblematică ar fi „coada fantomă" pentru lapte; când se zvonea că a doua zi se va „da" lapte la prăvălia din colț, se sculau oamenii pe la miezul nopții și-și duceau sacoșa cu cele două sticle goale și o lăsau la coadă, după care se întorceau acasă să se mai odihnească vreo câteva ore. În zori se întorceau și-și luau locul, la rând, conform amplasamentului sacoșei, și dacă zvonul din ajun se adeverea, se puteau întoarce glorioși acasă cu două sticle cu lapte, după care mergeau la serviciu. Dacă nu se adeverea, repetau isprava a doua zi.

În felul acesta, chiar și cei din străinătate care încă mai spun „la noi comunismul ar fi fost altfel" pot deslusi diferitele fațete ale

societății celei mai avansate și mai aducătoare de fericire omului, „cel mai de preț capital”.

Mihaela Ghițescu,
București

DACĂ N-O SĂ VĂ FACEȚI MEDICI, O SĂ NE PIERDEM CU TOȚII

A văzul lumina zilei într-un sat îndepărtat de civilizație. Țăranii își asigurau toate cele necesare cu munca în câmp și pe lângă casă. Trăind în deplină izolare, chiar despre începerea războiului au aflat cu vreo trei săptămâni mai târziu. În sat era o școală de patru ani și duduia o moară. Când au năvălit sovieticii, cu legile lor, moara a amuțit, familia morarului fiind deportată în Siberia. Casa gospodarului a fost transformată în club pentru „distracția” țăranilor. Numai că sătenilor din Forosna nu le ardea de petreceri. În primii ani de după război, moartea umbla din casă în casă, secerând fără alegere bătrâni și tineri.

Iarna cumplită a anului 1946 i-a hotărât copilului Nicolae Gaisan destinul, întărindu-l în dorința de a deveni medic. La vârsta fragedă de 12 ani s-a trezit băiat mare, stăpân al gospodăriei. Tata i-a fost mânat la muncă silnică în Siberia, bunicii au fost răpuși de tifos, iar mamă-sa zăcea la pat, luptându-se cu boala și cu foamea. Nicolae făcea parte din așa-numita echipă de gropari. Împreună cu dascălul bisericii și cu încă doi băieți umblau pe la casele sătenilor cu o mică procesie, scoteau morții și-i duceau la groapă. Făceau sicrie din scânduri scoase din garduri. Înspre primăvară, la Forosna, nu rămăsese nici un gard. Dacă nu se zăreau urme prin ogradă, Nicolae înțelegea că n-a rămas nimeni viu în acea casă.

Nicolae îngrijea de mama sa și de alți bolnavi, înspăimântat mai mult de cuvintele unei învățătoare, decât de foamete și epidemia tifosului: „Vedeți, copii, cum moare neamul nostru. Dacă n-o să învățați, n-o să vă faceți medici, o să ne pierdem cu toții…”

Nicolae își iubea mama, îl aștepta pe tata, îi era drag tot neamul și tare se temea să nu-i moară toate ființele scumpe. Nici nu îndrăznea să viseze la o altă profesie, decât cea de medic. De foamete l-a salvat norocul că locuia nu departe de primărie și mamă-sa a aflat din timp că va fi luată pâinea de la țărani. Au ascuns grâul și porumbul într-o groapă în grădină, punând deasupra niște strujeni. Toată iarna și-au amăgit burțile cu lapte de la văcuța lor, iar înspre primăvară au dezgropat „comoara" din grădină, împărțind-o cu rudele. Prin 1948, hârca cea cu coasa în spate s-a îndepărtat de sat și, tot atunci, la Forosna a început o altă nevoie – colectivizarea. În acel an i s-a întors și tatăl din lagărul muncii de la Omsk. Toată vara a lucrat căruțaș în colhoz. La sfârșitul anului a primit jumătate de litru de ulei drept premiu pentru munca exemplară. „Aș fi rămas cu plăcere lângă tata, la coasă și la plug, dar trebuia să urmez porunca învățătoarei mele, să mă fac medic. În primele săptămâni am umblat desculț la școala de opt ani din Cerlena, până a venit un unchi din Secureni și l-a probozit pe tata că-i mare rușine să umble un băiat de gospodar într-un asemenea hal la școală", își amintește doctorul Nicolae Gaisan.

După vizita unchiului, taică-său i-a cusut opincuțe, care parcă îi scurtau drumul de opt kilometri până la Cerlena…

SFÂNTA DUMINICĂ ÎN NEGURA COPILĂRIEI

Ca mai toți copiii crescuți în timpuri grele de după război – cu păpuși din cârpe în loc de jucării, cu descântece băbești în loc de medicamentele necesare în caz de boală, cu povești depănate la clipoceala lămpii cu gaz în lipsa televizorului prezent astăzi în orice casă – Valeria, alături de fratele mai mare Vasile și sora Maria, și-a îndulcit copilăria cu zahăr ars la foc ce părea mai delicios decât cele mai scumpe bomboane și cu marea milă a bunicii Domnica. Ca cea mai mică dintre urmașii soților Grigore și Ghinuța (Eugenia) Paladean din Ostrița, Valeria s-a bucurat de o

parte mai mare de mângâiere, dar și de cea mai scumpă avere din lada de zestre a bunicii. În fiecare vară spală și ghilește la soare ștergarele din pânză cu reliefuri de borangic, cum demult nu se mai țese pe la noi, și, probabil, nici n-au existat nicăieri în alte locuri ale lumii. Le-a făcut la toți parte dreaptă – două i-a dat surorii Maria, unul – feciorului, când a avut nevoie să împodobească o icoană, unul i-a promis fratelui Vasile.

Iar două și le păstrează pentru sine, deși nu-i mai sunt de trebuință, ca să se lege cu ele așa cum se gătea uneori de sărbători, când cânta în corul „Dragoș Vodă", umblând cu spectacole prin România și prin satele noastre. Cine îi cunoaște din timpuri mai vechi, își imaginează cu greu acest colectiv artistic fără de soții Valeria și Toader Mihaiesi – sufletul coriștilor de odinioară și gazde de o proverbială amabilitate pentru românii de pretutindeni. „Acum stăm acasă ca doi bătrâni ce suntem și nici corul nu mai este acel de la început, când ne atrăgea, după fiecare slujbă de duminică, mai tare decât magnetul. S-a trecut tot ce-a fost frumos odată. Am fi bucuroși să vedem cât mai mulți tineri în acest cor, căci noi, babele și moșnegii, mergem pe rând acolo unde ni-i locul, dar fără de tineret ne pierdem cu totul, nu rămâne nimic în urmă", mi-a spus în treacăt Valeria, vădit intenționată să schimbe vorba pe alt făgaș, mai puțin tulburător sufletului. Oricum, regretul din inimă i se citea pe față, divulgând evidentul adevăr că altceva e la mijloc și nu doar „bătrânețile" o opresc să vină ca odinioară la acel cuib de dor românesc care a fost pentru ea corul „Dragoș Vodă".

Am provocat-o la o lungă și dureroasă poveste despre un tată judecat pentru o vorbă nevinovată, despre o mamă înjosită la tot pasul de mai marii satului, despre trei copii flămânzi, rămași singuri acasă și bătând drumurile de la o bunică la alta… Mai întâi se zgribuleau pe la poarta bunicii „celei rele", apoi, văzând că ea n-are de gând să întindă masa și numai bunelul se bucură de „vizita" lor, se îndreptau, tropăind prin colbul drumului, la bunica „cea bună", care era pentru nepoți ca Sfânta Duminică din poveștile

lui Ion Creangă. Numai cu această sfântă, inventată probabil de popor, căci n-o găseau în icoanele din casă, nici în biserică, se asemăna bunicuța lor bună. Când au ajuns și ei bunici, au înțeles că amândouă aveau inimi iubitoare, iar cea pe care o socoteau de „rea" ținea în felul ei la nepoții ce veneau cu zorii în cap să-i ceară de mâncare. Bunica Domnica, însă, a rămas ca zâna bună din poveste, ca acea Sfântă Duminică nicăieri pictată în biserici, dar pe care și-o închipuiau milostivă și îndurătoare cu droaia ei neobișnuită de copilași. Dar povestea copilăriei lor cu Domnica cea milostivă începe hăt de mai departe – de la o străbunică adusă dintr-o lume străină ostricenilor.

Zamfira cea frumoasă

Gheorghe a lui Nistor din familia Toderean era un flăcău chipeș și se ținea tare pe piața însurătoarei, căci, pe lângă frumusețe și înțelepciune date de la Dumnezeu, a mai avut norocul să fie și fecior de primar. Desigur, tatăl tânărului vroia să-i găsească o mireasă pe potriva statutului familiei sale. Întâlnindu-se pe la adunările de la Cernăuți cu un primar din Rarancea (Ridkivți), a aflat că acela are o fată de măritat. Drumurile flăcăului primarului din Ostrița spre casa fetei primarului din Rarancea n-au durat mult. Unul Dumnezeu știe cum s-a înțeles Gheorghe cu Zamfira, mirele necunoscând ucraineana, iar mireasa neînțelegând nici un cuvânt în română. Mai curând, părinții le-au hotărât soarta, având bune socoteli în privința viitorului lor. În orice caz, Zamfira n-a lăsat să-i curgă lacrimile până la pământ, când a părăsit casa părintească, trecând Prutul la Ostrița. Aproape un an n-a scos nici o vorbă, de teamă să nu râdă vecinii de româna ei. Nu ieșea din ogradă, venea lumea la poartă, se uita prin gard s-o vadă. Era harnică și frumoasă, cum nu s-a mai pomenit sămânță femeiască prin Ostrița. Se vede că și în dragoste era o fire fierbinte, căci i-a dăruit soțului zece copilași – cinci fete și tot atâția băieți. Fetele au crescut gospodine iscusite, harnice și frumoase foc, ca și mama lor. Toate cele cinci surori aveau un farmec aparte și nu semănau una cu alta.

Valeria știe prea puține despre această străbunică, pe care n-a reușit s-o cunoască destul de bine. Nu se miră că a venit să trăiască printre străini, căci „dragostea e o belea mare și nu te întreabă dacă vrei s-o primești în inimă, ci te dă gata". De fapt, nici n-a avut timp să se îndrăgostească, ci, mai curând, a ascultat de părinți, măritându-se din porunca lor, nu din mare iubire. Altă întrebare, însă, rătăcește astăzi prin mintea femeii deprinse cu diverse comodități ale traiului contemporan: cum dovedea străbunica ei să țină gospodăria și casa în ordine, să-i spele și să-i primenească în haine curate pe toți cei zece copii, aduși pe lume unul după altul? Cel mai mult m-au amuzat notele de revoltă din vocea Valeriei, atunci când a început să-mi povestească cum îngrijea Zamfira de soț și tatăl socru: „În acele timpuri, bărbații purtau plete lungi – chică, așa se zicea pe la noi. Vă închipuiți, după ce-i scălda și pieptăna pe cei zece copilași, Zamfira trecea cu lăutul la soț și socru, le ungea părul cu ulei, ca să strălucească.

Cum mai avea sărăcuța puteri și pentru cei mari! Nu se afla în satul nostru femeie mai răbdătoare și mai lucrătoare. Se scula cu noaptea-n cap, cocea pâine, spăla rufe, după masă trecea Prutul, dând o fugă la părinții din Rarancea. Nu se plângea nimănui, dar tânjea de dorul satului natal. Copiii, când se trezeau noaptea din somn, o găseau torcând la lumina lunii. Trebuia să le pregătească zestre copilelor. Din cele cinci fete ale ei, bunica Domnica i-a semănat cel mai mult".

Domnica cea milostivă

Această bunică a avut parte de viață lungă. Dumnezeu a luat-o la 87 de ani. Dar când a închis ochii, nepoții au plâns din urma ei mai amar decât copiii și-ar jeli părinții plecați de tineri în mormânt. La masa de pomenire, Vasile le-a spus surorilor: „Bunica noastră ne-a fost și mamă, și tată, și moș… Mă doare inima de parcă, odată cu ea, i-am înmormântat pe toți cei mai dragi". Cât a trăit bătrâna, ei s-au simțit copii nevinovați, nutrind încrederea că sunt protejați de o putere divină ce străbătea de la rugăciunile

bunicii. Deja oameni în toată firea, nepoților li se părea că ea se pricepe să facă minuni. Din nimic gătea cele mai gustoase bucate.

Bărbat înălbit de iernile vieții, Vasile Paladean nu poate uita gustul de cartofi noi, gătiți în smântână și alte mâncăruri de-ale bunicii: „După lucru, treceam numaidecât pe la ea. Prima ei vorbă era: «Stai că îndată te hrănesc». Mergea repede în grădină, rupea câteva codițe de ceapă, câteva fire de mărar, prăjea niște ouă de pomină… Ce poate fi mai simplu decât ochiurile de ouă, însă nicăieri și niciodată n-am mâncat altceva mai bun".

Străduindu-se toată viața să i se asemene, Valeria nici până astăzi nu i-a descifrat secretele: „Odată, ne întorceam cu Toader de la oraș. Am oprit mașina la poarta ei. Ca întotdeauna, bunica ne-a întrebat dacă vrem să mâncăm ceva și fără să aștepte răspunsul ne-a pus pe masă o farfurie mare de borș cu fasole. În câteva minute am halit totul, iar Toader îmi șoptește: „Spune-i să ne mai aducă o strachină, că așa borș gustos n-am mâncat în viața mea". Sărăcia a învățat-o să facă bunătăți din puținul adunat la gospodărie, din ce creștea în grădină. Cred că Dumnezeu a înzestrat-o cu acest talent pentru sufletul ei milostiv. Când eram mici, s-o fi trezit după miez de noapte, pe cel mai mare ger și să-i fi cerut, să zicem, nuci din podul saraiului, ori dulceață din beci, că, fără să se gândească la faptul că-i frig, că-i întuneric și n-are lumină, se îmbrăca, urca în pod și ne aducea nuci".

Pe bunelul Mihai Costanceanu, soțul Domnicăi, nepoții n-au avut cum să-l vadă, căci ei încă nu veniseră pe lume și nici Eugenia, mama lor, încă nu era căsătorită când sovieticii ne-au ocupat ținutul. Mihai Costanceanu a căzut printre primele jertfe ale noii puteri, pe motivul că a fost primarul satului în perioada românească. A fost arestat fără să se țină cont că n-a făcut rău nimănui, dimpotrivă împărțea cu oamenii sărmani și bucățica de la gură. Ca primar, deseori trebuia să primească și să hrănească o mulțime de oaspeți. Nevasta îi păstra o porție deoparte, știind că n-are timp să stea cu invitații la masă. Îi punea mâncarea dinainte, iar el, de zărea trecând oameni necăjiți pe drum, o trimitea să le

dea lor porția sa. „Lasă că eu am mâncat și-oi mai mânca, dar ei, săracii, sunt flămânzi” – își consola soția, când ea îl preîntâmpina că n-are decât ceea ce i-a pus pe masă.

La închisoare a fost închis într-o celulă cu criminali de cea mai josnică spiță, călăii îl băteau ca pe o minge de fotbal. Domnica îi aducea cămăși curate, cele schimbate fiind pline de sânge. Bărbatul nu s-a întors, sfârșitul lui rămânând o taină nedezlegată pentru familie. După dispariția soțului, Domnica a trăit doar pentru unica fiică și cei trei nepoți, crescuți din primele zile în casa ei.

Ghinuța i-a adus la gospodărie un ginere harnic, priceput la orice lucru, ager: în copilărie prindea în câmp, din fugă, iepuri sălbatici. Era de-a dragului să-l privești cum trăgea la coasă. În urma lui rămâneau brazde drepte, parcă ar fi fost desenate de un pictor talentat. Grigore Paladean venea dintr-o familie înstărită, și, cu toate că părinții i-au fost sărăciți de rând cu toți sătenii, spiritul de gospodar se înrădăcinase adânc în făptura sa.

Tinerii soți, cu cei trei copilași, născuți unul după altul, aveau unde trăi, dar părinții lui Grigore au insistat să-și construiască cuibul lor. Cumpăraseră pentru fecior, încă înainte de năvala rușilor, un loc de casă. Nu s-au grăbit, căci nu aveau nici mijloace să termine mai repede construcția. Cel mai mic copil, Valeria, avea trei ani când s-au mutat de la bunica Domnica în casa lor nouă. Ceasul rău le-a bătut chiar atunci când ar fi trebuit să se bucure mai mult de căldura noului cămin. Grigore a fost arestat și judecat în pripă, cum se proceda în acele timpuri de groază, la 25 de ani de pușcărie cu confiscarea averii. Motivul a fost dintre cele mai banale. La o adunare a țăranilor s-a hotărât deschiderea unei ferme de porci. După ce au dus la colhoz vacile, caii și oile din gospodărie, sătenilor li s-a ordonat să scoată și purceii din coteț, iar cine nu-i are să se descurce cum știe. Vasile avea șase ani atunci și ține minte mai bine decât surorile de ce i-a fost judecat părintele: „Ieșind din club, tata a spus că rușii degrabă vor jupi și pielea de pe bieții români. Cineva l-a pârât. Era la corvoadă, la tăiat pădure, când a fost luat sub arest. Mama a vândut tot ce avea

în casă și pe lângă gospodărie ca să plătească partea cuvenită în urma confiscării averii. Atunci, bunica a încuiat casa ei și a venit la noi, să-i ajute mamei să ne crească. Degrabă șefii de la colhoz au stricat lacătul și, fără s-o prevină ori să-și ceară voie, au deschis maternitatea în casa ei. Cui să-i pese de drepturile noastre, în timp ce tata fusese judecat pentru sabotaj și ca dușman al poporului?!"

Valeriei i s-a întipărit altceva în minte: cum mama pregătea pachetul cu merinde pentru tata. Îi trimitea slănină și biscuiți cumpărați din târg. Trei copilași stăteau în jurul ei, înghițind în sec cu ochii turtele dulci împachetate pentru tata. Biata femeie poate își da seama că nimic din ce rupe, cu incredibile sacrificii, de la gura micuților nu ajunge la soțul ei. Dar se gândea că măcar îi ușurează puțin chinurile și batjocura îndurată din partea criminalilor alături de care își ispășea el pedeapsa. Grigore a fost dus tocmai la Vorkuta. Muncea la construcții și la tăiat pădure pe un ger strașnic, de îngheța și mortarul. În drum spre șantier deținuții se țineau de o sârmă ca să nu fie luați de vânt. Cine cădea jos, rămânea mort acolo ori era spulberat fără urmă. Merindele trimise de acasă nimereau direct în mâinile bandiților. Așa s-a chinuit cinci ani, fiind eliberat după moartea lui Stalin.

În tot acest răstimp, soția și copiii plăteau tribut pentru „păcatele" sale. Micuții nu mai aveau mângâiere nici de la bunica Domnica, ea muncind zi și noapte alături de mama lor în colhoz. Erau impuse să lucreze în cele mai grele sectoare; dacă le scoteau la îmblătit grânele, le puneau unde era praful mai mare. Nu aveau apărare, nici cui se jelui.

Întoarcerea tatei

Bărbat voinic și sănătos, după cinci ani de muncă silnică în Siberia, Grigore Paladean s-a întors acasă cu psihicul zdruncinat și picioarele bolnave. Se enerva la culme din senin. Copiii erau bucuroși când el pleca la fermă, unde lucra ca fochist, sau când îl vedeau dormind. Primise grupă de invaliditate, dar n-a încetat să muncească. Se ducea la fermă în zorii dimineții, ziua dormea,

iar seara se grăbea din nou la muncă. Nu-i plăcea să povestească despre anii trăiți în lagăr, doar când se întâlnea cu un prieten de suferință din Boian, judecat ca și el, își dădea frâu limbii. Astfel, copiii au aflat că tata, fiind condamnat pentru politică, s-a chinuit alături de cei mai strașnici ucigași și bandiți, că n-a gustat nici o fărâmitură din biscuiții ce li se arătau lor noaptea în vis.

În momentele când se declanșa criza sufletească a tatei, iar amărăciunea mamei plutea în deznădejde, copiii își găseau locul cald și protector în îmbrățișarea bunicii Domnica. Cât sunt ei și urmașii lor în viață, trăiește și Sfânta Duminică care le-a înseninat negura copilăriei – o sfântă cu chipul pământesc al unei simple țărance, împovărată, ca orice femeie, de mici păcate lumești.

Nu ne este dat să știm ce se întâmplă la Judecata de apoi, însă tuturor ni-i dată șansa de a ne înlesni trecerea vămilor spre porțile Cerului. Nu numai nepoții își amintesc de bunătatea și milostenia bunicii lor, dar, posibil, și înfometații care au supraviețuit cumplita iarnă din 1947 cu boțurile de mămăligă primite la poarta Domnicăi Costanceanu. Familia ei n-a îndurat foame, căci avea rezerve din rămășițele bunăstării de mai înainte, ascunse de slugoii sovietici. Știind-o de creștină milostivă, în fiecare dimineață pe sub gard se adunau înfometați muribunzi. Înainte de a răsturna mămăliga, Domnica îi număra și pregătea pentru fiecare câte un gogoneț cu brânză. Nu-i intra fărâmitură în gură dacă nu se împărțea cu străinii și nimeni nu pleca fără ceva în mână de la poarta ei.

Poate pe pământ binele se uită mai repede decât răul, însă sunt momente când e de ajuns și un boț de mămăligă pentru a ne câștiga veșnicia.

ABIA DUPĂ LUNI DE FOAMETE ȘI SUFERINȚĂ, AM MÂNCAT PE SĂTURATE

Nu știu dacă există un mai înfiorător iad decât acel adus de „eliberatori", când românii bucovineni s-au trezit nu doar fără Țară, ci

și fără masă, fără casă, duși în pustiuri ca să sfârșească în foamete și mizerie, ca să li se șteargă urmele de pe acest pământ străbun. De altfel, masacrele de la Lunca și de la Fântâna Albă au mai continuat câțiva ani prin nimicirea românilor autohtoni de către noul regim sovietic prin împușcări, încarcerări, represiuni și exilări.

La puțini dintre cei năpăstuiți de soartă le-a zâmbit norocul să-și revadă glia strămoșească, să sărute, de bucurie, pragul casei. Majoritatea celor duși la moarte au rămas să zacă neîngropați sub zăpezile siberiilor de gheață, prin pustiurile kazahe rătăciți, fără cruci la căpătâi și nebociți. Aurora Opaiț din Pătrăuții de Jos, raionul Storojineț, a fost printre norocoșii care au trecut prin infernul calvarului stalinist, dar au reușit să supraviețuiască. Deși au trecut de atunci peste 70 de ani, se cutremură toată. Îi îngheață și acum sângele în vine, iar lacrimile îi curg șiroaie și azi, când își amintește de acele zile negre, de foametea și chinul durerii.

„Să nu mai treacă nimeni prin iadul ce a înghițit de vii multe suflete de români. Pe noi, probabil, ne-au salvat rugăciunile mamei către Dumnezeu. Suflete nevinovate, am trecut prin focul iadului aici, pe pământ, în pustiurile înfiorătoare ale Kazahstanului. Oamenii își dădeau duhul în chinuri, înfometați și degerați".

Primăvara, după ce a început să se topească zăpada, câmpiile sălbatice erau pline de ciori, care ciuguleau corpurile neînsuflețite, înghețate, ale românilor decedați în consecința foametei și bolilor, îngropați sub mormanele de zăpadă și gheață. Ca să nu murim și noi de foame, cum numai a sosit luna martie, împreună cu frații Aurel și Dragoș, Dragușel, cum îl alintam, căci era cu doi ani mai mic, am hotărât să fugim, înțelegând că mama, după ce a dat pe mâncare toate lucrurile luate de-acasă, nu mai are ce vinde și, deci, nu va mai avea cu ce hrăni atâtea guri înfometate. Când însă am ajuns în Ural, l-am pierdut pe fratele cel mai mare, adică pe Aurel, rămânând doar cu Dragușel. Nu aveam bani ca să ne cumpărăm bilete la tren pentru a merge mai departe, nici de mâncare. Sleiți de puteri din cauza foamei și istoviți, ne mâncau păduchii, nu ne mai puteam ține pe picioare, cădeam. Așteptam până trenul se

pornea din gară, apoi ne urcam repede și ne ascundeam în toaletă, unde puteam.

Când am ajuns în Celeabinsk, miliția a aflat că în trenul în care călătoream se ascunseră niște bandiți, au înconjurat vagoanele și ne-au descoperit și pe noi. Ne-au dus în gară la postul de miliție. Văzând că nu știam rusa, au găsit și un translator, care ne-a întrebat de unde venim. Am mințit că venim de la bunei și mergem acasă, la părinți. Fratele, de slăbit ce era, a leșinat. Ne-au dus la o casă de copii, unde ne-au hrănit și ne-au spălat, căci eram bucșiți de păduchi. Eram numai oase și piele, nici nu puteam vorbi de foame. După zece zile ne-am mai revenit. Pe mine m-au dat la FZO, unde șase luni am învățat meseria pentru a munci la fabrica de turnare a metalelor din Celeabinsk. Mergeam la Dragușel de două ori pe lună, căci mai des nu aveam posibilitate. Iar băieții cei mai mari de acolo, știind că e român, își băteau joc de el, snopindu-l în bătăi. Odată au încercat să-l înece. El însă era isteț, știa a înota și tot pe sub apă a ajuns la alt mal al râului. Niște oameni, văzându-l gol și tremurând de frig, i-au dat o cămășuță și l-au hrănit, apoi l-au adus la casa de copii. Fratele se îmbolnăvi, era în gura morții și directorul, fost militar, mobilizat de pe front, dar om foarte bun, a venit și mi-a spus că Dragușel e foarte bolnav și se teme să nu moară, trebuie internat în spital. Fratele însă nu vroia nici în ruptul capului, avea frică să nu-l las acolo și să nu plec singură acasă. Am stat trei zile cu el în spital, apoi i-am promis să-l vizitez mai des.

După ce toamna am terminat școala, ne-au dus la lucru într-un lagăr dintr-o pădure, unde își ispășeau pedeapsa 600 de criminali. Eram un grup de adolescente, iar un militar dintre cei care ne păzeau, un căpitan, a spus: „Măi fetelor, voi toate o să fugiți de aici, căci câte au fost, toate au spălat putina". Așa a fost, căci nu mă părăsea gândul să ajung cât mai repede acasă.

După ce am primit salariul, am adunat ceva bani de drum, la 7 noiembrie, de ziua revoluției, când era parada și nimeni nu ne păzea, am părăsit neobservată lagărul și m-am dus la casa copilului și i-am spus directorului că-l iau pe Dragușel și plecăm acasă.

Om bun la suflet, directorul ne-a scris și o adeverință, să avem cu noi măcar un document, iar bucătăresele ne-au pregătit de-ale gurii de drum. Seara, directorul ne-a condus până la gară, de unde am luat trenul până la Harkov. L-am lăsat în gară pe Dragușel, cu merindele în trăistuță și am mers la casă să cumpăr bilet. Dar bandiții i-au smuls din mâini trăistuța și au fugit. Astfel am rămas din nou fără mâncare, căci la magazine se vindea totul pe cartelă, dar noi nu aveam documente.

Am călătorit trei zile fără mâncare. Din Harkov am luat trenul spre Odessa, iar când ne-am văzut ajunși acolo, ne-a părut că am nimerit în rai. Îi auzeam pe oameni vorbind românește, ne-am dus cu niște femei din sat la tren, dar nu aveam pașapoarte, căci aici era frontiera și militarii sovietici controlau pașapoartele. O femeie a spus că suntem copiii ei și așa am ajuns la Cernăuți, cu ajutorul Celui de sus".

Când au ajuns la Cernăuți și au coborât din tren, de bucurie Aurora a sărutat pământul și îi curgeau lacrimile șiroaie pe obraji. Dar Pătrăuții erau încă departe. Erau morți de foame și au observat că, în stradă, o femeie vindea mălai și lapte. S-au apropiat de ea, întrebând-o cât costă. Femeia i-a privit, apoi a întrebat de unde vin și încotro țin calea. Când a auzit că vin din Kazahstan, le-a dat mălai și câte o căniță de lapte, fără să ia vreun ban, spunându-le: „Măi copii, mâncați de sufletul bărbatului meu, care a fost omorât pe front".

„Abia atunci, după luni de foamete și suferință, am mâncat pe săturate și i-am mulțumit femeii!"

NU ȘI-A PLÂNS ÎNCĂ TOT AMARUL

Cât mai ține mama minte

De câte ori am fost la Mahala, întâlnindu-mă cu oameni care au căzut victime primului val al deportărilor, credeam

că am consemnat sau cel puțin am ascultat mărturiile tuturor supraviețuitorilor acelei nopți de groază, de care ne despart mai mult de șapte decenii. Dar nu demult am descoperit-o pe Florica Hostiuc, o bătrânică de 85 de ani, care mai mult plânge decât vorbește, căci încă nu și-a răcorit sufletul, nu s-a eliberat de necazul adunat în aproape cincisprezece ani de exil. Florica a rămas și la adânci bătrânețe ca o subtilă statuie antică, purtând pe fața-i brăzdată de plugul vremii urmele unei frumuseți de madonă, demne de penelul baronului George Löwendal, care admira chipuri mândre de țărani români de pe meleagul Bucovinei, mai ales din Mahala și Boian.

Mai întâi l-am cunoscut pe fiul ei – un gospodar ca mai toți oamenii de frunte din satele noastre, dar care suferă de o pasiune pe cât de interesantă, pe atât de rar întâlnită în timpurile de astăzi. M-a sunat într-o zi, recomandându-se drept Vasile Hostiuc și frapându-mă cu vestea că avem legături de rudenie pe linia familiei Toacă. Nu prea-mi venea să cred, deoarece din informațiile sumare despre bunelul meu, decedat la o vârstă foarte tânără, știam că n-are tangențe cu comuna Mahala. „Nu trebuie să întrebați de nimeni, ci să cercetați arhivele”, mi-a dat un sfat bun noul cunoscut din Mahala. Onorându-și promisiunea de a mă aduce la ea „cât mai ține mama minte”, am stat de vorbă în pridvorul casei Floricăi Hostiuc chiar în după amiaza de duminică.

Nu mă zăpăciți, lăsați-mă să-mi amintesc…

Lacrimile vărsate de Florica în acea zi ar fi fost îndeajuns pentru a uda iarba de pe toate mormintele cunoscute și anonime de pe întreg cuprinsul marcat de suferințele românilor noștri.

La 85 de ani, împliniți la 28 ianuarie 2015, umbla vioi prin ogradă, fiind stingherită doar de slăbirea auzului. Cât am stat de vorbă, își dădea sfioasă broboada la o parte să prindă mai ușor orice cuvânt, îmi urmărea mișcarea buzelor ca să-mi priceapă întrebările, iar fiului și fiicei le riposta: „Nu mă zăpăciți, lăsați-mă să-mi amintesc, să nu greșesc ceva”. Firavul fir al destinului putea

să i se curme la vârsta când abia împlinise 11 ani, fiind deportată în Siberia pentru… „politică!" „Ce politică am făcut eu, un copil de unsprezece ani? Dar fratele meu de nouă ani neîmpliniți, surioara de numai trei ani, bunica Eudochia, trecută de 80 de ani…", se revoltă bătrâna. Nici tatăl ei, Florea Doroș, din cauza căruia întreaga familie a fost înscrisă pe lista neagră a românilor sortiți exterminării, nu era implicat în marea politică. Avea la București un frate bolnav de cancer. Întâmplarea a făcut că s-a dus să-l viziteze înainte de moarte în perioada când ținutul ne-a fost călcat de tancurile sovietice. În noile împrejurări, nu a mai avut drum de întoarcere acasă, dar nici curaj, căci era un timp când lumea bună (nu doar românii) fugea ca de ciumă din ținutul ocupat. Așa i-a fost norocul să-și salveze propria-i viață în schimbul suferințelor celor rămași la baștina nimerită sub tirania rusească. Or, fiind om înstărit, cu destul pământ și chiar un magazin în centrul Cernăuțiului, ar fi căzut și el printre primele victime ale genocidului declanșat de ocupanți față de populația românească autohtonă.

Mulți ani mai târziu, când i s-au cicatrizat puțin rănile sufletești, Florica și-a vizitat tatăl la București și i-a cântat un cântec „tare gelos", compus de ea, despre marile necazuri prin care a trecut, despre cum a fost mereu pândită de moarte, cum îngheța și leșina de foame, cum o mâncau păduchii și-i sugeau sângele toate gângăniile Siberiei… Au plâns îndelung împreună, ținându-se de mână. Atunci, tatăl ei a vărsat lacrimi peste tot amarul pe care nu l-a împărțit cu chinuiții săi copilași. Florea Doroș a decedat în 1989.

Am rugat-o pe Florica să-mi cânte, ori măcar să-mi spună câteva strofe din acel amar. „Nu-mi aduc nimic aminte, am uitat", s-a grăbit să-mi răspundă, începând să îngâne alte cântece, străine ei și nouă, învățate de la rușii care au ajutat-o să nu-i rămână oscioarele în pământul înghețat al Siberiei.

Stăteam în răcoarea din pridvorul casei bătrânești, zidite de Florica împreună cu soțul Ion, după care plânge de aproape un deceniu. În fața celeilalte case mai noi zâmbeau la soare trandafirii,

adunau nectar din căldura verii cireşele alb-roze. „Eu cred că mama a primit numele Florica de la Dumnezeu. Iubeşte mult florile, are grijă să avem trandafiri prin curte până dă bruma, îi place să vadă pomi tineri pe lângă casă", mi-a spus fiica ei Maria, în timp ce fiul Vasile își lăuda cireșile mari, mustoase aduse din livada sa. „Cele din pomii mamei se coc mai târziu, acum îți fac gura pungă", ne spunea el, tot îndemnându-ne să gustăm din dulceața fructelor sale. Într-adevăr, erau grozav de delicioase, dar pe cât de dulci cireșile, pe atât de amare vorbele mamei sale. Pacea tihnitei amiezi de duminică se răsfira tulburată la întoarcerea-i în cei mai negri ani, când ea, o firavă copilă, a fost mai tare ca moartea, mai aprigă decât foametea și gerul, mai demnă și mai mare decât puternicii tirani, care i-au mânat familia în iad. Astăzi, la 85 de ani împliniți, în curtea ornată cu flori, cu fiul și fiica alături, cu o nepoată foarte instruită (Inga, fiica lui Vasile, predă Dreptul internațional la Universitatea Cernăuțeană) și un nepot priceput la orice muncă, Floricăi i se pare că-și trăiește apusul vieții în rai. I-ar plăcea să creadă că n-a trecut nicicând prin acel coşmar, când stăpânii satului Mahala, instaurați la putere de dictatura stalinistă, urlau în bătătura casei părintești: „Să nu rămână nici un cui din gospodăria asta!"

Sunteți fasciști. Voi mâncați oameni!

Nu e un vis de groază calvarul suferit în timpul celor două deportări, ci povestea crudă a destinului ei. Or, spre deosebire de alte sute de familii din Mahala, Maria Doroş, mama Floricăi, împreună cu toate sufletele din casa lor, au fost deportate în două rânduri – prima dată în noaptea de pomină din iunie 1941, iar a doua oară, de-acum după sfârșitul războiului, când lumea răsufla mai liber și începea să creadă că are careva drepturi.

Prima dată au fost scoase șase suflete din casă: Maria Doroş cu trei copii și încă unul purtat sub inimă (Florica, de 11 ani, Ion, de 9 ani și Rahira, de trei ani) și mama ei, Eudochia, trecută de 80 de ani. După ce soțul i-a rămas în România, oameni cumsecade

din conducerea primăriei au sfătuit-o pe Maria să-și schimbe numele de familie, ca să nu fie trecută pe lista neagră. Ea, însă, s-a temut sau poate n-a vrut să renunțe la ceea ce i-a fost predestinat. De fapt, nu se știe dacă aceasta ar fi salvat-o. Doar bătrâna sa mamă, Eudochia, nu făcea parte din familia Doroș, ci din ramura renumită a Nandrișenilor, fiind soră cu Vasile Nandriș, care a instruit câteva generații de copii în Mahala și a fost tatăl lingvistului Octavian Nandriș, ctitorul catedrei de Limba română la Universitatea din Strasbourg.

„Ai noștri, din sat, când au venit să ne ridice, nu ne-au lăsat să luăm nimic de mâncare. Mama a pus în traistă numai câteva rufe și a luat vreo două ruble ce le avea în casă. Ne-au dus la Lujeni și ne-au încărcat în vagoane pentru vite. După o zi am pornit la drum. Dacă veneau nemții mai degrabă poate scăpam de chinurile cele neomenești. Cât am mers cu trenul, am mâncat numai ce ni se dădea la oprire în gări. Alți oameni aveau cu ei pâine, saci de faină, iar noi eram cu mâna goală. Când ne-au descărcat din tren, ne-au dus într-o poiană din pădure, unde era un grajd mare de animale, gol. Ne păzeau santinele cu arme. În jur nu se zărea vreo localitate unde să trăiască oameni. Toată vara am stat acolo. Mâncam ce vedeam în jurul nostru – iarbă, frunze, flori. Ne urcam în copaci, căutam ouă de păsări, puișori în cuiburi. Am auzit că o familie întreagă a murit din cauză că s-a otrăvit cu ciuperci, iar pe o femeie de la noi, cu doi copilași, au sfâșiat-o lupii. Nemaifiind în stare să rabde chinul foamei, mama și bunica s-au înțeles să mâncăm și noi bureți otrăvicioși și să murim toți odată. Au strâns laolaltă ce-au găsit și i-au fiert puțin. Au mâncat ele, ne-au dat pe urmă și nouă, dar nu ne-a fost nimic”, își depănă bătrâna necazul, văzându-se aievea copil de 11 ani.

La vreo trei kilometri de lagărul lor se afla un sat. După ce paza a mai slăbit, își lua frățiorul de mână și umbla cu cerșitul. Nu cunoșteau limba, arătau cu mâna la gură, abia având putere să plângă, rugându-se să le dea o coajă de pâine ori de cartof. „Vrem mâncare”, plângeau copilașii, iar rușii le răspundeau:

„Sunteți fasciști. Nu avem pentru voi pâine, voi mâncați oameni!" Localnicii fuseseră preîntâmpinați de autorități să nu le dea nimic deportaților care umblau cu cerșitul, căci ei sunt sălbatici, niște canibali. Degrabă, lumea de acolo a înțeles că acei străini sunt oameni nevinovați, necăjiți, și nu-i mai numeau fasciști, îi lăsau pe copii să strângă cartofi înghețați de pe câmp. Dacă foamea și-o mai potoleau cu ce găseau prin pădure, în privința apei era mare nenorocire. Florica povestește că în tot satul era o singură fântână. Iarna se descurcau mai ușor, căci topeau zăpada, iar în restul anului făceau în pământ gropițe, strângeau apă de ploaie în două cu viermi. Bunică-sa Eudochia a murit la câteva săptămâni. Îi răsună în urechi cum cerea într-una mâncare. „Ce să-ți dau?", îi răspundea fiica înnebunită și ea de foame și de grija pentru cei trei copii. Pruncul născut acolo l-a dat după două săptămâni la orfelinat sau la vreo familie de ruși. Florica nu știe nimic despre acel nefericit frățior. Dar crede că a scăpat cu viață, căci mama ei nu l-a scris niciodată în pomelnic la morți la biserică, n-a dat de pomană de sufletul acelui copil.

Când au început înghețurile, au fost mutați în niște barăci pustii – câte 20 de familii într-o cameră cu o singură sobă. Ca un vis de groază o urmăresc pe Florica paturile lungi pe care zăceau oameni fără suflare. „O femeie din Coteni îi ținea lumânarea feciorașului. Doamne, cum plângea copilul cela și o întreba pe mamă-sa dacă va ajunge să se vadă acasă. «Taci, Mihai, că om merge și acasă», îl mângâia femeia. Când mă uit, băiatul e mort!", îmi povesti Florica. Și astăzi varsă lacrimi pentru bunica, pentru surioara sa Rahira, pentru toți măhălenii pe care i-a văzut morți, întinși pe acele lavițe lungi. Atunci, însă, nu avea lacrimi, nici putere să plângă după alții.

Se bucurau de moarte

Unica salvare de chinuri era moartea. Cu toată rușinea, Florica recunoaște că s-a bucurat când surioara Rahira a fost luată de îngeri la ceruri. La acel moment, mama lor se afla în închisoare.

Lucra la un depozit de grâne. Seara venea acasă cu câteva grăunțe ascunse în mănuși. I-a mers de vreo două ori, iar a treia oară a prins-o un supraveghetor, strigând la ea: „Tu ești fascistă, n-ai voie să furi de la stat". „Fascistă, nefascistă, dar ne omoară foamea!", a îndrăznit să-i riposteze femeia, curajul costând-o doi ani de pușcărie. Cele câteva grame de grâu găsite prin buzunare se transformaseră într-un kilogram, numai bine pentru a-și primi pedeapsa. Astfel, mama își ispășea pedeapsa în pușcărie, fetița cea mică umbla la grădiniță, Ion îngheța pe la porțile localnicilor cerșind, iar de Florica și-a făcut milă o femeie de la cantina tractoriștilor – o luase să spele vasele, podelele. Era fericită când o punea să curețe cartofi. Atunci ascundea câte o coajă în sân. Când i-a murit surioara, s-a bucurat că-i va rămâne porția ei de pâine. Cine ar îndrăzni s-o condamne pe copila ce ducea o luptă crâncenă pentru supraviețuire, când lacrimile și inimile celor adulți se transformaseră în sloiuri de gheață.

După vreun an, mamă-sa a fost slobozită din celulă într-un lagăr. A avut puțin noroc. Luase de acasă un pieptar cusut cu mărgele. Descosea mărgelușele și le făcea femeilor de la bucătărie șiraguri de pus la gât. Cât a stat în detenție a descusut toate florile de pe pieptar. Pentru micile podoabe, bucătăresele îi puneau ceva mai bun în farfurie. Într-o zi au prevenit-o să nu se atingă de mâncare. Nu departe a văzut că se sapă gropi cu buldozerul. După cina aceea, deținutele au căzut ca muștele, vreo mie de suflete. Din câte știe Florica de la mamă-sa, mâncarea a fost otrăvită. Știa cineva de la Moscova ce crime se făceau acolo, sau poate special se dădeau ordine să fie omorâți cât mai mulți oameni deportați? Această întrebare o chinuiește neîncetat pe supraviețuitoarea exilului.

Oamenii liberi nu aveau cui se plânge, nemaivorbind de românii considerați dușmani de moarte. „Era lume de tot felul – și bună, și rea. Șefa de la cantină, Iulia, ne jelea, se făcea că nu vede când puneam ceva în gură. Și o altă femeie, șefă de fermă, fie-i țărâna ușoară, după ce mama a fost eliberată din închisoare, slabă de nu se ținea pe picioare, a luat-o să lucreze ca străjer. Îl lăsa și

pe Ionel să vină când se mulgeau vacile, ca să guste puțin lapte. Dar ne temeam de feciorul ei. Odată, mai că nu ne-a omorât în bătaie. Strângeam cu fratele Ion spice pe miriște. Văzându-ne, el ne-a chemat, amăgindu-ne că ne dă mai multe spice, dar ne-a prins și ne-a bătut de moarte. N-am spus nimănui, de teamă să n-o pățim mai rău. Nu știu de unde mai aveam sânge pentru ploșnițe, păduchi și alte gângănii?", se întreabă tremurând Florica.

A doua deportare

Când au aflat că s-a terminat războiul, românii deportați s-au bucurat alături de ruși, sperând că se vor întoarce pe meleagurile lor însorite. La un an după Ziua Victoriei a început să se pregătească de drum și Maria Doroș. Au fost luați cinci și cu pruncul ce avea să se nască – șase, dar se întorceau acasă, la Mahala, numai trei. Era și aceasta o mare Victorie a unei mame condamnate la suferințe golgotice. Doar familii întregi ale consătenilor ei au căzut din primele săptămâni de viață în Siberia, nemairămânând nici un suflet ca să-și răzbune morții măcar prin mărturisirea chinurilor îndurate.

Maria și cei doi copii ai ei, deja maturizați și căliți de gerurile siberiene, au ajuns cu bine acasă. În drum n-au avut probleme, nimeni nu i-a întrebat cine sunt și încotro țin calea. Autoritățile din regiunea Omsk i-au asigurat că sunt liberi și pot pleca unde-i duc ochii, dar fără să le elibereze buletine de identitate sau alte acte; chipurile, nu au nevoie de ele, sunt liberi. Puterea de la Mahala, însă, s-a dovedit a fi mai aspră și mult mai vigilentă. Neavând ce lua de la niște amărâți ca ei, mai marii satului i-au lăsat să ierneze în pace, iar spre primăvară au început să le dea târcoale, cerându-le în cel mai cumplit an al foametei să plătească birurile la stat. Negăsind nimic prin casă, unul Cârcea le-a luat unica pereche de pâsle, aduse din Siberia.

„Veneau unul Zaidel, altul Miron, să ne scoată din casă, tunând și fulgerând că nu avem documente în regulă. Râvneau la casa și grădina noastră și până la urmă ne-au băgat în închisoare.

Drept că a doua oară ne-au lăsat să luăm cu noi un sac de făină de păpușoi și mai multe haine. Îmbrăcămintea ne-a prins bine, dar de făină n-am avut parte, căci până am ajuns din nou în Siberia, am fost mutați dintr-o închisoare în alta".

Florica a lucrat mulți ani la spitalul regional din Cernăuți, ca infirmieră, și se cutremura de câte ori trecea pe lângă închisoarea din fosta Piață Sovietică (astăzi Piața Integrității). Zilele petrecute acolo, după o lună de detenție la Sadagura, au fost cele mai strașnice. Toți trei au fost închiși într-o celulă atât de strâmtă, încât nici nu puteau să se așeze. Trebuiau să stea numai în picioare. Au răbdat până la leșinare, când își reveneau începeau a răcni ca din gură de șarpe, până au ridicat toți gardienii și au fost trecuți într-o celulă mai mare. După o lună și jumătate de închisoare la Cernăuți au mai fost ținuți după gratii două luni la Liov, unde au întâlnit și mulți ucraineni condamnați din cauză că se opuneau orânduirii sovietice. Apoi au fost iarăși escortați la Omsk, până la Ust-Ilimsk. Despre detenția de la Omsk, Florica își amintește: „Acolo, am învățat de la niște ucrainence să ghicesc pe fasole. Vrăjeam dacă ne vor slobozi sau nu din pușcărie. Când ne scoteau la spălat toaletele primeam mâncare mai bună. Pe urmă ne-au dus vreo mie de kilometri, lăsându-ne la stația Piketnîi 241, ferma nr. 2".

Nimic din ce le arătase a bine vrăjitul în închisoare nu se adeverea. Greutățile, mai ales foamea, se țineau ca scaiul de ei. Florica avea deja 16 ani și un timp a lucrat ca dădacă prin familiile șefilor. Iarna nu aveau nevoie de serviciile ei. Trebuia să meargă la tăiat pădure. Odată a căzut un copac peste ea. Noroc că era zăpadă multă și lovitura n-a fost mortală. Dimineața, când intra în pădure, omătul era tare ca piatra, ziua se făcea mai moale, iar seara din nou da gerul năprasnic. Rochia îi îngheța, umflându-se ca o umbrelă, cu țurțuri pe la poale. A muncit la o fabrică de cărămidă, îndeplinind planul de o mie de bucăți pe zi. Cu timpul, împreună cu mamă-sa și fratele Ion, au ridicat o căsuță din bârne, și-au înjghebat o mică gospodărie, aveau o văcuță. După moartea lui

Stalin, un bărbat a scris la Moscova despre cazul lor și de atunci respirau mai liber. Au fost ajutați cu lemn pentru casă, li se plătea pentru muncă. Viața lor ar fi pornit pe un făgaș mai bun, dacă n-ar fi chinuit-o pe mamă-sa dorul de glia natală. După „întâlnirea" cu o haită de lupi în pădure (venea cu carul tras de boi de la fermă), Maria Doroș a decis ferm să se întoarcă la cuibul străbun.

ADÂNC ÎN SUFLET

Credeam că a ieșit să ne întâmpine una dintre fiicele doamnei Valentina. Intuindu-mi mirarea, ea mi-a risipit starea de confuzie cu o glumă: „Așteptați să întâlniți o babă, cu brâul de lână…, gârbovită, sprijinită în cârjă… Toamnele mi-au brumat tinerețea, dar, așa cum mă vedeți, mă bucur că am început a nouăzecea numărătoare, degrabă voi împlini 81 de ani".

Nu-mi imaginasem neapărat „o băbuță gheboșată", dar făptura suplă a femeii, elegant îmbrăcată, cu ochii luminoși, cu un fard fin abia observat pe obraji și un ruj delicat pe buze, ce-i atribuia un farmec tineresc, nicidecum nu se încadra în standardele începutului vârstei a treia, nemaivorbind de hainele grele ale bătrâneții. Astfel, plăcut uimită, până la o cunoștință mai apropiată, m-am grăbit s-o ispitesc cum și-a păstrat (își păstrează) prospețimea chipului neatins de trecerea anilor. „Vă răspund, așa cum le-am spus colegelor mele de serviciu cu un sfert de veac în urmă, când m-au condus la pensie. Tot secretul meu umblă întotdeauna după mine – bărbatul care mă ține ca pe palmă".

Parcă ar privi un film de groază

Aud de la soțul ei: „Valentinei nu i-a fost greu să-și găsească serviciu în raionul Vijnița, unde lucram eu, căci cunoștea bine limba rusă. A învățat rusa în anii când a fost deportată în Siberia".

Ne-am reținut vreo câteva ore vorbind despre cea mai tragică cotitură a vieții ei, îngropată adânc în suflet. În ultimul timp, parcă

uitase de acei ani infernali. Rememorându-i, i se pare că privește un film de groază sau citește Cartea neagră a Golgotei neamului, nescrisă încă, dar suferită de mii de români „fericiți” de eliberatorii de la Răsărit. Născută în satul Probotești, la vârsta de 8 ani s-a pomenit că trăiește la marginea unui nou stat, la numai câțiva pași de Țara în care a văzut lumina zilei și până mai ieri era Patria ei. Nu știe cum s-a întâmplat că mama ei, Elena, s-a căsătorit cu un bărbat văduv, rămas cu trei copii după moartea soției. Să fi fost o dragoste mare sau, mai curând, a cucerit-o cumsecădenia și hărnicia lui Vasile Crigan, pe care sătenii l-au vrut de primar. Valentina nu crede în consolarea că trecerea timpului vindecă orice durere.

Noaptea de 13 iunie 1940 i-a lăsat o rană necicatrizată în inimă: „Mama avea numai 29 de ani când a înțeles că tata s-a pierdut pentru totdeauna și trebuie singură să ne scoată în lume. Zbătându-se să ne hrănească, a trăit numai pentru noi. În 1940, când l-au arestat pe tata, a rămas cu cinci copii – patru ai ei și una din fiicele tatei, de 17 ani. Un frate și o soră mai mari izbutiseră să fugă în România. Pe după miezul nopții, auzind bătăi în geam, s-a trezit bucuroasă. Visa că l-au eliberat pe tata din închisoare și a sărit să-i deschidă. Dar au dat năvală peste noi câțiva soldați, ordonându-ne să ne pregătim de drum. Mama n-a reușit să ia nimic din lucrurile din casă, măcar merinde pentru mai multe zile, căci nu eram pregătiți să pornim la capătul lumii. Nu știa cum să ne strângă pe noi. Eram unul mai mic ca altul – eu de opt ani, sora Virginia de șase, fratele Dumitru de patru, iar mezina Georgeta avea numai nouă luni”.

Cu neînsemnate deosebiri, aproape toți supraviețuitorii deportărilor din primii ani de ocupație sovietică evocă aceleași episoade oribile. De la doamna Valentina, însă, am auzit și lucruri de care puțini din osândiții noștri au avut parte. În cea mai insuportabilă mizerie a vieții, ea a întâlnit numai oameni buni, a cunoscut milostenia unor suflete străine, rămânând pentru totdeauna cu părerea că rușii nu sunt răi. De fapt, nu știe ce fel de ruși erau

localnicii din satele pe unde umbla cu cerșitul ca să-și hrănească sora și fratele, dar din nici o casă, din nici o cocioabă n-a ieșit cu mâna goală. Pe unde o apuca întunericul, acolo era primită să înnopteze: „Surioara de nouă luni a murit degrabă după ce am ajuns într-un cătun din regiunea Tiumen. Din familia noastră lucra numai mama, sora mai mare fiind mânată mai departe, în așa-numita „armată a muncii". Trudea undeva, aproape de Novosibirsk, în mină. Cu 300 grame de făină de ovăz primite pentru o zi de muncă, mama nu era în stare să hrănească atâtea guri ce răcneau într-una de foame. Odată a furat din câmp trei sfecle, pentru care a fost condamnată la un an de închisoare. A fost escortată la Tobolsk, la o sută de kilometri de localitatea unde ne adăpostisem. Rămași singuri, fără o fărâmă de pâine, am început să umblu din sat în sat cu cerșitul, cărându-l după mine și pe fratele de patru ani. Așa plini de păduchi, murdari, zdrențuroși eram primiți în case, ospătați… Oamenii ne împărțeau din sărăcia lor.

Într-un sat, Lipovka, doi bătrâni ne-au primit să trăim la ei – pe toți trei copii. De atunci le pomenesc numele de familie, Skvorțovîi, în rugăciunile mele. Aveau doi nepoței – Anea și Șura. Într-o zi am făcut cunoștință cu o fată care mergea să învețe la școala din Tobolsk. M-am luat după ea, dornică s-o găsesc pe mama. Am mers mai bine de o săptămână pe jos. Când am ajuns acolo, trebuia să trec o apă, pe un pod plutitor, căci închisoarea se afla peste râu. Un marinar ce mânuia podul m-a întrebat unde mă duc. Auzind că m-am pornit la închisoare, nu m-a lăsat. Am stat până la căderea nopții plângând pe malul pustiu. De undeva, ca un înger din cer, a apărut o fetiță. Aflându-mi necazul, m-a luat la ea acasă. Am trăit în familia ei o lună întreagă, până la eliberarea mamei. Nu știam cât mai are de stat în închisoare. În fiecare zi mergeam la râu… Stăteam până-n seară pe mal și strigam întruna, atât de tare, „Mamo!", încât în ziua când a ieșit din pușcărie și m-a găsit la locul meu lângă pod, mi-a spus că în fiecare zi mi-a auzit plânsul".

Ca briliantele în noroi, fărâmele de bunătate…

De necrezut, dar copiii Elenei Crigan s-au bucurat de mila străinilor, printre care au fost lăsați la pierzanie, să li se piardă seminția, ca niște „pui de viperă", ca „progenituri ale dușmanilor orânduirii celei mai drepte de pe pământ". Și acei ruși erau necăjiți, încercați de mari nevoi, mulți făcând parte din generația gospodarilor deschiaburiți după instaurarea puterii sovietice în Rusia. După eliberarea mamei din închisoare, împreună cu ea Valentina s-a întors la cei doi bătrâni din Lipovka, unde își lăsase sora și frățiorul. Nu crede, nu-și imaginează că oamenii din ziua de azi ar fi în stare să-și împartă bucățica de la gură cu niște venetici, ce vorbeau o limbă necunoscută lor, și încă declarați, de orânduirea sovietică, dușmani de moarte:

„Ne putrezeau la toți oasele în Siberia, să nu ne fi primit acei oameni, precum și alții care ne puneau câte ceva în mână, când ne vedeau sfârșiți de foame. Împlinind 12 ani, am mai scăpat de chinurile foamei, căci am început și eu să umblu la lucru în colhoz. M-am cerut să lucrez la cai, primăvara ieșeam cu trei cai în câmp la arat. Mă sculam înaintea zorilor să-mi aleg caii cei mai buni. N-o să uit nicicând ziua de 9 mai 1945. Am arat cu alte tinere până la ora 10 dimineața, apoi ne-au așezat sub o gireadă de paie ca să mâncăm ceva. Zărind că vine călare, valvârtej, brigadierul, ne-am speriat, alergând repede în câmp. Dar el ne-a făcut semn de departe să stăm pe loc, strigând cât îl ținea gura că s-a sfârșit războiul. În ziua aceea ni s-a dat voie să nu lucrăm. De bucurie, prindeam soarele cu mâna! Dintr-odată m-a luminat gândul că ne vom întoarce acasă, ne vom întâlni cu tata… Mă bucuram nespus de mult și pentru rusoaicele de acolo, că s-a sfârșit războiul și n-o să mai primească plicuri cu vestea neagră că le-au căzut pe front soții, fiii, logodnicii… în tot satul erau vreo trei bărbați bătrâni. Era jale de nedescris în fiecare casă și, poate, de aceea, văzând că nu suntem unicii răstigniți pe crucea lui Hristos, am rezistat la foame și ger, la munca silnică, plătită cu câteva grame de făină amestecată cu hoaspe".

Pentru români nu victoria rușilor avea importanță, ci speranța că se vor întoarce la baștină. Într-adevăr, în același an, până-n toamnă, Elena, din… greșeală, s-a întors cu cei trei copilași acasă. Nu aveau învoire să părăsească Siberia, dar întâmplarea a făcut să urce în alt tren. Până la Sverdlovsk credeau că merg spre Novosibirsk, unde îi aștepta sora mai mare. Din fagurele bunăstării de astăzi, din pragul casei îngrijite cu gust, Valentina își amintește cu un zâmbet trist despre aventura întoarcerii la Probotești:

„Sora se aranjase mai bine acolo, decisă să rămână pentru totdeauna la Novosibirsk. Se pregătea să se căsătorească și ne-a chemat la ea. Neamurile din Probotești ne-au trimis 300 de ruble să avem de drum. După câteva zile de drum, într-o gară unde trebuia să schimbăm trenul, ni s-a spus că am ajuns cu totul în altă parte. Ca să ajungem la Novosibirsk trebuia să ne întoarcem înapoi la Tiumen. Mama a început să plângă că nu mai are bani, să se căiască în gura mare de greșeala ce-a făcut-o. Dar se vede că așa ne-a îndreptat Dumnezeu. Doi basarabeni, trecând pe aproape, au luat-o la rost: „Ce bocești, femeie, îndată sosește trenul de Moscova, hai cu noi acasă!” Fără bilete și documentele necesare, mama se temea să ne pună pe toți în primejdie. Mai ales eu am început să răcnesc: „Vai, mamă, dacă te prinde și te ia din nou la închisoare, mă înec!” Sfătuită de cei doi însoțitori, mama s-a furișat în fundul vagonului, ținându-l pe fratele mai mic în brațe. Eu cu Virginia ne-am ghemuit în spatele ei, tremurând tot drumul de frică să nu fim observate de controlori. Până la Moscova nu s-a apropiat nimeni de noi. De acolo am ajuns cu bine la gara din Noua Suliță, unde am întâlnit doi moșnegi din Molnița, sosiți cu o căruță la bazarul de vite. Ne-au luat să înnoptăm la ei. A doua zi, dis-de-dimineață, ne-am pornit pe jos la Herța, spre seară pășind pragul casei noastre.

Era deja toamnă târzie, o brumă deasă acoperea verdele matern și mizeria din jurul unei case fără de stăpân. Prima noapte am dormit între pereții pustii, fără uși și geamuri. A doua zi s-au

strâns rudele, vecinii, fiecare aducându-ne câte ceva – care de-ale gurii, care un țol, o pernă… Toată lumea din sat ne-a sărit în ajutor, ne-a reparat casa. Un gospodar, Ion Josu, care avea o fiică de seama mea, ne-a dat de pomană o vițică, cineva ne-a adus un purcel".

Un timp, sătenii i-au lăsat să trăiască cu speranța. Nu le-au spus că sprijinul existenței lor, capul familiei, nu mai este în viață. Nefiind în stare să reziste torturilor dintr-un lagăr din Ucraina, unde a fost dus după închisoarea din Cernăuți, Vasile Crigan a încercat, intenționat, să fugă de sub strajă. A fost împușcat mortal, găsindu-și astfel salvarea de chinurile insuportabile. Rămasă fără bărbat la 29 de ani, Elena a purtat trei decenii, până la ultima suflare, povara amară a văduviei.

„Tare necăjită ai fost tu, mamă", o plânge Valentina cu un vers de-al lui Vieru pe ființa care i-a dăruit viață, dar și puțin noroc până la urmă. Dumitru, copilul cel mai mic, salvat de la foamete și îngheț în Siberia, a murit peste câțiva ani acasă. În primăvara lui 1946, la Probotești abia începea să se organizeze colhozul. Elena, de parcă nu i-ar fi fost de-ajuns experiența amară din exil, a luat să lucreze individual cinci hectare de pământ, crezând că va câștiga ceva ca să-și îmbrace și să-și poarte în școală copiii. Dar în primăvară meleagul le-a fost lovit de cumplita secetă, munca sărmanei femei fiind zădarnică, pe deasupra trebuind să plătească și birurile impuse de stat pentru pământ. Tot ce le dăduseră toamna de pomană sătenii milostivi a nimerit în mâinile stribocilor. Nu le păsa că s-au întors la casa pustie, ba îi amenințau că vor fi trimiși înapoi cât ai zice pește.

SEMNE DIVINE ALE DRUMULUI PREDESTINAT SPRE VORONEȚ

Înainte de întâlnirea cu maica stareță a Sfintei Mănăstiri Voroneț, am cules câte ceva din puținele informații publicate prin

cărți și presa periodică din România despre Stavrofora Irina (din botez Margareta). Însă una e să citești ce-au scris alții și cu totul altceva e să stai în tihna unei amiezi de iarnă la depănat povești cu prima și cea mai mare veghetoare a Voronețului.

Se apropie de-a 84-a toamnă, însă la vârsta-i venerabilă ține în mâini întreaga gestiune a mănăstirii, cu aceeași energie ce-i înaripa spiritul întreprinzător cu un sfert de secol în urmă. A apărut pe lume în satul Goruni, comuna Tomești, fiind penultimul din cei nouă copii ai lui Gheorghe și Ana Pântescu. De mică, la doar trei ani și jumătate, a rămas orfană de tată. Doi frați mai mari au fost luați pe front în al Doilea Război Mondial, unul, Alexandru, căzând la Cotu Donului. Cel care a scăpat cu zile din război a fost răpus de foamete în 1947. Despre acele timpuri de cumpănă, când unica alinare îi erau rugăciunile la Dumnezeu, maica Irina își amintește:

„Înștiințarea despre moartea lui Alexandru în bătălia de la Cotu Donului i-a venit mamei la începutul lui 1943. Eu știam de mai înainte că fratele nu mai este în viață, auzisem prin sat, de la copiii de la școală, că ar fi căzut acolo. Nu i-am spus mamei, dar ea a aflat întâmplător, înainte de a primi oficial această veste. Lucra bucătăreasă în sat pe la nunți. O femeie, fără să-și dea seama, a întrebat-o: „E adevărat că Alexandru e mort?" A plâns mult mama după fiul erou de război și după ceilalți copii, căci atunci când a murit tata, din nouă rămăsesem numai cinci în viață. Până la urmă, în timpul foametei, am rămas numai doi la mama. Foametea era grozavă, zona Moldovei fiind cea mai afectată. În satul nostru au murit vreo 18 oameni. Țin minte destul de bine că în acei ani copiii mici erau luați de la părinți și duși în case de stat prin Banat. Mama n-a vrut să se despartă de noi. A spus că numai doi copii i-au rămas și dacă o fi să murim, o să murim împreună".

Și-atunci când era cel mai greu, când părea că foametea îi doboară, s-a întâmplat minunea lui Dumnezeu. Aveau în gospodărie o văcuță, care trebuia să fete prin iulie. În lunile mai-iunie, vaca

lor era mulsă și la amiază; dădea mai mult de 20 de litri de lapte pe zi. Laptele de dimineață îl păstrau pentru familie, iar cel de la mulsorile de amiază și seară îl dădeau la vecinii înfometați. Când veneau din câmp, pe prispa casei stăteau câte cinci-șapte oameni sleiți de puteri, așteptând ca gospodina să mulgă vaca. Când a început să dea în spic grâul semănat de cu toamnă, sătenii strângeau spice încă verzi și coceau turte. „Cum numai am început să strângem și noi grâu și am copt turte, văcuța nu ne-a mai dat lapte. Azi am râșnit grâul, iar a doua zi am muls numai doi litri, apoi nici un strop. De la 20 de litri, ne-a redus la nimic. A fost miracolul lui Dumnezeu că am avut lapte până la ivirea spicelor", se minunează stareța, evocând acele timpuri.

Au mai fost și alte întâmplări, care parcă i-ar fi arătat semne divine ale unui drum predestinat. Însă le primea ca pe ceva firesc la acea vârstă, într-un mediu profund religios al vieții de la țară, unde toată lumea ținea cu strictețe posturile și umbla la biserică. Totuși, i s-au întipărit în memorie, fiind rememorate ca povești ale copilăriei, pe care fiecare om crescut la țară le poartă cu sine toată viața:

„Aveam la drum o livadă de cireși – de-o parte pomii noștri, iar de cealaltă ai unei mătuși, sora lui tata. A bătut o ploaie cu grindină mare. La noi nu s-a atins deloc de pomi, iar peste drum, la cinci metri distanță, n-a rămas nici o cireașă pe crengi. Altă dată, primăvara, când copacii erau în floare, a dat o zăpadă ca în plină iarnă. Soțul mătușii a scuturat noaptea copacii ca să nu se rupă crengile. Mama a lăsat cum a da Dumnezeu să fie. Peste drum, iarăși n-au avut pomii rod. Iar la noi, zăpada, ca o plapumă, le-a ținut de cald și a protejat fructul".

La vârsta de 12 ani, mamă-sa i-a spus: „Margareta, ești de-ajuns de mare. De-acum tu vei avea grijă de toate". Astfel, până a ajunge să gestioneze bunurile mănăstirești, și-a administrat gospodăria de acasă: vindea ce era de vânzare, cumpăra de ce era nevoie, calcula și plătea cotele cerute de stat, evidențiindu-se totodată și ca un copil deosebit la școală.

Anexe

DOCUMENTE DIN ARHIVELE STATULUI. SUCEAVA

1

Dosar 100/1940

România
Prefectura Județului Rădăuți
No. 22/Cab/40 din 12.I.1940 SECRET

Am onoare a raporta următoarele informațiuni cu privire la situația din Rusia-Sovietică /fosta Polonie/ vecină cu acest județ:

1. În ultimul timp se văd deplasări de mici unități sovietice în camioane, care se îndreaptă la Hriniova, ultimul sat din regiunea Valea Ceremușului Alb.

Aceste mici subîmpărțiri sovietice vin din direcția Kuty-Usceriki-Hriniova ce urmează tot timpul malul stâng al Ceremușului până la Usceriki, iar de aci al Ceremușului Alb.

2. Statul sovietic a hotărât ca toți bărbații apți pentru serviciul militar de pe teritoriul fost polon să fie ridicați și duși pe frontul finlandez.

Această operație a și început să se execute.

Din această cauză populația ucraineană manifestă o foarte mare nemulțumire, din care cauză foarte mulți tineri se ascund prin păduri sau trec granițele la noi și în Ungaria, iar cei ce sunt prinși și nu se supun sunt executați prin împușcare în plin public, de către trupele roșii.

Legiunea de Jandarmi Rădăuți a luat măsuri în unire cu organele grănicerești ca paza frontierei să se facă în tot mai bune condițiuni.

Prefect,
Lt. Colonel L. Nicolau

2

Prefectura județului Rădăuți
No. 48/Cab/40 din 25.I.1940 SECRET

Ținutul Suceava, Cernăuți
Corpul 10 Armată, Cernăuți
Divizia 34-a, Rădăuți

Am onoare a raporta următoarele:

1. În Rusia, pe teritoriul fost polon, se adună toți copiii de la vârsta de 5–10 ani, indiferent de naționalitate și sunt duși în interiorul Rusiei, pentru a fi crescuți în comun, făcându-li-se educația în spirit comunist.

Acest fapt a fost văzut chiar de organele noastre de la frontieră când părinții mergeau cu copiii să-i predea la Comandamentul militar din Hviniava-Rusia.

Populația este cât se poate de agitată și dorește prăbușirea Rusiei, însă râvnesc la statul ucrainean autonom.

2. Serviciul de pază și poliție în Rusia se face de către evrei îmbrăcați civili și înarmați.

Așa, în comuna Hviniava-Rusia sunt doi evrei care fac serviciul ce-l prestau jandarmii, ba au mai multe drepturi; așa, contravențiile

mai ușoare le judecă ei pe loc, numai cele mai grave sunt trimise în fața comandamentelor militare.

Tot aceștia dau și concurs pentru adunarea rechizițiilor.

3. Circulă zvonul că Stalin ar fi fost împușcat de ordonanța sa. Dovadă de acest fapt este că la pichetele de grăniceri sovietici a fost dată jos fotografia lui Stalin și fanioanele roșii.

Toate informațiunile sunt sigure afară de cea de la punctul 3, care este în curs de verificare.

Prefect,
Lt. Colonel L. Nicolau

3

Banca Națională a României — 26 Iulie 1940
Capital social 600.000.000 lei
Adresa telegrafică: BANCANAT
No. 2055

Domnului Prefect al județului Rădăuți

Întrucât o parte din județul nostru a fost evacuat și în portofoliul nostru se găsesc efecte semnate de persoane fizice sau societăți cu domiciliul în acel teritoriu, cu onoare vă rugăm să binevoiți a dispune să ni se comunice de urgență numele comunelor rămase în teritoriul cedat, această comunicare fiindu-ne necesară în vederea măsurilor ce urmează a lua pentru administrarea acestui portofoliu.

Primiți, Domnule Prefect, asigurarea considerațiunii noastre.

Banca Națională a României
Agenția Rădăuți

4

Prefectura județului Rădăuți

TABLOU
cuprinzând comunele județului Rădăuți, cari au fost ocupate de Soviete

Nr. crt.	Comuna	Observațiuni
1	Băhrinești	
2	Câmpulung pe Ceremuș	
3	Cerepcăuți	
4	Dihteneț	
5	Fântâna Albă	Rămas la noi satul Climăuți
6	Gura Putilei	
7	Iablonița	
8	Oprișeni	
9	Plosca	
10	Putila	
11	Sârghieni	
12	Seletin	Au rămas la noi satele Ulma și Măgura cu cătunul „Lupcin”
13	Stăneștii de Jos	
14	Șipotele Sucevei	Rămas la noi satul Isvor
15	Tereblecea	
16	Tereblecea Nouă	
17	Toräceni	
18	Volcineț	

5

Ministerul Internelor
Direcțiunea Administrației de Stat
No. 12583 A. din 22 august 1940 SECRET

D-lui Prefect al județului Rădăuți

Ministerul Apărării Naționale ne aduce la cunoștință prin adresa No. 10716/40 că la frontiera convențională cu URSS din Nordul Bucovinei și Moldovei grănicerii sovietici au o atitudine agresivă și continuu răpesc de pe teritoriul nostru locuitori civili care lucrează la câmp, în scopul probabil de a obține informațiuni.

Pe lângă alte măsuri de ordin militar pe care le-a luat, zisul Departament propune ca pentru strângerea recoltei, locuitorii să fie organizați în echipe asistate de armată.

Comunicându-vă cele ce preced, și potrivit cererii Ministerului Apărării Naționale, avem onoare a vă ruga să luați măsuri de a se înștiința, prin organele în subordine, locuitorii din comunele învecinate cu frontiera de pericolul la care se expun în cazul când se apropie izolați de linia de frontieră.

De asemenea, a se organiza, în legătură cu Comandamentele militare cele mai apropiate / M.U. grăniceri, jandarmi, etc. / asistarea echipelor de strângerea recoltei.

L.S. p. Ministru, ss. Modolea p. Director, ss. indesc.

6

Foarte urgent No. 357

Anul 1940. Luna Sept. Ziua 3
Batalionul I. 56 Infanterie

către
Dl. Prefect al Județului Rădăuți

Am onoare a vă trimite în copie ordinul Comandamentului M.U. Stat Major No. 23504 din 28 August 1940, cu rugămintea de a fi adus la cunoștință populației civile din județul Dumneavoastră, prin organele administrative.

Comandant, Batal. I. 56 Inf.
Maior, […]

Copie. Cu onoare se face cunoscut următoarele:

O anumită propagandă străină caută să răspândească în mijlocul populației românești fel de fel de știri false și tendențioase, în scopul de a alarma și pune în panică populația, lansând printre altele zvonurile că armata va părăsi Moldova, că se evacuează totul, că autoritățile se pregătesc de plecare în interiorul Țării, etc.

Astfel de știri impresionează în mod defavorabil populația producând neliniște și demoralizând-o și făcând să-și vândă avutul cu prețuri derizorii.

Evident că această stare de lucruri poate da naștere la tulburări cu consecințe grave, de care inamicii noștri se vor folosi în acțiunea lor contra noastră.

În scopul liniștirii spiritelor acolo unde circulă astfel de zvonuri cu onoare vă rugăm să binevoiți a dispune ca prin organele și orice mijloc găsiți de cuviință să se aducă la cunoștința populației următoarele:

– Toate mișcările de trupă ce se execută în ultimul timp sunt o consecință a fixării noii frontiere între România și URSS, consecință logică de a nu se mai ține trupe numeroase în imediata apropiere a

acestei frontiere cu atât mai mult cu cât relațiunile dintre noi și URSS aproape s-au normalizat și deci nu mai avem nici un motiv serios de a ține atâta armată pe frontieră.

– Trebuie să știe toată lumea că armata română nu a părăsit niciodată Moldova și nu o va părăsi nici în viitor.

– Pentru apărarea ei, armata se va bate până la ultimul ostaş, așa cum s-a bătut în tot cursul istoriei.

– Se impune deci din partea populației civile o atitudine calmă, senină și de încredere atât în armată cât și în conducătorii Țării care veghează necontenit la liniștea și avutul tuturor cetățenilor.

– Păstrându-se calmul în împrejurările cele mai grele va putea să-și îndeplinească mai uşor misiunea ce-i este încredințată, adică apărarea granițelor țării.

În acest scop vă rugăm să binevoiți a dispune să se atenționeze populația civilă prin toate mijloacele de care dispuneți.

Totodată, orice persoană care va fi prinsă răspândind știri false, alarmiste și tendențioase va fi imediat arestată și înaintată acestui Comandament pentru a fi dată în judecată Curții Marțiale.

Comandantul Diviziei 34 Inf.
General,
s.s. Florian Georgescu

7

Primăria comunei Bilca, jud. Rădăuți, No. 1283 din 9.IX.1940

Către
Prefectura județului Rădăuți, Cabinet

Am onoare a vă raporta că azi 9 Septemvrie a.c., orele 11 dimineața, a plecat în pădurea comunală a comunei Bilca pentru marcarea parchetului destinat tăierii pe anul 1940/41 Dl. Nistor Alexandru, brigadirul

silvic de la Ocolul Rădăuți, V. Irimescu primarul comunei, Puha Ioan ajutorul de primar, Juravlea Ioan și Muntean Toader, ambii pădurari din comuna Bilca, precum și locuitorii Mihailă Livrinte și Vasile Rusu, care au fost însoțiți de o patrulă de grăniceri de la pichetul No. 60.

În timpul când toți cei de mai sus marcau arborii în pădurea comunală a comunei Bilca, lângă hotarul cu pădurea fondului bis. în apropiere de frontieră, au apărut 3 ruși, un locotenent și 2 soldați, somând pe românește „Stai măi!" după care au urmat mai multe focuri de armă trase de ei, iar cei arătați mai sus au luat-o la fugă împrăștiindu-se prin pădure, fiecare pe socoteală proprie, și au observat din cei ce fugeau că locotenentul rus avea cu el și un câine ținut de curea.

Patrula noastră de grăniceri, care însoțea organele de mai sus, în timp ce fugeau, au susținut retragerea cu câteva focuri de armă.

Peste câtva timp, s-au adunat într-o poiană toți cei de mai sus ce au fost puși pe fugă, iar primarul comunei n-a venit. După scurt timp s-a înștiințat pichetul de grăniceri No. 60 despre cele petrecute și au sosit la fața locului comandantul de pichet și cu alți 6 soldați, făcând o razie toți împreună prin pădure la locul unde s-a petrecut incidentul, dar pe dl. primar nu l-au găsit nicăieri și nici n-a venit acasă.

Deci conform celor relatate mai sus, rezultă două ipoteze: ori a fost prins de ruși primarul, ori este împușcat și căzut undeva prin tufișul pădurii.

Astfel fiind, vă rugăm d-le Prefect să binevoiți a interveni locului în drept pe cale diplomatică ca să se poată afla de soarta primarului Vasile Irimescu din comuna Bilca.

Se subliniază că pentru marcarea parchetului s-a primit, în urma raportului acestei primării No. 1197/40 adresat companiei de Grăniceri Rădăuți, aprobarea operațiunilor de marcare și avizul Plutonului de grăniceri din Frătăuții Noi.

Nota, ss. Gh. Irimescu　　　　Secretar, ss. Pascal

8

Prefectura județului Rădăuți
No. 11405/40 din 10.IX.1940
Răpirea primarului din com. Bilca de către Ruși

Către
Rezidența Regală a Ținutului Suceava
Vatra-Dornei

Am onoare a înainta în original raportul Primăriei comunei Bilca No. 1283 din 9.IX.1940 prin care arată împrejurările în care primarul comunei Bilca, Vasile Irimescu, a fost răpit în ziua de 9.IX. a.c în pădurea comunală Bilca de către 1 ofițer și mai mulți grăniceri sovietici, rugându-Vă să binevoiți a interveni la Ministerul de Interne spre a se face intervențiile necesare pe cale diplomatică pentru a se afla de soarta acestui primar.

Prefect,
Colonel L. Nicolau

9

Prefectura județului Rădăuți
No. 3199 / 1940.IX.14

Am onoare a raporta următoarele:

În ultimul timp, cetățenii din imediata apropiere a frontierei, sub diferite pretexte, se apropie de linia de demarcație depășindu-o chiar pe alocuri. Această stare de lucruri, atrage reacțiunea grănicerilor sovietici, care pe baza instrucțiunilor ce probabil au, deschid focul fără somațiuni.

În această privință Compania, prin Plutoanele de Grăniceri, a atras atențiunea în limita posibilităților cetățenilor din apropierea frontierei. Prescripțiunile noastre sunt însă nesocotite de locuitorii care, având proprietățile despărțite de linia de demarcație, trec frontiera

pentru a strânge recolta, nețínând seama de sfaturile grănicerilor noștri (cazul de la Baineț, cu femeia Olaru).

Cum această stare de lucruri atrage după sine conflicte de frontieră, și cum suntem puși în situația de a soma și împușca chiar noi pe acești locuitori care nesocotesc dispozițiunile Legii și Regulamentul Grănicerilor;

Am onoare a vă ruga să binevoiți a da ordin organelor Dumneavoastră în subordine să pună în vedere locuitorilor din satele de pe frontieră că orice încercare de apropiere până la 10 m de linia de demarcație fixată va fi sancționată fie de Grănicerii noștri, fie de Grănicerii Sovietici.

Ca și până acum, Compania de Grăniceri, respectiv Plutoanele își declină orice răspundere în privința capturării de către soviete sau împușcării cetățenilor care vor nesocoti dispozițiunile Legilor în vigoare.

Vă rugăm să binevoiți a dispune confirmarea primirii prezentului raport.

Comand. Comp. 5-a Gr. Paza Rădăuți
Căpitan, Teohari Gheorghe

10

Prefectura Județului Rădăuți
No. 11699 din 16.IX.1940

Primăriei comunei

Determinați de adresa No.3099 din 14.IX. a.c. Comp. 5-a Grăniceri Pază, prin care ni se face cunoscut că în ultimul timp cetățenii din imediata apropiere a frontierei, sub diferite pretexte, se apropie de linia de demarcație depășindu-o chiar pe alocuri, iar această stare de lucruri atrage reacțiunea Grănicerilor Sovietici, care pe baza instrucțiunilor ce probabil au, deschid focul fără somațiuni.

Așa fiind, Compania a atras atenția în limita posibilităților locuitorilor din apropierea frontierei, dar prescripțiunile Companiei sunt

nesocotite de locuitorii care, având proprietățile despărțite de linia de demarcație, trec frontiera pentru a strânge recolta, nețինând seama de sfaturile grănicerilor.

Această stare de lucruri nu mai poate dăinui și vă rugăm a aduce imediat la cunoștința populației, prin toate mijloacele, de a nu se apropia de linia de frontieră, adică până la 10 m. de la linia de demarcație, riscând astfel a fi împușcați de grănicerii sovietici și românești, eventual de a fi capturați de către soviete.

Prefect, *[semnătura]* Șeful serviciului, *[semnătura]*

11

TABLOU
cuprinzând comunele cu sate și cătune ocupate de URSS

1. Comuna Iablonița cu satele: Coniatin, Semacova și Plaiu.
2. Comuna Câmpulung pe Ceremuș cu satul: Sălășeni.
3. Comuna Gura Putilei
4. Comuna Dihteniț cu satul: Greblena
5. Comuna Toräceni cu satul: Chiselițeni
6. Comuna Putila
7. Comuna Sârghieni cu satul: Foschi
8. Comuna Plosca
9. Comuna Seletin
10. Comuna Șipotele Sucevei cu satul: Ialovicioara de Sus
11. Comuna Fântâna Albă
12. Comuna Bahrinești
13. Comuna Volcineț cu satul: Volcineți Noi
14. Comuna Cerepcăuți
15. Comuna Tereblecea cu satul: Prisaca
16. Comuna Tereblecea Nou
17. Comuna Oprișeni cu satele: Stârcea și Slobozia Berlințelor

18. Comuna Stăneștii de Jos cu satele: Poieni și Stăneștii de Sus.
19. Satele Sinăuții de Sus și Garbăuți din fosta comună Sinăuții de Jos.

Rădăuți, la 11.X.1940

12

Fond nr. 101, inventar nr. 231/1940
Prefectura județului Rădăuți

Buletin Informativ

1. – Suntem informați că sovietele închid cu gard de sârmă întreaga frontieră, completând și golurile rămase în prezent deschise.

2. – Se observă că la frontieră paza este mai întărită, patrulele mai dese, fiecare patrulă posedând o pușcă mitralieră, la fel și posturile fixe.

În unele locuri în apropierea frontierei se văd grupuri de ostași sovietici /de mărimea unui pluton/ cari fac instrucție. Toți sunt înarmați cu niște pistoale mitralieră, cu încărcătoare format semilună.

La pichetele de grăniceri sovietici de câteva zile se observă arborate drapele roșii și albe.

În direcția comunei Baineț, pe teritoriul comunei Fântâna-Albă din U.R.S.S, se fac lucrări de sapă de către ostașii sovietici.

În regiunea de munte se adună vitele de la locuitori cari probabil vor fi transportate în interior.

3. – În ultimul timp autoritățile sovietice au început să scoată tot ce este mai de preț la imobile /geamuri, alămuri, chiar și tabla de zinc cu care sunt acoperite/ transportându-le în interior cu camioanele.

4. – Comunele din apropierea frontierei sunt evacuate, iar casele izolate din imediata apropiere a frontierei sunt desfăcute și transportate în interior.

5. – Populația română din Nordul Bucovinei și Basarabia așteaptă cu nerăbdare să vadă mișcându-se spre graniță trupele noastre și germane pentru a provoca răscoală.

Prefect
Lt. Colonel,
Ionescu

13

Dosar nr. 45/1941

Domnule Prefect,

Subsemnații, refugiați din comuna Tereblecea, precum și evacuați, precum și familii evacuate după ziua de 22 iunie a.c. și a căror soți sunt ridicați și duși în Siberia, Vă aducem următoarele la cunoștință, pentru care Vă rugăm să binevoiți a interveni de urgență și a ne salva din puținul nostru avut:

Subsemnații, deși după 22 iunie a.c., cari ne-am evacuat din comună, precum și acei cari ne-am refugiat mai înainte, am lăsat toate vitele noastre la gospodăriile din sus numita comună, specificând că acelor refugiați mai înainte, vitele au fost luate și duse la cireada din sat.

Or astăzi întâmplător, deși este Post de Jandarmi în acea comună, deși este și notarul comunei la locurile lor și deși este absolută liniște, iar noi nu avem dreptul încă să intrăm în comună, am observat că ieri, 9 iulie a.c., un domn Sublocotenent împreună cu patru soldați, cari erau însoțiți de 5 oameni din comuna Tereblecea, care mânau acele vite, în număr de cam 20 de vaci și cam 300 oi, toate din comuna noastră și cari le-am recunoscut imediat, rugându-i să ne elibereze vacile care erau ale noastre, ceea ce nu ni s-a admis.

După toate insistențele noastre, dl. Sublt. ne-a spus să ne interesăm prin Prefectură la Brigada 8 Cavalerie, Serviciul Intendenței, iar vitele pleacă la Parcul de Vite, Fălticeni, comuna Ciumulești.

Aceste oi au fost luate din comuna noastră, care era stâna comunei, iar vacile au fost scoase din grajdurile noastre Luni în 7 l.c. și aceste informații le-au dat unii dintre civili, printre care se află și fratele lui Ștefan Niconeșne, care se numește Vasile și care a fost comisar și notar la Ruși, iar astăzi acel frate al lui mâna vitele și cu mare răutate ne-a alungat când ne-am apropiat de ele.

Vă rugăm, Domnule Prefect, ca noi care suferim atât de mult, iar alții care sunt proprietari din acele vite astăzi sunt pe front, iar văduvele celor care sunt luați în Rusia mizerează azi cu copiii în brațe, inducând că toate vitele din colhoz, care erau luate înainte, acelea au fost retrase spre Cernăuți, iar acestelalte pentru care facem cerere ne-au fost scoase zilele acestea din grajdurile noastre din comuna Tereblecea, să binevoiți a interveni de urgență la Prefectura județului Suceava pentru a opri convoiul de vite și a nu lăsa să treacă tocmai în al treilea județ, unde aceste vite ar fi bun pierdute, iar noi nenorociți pentru totdeauna.

Domniei Sale,
Domnului Prefect al județului Rădăuți.

Cu deosebită stimă,
Dumitru Chirilă
Nemigean Gheorghe
Bodnar Ion
Vasile Costan
Patraș Ștefan
Nemigean Vasile

14

Inspectoratul Jandarmi Cernăuți

Legiunea Jandarmi Rădăuți
Prefectura Rădăuți
Cabinetul Prefectului
Proz. 3 III 1942
344F cu 9 anexe

Ordin general de informațiuni No. 1
Pe anul 1942
(extras)

Din studiul pe de o parte a notelor informative, iar pe de altă parte a evenimentelor petrecute în anul 1941 au luat naștere probleme ce ne interesează îndeosebi, ca o concluzie firească a evenimentelor petrecute și cu care organele de căutare de la legiune trebuie să se ocupe îndeaproape.

Obiectivele activității informative pe anul 1942, ce se pot fixa în prezent sunt următoarele:

I. <u>Starea de spirit a populației în general</u>

1. <u>Populația rurală română</u>

În prima jumătate a anului 1941, starea de spirit a populației de pe teritoriul rural a fost destul de încordată, dând impresia nesiguranței zilei de mâine din cauza evenimentelor externe, având îndreptată privirea către frontiera URSS

Această situație încordată era îndreptată față de concentrările masive în oameni și rechiziții.

Faptul acesta a făcut ca starea economică din punct de vedere al agriculturii să se resimtă, mai ales accentuându-se în a doua jumătate a anului 1941, când au început operațiunile cu Rusia Sovietică, muncile agricole nu s-au mai putut desăvârși.

Această stare de încordare nu a dat loc la nici o manifestațiune fățișă sau ascunsă care să implice măsuri de luat, cu toată lipsa de cereale (porumb, grâu).

Lipsuri accentuându-se din ce în ce, din cauza lipsei mijloacelor de transport (vagoane C.F.R.) și ținând seama că populația consumă față de nevoile care le are și rezervele pentru însămânțări, se impune pentru primăvara anului 1942 o deosebită atențiune din partea organelor de căutare de a sesiza legiunea de orice constatare care ar putea să fie speculată de agenți străini și netrebnici.

Să activeze organele comitetului agricol comunal și factorii de progres social în comună (preoți și învățători) sfătuind populația de

a nu se atinge de rezerva oprită ca sământă și a-i îndemna să-și facă muncile agricole la timp.

2. Populația rurală minoritară și supuși străini

Din punct de vedere polițienesc se impune o deosebită atențiune asupra populației din teritoriul recucerit care în majoritate este ucraineană și care datorită afinităților ei cu rușii simpatiza comunismul.

Această populație ucraineană a cărei conștiință era ținută trează de către iridența ucraineană a căutat să se manifeste.

O parte din ei simpatizau fățiș regimul comunist cu convingerea realizării visului „Ucraina Mare" și asigurându-și un trai mult mai ușor, iar o altă parte au fost oportuniști neîncrezători în promisiunile rusești cu toate avantajele ce li se făceau.

Și unii și alții trebuie supravegheați îndeaproape fiind deopotrivă periculoși Siguranței Statului.

Ce este mai trist este faptul că propaganda ucraineană se manifestă fățiș, condusă fiind de învățători, preoți și autoritățile locale de origine ucraineană.

Starea economică, care le este foarte precară, lipsindu-le porumbul ce nu se poate aduce din lipsă de vagoane, pe de altă parte stagnarea completă a industriei forestiere, singurul mijloc de câștig, nu le dă posibilitatea unui trai mai ușor, fapt ce poate fi speculat în detrimentul Siguranței Statului.

Se impune în general, supravegherea acțiunii lor cu caracter individual și colectiv, pe lângă măsurile ce s-au arătat la populația rurală română, în plus cele ce se arată la problema ucraineană.

3. Populația urbană română și minoritară

O stare de fapt care poate influența populația de pe raza județului – teritoriul urban și rural – este chestiunea coloniștilor aduși și plasați în bunurile germanilor și evreiești.

Plasarea lor populația băștinașă o consideră ca o frustrare din drepturile ce li s-ar fi cuvenit lor, mai ales că acești coloniști sunt nemuncitori, puțin gospodari, răi, gata oricând la ceartă și pun mâna

pe cuțit, ocupându-se mai mult cu furtișaguri. Fapte concrete sunt de exemplu distrugerea gospodăriilor în care au fost plasați. ‹…›

V. Românizare

Teritoriul județului a fost locuit și de către germani, unguri și evrei.

Germanii au locuit în comuna Voivodeasa, Gura Putnei, Frătăuții-Vechi, Bădeuți, Baineți și Tereblecia.

Ungurii în comuna Maneuți, Dornești și Țibeni.

Evreii în tot județul.

VI. Situația economică și agricolă

a) Starea economică. Prin plecarea germanilor, ungurilor și evreilor, atât teritoriul rural cât și cel urban a ajuns într-o foarte simțită lipsă de comercianți, industriași și meseriași.

Acest fapt dăunează interesele de fiecare zi ale populației prin lipsa produselor și confecționările de primă necesitate prin necesitatea deplasărilor la distanțe mari pentru reparații de cizmărie, fierărie, curelărie etc. și mai ales pentru că prin părăsirea lucrului în fabricile de cherestea la munte, cea mai mare parte a populației a rămas fără ocupație și fără alte posibilități de câștig.

b) Situația agricolă. Din cauza situației internaționale, zvonurile alarmante de fiecare zi și din cauza pasivității și indolenței organelor administrative locale, suprafețele însemnate au fost insuficient îndeplinite, iar rezultatul recoltei va fi cu totul insuficient îndeplinit pentru satisfacerea nevoilor de hrană locală.

Cum în prezent și aprovizionarea cu cereale din alte regiuni este foarte dificilă din cauza transporturilor militare, populația suferă până într-atât încât o parte din lucrătorii din fabrici au părăsit lucru din cauza lipsei energiei fizice necesare pentru muncă.

Mizeria în care trăiește o parte din ei, mai ales în regiunea de munte, constituie un teren favorabil pentru dezvoltarea comunismului, a iridenței ucrainene, a legionarismului anarhist și pentru ivirea de epidemii.

VII. Curentele politico-sociale

2. Comunismul

Până la reocuparea teritoriului cedat sovietelor în 1940, nu am avut această problemă.

Cu reocuparea teritoriului ne găsim în fața problemei care se află în regiunea de nord a județului în Plasa Seletin și o parte din Plasa Siret, regiunea locuită în majoritate zdrobitoare de către ucraineni și lipoveni.

Și unii și alții au multe afinități de grai, obiceiuri și mentalitate de ruși.

Pe acest teritoriu ocupat, sovietele au infiltrat prin toate mijloacele curentul politico comunist pe care populația în majoritate l-a îmbrățișat fie:

- Unii ca adepți convinși
- Alții oportuniști care de frica terorii și pentru asigurarea unui trai mai bun și a unor favoruri l-au simpatizat.

Și unii și alții sunt identificați și din categoria adepților convinși s-au internat în lagăre.

Ținând seama că populația ucraineană ne este ostilă prin dorința de a face o Ucraină Mare în care să înglobeze și teritoriul din nord al Bucovinei, ținând seama de șomajul ce există prin încetarea industriei forestiere, ținând seama de starea economică precară în care se găsește populația, ținând seama de emisarii lăsați de către sovietici cu ocazia retragerii, se impune o supraveghere îndeaproape și foarte atentă a populației în acțiunile lor cu caracter individual și colectiv.

Cu deosebită atenție se impune supravegherea și controlul îndeaproape a: preoților, învățătorilor și intelectualilor ucraineni.

Supravegherea zi la zi a celor eliberați din lagăre cât și a oportuniștilor neinternați.

Supravegherea și controlul corespondenței și a oricărui fel de mesagerii (pachete primite prin poștă și C.F.R.) pe adresa celor mai sus.

Identificarea legăturilor de așa-zisa prietenie între cei cunoscuți ca și comuniști.

Supravegherea şi controlul celor fost înrolaţi în armata sovietică şi prinşi de către armată ca prizonieri şi apoi trimişi la urmă ca eliberaţi din lagăr.

IX. Iridenţa ucraineană

Populaţia ucraineană din acest judeţ locuieşte în partea de nord a judeţului în a doua regiune bine conturată şi anume:

- În prima regiune cuprinsă între Brodina-Seletin-Putila -Câmpulung-P/C.
- A doua regiune pe malul stâng al Siretului înglobând comunele Fântâna-Albă, Bălcăuţi, Negostina, Sinăuţi, Cerepcăuţi, Bahrineşti şi Oprişeni.

Această populaţie în prima jumătate a anului 1941 în general a fost liniştită şi n-a dat loc la nici o manifestaţie făţişă individual sau colectivă în contra siguranţei de Stat.

În a doua jumătate a anului, după cucerirea teritoriului ocupat de soviete, mulţumită pe deoparte încurajării aspiraţiunilor lor naţionale pentru o Ucraină Mare de către Soviete, care prin această încurajare căutau să-i câştige pentru ideea comunistă, iar pe de altă parte autorităţilor germane în realizarea aspiraţiilor naţionale, au început a face o propagandă făţişă, manifestându-se individual şi colectiv.

Întrucât aspiraţiunile lor se întind şi în nordul Bucovinei până în apa Sucevei, au încercat prin părăsirea populaţiei germane şi a ungurilor, cât şi evacuarea evreilor, să se infiltreze, prin captarea bunurilor celor mai sus, în mijlocul populaţiei româneşti şi astfel să-şi arate că pretenţiile lor sunt legitime.

Populaţia ucraineană prin manifestările ei făţişe nu se mai adresează autorităţilor româneşti, ci se consideră pusă sub protectorat german, dând naştere la diferite reclamaţiuni tendenţioase prin care ar vrea să arate persecuţii din partea autorităţilor române.

Tot pe teama persecuţiilor justifică ei părăsirea teritoriului românesc, trecând Ceremuşul în Galiţia din fosta Polonie.

Pe de altă parte au scos din uz limba română şi au început întrebuinţarea portului în culorile naţionale ucrainene.

Stilismul, care încă se menține în pătura ucraineană, are ca scop menținerea legăturii sufletești între ucrainenii din nordul județului cu cei din Galiția din fosta Polonie.

Propaganda în această direcție este întreținută numai și numai de către ucraineni intelectuali, condusă de la Lemberg și Cernăuți.

Astfel: În prima regiune este întreținută de către preoți și învățători.

În concluzie, prin felul lor de manifestare și ținând seama de starea economică precară în care se găsește mai ales prima regiune, deoarece industriile forestiere – singurul mijloc de existență a lor, stagnează complet, urmează că propaganda ucraineană făcută constituie prin specularea manifestațiilor lor individuale și colective un adevărat pericol la ordinea publică și siguranța de Stat.

15

Prefectura Județului Rădăuți — Rădăuți la 15.IV.1942
Prefectul — No. 455/942
Strict secret

Prefectul Județului Rădăuți
către
Dl. General de divizie Vasiliu
Subsecretar de Stat

Am onoare a raporta că fac acest raport direct către Domnia Voastră deoarece:

- Este ordin strict secret, care vizează siguranța Statului și
- Este de mare urgență și deosebită importanță.

De altfel, verbal, am raportat cazul și Domnului General Guvernator.

<u>Stări de lucruri</u>

1. <u>Acțiune și activitate cari pun în pericol liniștea și siguranța Statului</u>.

Prima grijă ce am avut la 21 Martie 1942, când am luat în primire conducerea Județului, a fost grija siguranței și a liniștei.

Cu durere, după 20 de zile, am ajuns la constatări grave.

Astfel:

a. Organizația comunisto-legionară este în plină activitate. Este unica organizație care activează.

b. Se sabotează și se provoacă acte care pun regimul într-o situație cu totul contrară adevărului. Pentru acest scop, organizația comunisto-legionară și-a câștigat concursul diferiților șefi de autorități și șefi de instituții, cari conștienți sau inconștienți le satisface țelul lor criminal.

c. Sunt sigur aproape că această rătăcită și criminală organizație își are sediul central la Cernăuți sau poate chiar la Rădăuți. În tot cazul, la Rădăuți ea trăiește și activează.

d. Informațiunile ce am cules direct și personal sunt categorice. N-am procedat până în prezent la nici o manifestare, deoarece:

- n-am încredere în nimeni.

- singur, mi-a fost teamă să dau de știre și stric totul.

2. <u>Cauzele</u>

a. <u>Poliția</u>

- Condusă până-n prezent cu totul desordonat și fără autoritate.

- De la gardian la șef, amestecată în diferite nereguli și jafuri, deci în imposibilitate și incapabilă de a opri sau stârpi răul.

- Din informațiuni, însăși gardienii par a fi comunisto-legionari.

b. <u>Șef de autorități, instituții și intreprinderi</u>

- Directori, conducători și funcționari care, săvârșind și săvârșesc încă abateri grave, ajută propaganda subversivă. Mă tem că aceștia sunt ei însăși elemente legionare.

- Întreprinderi în care s-au primit și se primesc în serviciu numai legionari declarați.

- Etc. etc.

c. <u>Autoritate știrbită</u>

Din cauza jafurilor și neregulilor din ultimul timp, cei puși să țină ordinea și să realizeze liniștea și siguranța s-au preocupat de chestiuni personale în loc să-și facă datoria în funcțiile ce le-au deținut.

3. <u>Propuneri</u>

Rog respectuos a aprecia și a aproba:

a. Să fie trimiși la Rădăuți 1–2 specialiști care, după ce iau contact cu subsemnatul (în mod discret, fiindcă aici orice pas și orice persoană nou venită este urmărită de organizația comunisto-legionară) să vadă ce este de făcut și să dea de firul acțiunei trădătoare.

b. Sunt sigur că întregul personal al Poliției din cele 2 orașe, de la gardian până la șef, trebuie înlocuit cu elemente străine atât de localitate și de Județ, cât și chiar de provincie, cel puțin până la stârpirea totală a organizației.

c. Bazat pe cele ce voi da specialiștilor veniți și trimiși, trebuiesc înlocuiți diferiți șefi de Instituții și Intreprinderi, unelte în mâna legionaro-comunistă.

Țin să raportez respectuos că situația arătată nu este alarmantă, dar este foarte serioasă și pretinde urgentă rezolvare.

Prefectul Județului Rădăuți
Lt. Colonel
Gh. I. Benția

16

Fond nr. 101, inventar nr. 231/1940
Prefectura județului Rădăuți
No. 20/Cab/40 din 13.I.1940

Divizia 34
Ținutul Suceava
C. 10 Armata

Am onoare a raporta că deținem următoarele informațiuni cu privire la situația din Rusia sovietică vecină cu acest județ:

1. Armata sovietică aflată în fosta Polonie este foarte rău echipată și prost hrănită, de asemeni disciplina e foarte slabă. Mulți dintre ostași

sunt internați în spitale din cauza că au degerat. Ostașii mai destoinici au fost adunați și duși pe frontul finlandez.

2. S-au mobilizat patru contingente din teritoriul ocupat (Polonia) care au fost trimiși tot pe frontul din Finlanda.

3. Toate animalele au fost înscrise, făcându-se un recensământ de către armata roșie și totodată proprietarii au primit ordin că nu au voie să le înstrăineze sub nici o formă deoarece sunt rechiziționate, dar lăsate pe loc până la ridicarea lor. Oricine se abate de la această dispozițiune este executat fără nici un fel de judecată.

4. Pământul a fost luat de la locuitori și trecut în proprietatea statului rus; s-a lăsat ca proprietate fiecărui cap de familie numai 3 ha. de pământ.

5. Un kg făină de porumb costă … ruble și ziua de lucru este plătită cu cinci ruble. Mai mult decât atât, nu se găsește nimic de vânzare; vânzarea nu se face decât pe baza unui bon în care specifică ½ kg făină pe zi de persoană. Cu acest bon așteaptă zile întregi până vin la rând ca să primească făina.

6. Preoții nu mai sunt plătiți de stat și se întrețin numai cu veniturile din popor.

În comuna Ferescul din fosta Polonie, comuniștii au scos din biserica ortodoxă icoanele afară și le-au dat foc, iar în biserică au făcut o magazie de cereale, care astăzi este păzită de gardă militară.

7. Populația este cât se poate de agitată și pândește momentul să se răscoale sau să treacă în masă în România sau Ungaria în care scop deținem informațiunea că populația se înarmează în ascuns pentru a înfrânge grănicerii sovietici de pe frontieră.

Populația polonă de mult ar fi făcut aceasta dar îi este frică că România îi va preda îndărăt autorităților ruse și atunci sunt imediat împușcați.

Mulți au trecut în ultimul timp în Ungaria, deoarece acolo linia de frontieră este slab păzită și nu au obstacole naturale.

8. Sovietele au fortificații executate pe ambele maluri ale Ceremușului Negru din fosta Polonie, paralel cu șoseaua ce duce la Kosow și Kolomeia.

9. Vechea graniță polono-rusă ar fi părăsită de trupele rusești pentru a nu trece poloni sau ruteni din Polonia în vechea Rusie, decât numai acei ce-i trimit sub comanda autorităților sovietice.

10. Din informațiuni, între orele 11 și 17 ostașii sovietici care fac paza frontierei româno-ruse iau masa și la aceste ore nu este nimeni pe frontieră, deci indivizii se folosesc de acest timp și trec peste frontieră fără a risca prea mult.

11. În ultimul timp s-au văzut în preajma frontierei mai multe grupuri de cetățeni ucraineni și poloni care erau duși sub comandă spre interior spre a fi trimiși pe frontul finlandez.

12. De la locuitorii din fosta Polonie vecini cu granița ungară li s-au ridicat toate vitele sub formă de rechiziții și s-au trimis armatei pe frontul finlandez.

13. Rușii au interzis populației civile a mai umbla pe stradă, în special pe frontieră, de la ora 16 înainte. De asemenea, în timpul nopții este oprită luminarea caselor. Cei care cad în greșeală sunt aspru sancționați.

14. Pentru toate aceste fapte populația din fosta Polonie este foarte agitată și gata de răscoală, mai ales că sunt și persecutați, ducând o viață de mizerie.

În ziua de 9 ianuarie 1940 a fost împușcat un biet țăran ucrainean, de o patrulă din armata sovietică, pentru că acest locuitor se dusese să ia apă din Ceremuș.

Sancționarea celor căzuți în cea mai mică greșeală este prin împușcare.

Informațiunile sunt culese de la oamenii noștri de încredere de peste graniță, sunt sigure, iar unele sunt în curs de verificare.

Prefect,
Lt. Colonel L. Nicolau

DOCUMENTE DIN ARHIVELE STATULUI. BUCUREȘTI

Fond nr. 228
Inventar 10
Dosarul nr. 11
Volumul nr. I
Anul 1941–1942
Referitor la corespondența confidențială, ordine, circulare și instituții

1

Sinteza informativă, cap. I

Circ. VI-a
Poliția Cernăuți, 30 octombrie 1941

Starea de spirit a populației Române din acest sector este favorabilă noii stări de fapte din întreaga țară, critică însă adunarea evreilor din ghetou care face ca viața să se scumpească prin deportarea lor la timp. – Astfel, alimentele de primă necesitate ca de exemplu un kg. de lapte 25–30 lei (…)

Ca minoritari în acest sector avem ucraineni, câțiva poloni și evrei din ghetou din str. Romană.

Starea de spirit a ucrainenilor este dubioasă și din informațiile culese rezultă că ei tind spre o politică pur ucraineană, susținând că sunt sprijiniți în acest sens de germani. În general sunt recalcitranți față de ordonanțele și instrucțiunile date de autoritățile Române, bazându-se în cele mai multe cazuri pe o eventuală protecție a germanilor, chiar în interesele lor particulare.

Starea de spirit a polonilor este calmă și fără manifestări.

Se discută însă între ucraineni și poloni că în urma deportării evreilor ar urma și deportarea acestora, adică a ucrainenilor și polonilor.

În general starea de spirit a evreilor este deprimată, în special a celor avuți, care ar dori să rămână în țară. Evreii mai săraci sunt optimiști și indiferenți față de noua situație.

Organizații muncitorești în acest sector nu există.

Comisar ajutor

2

Chestura poliției Cernăuți
No. 2685/ 941 s.
18 August 1941
Circ. I – IV
Comis. Pol. Detașat
Orășeni gară, Cozmeni, Sadagura, Zastavna, Crisceatia, Orășeni bar.

Notă informativă

Sunt informat de către românii din armata rusă că, în scop de a provoca mari catastrofe de cale ferată, comuniștii aflați în România, ca angajați ai URSS-ului, ar fi primit instrucțiuni ca profitând de aglomerațiile din trenuri, când se călătorește și pe tampoanele vagoanelor, să taie conductele de aer comprimat, care servesc la frânarea roților, atunci când trenurile vor fi în pante mari. – De aceea, majoritatea acestor agenți sovietici, îmbrăcați ca soldați români sau germani, vor căuta să călătorească cât mai mult posibil pe scările și tampoanele vagoanelor de persoane.

3

Chestura Poliției Cernăuți
Comis. Circ. I Poliție
No. 4599/ 941
1941, Noiembrie 22

Către

Chestura de poliție
Biroul Siguranței
Cernăuți
(extrase)

Mișcarea comunistă: Prin izolarea evreilor în ghetou și interzicerea deplasărilor evreilor dintr-o localitate în alta, mișcarea comunistă poate fi considerată în mare parte paralizată; la aceasta se mai adaugă faptul că, în urma măsurilor luate, au fost autorizați la un număr de cca 6000 capi de familie, adică: medici, avocați, profesori, industriași, tehnicieni și diferite alte specialități – elemente cari nu au activat în mișcări comuniste (…).

Pe lângă elementele evreiești în Cernăuți, mișcarea comunistă a avut și mulți aderenți între ucraineni (…). Astăzi toți ucrainenii, cu mici excepții însă, față de succesele germane, și-au schimbat oarecum atitudinea, părăsind ideea comunistă.

Mișcări minoritare

a. Evreii:

Au simpatizat cu bolșevicii… însă mulți nu au fost cruțați, și o parte din așa-numita burghezie evreiască a fost deportată (…) cei simpatizanți cu comuniștii au plecat la bolșevici…

Prin înființarea ghetoului și transferul în Transnistria… în Cernăuți au rămas 2000 de suflete.

b. Ucrainenii: Pentru a ajunge la concretizarea situației și aspectul actual al problemei ucrainene (…) trebuie să luăm ca punct de plecare anul 1929, când la Viena, în urma unui mare congres, s-a reînființat

organizația națională ucraineană (O.U.N.) a cărui șef a fost proclamat Konovaletz Eugen, fost colonel în armata ucraineană, având sediul la Berlin. Acest Konovaletz a fost asasinat la Amsterdam (…) la conducerea organizației a fost numit Melnik Andrei.

Scopul organizației a fost de a comite asasinate, acte de teroare, sabotaj, pentru a atrage atenția numai asupra problemei ucrainene, sperând că astfel problema va găsi o dezlegare, prin recunoașterea unui stat ucrainean independent, la care să se anexeze și teritorii din diferite state limitrofe, care au regiuni populate de ucraineni.

În Polonia, filiala organizației avea ca șef pe Bandera Ștefan, iar la Cernăuți pe Krehorovici Ivan, licențiat în litere, în prezent speaker la Radio România pentru limba ucraineană. Această organizație a activat până la data de 30 iunie 1941, când s-a ramificat în: organizația banderovistă și cea melnikistă (…).

La Cernăuți, animatorul și conducătorul mișcării ucrainene este inginerul Bendeac Dumitru, fost ofițer austriac, care a studiat ingineria la Praga, unde a colaborat și activat intens în diferite organizațiuni politice cu caracter irident ucrainean și chiar în unele cu caracter comunist. În prezent el este reprezentantul intereselor ucrainene pe lângă Misiunea militară germană din Cernăuți, care l-a acceptat ca om de încredere. Bendeac este secondat în atribuțiuni de un anumit Mișcowschi… și Natuneac Dumitru… și o grupare „Petliuristă".

4

Ministerul de Interne
Direcțiunea generală a Poliției
Chestura Cernăuți
Nr. 14601 din 22.10.1941

Circ. I – VI

Comis. Pol. Cozmeni, Orășeni gară, Sadagura, Zastavna, Crisceatia, Orășeni bar, Herța

… rezultă că propaganda iudeo-comunistă pentru a dezagrega blocul creștin a introdus agenți în sânul populației creștine, cari utilizând membrii ai fostelor secte religioase, fac propagandă printre populație să nu mai meargă la biserică, să nu se mai închine, că acestea toate sunt idolatrii.

Printre propagandiștii sectelor religioase se observă indivizi … adepți ai comunismului … care au ocupat funcții sub ocupația sovietică.

… secta Sâmbătarilor [adventiștilor – n.red.].

… s-a observat scăderea nr.-ului credincioșilor

5

Ministerul de interne
Chestura poliției Cernăuți
Comisariatul Circ. III Poliție
Nr. 762
1941, oct. 8

Către Chestura de Poliție Română Cernăuți
Dir. Siguranței
În referire la ord. dr. nr. 1050/ 1941

Avem onoarea a vă alătura un Dosar cu acte, dresate de acest comisariat, din care se constată că individul Hrenciuc Gheorghe, soția sa și sora lui, cu domiciliul în com. Volcineții Vechi – Storojineț, în timpul ocupației rusești se îndeletnicea cu trecerea clandestină a locuitorilor care vroiau să treacă din teritoriul ocupat de ruși în România liberă, care pentru acest serviciu numitul lua 20–30.000 lei, sau 500 ruble de persoană.

Menționăm că printre cei ce vroiau să treacă în România au fost: Cantemir Prec Nicolae, Domnica lui Petre Prodonciuc, Gh. Melniciuc, Vasile Bolboacă, Molotiuc Mihaiu, Ursuleac Mihaiu, Balonciuc Mihaiu, Ștefanciuc Nicolae cu familia, care (…) după ce Hrinciuc Gh. le-au luat câte 20–30.000 lei de persoană, i-au dat la frontieră pe mâna

grănicerilor ruși, care i-au arestat pe aceștia și o parte din ei i-au deportat în Rusia; iar după informațiile noastre, am constatat că individul Hrenciuc Gh., pe lângă banii ce-i lua de la locuitori să-i treacă frontiera mai primea și de la ruși recompense bănești pentru faptul că el în loc să-i treacă granița pe locuitori, îi da pe mâna rușilor. Rugându-vă să binevoiți a dispune ca actele să fie completate cu declarațiile învinuiților care domiciliază în comuna Volcineții Vechi – Storojineț.

Șeful Circ. III-a de Poliție
Comisar ajutor, Ionescu N. Ioan

6

Chestura Poliției Municipiului Cernăuți
No. 1050/ 1941 s.
25 august 1941

Circumscripția III-a de poliție

Avem onoarea a vă înainta alăturat în original cererea (denunțul) lui Cantemir Prec Nicolae din Clocucica, str. Herman no. 691, de cuprinsul căreia vă rugăm a lua cunoștință și a dispune cercetări serioase pentru a se stabili vina bănuitei, restituindu-se dosarul cât mai urgent posibil.

Proces-Verbal

Astăzi 18 septembrie 1941 – la Cernăuți
Noi, Ionescu N. Ioan, Comisar Adj. Șeful Circ. III-a de Poliție din Sub. Roșa – Cernăuți

Având în vedere ordinul Chesturei Poliției Municipiului Cernăuți, nr. 1050/1941-s. cu care se trimite reclamațiunea locuitorului Cantemir Prec Nicolae din suburbia Clocucica, str. Herman nr. 691, prin care

numitul arată că în toamna anului 1940, cam prin lunile septembrie–octombrie, femeia Domnica lui Petre Prodanciuc, din Sub. Roșa, i-a recomandat pe Hrenciuc Gheorghe și pe nevasta și sora acestuia care-și au domiciliul în com. Volcineții vechi – Storojineţ, ca în schimbul sumei de 20.000 lei de persoană sau 500 ruble rusești să-i treacă granița din teritoriul ocupat de ruși în România liberă.

Informându-se prin alții cine sunt acești indivizi, a aflat că sunt comuniști și evrei care după ce se înțelegea cu oamenii să-i treacă granița, le lua banii, iar la graniță în loc să-i treacă în România îi preda direct grănicerilor ruși care-i arestau. Printre aceste persoane care au fost escrocați de individul Hrenciuc Gheorghe cu soția și sora lui și dați pe mâna rușilor care i-au arestat și trimis în Siberia sunt următoarele persoane:

- Ștefaniuc Nicolae, profesor de la școala de surdo-muți, cu soția și 4 copii, Covalciuc Eutemie, cu soția și un copil, aceștia au fost dați în primirea grănicerilor ruși care, după ce ce i-au arestat, i-au trimis în Siberia.

Văzând și auzind cele petrecute locuitorii: Gheorghe Nichiciuc, Vasile Bolboacă, Molotiuc Mihaiu și Bolonciuc Mihaiu s-au îngrozit și de frică au renunțat să mai treacă în România.

Având în vedere cele de mai sus, am invitat la oficiul nostru părțile și luând cazul în cercetare, rezultatul este după cum urmează:

Reclamantul Cantemir Prec Nicolae, cu domiciliul în str. Herman-Clocucica, nr. 691, afară de cele arătate mai sus, declară:

În timpul ocupației rusești, în toamna anului 1940, am vrut să trec în România și pentru că rușii nu-mi da voie am vroit să trec clandestin granița și atunci m-am întâlnit în Piața Unirii din Cernăuți cu individa (femeia) lui Hrenciuc Gheorghe și cumnata lui, care ambii domiciliază în comuna Volcineții Vechi din Jud. Storojineţ, și am vorbit cu ele să mă treacă în România dacă le dau suma de lei 20.000 de persoană. Le-am spus la femei ca să vină bărbatul ei ca să vorbesc cu el, și la o săptămână m-am întâlnit cu acest individ cu care am fost la o cârciumă și după ce i-am spus că-l rog să mă treacă granița și-i plătesc, numitul mi-a spus că-mi garantează trecerea și odată cu mine trece și el cu căruța și cu calul lui. Înainte de plecare mi-am vândut toată gospodăria mea și am

luat pentru ea suma de lei 240.000. Între timp, când eu vindeam lucrurile din gospodăria mea, m-am întâlnit în Piața Unirii cu Ștefaciuc Nicolae care era împreună cu Hrenciuc Ghe., Vlad Mihaiu și soția mea, și am întrebat pe Ștefaniuc dacă a terminat cu tocmeala de a fi trecut în România și acesta mi-a spus că s-a tocmit cu Hrenciuc să-l treacă pe el și familia lui, cu suma de 60.000 lei, fapt care ne-a bucurat.

Înainte de plecare, l-am rugat pe Ștefaniuc că, dacă trece cu bine granița în România, să-mi trimită semn, prin Hrenciuc. După 4 zile de la plecare a venit cumnata lui Hrenciuc, al cărei nume nu-l cunosc, și m-am întâlnit cu ea în Piața Unirii, unde mi-a spus că pe Ștefaniuc Nicolae l-a trecut granița în bună regulă. Tot în aceea zi, când a venit femeia să ne spue, m-am întâlnit cu Covaliuc Eutemie, în Piața Unirii, cu care din nou m-am sfătuit ce e de făcut și el mi-a spus că pleacă. După plecarea lui Covaliuc, și înainte de plecare, m-am înțeles să-mi trimeată, dacă a trecut în bună stare granița, un bilet în care să scrie „pentru om zece București", lucru ce după 2 zile am primit prin cumnatul lui Hrenciuc, biletul cu consemnul avut cu Covaliuc și atunci m-am convins că a trecut granița. A doua zi m-am întâlnit cu un domn, anume Vlad, care locuiește în Roșa-Stâncă, și mi-a spus că Ștefaniuc și Covaliuc sunt prinși la Adâncata și eu nu am mai plecat.

Iscălit. Cantemir Nicolae

7

Declarație

Dată în 17 sept. 1941
Șeful Circ. III de Poliție
Comisar adj. Ionescu N. Ioan

Subsemnata, Prodanciuc Domnica, de ani 47, fiica lui Nicolae și al Mariucăi, romăncă ortodoxă, căsătorită cu Vlad, 8 copiii, casnică cu domiciliul în sub. Roșa nr. 344, declar:

După intrarea trupelor rusești în Cernăuți, la vreo 10 zile, mi-am luat copiii și am plecat prin pădure să trec în România, am fost prinsă de ruși care m-au trimis înapoi la Cernăuți. După 2–3 zile din nou am încercat cu copiii pe la Volcineții Vechi să trec granița în România și din nou am fost prinsă de ruși care m-au trimis în lagăr cu copiii și am stat 3 luni, după care copiilor li s-a dat drumul să treacă în România, iar pe mine m-au trimis în Cernăuți. Cât timp am stat în lagăr am cunoscut pe nevasta lui Hrenciuc Gheorghe cu care m-am înțeles ca în schimbul sumei de 20000 lei să mă treacă granița în România liberă. Prinzând de veste că nu sunt oameni cinstiți m-am temut de ei să mai plec, fiindcă am auzit că lua banii și Hrenciuc Gheorghe și soția lui și după ce lua banii ca să-i treacă în România nu se țineau de cuvânt și duceau pe oameni în mâna rușilor de-i arestau (…)

8

Circ. I – VI
Comis. Pol. Cosmeni, Orășeni, Sadagura, Crisciatic

… Suntem informați că anumite persoane cutreieră satele sub pretextul că achiziționează diferite produse de la săteni; în realitate însă duc o propagandă defetistă în masele țărănești, reușind prin zvonurile ce le lansează să infiltreze în mintea sătenilor îndoieli asupra șanselor armatelor aliate în războiul contra sovietelor (…)

Autori

ȘTEFAN PURICI s-a născut la Cernăuți în ziua de 10 septembrie 1965. A urmat studiile preuniversitare la Școala medie din satul Ostrița, raionul Herța, apoi Facultatea de Istorie a Universității din Cernăuți. În anul 1989 a devenit licențiat în istorie și științe sociale.

În anii 1988–1991, în calitate de profesor, a predat istoria elevilor din cadrul Școlii medii Ostrița, după care a fost admis la studii doctorale în cadrul Institutului de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei, obținând diploma de Doctor în Istorie în anul 1995. Din anul 1996 este angajat la Institutul Bucovina al Academiei Române, în 1997 a devenit lector la Universitatea „Ștefan cel Mare" din Suceava, în 2002 conferențiar universitar, iar din 2007 este profesor universitar la Facultatea de Istorie și Geografie. A publicat peste 150 de volume, studii și articole științifice în reviste de specialitate, iar în calitate de director sau membru al echipei de proiect a implementat peste 20 de granturi naționale și internaționale. În cadrul Universității „Ștefan cel Mare" din Suceava a deținut funcțiile de șef de catedră, decan, iar din anul 2012 este Prorector pentru Imagine Universitară, Relații Internaționale și Dezvoltare Europeană. Domeniile de interes științific sunt legate de istoria Bucovinei, istoria secolului XX, relațiile internaționale.

PETRU GRIOR s-a născut la 18 iunie 1949 în satul Molnița, raionul Herța, azi Ucraina. A absolvit Facultatea de Filologie a Universității de Stat din Cernăuți (1979) și Institutul Istorico-Arhivistic din Moscova (1982). A lucrat ca profesor de limba română la școala din satul Bouțu Mare, raionul Teceu, regiunea Transcarpatia (1975–1976). A fost director-adjunct al Arhivei de Stat a Regiunii Cernăuți (1978–2009); președinte al Societății „Golgota" a românilor din Regiunea Cernăuți – victime ale represaliilor politice (1991–2010);

deputat în Consiliul Orășenesc Cernăuți (2006–2010); director al Centrului de Cercetări Istorice și Culturale din Cernăuți din 2011; membru al Uniunii Naționale a Jurnaliștilor din Ucraina din 2010.

Printre cărțile editate menționăm: „Candela memoriei", Cernăuți, 2010; „Locul gloriei eterne", Cernăuți, 2010; „Lacrima trecutului", Cernăuți, 2011; „Martirii satului Mahala", Cernăuți, 2011; „Mărturii referitoare la Eminescu", Cernăuți, 2012; „Cartea Durerii. Martirii României", vol. I–VI, Cernăuți, 2012–2016.

Articolul reprodus în acest volum a fost publicat în BucPress.

ION NANDRIȘ s-a născut la 19 iunie 1890, în comuna Mahala de lângă Cernăuți, și a murit la 7 ianuarie 1967 la București, fiind înmormântat la Rădăuți ca să fie mai aproape de Bucovina natală. Tot la Rădăuți este înmormântat și fratele Grigore Nandriș cu soția sa de la Londra, al căror fiu, arheolog, a fost profesor la Universitatea londoneză Oxford. Ion Nandriș și-a făcut studiile medicale superioare la Viena și Cluj, specializarea în medicină legală la Paris și Strasbourg. A fost doctor docent în medicină, conferențiar la Facultatea de Drept (curs de medicină legală), fondator, în 1943, la Cernăuți, al revistei „Bucovina medicală", colaborator la revistele „Clujul medical", „Spitalul", „Bucovina", „Adevărul literar și artistic", „Semănătorul". Fratele său mai mic, profesorul Grigore Nandriș, a fost lingvist de reputație internațională, iar sora sa – Anița Nandriș-Cudla, țărancă deportată de bolșevici, căreia îi descoperă talentul de povestitoare populară îndemnând-o să-și scrie jurnalul de suferință în Siberia. Cartea apare postum la Editura Humanitas („20 de ani în Siberia").

Este ultimul președinte al Societății „România Jună" din Viena și salvator al arhivei acesteia în timpul Primului Război Mondial, precum și ultimul președinte de până la 1944, la Cernăuți, al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina. Cu strădania lui Ion Nandriș, la Mahala s-a construit, în perioada interbelică, o Casă Națională (demolată în anii sovietici) și un Spital al satului, cu etaj, transformat de sovietici într-un azil de copii handicapați. Și-a iubit pătimaș comuna natală și a scris despre ea, la sfârșitul vieții, o monografie rămasă în manuscris, al cărei text a fost pus cu amabilitate la dispoziția redacției revistei „Glasul Bucovinei" de către nepotul de la frate al autorului, doctorul Gheorghe Nandriș din Sibiu. A fost publicat pentru prima dată în revista „Glasul Bucovinei", începând cu anul 1995.

Oferim în acest volum fragmente din această minunată mărturie: „Satul nostru Mahala din Bucovina. Însemnări pentru mai târziu". Autorul include aici scrisorile deportaților trimise, în timp, rudelor din

Mahala și România, adunate de la acestea, precum și ale măhălenilor care scriu despre transformările suferite de satul lor în perioada sovietică, suferințele lor din timpul foametei și colectivizării, masacrul de la Lunca. Sunt pagini impresionante ale unui roman autentic. Sunt mărturii cutremurătoare ale suferințelor supraomenești ale unor oameni nevinovați.

DUMITRU COVALCIUC – cercetător, prozator, folclorist, publicist. S-a născut pe 2 ianuarie 1947 la Oprișeni, din fostul județ Rădăuți, și tot acolo este înmormântat, după ce s-a stins din viață la Iași, pe 23 decembrie 2017. A fost membru fondator al Societății de Cultură Românească „Mihai Eminescu" din Cernăuți (1989) și prim vicepreședinte al acesteia (din 2000); președinte al Societății Culturale „Arboroasa"; membru al Societății Scriitorilor Bucovineni (1995). Părinții săi se numeau Vasile și Eleonora. După studiile medii în satul natal a urmat Facultatea de limbi străine de la Universitatea din Cernăuți (1966–1971), după care este numit șef de secție la ziarul „Zorile Bucovinei" (1971–2004). Publică poezii, articole, istorie literară și folclor, reportaje, note ș.a., în periodice cernăuțene și din Moldova (Basarabia). A fost șef al Institutului obștesc de istorie, restituiri literare și folclorice „Dimitre Onciul"; editor și unic realizator al Almanahului „Țara Fagilor" (din 1992, distins cu Premiul FCB în 1998 și 2011), al revistelor „Miorița" (1992–1993), „De la Nistru pân' la Tisa" (1993), „Calendarul Poporului" (1993), „Codrul Cosminului", revistă trimestrială de istorie, restituiri literare și folclorice (1993–1997) și al „Calendarului creștin ortodox al românilor bucovineni" (București, 1992/93; 1994/95, în colab. cu preotul Adrian Acostăchioaei). Unele dintre publicații au apărut cu sprijinul Inspectoratului Județean de Cultură Mureș, al Filialei Mureș a Uniunii „Vatra Românească", al Bibliotecii Județene Mureș și al Ministerului Culturii și Cultelor din România. Asiduu cercetător al trecutului istoric și cultural din Bucovina, manifestă o grijă deosebită pentru păstrarea mărturiilor materiale (case memoriale, monumente, morminte, documente privind românii din Bucovina). La stăruințele lui, la Oprișeni a fost așezat un bust al lui Ștefan cel Mare, creația sculptorului român Dumitru Gorșcovschi. A tradus 25 de manuale din limbile rusă și ucraineană pentru școlile românești din Ucraina. Plecat brusc în veșnicie, a lăsat în urmă un gol imens. Patriot adevărat, nu s-a sfiit niciodată să rostească adevărul. „Meritul lui Dumitru Covalciuc este incontestabil la aflarea mormântului lui Iancu Flondor de la Maidanul Storojinețului, la inițierea organizării pelerinajelor la Stejarul lui Ștefan cel Mare din Codrii Cosminului, la instalarea primei Cruci-monument pe gropile comune de la Fântâna Albă unde au fost

împușcați mii de români, la documentarea și editarea mărturiilor românilor deportați în Siberia și Kazahstan” (Nicolae Șapcă). Supranumit „Enciclopedia vie a Bucovinei”, a fost „binecuvântat de Dumnezeu cu o colosală ținere de minte. Dumitru Covalciuc cunoștea, ca nimeni altul, toate satele Bucovinei și toate familiile importante ale Moldovei, pe oasele cărora neamul românesc a rezistat sub austrieci, sub sovietici și sub stăpânirea de azi, care urmărește să șteargă limba română din locurile ei de baștină” (Societatea Arboroasa).

MARIA TOACĂ-ANDRIEȘ – publicistă, născută la 3 decembrie 1955 în Lehuceni – Boian, Regiunea Cernăuți, Ucraina. Absolventă a Facultății de Jurnalism a Universității din Chișinău, Republica Moldova. Din 1978 și până în prezent lucrează la ziarul românilor din Ucraina „Zorile Bucovinei” (Cernăuți). Este membră a Uniunii Ziariștilor din Ucraina și a Uniunii Ziariștilor Profesioniști din România. Publică în presa de limba română din Ucraina („Zorile Bucovinei”, „Concordia”, „Plai Românesc”, „Arcașul”, revistele „Glasul Bucovinei” și „Mesager bucovinean”, almanahul „Țara Fagilor”), România (cotidianul „Crai nou”, revistele „Scriptum”, „Spații Culturale”, revista gândirii arestate „Memoria”) și Republica Moldova. A prefațat o serie de cărți de autori români („Urme, lacrimi, sânge, morminte”; „Iubiri – sonete”, autor Dumitru Oniga; volumul de poezii pentru copii „Pe prispă cu greierii”, autor Gheorghe Vicol), este autoarea multor recenzii la aparițiile editoriale ale românilor bucovineni, scrie pe diverse teme: cultură, renaștere spirituală, martirajul nord-bucovinenilor. Este președinta filialei redacției „Zorile Bucovinei” a Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” și secretara Societății Jurnaliștilor Români Independenți din Regiunea Cernăuți. Este laureată a Premiului Eminescu „Teiul de Aur”, pentru publicistică, ediția a XIII-a, iunie 2014, acordat de Editura Geea, Botoșani.

Semnează, împreună cu scriitoarea suceveană Doina Cernica, volumul de publicistică „Dulce de Suceava, amar de Cernăuți”, distins cu premiul UZP din România (secțiunea Cartea de presă, 2014) și Marele Premiu Bucovina al Societății Scriitorilor Bucovineni (2014). Este autoarea culegerii „Martiri din infernul foametei” (2018), a redactat monografia „Ropcea, vatră strămoșească” (2018), fiind și consilier editorial al ediției. În 2016, la aniversarea a 75-a a ziarului „Zorile Bucovinei” a fost distinsă cu Diploma de excelență a Uniunii Ziariștilor Profesioniști din România „pentru viața închinată scrisului și destinului românesc în nordul Bucovinei și pentru talentul condeiului său”.

Cartea de față include fragmente din articolele publicate în „Zorile Bucovinei”.

Cuprins